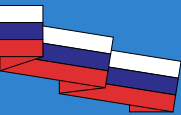

PO POTEH

prvega dolenjskega partizanskega bataljona

2. izdaja

1. dolenjski partizanski bataljon ŠE ŽIVI

Na pot 2. izdaji monografije

Ob 10. obletnici ustanovitve Spominskega 1. dolenjskega partizanskega bataljona je Glavni odbor Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije podelil Zlato plaketo Spominskemu bataljonu, hkrati pa je Združenje borcev za vrednote Sevnica in Skupnost borcev 1. dolenjskega partizanskega bataljona poveljniku bataljona tovarišu **Milanu Kranjcu** podelila monografijo bataljona.

Večina prisotnih na proslavi ni vedela, da je o 1. dolenjskem partizanskem bataljonu napisana zajetna monografija, ki jo je napisal partizan in borec **Drago Suhi – Liko** in je izšla leta 1997. Mnogi so izrazili željo, da bi radi imeli knjigo o prvih dolenjskih partizanih. Žal je bilo natisnjenih samo 500 izvodov, ki pa so skoraj povsem pošli. Monografijo je takratni odbor Skupnosti borcev podelil še živečim borcem ter svojcem padlih in umrlih borcev bataljona. Nekaj izvodov je podeljenih združenjem borcev za vrednote NOB ter šolam na Dolenjskem. Žal so se te knjige neznano kam izgubile. Tudi knjige podeljene mnogim knjižnicam na Dolenjskem so končale v »bunkerju« v kletih teh knjižnic.

Nekatera združenja borcev za vrednote NOB na Dolenjskem, Posavju in Beli krajini so izrazila željo, da bi dolgoletne prizadevne člane ob visokih jubilejih ali drugih slovesnih priložnostih nagradili s knjigo in tako njihovim naslednikom predali spomin na preteklost njihovih že umrlih starih staršev oziroma sorodnikov in sosedov .

Član Krajevne organizacije borcev za vrednote NOB Tržišče Miha Krošl je uredil in pripravil za tisk 2. izdajo monografije. Tovariš Miha je emotivno vezan na 1. dolenjskega partizanskega bataljona. Njegova življenjska sopotnica Jolanda je vnukinja borca bataljona in ustreljenega talca Franca Leniča, v bataljonu pa sta bila tudi stari stric Janez Lenič - Rudar in stric Lojze Lenič - Mile.

Krajevna organizacija borcev za vrednote NOB Tržišče je na letnem srečanju v marcu letos sklenila, da bo na tradicionalni spominski svečanosti 80 let zmage nad fašizmom, Dneva upora občine Sevnica in odhoda 14 Malkovčanov v 2. četo 1. dolenjskega partizanskega bataljona 27. aprila 2025 na Malkovcu objavila spletno izdajo monografije prek spletnih strani združenj borcev za vrednote NOB Dolenjske, Bele Krajine in Posavja.

Ustanovitev 1. Dolenjskega partizanskega bataljona

Izgon Slovencev iz Posavja, Obsotelja in širšega območja Brežic je dosegel vrhunec sredi novembra 1941. Da bi preprečil nacistični pregon Slovencev iz njihovih domov, je Glavni štab slovenskih partizanskih čet načrtoval obsežno ofenzivo vseh partizanskih enot na Dolenjskem in Štajerskem. 1. Štajerski bataljon naj bi se združil z Brežiško četo na Bohorju, še prej na obrobju Savinjske doline sprejel Radomeljsko četo. Skupaj naj bi preprečili pregon s širšega območja Bizeljskega. Vse čete z Dolenjskega (Stiška, Grosupeljska, Novomeška, Mokronoška, Belokranjska) pa naj bi se na Otavniku 1. novembra združile v 1. Dolenjski partizanski bataljon in nato naj bi leta z napadom na nemško postojanko na Bučki zaustavil pregon iz Posavja ter nato ostal na območju Dolenjskega gričevja. Glavni štab je napotil namestnika poveljnika Aleša Beblerja in namestnika političnega komisarja Miho Marinka na Otavnik, ki sta se udeležila boja na Bučki, nista pa mogla ustanoviti bataljona, ker predvidene čete zaradi izjemno neugodnih vremenskih razmer niso prišle na Otavnik. Večina čet je oblikovanih nekaj dni pred pohodom proti Bučki, Grosupeljska pa je ustanovljena šele 2. decembra. Mokronoška četa se je priključila 2. Štajerskemu partizanskemu bataljonu na Kremenjku blizu Sel pri Šumberku, Novomeška četa pa je odšla v Brezovo reber nad Sotesko, kjer je sprejemala nove prostovoljce. Kasneje se je premaknila v Kočevski Rog v izseljeno kočevarsko vas Gorenja Topla Reber, kjer je 3. marca 1942 ustanovljen 1. Dolenjski partizanski bataljon. Čete z grosupeljskega območja pa so se vrnile na svoja območja in se na pomlad priključile 2. štajerskemu bataljonu.

Prva bojna akcija bataljona je bil napad na karabinjersko postajo v Žužemberku. Postojanka ni bila uničena, vendar so borci bataljona nagnali strah italijanskim vojščakom po vsej Dolenjski. Italijanski okupator je zbral močno vojsko iz Novega mesta in Trebnjega ter krenil proti bataljonu, ki se je že izmaknil iz neposredne bližine Žužemberka. Poveljstvo bataljona se je odločilo, da se začasno čete razdvojijo in se napotijo v znane domače kraje.

Tako je 1. četa Slobodanova, poimenovana po predvojnem komunistu in organizatorju odpora v Suhi Krajini, odšla v Blatni klanec med Mirno pečjo in Trebelnim, da bi napadala okupatorjeve vlake na železniškima progama med Novim mestom in Trebnjem oziroma Trebnjem in Mirno. 2. četo je njen poveljnik Dušan Švara – Dule odvedel v gozd Gradec (Grac) nedaleč od Otavnika, od koder je Novomeška četa 1. novembra 1941 odšla v napad na Bučko. 3. četo je njen poveljnik Franc Pirkovič – Črt odvedel na Gorjance, kjer je po veliki zmagi pri Miklavžu nad prek 2000 italijanskih vojščakov, četa že nekaj dni narasla na 40 borcev in 13. maja 1942 je na Pragu nedaleč od Javorovice nastal Gorjanski bataljon. Ob odhodu 3. čete iz Suhe Krajine je ostal 3. vod Topliški v Poljanski dolini, kjer je že v maju nastal 3. bataljon Dolenjskega odreda. V Suhi Krajini je kmalu nastal 4. vod. Odločitev, da se bataljon razide po četah je bila več kot pravilna, dober mesec kasneje 7. maja je v Blatnem klancu ustanovljen Dolenjski odred s štirimi bataljoni.

2. četa – Duletova četa v aprilu 1942 na Malkovcu

Bojna naloga čete je bila vznemirjanje nemškega okupatorja ob okupacijski meji, vznemirjanje kočevskih Nemcev v vaseh onstran meje, rušenje železniške proge med Tržiščem in Pijavicami, preprečevanje delovanja rudnika premoga v Krmelju ter predvsem novačenje novih borcev. Partizani so se ob pomoči domačina **Lenič Janeza – Rudarja**, predanega aktivista OF, takoj povezali z domačini Malkovca, ki so prevzeli oskrbo borcev s prehrano, popravilo oblačil in obutve, ter oskrbo z orožjem in strelivom, zbranim in skritim pri posameznikih ob razpadu polka Triglavske divizije jugoslovanske vojske 10. aprila 1941 med Tržiščem in Krmeljem. Najvažnejši pa so bili podatki o delovanju italijanskih okupacijskih enot, ki so bile razporejene po posadkah v Tržišču, Krmelju, Šentrupertu in Mokronogu. Tudi nemški okupator je razporedil svoje sile ob meji. Večja posadka je bila na Vrhku, v Dolu je bila obmejna posadka. Jeseni 1941 je nemški okupator izgnal Slovence iz vasi ob meji in pripeljal Nemce s Kočevskega v Šentjanž, Brezje, Drušče, Bučko ter jih oborožil. Duletova četa je bila obkoljena z močnimi silami italijanskega in nemškega okupatorja.

17. aprila 1942 so borci Duletove čete organiziral srečanje z domačini pri starem opuščnem mlinu v Čehnarjevi dolini med Malkovcem in Gorenjo Staro vasjo, kjer je domačinom spregovoril mitraljezec Duletove čete Stane Potočar – Lazar, kasneje slavni poveljnik Gubčeve brigade, 31. divizije in 9. korpusa, po vojni pa na visokih dolžnostih v JLA, da bi postal na osebno željo

tovariša Tita načelnik Generalštaba OS SFR Jugoslavije. Za svojo hrabrost kot borec in poveljnik je bil proglašen za narodnega heroja. Iz čete je v začetku maja 1942 nastal 2. bataljon Dolenjskega odreda, konec julija pa bataljon Krškega odreda, ki je taboril še naprej v bližini Škocjana vse do 4. septembra, ko je na Trebelnem vstopil v Gubčevo brigado.

Spominska Duletova četa

Na tradicionalnih proslavah na Malkovcu so bili prisotni tudi člani Sekcije vojaških vozil starodobnikov iz 2. svetovne vojne v vojaških uniformah z orožjem in svojimi vozili. Bili so dejansko prepoznavna atrakcija, ki so oživel duh borcev tedanjega časa. Vsako leto se je proslave udeležil tudi general podpolkovnik v pokoju DUŠAN ŠVARA – DULE, kot predsednik skupnosti borcev 1. dolenjskega partizanskega bataljona.

Po smrti poveljnika Duleta je na predlog domačina Janeza Valanta, vodje sekcije vojaških vozil starodobnikov, vodstvo Skupnosti borcev 1. dolenjskega partizanskega bataljona z navdušenjem sprejelo pobudo domačinov z Malkovca, da se ta sekcija poimenuje kot Spominska Duletova četa. Na tradicionalni proslavi na Malkovcu leta 2006 je sekcija vojaških vozil starodobnikov prvič predstavljena, ko je po proslavi Janez Valant sporočil svojo pobudo vodstvu Skupnosti borcev 1. dolenjskega partizanskega bataljona. Na tej proslavi je bil slavnostni govornik Milan Kučan, prvi predsednik samostojne Slovenije in vodilni mož slovenske osamosvojitve. Predsedstvo

Skupnosti borcev je naslednje leto svečano izročilo Sekciji vojaških vozil starodobnikov Mirenske doline Hrast – Tržišče listino, s katero ji »**zaupa izročilo Duletove čete**«. Na tej proslavi je bila prisotna tudi soproga pokojnega generala Duleta, tovarišica Jelena Švara, ki je izrazila je globoko in iskreno zahvalo Skupnosti borcev 1. dolenjskega partizanskega bataljona, Sekciji vojaških vozil starodobnikov in domačinom Malkovca z besedami, da »le-pšega in primernejšega spomenika njenemu pokojnemu soprogu, poveljniku Duletove čete in generalpodpolkovniku Dušanu Švari – Duletu ne bi mogli postaviti. Spominska Duletova četa je postala znana po vsej Sloveniji na vseh pomembnejših partizanskih proslavah. Postala je vzor mnogim drugim skupinam na Dolenjskem, v Ljubljani in v Zasavju.

Spominski 1. dolenjski partizanski bataljon

Prva skupina, ki je sledila Spominski Duletovi četi, je bila **Spominska četa »Pod svobodnim soncem«** iz Ljubljane. Andrej Lenič, taborniški starešina, je zbral skupino mladenk in mladeničev iz njegovega rodu tabornikov. Privedel jih je povsem nenapovedano Andrejev dedek Lojze Lenič - Mile, ki je bil najmlajši borec Duletove čete v skupini 14 Malkovčanov, ki so 22. aprila 1942 vstopili med borce poveljnika Duleta. Njej so se pridružili tovariši izpod Gorjancev iz Podgorja, Šentjerneja, Kostanjevice in Brusnic. Poimenovali so se po 3. četi 1. dolenjskega partizanskega bataljona kot **Spominska Gorjanska četa**. Vodil jih je tovariš Milan Kralj, upokojeni miličnik oziroma policist. Dve leti pozneje so v Novem mestu oblikovali **Spominsko Novomeško četo**, ki sledi izročilo Novomeške čete, ki je bila nosilec napada na nemško postojanko na Bučki 2. novembra 1941. Borci te partizanske enote so se že po vrnitvi v decembru 1941 pridružili jedru bataljona na Brezovi Rebri nad Sotesko. Danes Novomeško četo uspešno vodi tovariš Ičo Petančič iz Tomažje vasi pod Vinjim vrhom. Na Trebanjskem so se zbrali fantje in moške v **Spominsko Slobodanovo četo**, ki se zgleduje po 1. četi bataljona, ki ji je poveljeval predvojni komunist in organizator odpora proti okupatorju v Suhi Krajini **Jože Prijatelj – Slobodan**. Spominsko enoto že več let vodi Vojko Smole iz Trebnjega. Ob 80. obletnici boja narodnega heroja Milana Majcna in njegovega bojnega tovariša Jančija Mevžlja v Murencah nad Šentjanžem so domačini ustanovili **Spominsko četo narodnega heroja Milana Majcna**. V oktobru borci Združenja za vrednote NOB Sevnica počastijo spomin na padle kurirje kurirske postaje S 5 na Okroglicah nad Loko pri Radečah. Te svečanosti se udeležuje redno družina Toneta Grebenca iz Hrastrnika skupaj še z nekaj prijateljev, združenih v **Spominsko Revirsko četo**,

ki sledi izročilo enote iz Revirjev, ki se je borila v sestavi 1. Štajerskega partizanskega bataljona in kasneje v Pohorskem bataljonu. Poslednja se je Spominskemu bataljonu priključila še **Spominska četa narodnega heroja Vinka Robka**, ki jo sestavljajo fantje in dekleta z Bučke in iz Škocjana. Četa je kasneje zapustila spominski bataljon in spremenila ime v **Kulturno zgodovinsko društvo »Franc Rozman – Stane«** in danes se borčevskih svečanosti udeležuje samostojno. Spominski 1. dolenski partizanski bataljon danes šteje prek 80 pripadnikov.

Zapisal:
Milan Gorjanc
predsednik skupnosti borcev za vrednote
1. Dolenjskega partizanskega bataljona

Novo mesto 2024

Ponatis knjige št. 18
Seidlove zbirke

CIP - Kataložni zapis o publikaciji Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
94(497.4-13)''1941/1945''

PRVI dolenski partizanski bataljon : nepokorjeni Dolenci / zbral in pripravil gradivo za knjigo po zapiskih borcev 1. dolenskega partizanskega bataljona in drugih virih Drago Suhi. - Novo mesto : Tiskarna Novo mesto, Dolenska založba, 1996. - (Seidlova zbirka ; knj. 18)
ISBN 961-6000-66-7 1. Suhi, Drago 63936000

PRVI DOLENJSKI PARTIZANSKI BATALJON

(nepokorjeni Dolenjci)

Drago Suhi - zbral in pripravil gradivo za knjigo po zapiskih borcev
1. dolenskega partizanskega bataljona in drugih virih.

Spremna beseda

Avtorji knjige, borci 1. dolenskega partizanskega bataljona, so v številnih prispevkih opisali začetke in razvoj narodnoosvobodilnega boja na Dolenjskem.

Mnogi med njimi so se vključili v vstajo že na začetku. Njihova pričevanja so porok za avtentičnost opisanih podatkov in akcij.

Delo je nastajalo več kot deset let. Treba je bilo ne le zbrati čim več gradiva, ampak ga tudi primerno uporabiti in urediti za natis. Kljub skrbnemu in obsežnemu delu bo bralec morda v knjigi marsikaj pogršel ali pa bo zaznal določene pomanjkljivosti, nedorečenosti ali nehotene napake, za kar se iskreno opravičujemo. Izdajo knjige je zavlekla tudi bolezen in preminutje tajnika odbora 1. dolenskega partizanskega bataljona tov. Suhija.

Kakorkoli že, knjiga je vendarle pisana iskreno, z željo, da pritegne k branju še živeče udeležence opisanih dogodkov, njihove otroke in vnuke kot tudi tiste, ki so preživljali težke čase II. svetovne vojne. Se posebej je namenjena vsem Dolenjcem za ohranjanje zgodovinskega spomina in osvetlitev dogodkov med NOB.

V hudi zimi, z obilno snežno odejo in -30 stopinj C, od začetka januarja do konca aprila 1942. leta smo se borci utrdili in si nabrali neprecenljive izkušnje. V teh težkih razmerah se je razvila med nami solidarnost, tovarištvo in spoznanje medsebojne odvisnosti in povezanosti. Prekaljeni z iznajdljivostjo, izredno samoiniciativnostjo in zavestjo, da smo uspeli premagati težko zimo, kljub temu da več kot tri mesece ni bila mogoča skoraj nikakršna povezava z zaledjem, smo bili borci polni moči za preizkušnje, ki so nas čakale.

Za pomoč pri izdaji knjige se najlepše zahvaljujemo vsem sponzorjem, ki so v njej tudi navedeni, še posebej Silvotu Gorencu, nekdanjemu direktorju tovarne celuloze in papirja v Krškem, in Zavarovalnici Tilii.

Topla zahvala tudi tov. Franciju Šaliju, Borutu Šaliju, Petru Štefančiču in Antonu Štampoharju, ki so z našim soglasjem opravili končno ureditev in pripravo gradiva za tisk, Tiskarni Novo mesto pa za ugodne pogoje tiska.

Za odbor borcev

1. dolenskega partizanskega bataljona:

Dušan Švara-Dule

Takrat se osem je borcev,
zateklo v Straški je hrib,
da bi pred sovražniki skrili,
lahko skovali mor ščit.

Skovali so nove načrte,
na prvi dolenski bataljon,
ki je z veseljem šel v borbo,
z upornim,
da mekci svobodem dolenski bode.

Olanka Šaperž 7.8.11.

UVOD

Za začetek narodnoosvobodilne vojne jugoslovanskih narodov lahko uradno štejemo 27. marec 1941, ki pomeni veliko zmago ljudskih množic nad fašizmom, peto kolono in kapitulanti. 27. marec ni le rezultat puča peščice oficirjev, temveč posledica dolgotrajnih borb in priprav Komunistične partije Jugoslavije (KPJ) na te dogodke.

Vojaški prevrat je bil torej zgolj posledica predhodnih demonstracij, ki so se začele takoj, ko je 25. marca 1941 na Dunaju pristopila k trojni pogodbi tudi profašistično usmerjena jugoslovanska buržoazija s svojo vlado Cvetković-Maček-Krek.

KPJ je popolnoma obvladala položaj in po dvajsetih letih stroge ilegalnosti znova javno nastopila kot vodilna sila v državi. Razen parol: "Bolji rat nego pakt!" in "Bolji grob nego rob!" so ljudske množice v teh velikih demonstracijah pod vodstvom KPJ zahtevale od nove vlade generala Simoviča, naj naredi vse potrebno za okrepitev obrambne moči države in vojske ter naj državo in njihovo upravo takoj demokratizira, da narodom demokratične pravice, iz vojaškega in državnega aparata odstrani petokolonaše in druge izdajalce, razpusti koncentracijska taborišča in iz zaporov izpusti obsojene revolucionarje, pretrga pogodbo s fašističnimi državami in naj se Jugoslavija nasloni na protifašistične sile.

Nemčija je napadla Jugoslavijo 6. aprila 1941 v zgodnjih jutranjih urah brez predhodne vojne napovedi.

Italijanski XI. armadni zbor je zasedel t.i. Ljubljansko pokrajino z Ljubljano. Za Italijane je bil velik politični dogodek, ko so 11. aprila potegnili med 2. nemško in 2. italijansko armado demarkacijsko črto, ki je potekala od kote 2203 (severno od Grintovca) preko Litije (nemška), Novega mesta (nemško), Vinice, Slunja in Bihača do Jablanice. To demarkacijsko črto so potem Nemci svojevoljno prestavljali, dokler se ni na Dolenjskem v prvi polovici junija ustavila deset do petnajst kilometrov od desnega brega Save.

Nemški "Blitzkrieg" je zaradi močne armade in jugoslovanske nepripravljenosti uspel. Ko je jugoslovanska vojska 17. aprila kapitulirala in ko je kapitulacija 18. aprila ob 12. uri pričela veljati, je bila Slovenija že teden dni okupirana.

6. aprila je Centralni komite (CK) KPS razglasil mobilizacijo vseh komunistov in ukazal, da stopijo takoj v vojsko kot prostovoljci. 8. aprila je ponovno poslal svoja delegata v štab Dravske divizije s predlogom, naj oboroži komuniste, predvsem jeseniške delavce, ki so se javili za obrambo severne meje. Ko sta prišla Boris Kidrič in Aleš Bebler v štab divizije, poveljnika že

ni bilo več v Ljubljani. Sprejel ju je neki nižji oficir, Slovenec, ki je ukazal oba aretirati in odpeljati na policijo, kjer sta bila nekaj ur zaprta in izpuščena šele na ponovne zahteve in proteste.

Komunistična partija se je v polni meri zavedala, da je treba delati hitro. Zato je CK KPS že 27. aprila sklical svoje sodelavce in zaveznike iz akcijske enotnosti, to je zastopnike krščanskih socialistov, demokratičnih Sokolov in naprednih kulturnih delavcev.

Tako se je 27. april 1941 zakoreninil kot dan ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda (OF), prvotno imenovane Protiimperialistična fronta, ki se je po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo preimenovala v OF. Na prvem sestanku OF so bila sprejeta naslednja stališča:

Uspehi tujčeve demagogije so trenutni, na obzorju pa je vsenarodno gibanje. / Slovenski narod bodo osvobodile njegove lastne sile. / Ljudje in krogi, ki so odgovorni za poraz in zaslužjenje slovenskega naroda, bodo postali opora tujim zatiralcem. / Sovjetska zveza je up slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja. / Z delom je treba pričeti takoj.

Po 27. aprilu so se vključile v OF še skupine: Društvo kmetijskih fantov in deklet, Prosveta (napredno študentsko gibanje), frakcija SKS - kasneje imenovana Kmečko delavska stranka, Delavska enotnost, Stara pravda, skupina aktivnih oficirjev bivše jugoslovanske vojske in druge.

1. in 2. junija je bila v Ljubljani širša partijska konferenca. Sklenjeno je bilo, da se je treba upreti okupatorju z vsemi silami, organizirati ljudsko vstajo, kajti samo v njej je rešitev slovenskega naroda.

O organizacijski strani priprav za oboroženo vstajo je govoril Aleš Bebler in poudaril potrebo po razširitvi in poglobitvi dela vojaških komisij, vzpostavitvi dobre obveščevalne službe, zbiranju orožja, hrane, obleke in sanitetnega materiala.

Po konferenci so člani Vojaške komisije pri CK KPS odšli na teren in obiskali vojaške komisije pri partijskih komitejih okrožij Ljubljane, Notranjske, Novega mesta, Grosuplja, Kočevja, Bele krajine itd.

Pri vseh teh komitejih so v okviru vojaških komisij začele nastajati prve oborožene skupine. Na dan nemškega napada na Sovjetsko zvezo (22. junija 1941) je CK KPS na svoji seji v Ljubljani ustanovil Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet in sklenil pozvati slovenski narod k oboroženemu upor, vojaške komisije pri komitejih naj se spremenijo v štabe in začno takoj ustanavljati partizanske enote. Začelo se je torej razdobje prvih oboroženih bojev v Sloveniji in rasti partizanske vojske ter OF slovenskega naroda.

Vir:

Metod Mikuž: Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, I. knjiga, str. 25-27, 31, 38, 41, 45-46, 95-97, 150-153, 158, 153, 225.

SPLOŠNA VSTAJA

Po napadu na Jugoslavijo 6. aprila 1941 seje na poziv KPS in Soške legije zbralo v Novem mestu nekaj sto prostovoljcev iz vse Slovenije, da bi branili domovino. Štab Dravske divizije, nastanjen v takratni meščanski šoli, je odklonil razdelitev orožja in opreme. Nekaj prostovoljcev je odšlo na Hrvaško, kjer so se iz novoustanovljene Nezavisne države Hrvatske komaj rešili. Nemci so zasedli Novo mesto 12. aprila, dan pred tem pa so mesto bombardirali.

Nemci oz. nemčurji so za kratek čas prevzeli oblast. V času brezvladja so bile organizirane narodne straže, ki so skrbele za red in varnost ter varovale skladišča hrane in orožja. Z njihovo pomočjo so komunisti in skojevci načrtno zbirali orožje in strelivo, ki je nato skrito čakalo na oborožitev prvih partizanov.

Do začetka maja je bilo stanje v mestu nejasno. 22. aprila so Nemci in lokalni nemčurji priključili Novo mesto Nemčiji, naslednjega dne pa so Italijani vzpostavili prejšnje stanje. Na Dolenjskem je bilo tudi več demonstracij z nemško demagogijo zaslepljenih ljudi, ki so zahtevali priključitev k nemškemu rajhu.

V začetku maja so enote italijanske divizije Isonzo (Soča) zasedle Novo mesto, iz Kočevja pa preselili štab divizije. Italijani so vzpostavili tudi civilno oblast z okrajnim civilnim komisarjem na čelu.¹

Hitler je določil razmejitevno črto med nemško in italijansko okupacijsko cono 12. aprila. Ta črta ni v celoti upoštevala italijanskih interesov in želja. O tem je bilo več meddržavnih konferenc, mejo pa so lokalni veljaki večkrat premikali, vendar na škodo Italijanov. 8. julija 1941 je bila sklenjena nemško-italijanska pogodba o razmejiteni črti, ki sta jo obe strani imeli za meddržavno mejo. Komisija, ki je takoj po 8. juliju začela z natančnim določanjem meje, je to opravila do 13. septembra.

Tako določena meja je potekala od Žirov, južno od Črnega Vrha, severno od Polhovega Gradca, med ljubljanskima predmestjema Šiško in Šentvidom, južno od Črnuč, Besnice in Trebeljevega, severno od Sv. Križa (Gabrovke), čez Krmelj, vzhodno od Tržišča, zahodno od Bučke, skozi Krakovski gozd, severno od Kostanjevice na Krki in Sv. Križa na Krki (Podbočja), na rob Gorjanecv pri Gadovi peči.²

Čete bodočega 1. dolenjskega partizanskega bataljona so bile zelo dejavne ravno ob tej demarkacijski črti.

1 Anton Stampohar: Novo mesto skozi čas, str. 76-78.

2 Zdravko Klanjšek in skupina avtorjev: Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945, str. 50-51.

Sekretar okrožnega komiteja KPS za novomeško okrožje je po odhodu Vinka Kristana postal veterinar Dušan Jereb-Stefan. V prvi polovici julija je bil ustanovljen okrožni odbor OF, ki je zavzeto širil organizacijo po novomeškem okrožju ter pojasnjeval in razširjal program OF.

22. junija 1942 je Nemčija napadla Sovjetsko zvezo.

Organizacija vojnega komiteja

Okrožni komite KPS v Novem mestu je takoj reagiral na novo situacijo in 22. junija 1941 z razglasom pozval komuniste in prebivalstvo k oboroženemu boju zoper okupatorje. Isti dan je bil v okrožnem komiteju organiziran vojni komite³ v sestavi: Dušan Jereb, Niko Šilih in Srečko Preželj, ki naj bi v vojnih razmerah opravljal vlogo okrožnega komiteja KPS. Vodil ga je Niko Šilih.⁴

10. julija je komite KPS za novomeško okrožje imenoval v vojaški komite še tri namestnike: dr. Franca Hočevarja, Faniko Koširjevo in Ivana Moreta.

Še istega dne, to je 22. junija, ko je okrožni komite KPS izvedel za nemški napad na Sovjetsko zvezo, je sprejel sklep o ustanavljanju prvih diverzantskih skupin, ki so jih med drugim usmerjali in vodili člani vojaškega komiteja. Sklep o tem so kurirji takoj raznesli po vseh krajih okrožja z navodilom, kako se je treba organizirati in izvajati akcije: Okupatorju je treba narediti čim več škode, a poskrbeti za vse mere varnosti, da sami ne bi utrpeli izgub.

Tako so bile že v noči na 23. junij na več pomembnih mestih novomeškega okrožja prekinjene številne vojaške in poštno telefonske zveze ter opravljene še druge sabotažne akcije.⁵

Ob ustanovitvi vojaškega komiteja je sprejel okrožni komite v Novem mestu tri pomembne sklepe:

- okrožni komite se organizira skladno s potrebami novonastale vojno-politične situacije,
- noben član partije se ne sme pustiti sovražniku prijeti oziroma zapreti,
- v primeru kompromitiranosti je dolžnost vsakega partijca, da gre takoj v ilegalo.

3 Metod Mikuž govori v svoji knjigi Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, I. knjiga, o ustanavljanju vojaških komisij. V Novem mestu pa so to imenovali kar vojaški komite.

4 Franc Hočevar - referat na zboru aktivistov OF Novo mesto, spomladi 1986, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-IV, P-I z dne 12. 4. 1986.

5 Ciril Polajnar-Cibe - poročilo o delu OK KPS Novo mesto v času okupacije, hranjeno v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-IV, P-I z dne 14. 12. 1977.

V drugi polovici julija 1941 je prišel v Novo mesto Miha Marinko, član CK KPS, z navodilom o takojšnji organizaciji oboroženega boja proti okupatorju. Na sestankih okrožnega komiteja 19. julija v Srebrničah in 20. julija pri opekarni Zalog pri Prečni so bili sprejeti naslednji sklepi:

- takoj organizirati partizansko vojsko,
- začeti z ustanavljanjem rajonskih komitejev, rajonskih odborov OF in rajonskih komitejev SKOJ-a.⁶

Prvo partizansko taborišče

Tedaj italijanskemu okupatorju ni ustrezalo zaostrovanje odnosov s prebivalstvom, ki bi zahtevalo njegove večje vojaške ali policijske sile. Zastopniki fašistične stranke pa so bili izzivalni in agresivni. Sicer pa se je italijanski policiji poznalo, da ne pozna načinov boja zoper ilegalo. Do odkrivanja organizacije KP in OF je prihajalo le po zaslugi domačih vohunov in ovaduhov.

V avgustu 1941 sta sekretar okrožnega komiteja KPS Dušan Jereb in sekretar okrožnega odbora OF dr. Franc Hočevar poročala v Ljubljani najprej CK KPS v prisotnosti Borisa Kidriča, Toneta Tomšiča in Aleša Beblerja, nato pa Izvršnemu odboru OF v prisotnosti Jožeta Rusa in Borisa Kidriča o političnih razmerah na Dolenjskem, o delu KP in organiziranju OF. Z zadovoljstvom je bilo sprejeto poročilo, tako glede delovanja KP kakor tudi o poteku organiziranja OF. CK KPS je zahteval večjo zavzetost pri organiziranju oboroženega odpora in opozarjal na nevarnost pred nasprotniki, ki se bodo prej ali slej spustili v boj zoper OF.

Že kmalu po prihodu okupatorjev so se morali umakniti v ilegalo nekateri kompromitirani člani KPS: Rudi Zupane, Maks Henigman in Jože Slak-Silvo. Najprej so se zadrževali na Ajdovcu, zatem pa so v začetku julija 1941 osnovali partizansko taborišče na Brezovi rebri, kjer so se zbirali borci iz novomeškega območja.⁷ Taborišče je bilo zaupano revolucionarju in prekaljenemu komunistu Jožetu Slaku-Silvu. Doma je bil iz Gorenjega Vrha pri Dobrniču na Dolenjskem. Okrog njega se je oblikovalo vzdušje napredne miselnosti, izobrazili so se številni politični delavci, s čimer so bili dani pogoji za revolucionarno delovanje. Že pred vojno se je moral zadrževati doma zaradi stalnega policijskega preganjanja, s katerim so mu hoteli preprečiti njegovo napredno politično delovanje.

6 Franc Hočevar - referat na zboru aktivistov OF Novo mesto, spomladi 1986, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-IV, P-I z dne 15. 4. 1986.

7 Franc Hočevar - referat na zboru aktivistov OF Novo mesto, spomladi 1986, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-IV, P-I z dne 15. 4. 1986.

Zelo je uspeval pri utrjevanju ljudske fronte in kmečko-delavskega gibanja. Ves čas se je povezoval z OK KPS Novo mesto in bil tudi njegov član. Uveljavljal je politiko partije, v katero je sprejel tudi nekaj članov dobrniškega okoliša. Pridobil je številne simpatizerje za partijsko politiko. Slakova hiša je bila za ljudi tega okolja simbol komunističnega delovanja.

Tudi pod Slakovim vplivom so prihajali v partizane prostovoljci, tako v taborišče na Brezovi rebri in zlasti v oktobru ob ustanavljanju Novomeške čete. Slaku so se pridružili prostovoljci iz drugih krajev Slovenije. V novomeški partizanski skupini so bili tudi Ivan Bartolj, Jože Sašek, Janko Stariha, Milan Merčjak, Franc Picelj-Luka ter Franc Pacek, Ljudmila Kerin-Milka, Franc Bizjak in Edvard Zidarič. K prvim partizanom v taborišču na Brezovi rebri lahko prištejemo še logarja Jožeta Zupančiča, Justino Rozman-Kristino in Zdenka Muharja, ki so tedaj živeli v logarski hiši na Frati blizu Brezove Rebri in taborišče obveščali o vsem ter ga oskrbovali z živežem in drugimi potrebščinami.

Tako zbrana prva partizanska skupina sprva ni izvajala posebnih vojaških akcij, ampak je delovala med ljudmi politično, propagandno in mobilizacijsko. Nekaj izvršenih akcij v tem času pa je okupatorjevo vojsko precej preplašilo.⁸

17. septembra so partizani z Brezove rebri minirali železniško progo nad vasjo Češence blizu železniške postaje Mirna Peč. Miniranje ni povzročilo posebne škode. Že pred tem, v noči med 16. in 17. avgustom, je skupina teh borcev pretrgala telefonsko zvezo pri Dolenjskih Toplicah⁹ na vodu Soteska-Gorenje Polje.¹⁰

Prve partizanske čete

Novomeški okrožni partijski komite in odbor OF sta v drugem polletju 1941 resno razpravljala o vseh potrebnih nadaljnjih ukrepih za organizacijo oboroženega odpora proti okupatorju. Ustanovitev partizanskega taborišča na Brezovi rebri ni bil edini uspeh na tem delu Dolenjske. Na vsem območju Dolenjske se je začelo zbiranje orožja, streliva, hrane, obleke, sanitetnega materiala, organiziranje napisnih in drugih akcij, ki naj bi koristile partizanom in boju proti okupatorju nasploh.

8 Janko Jarc: Partizanski Rog, str. 50-53.

9 O prekinitvi telefonske zveze med Sotesko in Gorenjim Poljem je poveljstvo čete karabinerjev iz Novega mesta sporočilo 18. avgusta 1941 poveljstvu kraljevih karabinerjev v Ljubljani naslednje: V noči med 16. in 17. avgustom 1941 so neznanci na pol poti med Sotesko in Gorenjim Poljem pri Dol. Toplicah prerezali telefonsko žico na liniji 58 ... Menimo, da gre za sabotažno akcijo ...

10 Arhiv Inštituta za zgodovino delavskega gibanja (IZDG), fascikel CCRR 155/IV.

Široko zasnovano je bilo tudi zbiranje najpotrebnejšega za zimo, saj je bilo več kot očitno, da se bo treba bojevati še pozimi. Odziv Dolenjcev je bil nadvse razveseljav, zlasti je bila uspešna mladina. To pa je bil dokaz, da so bile naloge pravilno zastavljene.

Vzporedno s tem so potekale vse organizacijske priprave, da bi iz skromnega začetka v partizanskem taborišču na Brezovi rebri pri Ajdovcu prešli k ustanavljanju prvih partizanskih čet na območju novomeškega okrožja.

Tako so bile do novembra ustanovljene na Dolenjskem tri čete, Novomeška, Belokranjska in Mokronoška.

Ta čas tudi okupator ni miroval. Že do 10. maja 1941 je s svojim moštvom zasedel pomembnejše kraje na območju novomeškega okrožja in Bele krajine: Novo mesto, Črnomelj, Metliko, Trebnje, Žužemberk in še nekatere druge. V postojankah so namestili kraljeve karabinjerje, enote 23. in 24. pešpolka, XIV. bataljon minometalcev, 98. in 117. bataljon črnih srajc, 14. topniško četo in druge enote.¹¹

Karabinjerske postaje so bile razporejene že v vseh navedenih in tudi drugih krajih po Dolenjski. Z uradnim obvestilom poveljstva kraljevih karabinjerjev, čete v Novem mestu, so bile karabinjerske postaje nameščene še v Dolenjem Kronovem, Brusnicah, Škocjanu, Kostanjevici in v Šentjerneju, kasneje pa še v Mokronogu in Šentrupertu.¹²

Novomeška četa

Iz skupine prvih prostovoljcev, ki seje zbrala poleti 1941 v taborišču blizu Brezove Rebre in kateri se je priključila še skupina borcev razbite Krške čete, je rasla prva partizanska četa, kasneje imenovana Novomeška četa.

Novomeška partizanska skupina se je po 15. oktobru utaborila v gozdu nad Poljem na Kulovih selih. Toda jesen je bila za partizane neizprosna. Deževje je zalivalo šotore in zgodnji težak južni sneg jih je tudi podiral. Zato so borci premaknili taborišče v bližnjo vas Brezovo Reber, kjer je bila 29. oktobra 1941 ta četa tudi ustanovljena. Novo taborišče so borci dobro zastražili in domačinom zaradi varnosti ukazali, da se ne oddaljujejo iz vasi brez njihove vednosti.¹³

11 Arhiv IZDG – XI. Armadni korpus, fascikel 655/II.

12 Arhiv IZDG - Mestno glavarstvo Novo mesto, fascikel 150.

13 Niko Šilih-Nikič - Gradivo, spominski zapis, hranjeno v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-III, P-II/3.

Ob ustanovitvi so Novomeško četo sestavljali naslednji borci: Niko Šilih-Nikič kot komandir, Jože Slak-Silvo kot politični komisar (prvi doma iz Novega mesta, drugi z Gornjega Vrha pri Dobrniču), Ivan Bartolj, Milan Merčjak, Stojan Oprešnik in Srečko Preželj iz Novega mesta, Srečko Berlič, Franta Komel s Ptuja in Franček Majcen iz Borovcev pri Ptuju, Anton Cokan iz Loke pri Mozirju, Maks Henigman in Janez Šalehar iz Dolenjskih Toplic, Štefan Iskra iz Ajdovca, Leon Kavšek in Ciril Kulovec iz Vavte vasi, Jože Murn-Pero iz Podturna, Franc Novina iz Podturna, Franc Picelj-Luka z Gorenjega Polja, Jože Sašek-Devi iz Ljubljane, Janko Stariha iz Črnomlja, Edvard Valant-Edi in Božidar Verce iz Žužemberka, Miha Kristof iz Ločne pri Novem mestu, Anton Potočar iz Stavče vasi pri Žužemberku in Tomaž Škufca- -Gandi iz Malega Lipja pri Žužemberku.¹⁴ Skupno je bilo tedaj v Novomeški četi 25 borcev, kajti Packova partizanska skupina je že sredi oktobra odšla proti Zasavju.¹⁵

Novomeška četa je ves čas svojega delovanja, četudi je bilo kratkotrajno, veliko prispevala k požitvi dela OF, pridobivanju prebivalstva za narodnoosvobodilno gibanje, zbiranju orožja in vsega potrebnega za partizansko vojsko. Borci so v skupinah patroljirali po terenu, organizirali obveščevalno dejavnost med zanesljivimi privrženci in izvajali tudi manjše akcije.

Od samega začetka je bila dobro oborožena. Vsi borci so imeli puške različnega izvora, zlasti pa jugoslovanske mavzerice in stare avstrijske puške. Več borcev je bilo oboroženih še z revolverji raznega porekla in z ročnimi bombami. Manjše skupine so pogosto z napadi in drugimi akcijami vznemirjale italijansko vojsko. Dve taki praski omenjajo Italijani takole: *26. 10. 1941 so neznanci v bližini Straže streljali na šest vojakov in podčastnika. Takojšnji protinapad je bil neuspešen. V bližini Vinje vasi so neznanci prerezali in odnesli okrog 30 m telefonske žice.*¹⁶

Belokranjska četa

Belokranjska četa, ki je bila ustanovljena 30. oktobra 1941 na Smuku nad Semičem, je štela 30 borcev, po nekaterih podatkih pa celo 33. Četo so sestavljale pred tem zbrane črnomaljska, metliška, semiška in gradaška skupina.

14 Ivica Žnidaršič: Bučka 41-81, str. 30-32; Niko Šilih-Nikič - pripoved v knjigi Bučka 41-81, str. 10-22; Terezija Traven: Mokronoška partizanska četa, str.39.

15 Franc Pacek, Milka Kerin, Edi Zidarič in Franc Bizjak, ki so prišli v četno taborišče s štajerske strani in prek Gorjancev po zvezi na Brezovo reber, so bili v novomeški partizanski skupini od 3. septembra do srede oktobra 1941.

16 Zbornik dokumentov in podatkov o NOV jugoslovanskih narodov, IV. Del, 1. Knjiga, str. 459.

Ob ustanovitvi so bili poleg komandirja čete Alojza Fabjana in političnega komisarja Jožeta Mihelčiča še borci: Franc Košir, Polde Jerman, Karol Brunskole, Tone Jelenc, Ivan Smerdu, Ivan Kopinič, Ivan Cernič, Jože Vrščaj, Bruno (prebegli italijanski vojak), Viktor Goršek, Lojze Jaklič, Stan-ko Junko, Pavle Kranjac, Anton Kovačič, Franc Matjašič, Lojze Muc, Franc Obrul, Toni Prus, Lojze Gajzer, Milan Šimec, Ivan Brula, Slavko Cerjanec, Janez Hočevar, Franc Korevec, Mirko Martinšek, Jože Slobodnik, Vinko Švajger in Ivan Kapš.¹⁷

Vse štiri skupine so v Beli krajini delovale zelo uspešno še pred združitvi-jo v četo. Naj navedemo nekaj akcij:

Semiška skupina, ki jo je vodil Jože Mihelčič, je poskušala v noči med 31. julijem in 1. avgustom 1941 iztiriti vojaški vlak v Kotu med Semičem in Otovcem tako, da so na železniških pragovih odvili nekaj vijakov. Žal akcija ni uspela. Nastalo škodo pa so Italijani hitro odpravili. Hkrati so med Semičem in Rožnim Dolom presekali telefonski vod.

Pri Gradcu so "neznanci" prerezali telefonski vod že 6. julija. To naj bi storila na svojo roko Slavko Cerjanec in Jože Kopljan iz Gradca.

V noči med 11. in 12. avgustom je bilo na železniški progi med Semičem in Metliko načrtovanih več akcij semiške, črnomaljske, gradaške in metliške skupine. Najuspešnejša je bila pri vranoviškem mostu, o kateri je poročalo tudi poveljstvo kraljevih karabinjerjev iz Novega mesta 12. avgusta 1941 nadrejenima poveljstvoma pri XI. armadnem zboru v Ljubljani in II. armadi v Karlovcu.¹⁸

Kasneje, do odhoda Belokranjske čete konec oktobra proti zbirnemu mes-
tu treh dolenjskih čet za napad na Bučko, so vse štiri belokranjske skupine
izvedle še več manjših uspešnih akcij.

Mokronoška četa

Po italijanskem napadu na taborišče Mokrske čete na Mokrcu v dneh od 14. do 16. septembra 1941 so se borci te čete po navodilu Glavnega povelj-
stva slovenskih partizanskih čet razdelili v tri skupine. Osem partizanov je
odšlo na Primorsko. Jedro čete je ostalo v krimskih gozdovih. Tretja skupina,
mokronoška, pa je odšla 17. septembra 1941 na Dolenjsko in se utaborila v
gozdovih nad Mokronogom.

17 O Belokranjski četi so pisali Radko Polič, Janez Vitkovič, Rudi Vogrič, Janko Jare in še kdo. Pri nobenem pa ni navedeno enotno število borcev v tej četi. Pišejo, da jih je bilo med 30 in 33. Član belokranjske (črnomaljske) partizanske skupine Štefan Dvojmoč je zaradi bolezni ostal v taborišču pri Kozlovem zdencu nad Tančo goro. V tej skupini je bil od konca avgusta do srede septembra 1941 tudi srbski vojak, ki je pobegnil iz nemškega vojnega ujetništva.

18 Radko Polič: Belokranjski odred, str. 27 in sl.

Skupino sta vodila Milan Majcen kot komandir in Jože Nose-Špan kot politični komisar. Z njima so bili še Viktor Zakrajšek-Viki iz Most pri Ljubljani, Aleksander Peče-Sašo iz Birčne vasi pri Novem mestu, Stanko Srpan iz Sentruperta na Dolenjskem in Efendi (ime in priimek neznan) iz Celja.

Proti koncu septembra je po naporni, dolgi poti ta skupina prišla do Majcnove zidanice na Priči. Milan Majcen je poskrbel, da so se borci okrepili in odpočili, nato pa so odšli v taborišče v Javorski dolini pod Trebelnim, ki sta ga pripravila mokronoška politična aktivista Nace Majcen-Taras in Jože Borštnar-Gabrovčan. Mokronoški aktivisti so poskrbeli za hrano in varnost skupine. Skladišči hrane za bodočo Mokronoško četo so pripravili pri Majcnovih v Mokronogu in v mlinu pri Žagarjevih v Dolini nad Žalostno goro. Tu je bilo že pravo skladišče orožja in streliva ter druge vojne opreme.

S prihodom teh borcev na mokronoško območje je bila okoli 20. septembra ustanovljena Mokronoška četa. Kmalu so se ji priključili še Ciril Majcen, Ivan Majcen, Nace Majcen-Taras, Janči Mevželj, Franc Žlajpah in Ivan Zeman. Tako je štela ob ustanovitvi 12 borcev.

Prva naloga nove čete je bila zbiranje orožja, streliva, sanitetnega materiala, obleke, hrane itd. Borci in aktivisti, med katerimi je bila zelo prizadevna mladina, so pričeli tudi s pridobivanjem novih partizanov.¹⁹

Aktivnosti Italijanov

Vse pogostejše pojavljanje in nastopanje partizanov na Dolenjskem, sprva z manjšimi, toda uspešnimi akcijami, pozneje pa z napadi na italijanske postojanke, je v okupatorjevih vrstah vzbudilo zmedo in zaskrbljenost hkrati. Zato so Italijani prav v času nastajanja treh dolenjskih partizanskih čet pričeli zaostrovanje svoje ravnaje po vsej Ljubljanski pokrajini in uvajati varstvene mere tudi med svojimi enotami.

Zaostrovanje proti partizanskemu gibanju na Dolenjskem izpričujejo med drugim tudi naslednji italijanski viri, hranjeni na Inštitutu za novejšo zgodovino.

Štab XI. armadnega zbora z dne 8. septembra 1941 s podpisom Maria Robottija je poslal med drugim tudi štabu divizije Isonzo v Novem mestu dopis z naslednjo vsebino:²⁰

19 Terezija Traven: Mokronoška partizanska četa, str. 5, 13.; Jože Nose-Span - zapis po njegovi pripovedi, gradivo hranjeno v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-VI, P-I z dne 12. 2. 1987.

20 V knjigi so prevodi italijanskih dokumentov v vsebinskem in ne v dobesednem skladju z originali.

Ker sovražniku že nekaj dni ne uspevajo akcije pri rušenju prog, telefonskih linij in drugih komunikacijskih naprav, se je lotil napadov na osebe. Sovražnikovi atentatorji so 6. septembra na cesti med Črnomljem in Gribljami ubili dva vojaka obmejne milice, tri pa ranili. Taka dejanja nas prisiljujejo, da začnemo ukrepati odločno, resno, strogo in brez milosti in da udarimo zoper akcije teh zločinskih komunistov. Zato naj se naša aktivnost organizira tako, da bo vsak kotiček ob vsaki uri v celoti kontroliran. Ukreniti moramo vse potrebno za zavarovanje objektov in komunikacij. Upoštevati je treba dejstvo, da se nahajamo na ozemlju, kjer nas ljudje sovražijo. Storiti moramo vse, da zavarujemo življenja naših oficirjev in vojakov. Postopati moramo taktično in pametno, da bo vsaka naša akcija uspešna in učinkovita. Najbolje bo, da plača ceho kakšen komunistični element, četudi ni neposredno kriv.

Vsem pripadajočim četam je poveljstvo kraljevih karabinjerjev v Ljubljani 12. oktobra poslalo tudi naslednje sporočilo in navodilo:

Želimo vas opozoriti in s tem prispevati h kvaliteti koncepta o nujnosti izbire in navezave dobrih zaupnikov. Torej virov, ki bi nam lahko posredovali dobre in kvalitetne podatke o bivanju in premikanju upornikov v gozdovih. Podatke bi morali vsi zelo dobro in natančno usklajevati ter poskrbeti, da imajo vsi zainteresirani od tega koristi in s ciljem uničiti uporniške bande. Vsi vojaki v postojankah morajo biti dobro poučeni o uporabi orožja, ročnih bomb ter načinu hitrega in odločnega ukrepanja na razne provokacije.

Poveljstvo 2. armade, operativni urad, je poslal 30. oktobra tudi vodstvu XI. armadnega zbora zaupno navodilo glede akcij zoper upornike: *Sneg, oster mraz in zelo težki pogoji preskrbovanja s hrano bodo prisilili upornike, da se bodo spustili nižje v dolino, na obrobja vasi in zaselkov in si poiskali boljša prezimovališča in ugodnejše pogoje preživetja. Poiskali si bodo prijetna zaklonišča, verjetno v tistih zaselkih in v bližini vasi, kjer ni naših postojank in posadk.*

Z dobro organizirano in previdno ter preudarno obveščevalno službo lahko pridemo do zelo pomembnih podatkov, ki nam bodo omogočili osamiti in uničiti ali zajeti upornike. Tako bi onemogočili vsako presenečenje. Razne nočne premike in selitve sumljivih oseb iz hiše v hišo, druženje vaščanov z uporniki, ilegalne nočitve in podobno bi takoj odkrivali in zoper krivce ter sokrivce ukrepali skladno z našimi vojaškimi navodili. Razume se, da je treba zoper vsakega, ki bi skušal pobegniti in uiti našim oblastem, ukrepati ostro in odločno ter uporabiti tudi orožje.

Štab 2. armade, urad za civilne zadeve, je poslal 31. oktobra tudi štabu XI. armadnega zbora in njegovim enotam zaupno navodilo, ki se skrajšano glasi:

Na več odsekih okupiranega ozemlja, predvsem na območjih, kjer ni naših posadk, so se razpasli razbojništvo, ropanje, tatvine, ugrabitve, napadi na javne ustanove in druge sovražnosti, ki nimajo nič skupnega z obrambo zoper ustaše, kakor bi nekateri iz uporniških vrst radi prikazali. Te nezakonite akcije izvajajo uporniške bande. Takšni zločini upornikov zmanjšujejo naš ugled in kompromitirajo našo varnostno politiko. Njihovo početje moramo v kali zatreti.

Zaradi lažjega delovanja zoper uporniške tolpe na tem območju in zaradi uspešnejših akcij pri razkrivanju in uničenju teh band sem zaprosil hrvaško vlado, naj poživi službo svojih graničarjev in obmejne policije in ustanovi nekaj novih postaj na tistih odsekih, kjer jih sedaj ni.²¹

Toda ti in še mnogi drugi okupatorjevi ukrepi niso uničili partizanov. Odgovorili so z napadom na nemško graničarsko postojanko na Bučki.

Izgon Slovencev iz Posavja

Izvršni odbor OF slovenskega naroda je ob preseljevanju Slovencev na jug Jugoslavije, v Šlezijo in na Poljsko izdal konec oktobra 1941 razglas številka 59 s tem pozivom Slovincem:

“Zločini naših zatiralcev dosegaajo svoj višek. Nemški okupatorji so sklenili sistematično uničiti slovenski živelj na Štajerskem in Gorenjskem. Žene in otroke nameravajo preseliti na Poljsko in v Šlezijo, može in fante pa mobilizirati ter jih poslati na fronto.”²²

Za preseljevanje Slovencev so Nemci izdelali podroben načrt že pred zasedbo Jugoslavije. 20. oktobra 1941 je šef civilne uprave za Spodnjo Štajersko dr. Siegfried Überreither izdal odredbo o preseljevanju Slovencev iz takratnega obmejnega pasu med Italijo in Nemčijo, ki je obsegal Posavje in Obsotelje z občinami Boštanj, Bučka, Raka, Leskovec, Krško, Cerklje, Čatež in drugimi. Izpraznjeno ozemlje naj bi zasedli Kočevarji, ki so se od novembra 1941 do januarja 1942 prostovoljno izselili iz svojih vasi na Kočevskem.

Da prepreči preseljevanje, je Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet sklenilo spodbuditi ljudstvo k splošnemu uporju ter osredotočiti 1. štajerski bataljon na severno, dolenske čete pa na južno stran preselitvenega območja.

21 Arhiv IZGD – fascikel CRR 154/III in XI. Armadni zbor 656/II.

22 Dokumenti ljudske revolucije, knjiga 1, dok. št. 64, 66, 70.

Po načrtu Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet se bi morale Mokronoška, Novomeška, Belokranjska, Stiška, Grosupeljska, Borovniška in Molniška četa zbrati v bližini tega ozemlja. Iz njih naj bi se nato osnoval Dolenjski bataljon, kateremu naj bi se priključili tudi uporniki iz vrst izgnancev.²³

Zato je prišel proti koncu meseca oktobra v Novo mesto dr. Aleš Bebler, namestnik komandanta Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet in član Operativnega štaba za oboroženo vstajo v Posavju. Okrožnemu vodstvu je sporočil sklep CK KPS in IO OF, da se zbero vse partizanske enote s Štajerske v izselitvenem področju severno od Save, dolenjske pa južno od izselitvenega območja ter začno usklajeno z oboroženimi akcijami. S tem naj bi zavrli izgon in omogočili prebivalcem teh krajev, da bi se pravi čas izognili preselitvi in se lahko vključili v partizane.

Za Alešem Beblerjem sta prišla na Dolenjsko še Miha Marinko, ki naj bi tudi sodeloval pri pripravi akcije, zlasti pa za napad na nemško postojanko na Bučki, in Jernej Gašperšič, ki naj bi prevzel mesto poveljnika predvidenega Dolenjskega partizanskega bataljona. Oba naj bi pomagala Okrožnemu komiteju KPS Novo mesto pri predvidenih akcijah.

Napad na Bučko je bil načrtovan za prve dni novembra. Pred tem naj bi se zbrale na Otavniku vse navedene partizanske čete, od koder bi skupaj krenili v napad. Vendar sta na zborni mesto prišli le Novomeška četa in nekoliko okrnjena Mokronoška četa. Ostalih čet ni bilo zaradi neugodnih vremenskih razmer. Močno je snežilo, in zapadlo precej snega.

Novomeška četa je krenila z Brezove rebri proti Otavniku proti večeru 29. oktobra. Na pot je odšlo 21 borcev s komandirjem Nikom Šilihom-Borisom Nikičem. Jože Slak-Silvo, politični komisar čete, se je po dogovoru s poveljstvom čete preselil na Frato, ker zaradi bolezni ni bil sposoben za pohod.

V gosti in dušljivi megli so šli mimo Golobinjeka in Podboršta, preko železniške proge in ceste Ljubljana-Novo mesto, mimo Hmeljnika do Trške gore. Pot je bila naporna. Zjutraj so se ustavili med Trško goro in Starim gradom. Srečko Berlič, doma s Ptuja, je razvil slovensko zastavo in jo ponosno nosil na čelu kolone.

Kmalu se je vreme močno poslabšalo. Pihalo je in za posameznimi snežinkami je pričelo snežiti. V gozdu nad Šmarješkimi Toplicami so se ustavili, da bi počakali kurirja iz Novega mesta. Dolgo so ostali na javki in pozno ponoči nadaljevali pot. Mimogrede so se okopali v topli šmarješki vodi in nato prišli do vasice Orešje.

23 Zbornik dokumentov in podatkov o NOV jugoslovanskih narodov, VI. del, 1. knjiga, str. 145.

Niko Šilih-Boris Nikič je tedaj poslal kurirja na javko v Novo mesto, da bi izvedel, kam naj gredo. Kurir se je vrnil s sporočilom, da je zborna mesto na Otavniku.

Tam so bili tedaj že Miha Marinko in Aleš Bebler iz Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet, Jernej Gašperšič, Dušan Jereb, sekretar OK KPS Novo mesto, Srečko Preželj, član OK KPS Novo mesto in odgovorni za obožitev, ter nekoliko okrnjena Mokronoška četa.²⁴

Novomeška četa na pohodu od Brezove Rebri do Otavnika ni imela težav, razen slabega vremena, ki se je sprevrglo v pravo zimo. Toda borci niso slutili, da so bili izdani in da so Italijani takoj organizirali zasledovanje za njimi. Na srečo brezuspešno.

Mokronoška četa je dobila pred napadom na Bučko ukaz Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet, naj se združi s Štajerskim bataljonom. Javka je bila pri Svetem Janezu na nemški strani razmejitvene črte med Italijo in Nemčijo. Komandir čete Milan Majcen in politični komisar čete Jože Nose-Špan sta se morala odločiti, kako ukrepati. Na javko je odšel le del čete z Jožetom Nosetom, medtem ko je Milan Majcen vodil skupino borcev proti Šentjanžu z nalogo, da na tem območju organizira prostovoljce za odhod v partizane, pomaga aktivistom in se potem spet vrne v četo.²⁵

S komandirjem so tedaj odšli Ciril Majcen, Janez Mevželj, Ivan Zeman in Ivan Majcen. Ko so Nemci izvedeli za Majcnovo skupino, so jo začeli zasledovati. Ciril in Ivan Majcen ter Ivan Zeman so se uspeli rešiti pred njimi. Milan Majcen in Janči Mevželj sta se zatekla k terenskemu zaupniku Vodeniku na Murencah. Zaradi izdaje so Nemci kmalu obkolili Vodenikovo domačijo in napadli nemočna partizana, ki sta se dolgo upirala premoči, končno pa oba omagala. Jančija je zadela ročna bomba in ga smrtno ranila. Milan Majcen pa se je sam ustrelil, ko so Nemci vdrli v razdejana hišo. Že mrtvega so s strelji prereševali.²⁶

Politični komisar čete Jože Nose-Špan na javki ni dobil zveze. Zato se je s svojo skupino takoj vrnil na italijansko stran in se napotil na zborna mesto pri Otavniku. Pot jih je vodila od Zabukovja po dolini pod Svetim Petrom do Žužkovskega mlina, čez Pričo do Malkovca in dalje preko Slančjega Vrha do Otavnika. Na cilj so prišli Jože Nose-Špan, Efendi, Nace Majcen-Taras,

24 Niko Šilih-Nikič - zapis po spominu, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M- III, P-II z leta 1982.

25 Jože Nose-Špan - zapis pripovedi, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-IV, P-I/1 z dne 12. 1. 1987.

26 Zbornik dokumentov in podatkov NOV jugoslovanskih narodov, VI. del, 1. knjiga, str. 149, 150.

Aleksander Peče-Sašo, Vinko Zakrajšek in Franc Žlajpah.²⁷

Omenili smo že, da so Italijani iskali vohune v vrstah nezavednega prebivalstva. To se je že pokazalo ob pohodu Novomeške čete proti Bučki.

31. oktobra 1941 je bilo poslano obvestilo oboroženim enotam v Ljubljanski pokrajini iz kabineta kraljeve policije v Ljubljani:

Zaupnik iz Črnomlja obvešča in zagotavlja, da je v teku velika koncentracija oboroženih band na območju Novega mesta in Vrhpolja. 30. oktobra med 10. in 12. uro naj bi se zadrževala v Starem gradu skupina okoli 16 upornikov.

Tu gre za borce Novomeške čete, ki so se tega dne dejansko mudili okoli Starega gradu pri Trški gori. Italijani v Novem mestu so izdali potrebna navodila za zasledovanje. Vendar njihovo prizadevanje ni rodilo uspeha.²⁸ Več so ga imeli z Belokranjsko četo.

Takoj po ustanovitvi na Smuku nad Semičem, popoldne 30. oktobra, je odšla Belokranjska četa proti Bučki. Pot jo je preko Gornjih Laz vodila mimo Radohe, skozi gozdove Peščenika in se do poznega popoldneva dobesedno prerinila skozi sneg samo do Pristave pri Podgradu. Med potjo je pobegnil Ivan Kapš. V vasi je tako prenočilo 29 borcev.

Tudi naslednjega dne, 1. novembra, je še vedno močno snežilo. V visokem snegu, ki je segal skoraj do pasu, so z dnem odšli proti Koroški vasi, skozi Plemberk pri Stopičah, čez Orehek, Hrib in Veliki Slatnik. Ves čas so hodili z razvito zastavo in po vaseh navduševali ljudi za osvobodilni boj ter vabili može in fante v partizane. Tako pa so se žal odkrivali sovražniku.

Nad Ratežem so prečkali cesto Novo mesto-Šentjernej in zavili proti Otočcu na Krki, kamor so prišli nekoliko pred mrakom. Bili so močno utrujeni in že prepozni za dogovorjeno srečanje z Novomeško četo pri Šmarjeških Toplicah. Pri Otočcu pa jih je iznenadila ugotovitev, da je most, prek katerega naj bi prešli Krko, deloma podrt in neuporaben. Po daljšem iskanju so našli pri Strugi čoln, s katerim se je brž prepeljal na drugi breg vodič Jože Košir in odhitel v Novo mesto poročat o zagatnem položaju Belokranjske čete. Pozno zvečer se je Ivan More-Žan, član novomeškega okrožnega komiteja, s hitro nabranim okrepcilom odpeljal z avtom na Otočec. Z njim je prišel tudi Jože Preželj, novi vodič za Belokranjce. Gostilničar v Šentpetru Jože Florjančič je pripravil hrano. Okoli devetih zvečer so se s čolnom, ki je bil skrit v grmovju, More, Preželj in Florjančič prepeljali čez Krko. Pridružili so se utrujenim in premrlim borcem čete ob slabotnem ognju.

²⁷ Ivica Žnidaršič: Bučka 41-81, str. 32, 33.

²⁸ Arhiv IZDG - CCRR fascikel 145/III.

Ugotovili so, da bi prevoz s čolnom, največ za dva potnika in veslača, trajal do štirih zjutraj. Toda še pred prihodom novomeških aktivistov so Belokranjci sklenili, da se vrnejo v Belo krajino. Vodič Jože Preželj je o tem poročal v Novo mesto. Na kakšno drugačno odločitev operativnega štaba za akcijo v Zasavju to ni moglo več vplivati.

V noči med 1. in 2. novembrom so se Belokranjci po približno isti poti vračali proti Beli krajini. Ko so prečkali glavno cesto pri Ratežu, so na cesti našli sledove italijanskih motoriziranih in konjeniških oddelkov, ki so jih zasledovali. Med potjo so trije borci odšli proti Črmošnjicam pri Težki Vodi po hrano in naleteli na italijansko patroljo. Prišlo je do streljanja, vendar se je četa izognila spopadu. 2. novembra je četa po globokem snegu nadaljevala pot proti Radohi in dalje proti Gornjim Lazam. Srečanje pri Težki Vodi pa je Italijanom odkrilo smer njenega premikanja. Sledili so ji.

Med peto in šesto uro zvečer je prišla četa na Gornje Laze. Borci so bili do kraja izčrpani. Prenočili so pri Mavsarjevih in Šobarjevih. Pri Mavsarjevih so naleteli na dva delavca, doma iz Radohe, brata Peregrina, in Karla Zajca. Brata sta takoj nato odšla proti domu. V Radohi sta o svojem srečanju na Gornjih Lazah povedala logarju Ivanu Luzarju, ki je o tem takoj obvestil Italijane. Ker partizani niso imeli nobene straže, so Italijani neovirano prišli do vasi in se pod Luzarjevim vodništvom prithotapili k Mavsarjevi domačiji. Napad so usmerili le na to hišo, ker niso vedeli, da partizani prenočujejo tudi pri Šobarjevih. Tem je skozi razredčen obroč tudi uspelo pobegniti. Boj med Italijani in ostalimi partizani je trajal v presledkih vso noč.²⁹

Kako je potekalo italijansko zasledovanje? Ko so prišli Italijani po izdajstvu na sled Belokranjski četi, niso mirovali. 1. novembra se je ena četa 24. pešpolka iz Novega mesta premikala skozi Brusnice na območje Tolstega Vrha. Pregledali in prečesali so celotno območje, poizvedovali pri ljudeh, vendar zaman.

1. novembra sta se pri italijanski posadki na Vinjem Vrhu oglasila dva kmeta. Poročala sta, da sta opazila okoli Pristave skupino kakih 20 upornikov, ki so dobro oboroženi in večinoma oblečeni v uniforme stare jugoslovanske vojske. Obema ovaduhoma so Italijani izročili posebne nagrade. Podporočnik Bruno Castagnoli, komandir oddelka na Vinjem Vrhu, je takoj odšel v štab divizije Isonzo v Novo mesto po pomoč. Medtem so pripeljali tja še enega kmeta iz Stopič z vestjo, da so tudi tam že opazili večjo oboroženo skupino upornikov.

29 Radko Polič: Belokranjski odred, str. 77-83.

Poročila ovaduhov o gibanju čete so se povsem ujemala, zato se je štab divizije Isonzo odločil, da pripravi načrt za široko čiščenje območja.

Poveljstvu 24. pehotnega polka je bila zaupana ta naloga. Za okrepitev mu je bila dodana skupina konjenikov iz 6. artilerijskega polka. Štab je organiziral tri enote: eno s tovornjaki, ki jo je sestavljala I. četa strelcev, z nalogo za pohod v smeri Vinji Vrh-Dole in preprečitev umika četi s tega območja. Drugo enoto je sestavljala konjenica, ki se je usmerila proti območju Stopiče-Orehk-Dole z nalogo, da upornike poišče in uniči. Tretja enota, pehotna, pa naj bi krenila proti Hrušici in Gaberju, da bi upornikom preprečila nadaljnji pohod.

1. novembra ob 13. uri se je akcija začela. O polnoči je bila prva enota na Težki Vodi, druga v Stopičah, tretja pa že na načrtovanem območju. Že ponoči 2. novembra so se vse tri enote združile pri Gornjih Lazah in napadle nezavarovane partizane, kot smo že poročali. V hudem spopadu in med zasledovanjem je bilo pobitih 19 partizanov in gospodar Mavsar. Zaplenjena sta bila dva puškomitraljeza, več pušk, ročnih bomb, strelivo in majhen radijski aparat. Padla sta dva italijanska vojaka, več pa je bilo težje ali lažje ranjenih. Osmim partizanom se je uspelo rešiti in se porazgubiti v gozdu.³⁰

Čiščenje območja je italijanska vojska takoj nadaljevala. Zajete borce je na kraju samem postrelila ali odpeljala v zapor. Med njimi je bil tudi politični komisar čete Jože Mihelčič, ki je bil 9. decembra 1941 ustreljen v Ljubljani.

Napad na Bučko

Proti koncu oktobra 1941 so prišli na dogovorjeno mesto le partizani Novomeške in okrnjene Mokronoške čete. Belokranjske čete ni bilo zaradi tragedije na Gornjih Lazah, a zbrani partizani na Otavniku o tem niso nič vedeli. Nista prišli Grosupeljska in Stiska četa, niti Šolska četa Krimskega partizanskega bataljona.

Tako je bilo zbranih za napad na nemško postojanko na Bučki le 31 borcev in aktivistov. Tedaj bi bili morali ustanoviti Dolenjski partizanski bataljon. Ker pa na zborni mesto na Otavnik ni bilo vseh predvidenih čet, so organizirali le polbataljon, ki mu je poveljeval Jernej Gašperšič, medtem ko je skrbel za politično delo Miha Marinko. Napad na postojanko je bil predviden med 2. in 3. novembrom 1941. Novomeško četo je vodil Niko Šilih-Boris Nikič, Mokronoško z aktivisti Jože Nose-Špan in Miha Marinko.

30 Radko Polič: Belokranjski odred, str. 77-83.

Zbrane borce so potem po dogovoru razdelili v tri desetine. Prva je bila bombaška, ki jo je vodil Niko Šilih-Boris Nikič. Drugi dve skupini, ki sta ju vodila Jernej Gašperšič in Miha Marinko skupaj z Jožetom Nosetom-Španom - z njimi je bil tudi Aleš Bebler - pa naj bi imeli nalogo varovanja dohodov do Bučke. Vsaka desetina je imela po en puškomitraljez.³¹

Po tako izdelanem načrtu so poskrbeli za zvezo na Telčah pri učitelju Jurančiču in nato odšli proti Bučki. Z nekega hriba so si še za dne z daljnogledom ogledali položaj Bučke. Med borci je bil samo eden, ki je teren tod okoli dobro poznal.³² Pred Bučko so borci porezali telefonske žice, nato pa se iz severozahodne smeri približali vasi. V večernih urah so pričeli z napadom.

Prva zaseda je ščitila desetino bombašev, ki jo je vodil Niko Šilih - Boris Nikič z mitraljezecem Jankom Starihom. Druga zaseda pa je branila pred napadom iz bližnjih nemških postojank. Bombaška skupina se je približala postojanki ob pokopališkem zidu, toda, žal, jo je stražar pivi opazil. Zavpil je, ko so bili bombaši že ob njem. V trenutku se je začelo streljanje z vseh strani. Stražar je težko ranjen omahnil, a se mu je le uspelo zavleči v stavbo. Tedaj so stopili v boj tudi Nemci v postojanki. Pod ognjem mitraljeza in pušk so skušali trije borci vdreti v postojanko, a sta bila Niko Šilih in Janko Stariha takoj ranjena, bombaš Jožko Sašek-Devi pa je obležal smrtno ranjen. Močno streljanje z obeh strani se je nadaljevalo vse do sporočila druge zasede, da se približuje nemški tovornjak z vojaštvom. Težko ranjenima Šilihu in Starihi se je posrečilo pravočasno umakniti v zavetje. Tedaj je bilo dano povelje za umik.

Vojaške izkušnosti med borci tedaj še ni bilo. Zato akcija vojaško ni uspela, toda za nekaj časa je zavrla izseljevanje naših ljudi.

Partizani so imeli v napadu na nemško postojanko enega mrtvega in dva ranjena. V poročilu karabinjerske postaje Trebnje pa je bilo 6. novembra 1941 sporočeno poveljstvu XI. armadnega zbora, da je bilo kar šest Nemcev mrtvih in več ranjenih.³³

31 Niko Šilih-Nikič - prispevek v knjigi Bučka 41-81, poglavje o napadu na Bučko.

32 Miha Marinko - prispevek v knjigi Bučka 41-81, str. 7-9.

33 Jože Nose-Span - zapis pripovedi, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-IV, P-I z dne 12. 2. 1987;

Niko Šilih-Nikič - prispevek v knjigi Bučka 41-81, poglavje o napadu na Bučko; Zbornik dokumentov in podatkov o NOV jugoslovanskih narodov, VI. del, 1. knjiga, str. 448, št. 187.

Vključitev v 2. partizanski bataljon

Aleš Bebler, invalid iz španske vojne, se je zelo težko gibal po deželi, zato se je po napadu vrnil v Ljubljano, medtem ko sta Marinko in Gašperšič ostala in se umikala skupaj z ostalimi partizani. Borci so v sila neugodnih vremenskih pogojih poskrbeli za prevoz težko ranjenega Nika Šiliha-Nikiča in Janka Starihe v Novo mesto. Oba sta se po ozdravitvi vrnila med partizane.

Bilo je dogovorjeno, da se po napadu vsi borci zberejo v taborišču Mokronoške čete pod Trebelnim, blizu Mokronoga, a Nemci in Italijani so takoj začeli z obsežno očiščevalno akcijo. Zato partizani do zbornega mesta niso prišli.³⁴

Da bi zasledovalce spravili na krivo sled, so partizani z Marinkom in Gašperšičem na čelu šli mimo Šentruperta proti Dolam, kjer naj bi demonstrativno napadli nemško postojanko in se potem spet umaknili na italijansko stran meje. Vendar zaradi raznih zapletov do napada ni prišlo. Še preden so dospeli na Dole, so jih zalotili Nemci in jih potem spet zasledovali. Partizani so se zatekli na Moravško Goro in se naselili na kmetiji Antona Ribičiča. Bilo jih je okoli dvajset, in sicer: Miha Marinko, Jernej Gašperšič, Ivan Bartolj, Anton Cokan, Maks Henigman, Efendi, Štefan Iskra, Franta Komel, Miha Krištof, Franček Majcen, Jože Nose-Špan, Aleksander Peče-Sašo, Janez Šalehar, Tomaž Škufca, Edvard Valant-Edi, Božidar Verce, Viktor Zakrajšek in še nekaj drugih.

Nemci jih naprej niso več zalezovali, s čistko pa so nadaljevali Italijani, saj so se partizani vrnili na italijansko okupacijsko ozemlje.

Italijani so s pomočjo domačih izdajalcev kmalu izvedeli za bivanje partizanov na Moravški Gori. 14. novembra 1941 so jih z iznenadno obkolutitvijo presenetili. Na straži je bil tedaj Maks Henigman, v njegovi bližini pa Ivan Bartolj. Oba sta jih opazila, ko so se bližali Ribičičevi domačiji, in začela streljati. Med bojem sta bila smrtno ranjena. V spopadu, ki je sledil, so bili ranjeni še Miha Krištof, Jože Nose-Špan (v kolk desne noge) in prav tako tudi Edi Valant ter Aleksander Peče. Vse ranjence so borci uspeli rešiti in jih spraviti na varno. Pri reševanju pa je bil ranjen še neznan borec. Želeli so ga spraviti na varno v Mokronog, pa so ga Italijani med prevozom odkrili in takoj ustrelili.

Med napadom na Moravški Gori se je ena skupina partizanov prebila iz obroča proti Šentrupertu. Druga skupina pa se je po srditem spopadu umaknila proti Sv. Križu, sedanji Gabrovki. Konec novembra je bila obnovljena Mokronoška četa. Dne 15. decembra 1941 je bila na Kremenjku vključena v

34 Jože Nose-Špan - zapis pripovedi, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-IV, P-I z dne 12. 2. 1987.

2. partizanski bataljon (štajerski), ki sta ga vodila Franc Rozman-Stane kot komandant in Duško Kveder-Tomaž kot politični komisar. Pred tem se je nekaj borcev vrnilo na svoje domove, nekaj pa na Frato, od koder jih je Jože Slak poslal na terensko delo. Miha Marinko in Jernej Gašperšič sta takoj po napadu odšla v Ljubljano, s tem pa je prenehal obstajati tudi polbataljon,³⁵ tako da do ustanovitve Dolenjskega partizanskega bataljona sploh ni prišlo, čeprav nekateri zgodovinpisci zatrjujejo, da je bil ustanovljen. Dejstvo, da do 2. januarja 1942 na območju takratnega Okrožnega komiteja KPS in Okrožnega odbora OF Novo mesto ni bilo drugih partizanov kot 2. štajerski bataljon, govori, da ta bataljon res ni obstajal.

35 Miha Marinko - prispevek v knjigi Bučka 41-81, str. 29.

OD FRATE DO GORNJE TOPLE REBRI

Vse pogostejše akcije prvih dolenjskih partizanskih čet - Novomeške, Mokronoške in Belokranjske - od poletja do jeseni in nazadnje napad partizanov na nemško postojanko na Bučki so Italijane opozorile na nevarnosti in jih prisilile, da morajo nekaj ukreniti. In ukrepali so.

Četa kraljevih karabinjerjev v Novem mestu, 2. četa XV. mobilnega bataljona, je poslala 20. novembra 1941 poveljstvu divizije Isonzo predlog, kako ukrepati za lastno varnost pred partizani. Menili so, da je treba izdelati povelje, naj imajo vojaki svoje orožje napolnjeno tudi v vojašnici in tudi ponoči. Orožje morajo imeti pri roki ali celo ob postelji, in sicer tako, da ga je moč uporabiti hitro in uspešno ob morebitnem napadu. Vsaki posadki ali stalni vojaški točki je potrebno dati po en puškomitraljez. Na stavbah postojank je treba zazidati vsa okna v pritličju. Postojankam v Dobrničju, na Trebelnem in v Orehovici se mora dodeliti najmanj po ena desetina redne vojske ali črnih srajc.

Italijani so v novembru na veliko čistili ozemlje na vseh območjih, če so dobili od ovaduhov še tako skope podatke o premikih partizanske vojske.

V gozdnem predelu pri Kozlovem zdencu nad Tančo Goro so v taki akciji pripadniki kraljevih karabinjerjev, agenti javne varnosti, in vojaki 23. pehotne grupe, ki so skupaj sestavljali močnejšo bojno patroljo, 22. novembra 1941 okrog 10. ure odkrili v goščavi barako. V njej so našli razno orožje, municijo, razstrelivo, večjo količino hrane, oblačil in podobno. Vse to je Italijanom dokazovalo, da seje v baraki zadrževala dobro oskrbljena partizanska skupina. Pripadala je partizanom, ki so bili napadeni prve dni tega meseca na Gornjih Lazah, a so uspeli pobegniti. Vse, kar so našli Italijani v baraki, so v glavnem odpeljali s sabo, ostalo opremo pa z barako vred zažgali.¹

Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet in CK KPS sta v pozni jeseni pričela z organizacijsko in politično aktivnostjo za pridobivanje novih partizanov. KP Slovenije se je že od vsega začetka zavzemala za nujnost oboroženega boja zoper okupatorje. Brez tega si ni bilo mogoče zamisliti resnične osvoboditve in združitve slovenskega naroda, še manj pa uresničitev revolucionarnih družbenih sprememb. Organiziranje ljudske revolucionarne vojske je bilo zato med najpomembnejšimi nalogami OK KPS in OF za novomeško območje.

Viktor Avbelj-Rudi pravi v svojih zapisih, da je bila v tistem času

1 Inštitu za zgodovino delavskega gibanja, fasc. CC RR 154/1.

potrebna takojšnja mobilizacija v partizansko vojsko, in sicer že jeseni leta 1941 in v prvih dneh 1942. Te naloge se je lotil z vso vnemo in odločnostjo, takoj ko je prve dni decembra 1941 prišel v Novo mesto. Uspehi niso izostali.

Takrat sta CK KPS in Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet poslala v razne predele Slovenije, posebno pa po Ljubljanski pokrajini, politične aktiviste, da bi pomagali pri uresničevanju omenjenih vojaško-političnih nalog. V novomeško okrožje je prišel najprej Vlado Krivic, ki ga je kmalu zamenjal Viktor Avbelj-Rudi kot novi sekretar okrožnega komiteja KPS. Navodila za delo mu je posredoval Tone Tomšič.

Tomšičeva ocena in tudi CK KPS za politični položaj v novomeškem okrožju je bila zelo pozitivna. CK je bil zadovoljen z delom partije in OF. Zlasti dobro je bila ocenjena množična včlanjenost v Fronti, tako v mestih in večjih središčih kakor na vasi. Sledil je zaključek, da je položaj ugoden za zaostritev odnosov do okupatorja, ki so bili ponekod zaradi italijanskega obnašanja "že kar preveč popustljivi". Tone Tomšič je menil, da so možne propagandne in diverzantske akcije proti okupatorjevim vojaškim in civilnim ustanovam. Taka dejavnost bo odnose poslabšala in tako omogočila višje oblike boja in hitrejšo rast partizanske vojske.

Zato je Tone Tomšič za osnovno vojaško-politično nalogo postavil novomeškemu OK KPS in OO OF pospešeno pridobivanje mladih ljudi za partizane, in to takoj, ne glede na zimo. Oblikovanje partizanskih enot naj bi bila resnična preizkušnja partije in OF.²

Tone Tomšič je med bivanjem v Novem mestu tudi kritično obsodil nekatere napake in pomanjkljivosti v tem okrožju. Opozoril je na posledice napada na Bučko, posebno na tragedijo na Gornjih Lazah. Menil je, da so ti dogodki preveč zavrli razvoj partizanske vojske na tem območju. Bližajoča se zima in z njo povezane težave bi lahko še naprej povzročale podobne neprijetnosti. Vendar je partija dolžna dosledno in energično izpolnjevati mobilizacijo takoj, tudi pozimi. Pridobiti je treba za to najprej vodstva OF na deželi. Glede na odnos do takojšnje mobilizacije za partizane je treba voditi pravilno kadrovsko politiko v partiji in OF. V vodstvih teh organizacij ni mesta za tiste, ki so proti mobilizaciji ali proti temu, da bi se sami vključili v partizane.

Znotraj partije je treba z utemeljevanjem razkrinkavati izdajstvo Draže

2 Viktor Avbelj-Rudi - pisni prispevek, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M- -1, P-III/2 z dne 3. 4. 1984.

Franc Hočevar - referat na zaborovanju aktivistov OF leta 1986 v Novem mestu, M- -IV, P-J z dne 15. 4. 1986.

Mihailovića, v OF pa še ne, ker se javno o tem v Jugoslaviji pa tudi v Sloveniji še ni govorilo, menda zaradi poskusov, da bi vendarle še pridobili četništvo za udeležbo v narodnoosvobodilnem boju.³

Decembra 1941 je bil čas okrepljenega delovanja partije in OF na vojaškem, političnem in propagandnem področju. Mladina je po Dolenjski izvajala propagandne akcije: trosila propagandne letake v naseljih, izobešala slovenske zastave na vidnih mestih, zbirala orožje in strelivo, vodila tihe množične akcije, demonstracije, bojkotiranje okupatorskih odredb in podobno. Posebno odziven je bil demonstrativen nastop dijakov v novomeški gimnaziji 1. decembra 1941, ko je bil zaradi te akcije iz novomeške gimnazije izključen kar 201 dijak.

Vsak član partije in SKOJ-a se je moral udeležiti vseh teh akcij. Moral je biti pripravljen oditi v partizane, če bi to od njega organizacija zahtevala.

Ob partiji je mobilizirala svoje člane tudi OF na območju celotnega novomeškega okrožja (današnje občine Novo mesto, Trebnje, Šentjernej in Škocjan ter deli občin Krško, Sevnica, Litija in Semič). Decembar je bil čas zbiranja prijav za odhod prostovoljcev v partizane, kar je bilo uresničeno že prve dni januarja 1942, zlasti na območju Novega mesta, Mirne Peči, Kostanjevice in Šentjerneja.

Geslo "Vsi v partizane - vse za partizane!" je bila osnova delovnega programa KP, SKOJ in OF v novomeškem okrožju in izraz politične zavesti in pripravljenosti ljudi v mestih in po vaseh za odhod v partizane. Tak je bil začetek organiziranosti, rasti in dela PRVEGA DOLENJSKEGA PARTIZANSKEGA BATALJONA.⁴

Frata

Po izvršeni agrarni reformi med letoma 1932 in 1934 je obsežne gozdove tudi na območju Frate prevzela Začasna državna uprava razlaščenih gozdov s sedežem v Ljubljani, ki jo je vodil inž. Franjo Sevnik. Ta je upravljal z gozdovi že tudi prej, ko so bili last soteškega grofa Auersperga.

Tisoč sedemsto hektarov bogatega gozda se je razprostiralo severno od reke Krke, kjer sta ležala tudi Frata in vas Brezova Reber. Dokler je bil lastnik tega gozdnega bogastva soteški graščak Auersperg, so bili prebivalci

3 Viktor Avbelj-Rudi - pisni prispevek, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M- -1, P-III z dne 3. 4. 1984.

4 Justina Rozman-Kristina: knjžica Frata, str. 7, 8, 28, 29.

bližnjih in oddaljenih vasi ter zaselkov njegova cenena delovna sila. Sredi teh gozdov je bila Frata, logarska kočica s senikom in lopo, poleg katere je bil kamnit vodnjak in pred kočico košata hruška, ki je nudila prijetno senco v poletni vročini. Pred kočico, ki je bila po vojni obnovljena, leta 1993 pa je pogorela, je še danes podolgovata jasa, obdana z vitkimi jelkami in mogočnimi bukvami, v vznožju katerih je bila tedaj skrita, umaknjena od sveta.

Nad Frato so vasi Ajdovec, Piano in Brezova Reber. V dolini pod Frato pa leže trije Globodoli: Gorenji, Srednji in Dolenji, obdani z vrhovi in zaselki Mali Vrh, Jordan Kal, Ostri Vrh, Golobinjek in Grč Vrh.

Frata je bila shajališče in stalna javka aktivistov že leta 1941. V gozdarski kočici so živeli logar Jože Zupančič in Justina Rozman-Kristina z nečakom Zdenkom Muharjem, ki sta tja prišla z Gorenjske septembra 1941. Poleg njih je bil tu tudi Jože Slak-Silvo, ki se je tam ilegalno zadrževal že od poletja 1941. Vsi so bili močna opora partizanom in aktivistom. Živila, ki jih je Zupančič s pomočjo inž. Franja Sevnika redno dobival za gozdne delavce od Začasne državne uprave razlaščenih gozdov, so bila od vsega začetka narodnoosvobodilnega gibanja skupna last drvarjev in partizanov.

V decembru 1941 je Frata sprejela prvega ranjenega partizana iz bojev na Bučki in na Moravški Gori, Edija Valanta, doma iz Žužemberka. Tedaj je prišel Jožetu Slaku-Silvu na pomoč Rudi Zupanc-Rudo, aktivist iz Dolenjskih Toplic. Novo leto 1942 sta na Frati v topli logarski kočici ob petrolejki pričakala partizana Jože Slak-Silvo in Edi Valant ter aktivisti Rudi Zupane, Adi Osterc in Jože Povše iz Mirne Peči; zadnja dva sta prinesla na Frato precej novoletnih dobrot.

Frata je tako postala zbirališče in prehodna postaja prostovoljcev, ki so prihajali v partizane z vsega novomeškega okrožja in tudi od drugod.⁵

Poziv okrožnega komiteja KPS in okrožnega odbora OF za novomeško območje pod geslom "Vsi v partizane - vse za partizane!" je imel močan vpliv na mladino že prve dni januarja 1942. Mnogi mladinci so se odločili za takojšen odhod v partizane, zlasti v Novem mestu, Mirni Peči, Šentjerneju, Kostanjevici in Straži-Vavti vasi. Ko je bil nemški nacizem na vrhu svoje moči, ko si je pokoril že skoraj vso Evropo in so bile njegove horde že pred Moskvo, so se prve skupine dolenjskih mladincev odločile za odhod v partizane.

Po slovesu od svojcev so se 2. januarja zjutraj zbrali pri Rupenovih v Mirni

5 Jože Saje-Iztok - pisni prispevek, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-II, P-I/2 z dne 23. 10. 1982.

Peči Ivan Kovačič-Efenka, Jože Povše, Adi Osterc in Jože Saje-Iztok. Mara in Zora Rupena ter Milka Saje, tri izredne politične delavke, so jih pospremile. Vsakemu so dale rdeč nagelj in po prisrčnem stisku rok so odšli Mirnopečani mimo župnišča čez potok Temenico in pod Golobinjekom na Frato.

Sprejem na Frati je bil izreden. Nepozabna pa bo ostala borcev Justina Rozman-Kristina. Bila je svetla zgled tovarštva, prava slovenska žena in borka, ki se je za cilje NOB razdajala do onemoglosti, pa vendar je vzdržala do konca vojne.

Za partizane je bila prva zima strašna, a še hujša bi bila, če ne bi bilo Frate in Justine, ki bo ostala vsem prvim partizanom v tem delu Dolenjske nepozabno zapisana v srcih.

Že naslednji dan sta se vrnila domov Adi Osterc in Jože Povše. Prvi je vstopil v partizane 16. marca 1942, do tedaj pa je delal na terenu, drugi pa je bil vse do tragične smrti politični in partijski delavec na terenu. Tega dne je odšel na območje Dolenjskih Toplic tudi Rudi Zupanc-Rudo, ki se ni več vrnil na Frato.

Dan kasneje, 4. januarja 1942, se je zbrala v gozdu Brezovica pod Trško goro, nedaleč od Novega mesta, večja skupina Novomeščanov in mladincev iz okolice Novega mesta za odhod v partizane. Odzvali so se mobilizaciji, za katero je skrbel Ivan Morežan, odgovorni za vojaški komite pri OK KPS Novo mesto. Zbrana skupina je štela 16 prostovoljcev, med katerimi so bili dijaki, delavci, kmečki fantje in študenti. Medtem ko so sredi gozda čakali na vodiča, da jih odpelje na Frato, so odkopali skrito orožje in strelivo. Vse so očistili in pripravili za brezhibno delovanje.

Vodiča, žal, na dogovorjeno mesto in ob napovedanem času ni bilo. Za zvezo bi bil moral priti iz Novega mesta Jože Petrič-Joco, ki pa je dobil ta dan kar dve nalogi: priti v Brezovico za vodiča, čeprav sploh ni vedel, kje je Frata, in oditi na neki politični sestanek novomeških aktivistov OF. Računal je, da se bodo zbrani v Brezovici že kako znašli, sam pa je odšel na sestanek.⁶

Organizacija je bila pomanjkljiva in neuskaljena. Mimo čakajočih prostovoljcev v gozdu je prišlo več kmetov, ki so bile namenjene v Novo mesto. Videle so jih z orožjem in se zelo preplašile. Zato so se zbal, da bodo o tem povedale Italijanom v mestu. Mnogi so zato predlagali, naj se takoj razidejo, da bi kasneje z vodičem varneje odšli v partizane. Dušan Švara-Dule in Drago Florjančič pa sta vztrajala in se še istega dne sama

6 Jože Petrič-Joco - pisni prispevek, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-II, P-I z dne 20. 10. 1982.

odpravila proti Frati. Iz Brezovice sta odšla mimo Muhaberja proti Prečni. Pozno zvečer sta se ustavila na Jarčevi domačiji na Suhorju pri Prečni. Gospodinja jima je takoj pripravila za večerjo koruznih žgancev in mleko. Var-no sta prespala pri njih v hlevu.

Drugo jutro, 5. januarja, sta odšla na zvezo k Ivanu Moretu-Žanu v Novo mesto Ivan Jarc in Drago Florjančič. Že opoldne sta se vrnila z naročilom, da morata Dule in Drago takoj na Frato in se javiti Jožetu Slaku-Silvu. Ivan Jarc ju je nemudoma odpeljal tja.⁷

Osamljena Jarčeva kmetija na poti iz Prečne proti Suhorju je dajala var-no zatočišče partizanom. Tu so dobivali prostovoljci na poti v partizane za-nesljivo zvezo, zlasti za Frato. Iz Mirne Peči pa je bila tedaj najboljša zveza prek Rupenovih.

Frata je oživila, ko sta 6. januarja prišli v logarsko kočo še dve manjši skupini prejšnjih prostovoljcev iz gozda Brezovica.

Preko zveze v Mirni Peči so prišli Branko Vandot-Brane, Bogo Juriševič in Jože Hribar iz Novega mesta; iz Prečne prek zveze pri Jarčevih pa Jože Grbac-Ge, Anton Cikanek-Mihec in Ljubo Košir-Ljubček, prav tako iz No-vega mesta. Zadnji se je kmalu vrnil v Novo mesto, da bi še naprej opravljal kurirsko delo. 6. januarja 1942 je bilo na Frati zbranih 11 partizanov.

Kulova sela

Tedaj še nihče ni vedel, kam bo skupina odšla, kje in kako bo taborila. Na Frati ni bilo mogoče ostati, ker je bila namenjena za zbirališče, ne pa za taborišče novih partizanov. Vse je moralo ostati v strogi tajnosti. Po posvetu z Jožetom Zupančičem so se odločili za oglarsko barako na Kulovih selih. Prvo noč so še prespali na Frati, drugi dan, 7. januarja 1942, pa so odšli v novo taborišče.

Kulova sela so najvišji gozdnati predel nekdanjega Auerspergovega goz-da severno od reke Krke. Južno od Kulovih sel ležita vasi Gorenje in Dolenje Polje, zahodno Soteska, severno Veliki Lipovec in Brezova Reber, jugovzhodno pa Gorenja Straža, Vavta vas, Dolenja Straža. Kulova sela so pokrita s starim listnatim gozdom, najvišja točka je kota 597.

V skupini so bili Dušan Švara-Dule, Jože Grbac-Ge, Drago Florjančič-Poštarijev Drago, Anton Cikanek-Mihec, Branko Vandot-Brane, Edvard

7 Dušan Švara-Dule - zapis, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona M-III, P-III/1 z dne 25. 2. 1961.

Valant-Edi, Ivan Kovačič-Efenka, Jože Saje-Iztok in Bogo Juriševič, skupaj devet borcev. Na Frati je ostal za zvezo Jože Slak-Silvo, Jože Hribar pa se je vrnil v Novo mesto, čez dva dni pa še Bogo Juriševič.

Življenjski pogoji na Kulovih selili so bili obupni. Koliba je bila zgrajena za poletne razmere, ko se kuha oglje. Bila je slaba brunarica, velika približno 3 x 3,5 x 2 m, s štirimi stenami brez oken, s številnimi špranjami, brez peči in ostale opreme, ki bi bila potrebna za znosno bivanje v zimskem času. Names-to vrat so bile skupaj zbite le tri ali štiri deske, ki so poplesavale na razmaja-nih tečajih. V notranjosti barake je bilo leseno ležišče od ene do druge stene. Ker je bilo za toliko borcev premalo prostora, so vsi ležali na bokih, obrnjeni v isto smer. Če se je komu uspelo obrniti na drugi bok, je napravil še večjo prostorsko stisko in s tem prisilil vse druge, da so se obrnili v isto smer. Bival-ni prostor so ogrevali zelo enostavno. Pri vhodni steni so nekoliko poglobili tla in tam kurili in tudi kuhali. Kmalu so vsi začeli zaudarjati po dimu, kot bi živeli v šijah. Oči so se jim vnele. Postale so rdeče in zelo boleče. Rešitve niso imeli. Če so v kolibi kurili, so se jim oči solzile zaradi dima, drugače pa zaradi mraza, ki je vse bolj pritiskal, tako da je v naslednjih dneh živo srebro padlo na 30 in več stopinj pod ničlo.

V taborišču na Kulovih selih je predstavljala posebno težavo kuhinja, ker ni bilo ne ognjišča, ne prave posode za kuho in ne najosnovnejše hrane. Že na Frati so dobili "arnavtski kotliček" in še nekaj kuhinjskega pribora, Jože Zupančič, logar na Frati, pa jim je dal koruzno moko, prekajeno slanino in testenine. Pozneje so hrano nabavljali tudi prek zaščitnika, aktivista Janeza Bobnarja, po domače Lesarjevega Janeza iz Gorenjega Globodola. V tabori-šču se je v glavnem kuhala polenta, zabeljena s slanino. Tako so se partizani na Kulovih selih glede bivanja in prehrane počutili kot Robinzon na samo-tnem otoku.

Kljub vsem težavam morala med borci ni niti za hip upadla. Prav naspro-tno. Še bolj so se strnili, vse bolj krepili tovarištvo, borbenost in prezir do okupatorja. Med njihovimi prvimi nalogami je bilo vojaško usposabljanje in delo v taborišču. Med borci sta do tedaj služila vojsko le Dušan Švara-Dule in Drago Florjančič-Poštarjev Drago. V bivši jugoslovanski vojski je bil prvi mornariški, drugi pa pehotni nižji oficir, zato sta imela med vsemi borci tudi edina nekaj vojaških izkušenj. Dušana Švaro-Duleta so brez kakršnih posebnih pomislekov izvolili za svojega komandirja, ker so menili, da je najprimernejši zaradi vojaških veščin in človeških vrlin. Včasih je bil pre-več hladnokrven in nekoliko lagoden, sicer pa odličen komandir, izvrsten tovariš, širok, preprost, poln humorja, vedno nasmejan in zato med borci iz-

redno priljubljen. Za njegovega namestnika je bil izvoljen Drago Florjančič. Ta je bil nekoliko resnejši, sicer pa zelo pameten in obetaven na vojaškem in političnem področju. Žal se je njegova življenjska pot prehitro iztekla.⁸

Še istega dne so si partizani izbrali svoja ilegalna imena. Odtlej so se poznali pod temi. Še danes je marsikateremu izmed njih ljubše ilegalno-partizansko ime kot pa pravo, saj je spomin na naš veličastni osvobodilni boj.

Takoj so se začeli seznanjati z vojaškimi veščinami, s spoznavanjem orožja in z vsem najnujnejšim, kar bi jim lahko koristilo že naslednje dni.

Sredi neke noči so doživeli prvi preplah. Kaj je bilo? Edvard Valant-Edi je, še ves vrtoglav od spanca, odšel na "nočni" sprehod. Tiste dni je močno snežilo, tako da je v dolini v slabih treh dneh zapadlo tri četrta metra snega, okoli Kulovih sel pa še dosti več, tako da teže novega snega niso vzdržale niti stoletne bukve. Pod težo so se lomila debela, pokale veje, z drevja padajoči sneg je povzročal razne šume in glasove, prestrašena in onemogla divjad in zverjad pa je še dodatno prispevala k "naravnemu orkestru". V takih razmerah se je Valantu nenadoma zazdelo, da je slišal strel in govorjenje. Planil je v barako in zaklical "Italijani!", vzel puško in stekel na položaj. Pred tem pa je napravil napako. V temi je obul čevlje Ivana Kovačiča-Efenke, ki so bili za nekaj številčk večji od njegovih. Zaradi tega je šlo v tej naglici vse narobe. Tako je Efenka obul Iztokove škornje in skupaj z Branetom skočil iz barake. Duletove čevlje je obul nekdo drug in zmešnjava je bila v trenutku popolna. V baraki sta ostala Iztok in Dule bosa, ker so jima bili preostali čevlji premajhni. Na srečo sta kmalu spoznala, da je bil preplah nepotreben. Ta dogodek je borce izučil, da so v bodoče bolj pazili na svojo opremo in da ni več moglo priti do kake zamenjave.

Po nekaj dneh se je vreme ustalilo. Nebo se je zjasnilo, bilo je lepo, suho, vendar zelo hladno. Take dneve so borci izkoristili za politično delo po vaseh. Redko katero noč so ostali v taborišču. Nekega večera so odšli prek železniške proge Ljubljana-Novo mesto v vas Hrastje z namenom, da bi se pogovorili s Francetom Jarcem o sodelovanju v narodnoosvobodilnem gibanju. Skupino šestih borcev je vodil Jože Saje-Iztok, domačin iz teh krajev. V vasi je živel številna Jarčeva družina. Pred vojno je bila ena od stebrov klerikalizma v občini Mirna Peč. Po ustanovitvi OF, aprila 1941, pa se je sin France po političnem prepričanju začel nagibati na stran krščanskih socialistov, kar je tudi večkrat izjavljal, proti koncu leta 1941 pa je celo raz-

8 Drago Floijančič je bil težko ranjen poleti 1942 nekje na Trški gori, prepeljan v bolnišnico v Žumberku, kjer so ga ustaši ob napadu na bolnišnico jeseni istega leta zverinsko ubili.

mišljal o vstopu v partizane. Ker je bilo pričakovati, da se bo pod vodstvom duhovščine iz Mirne Peči v vasi prej ali slej organiziralo sovražno gibanje, se je Iztok prizadeval, da bi ga še o pravem času pridobil za narodnoosvobodilni boj, saj je imel Jarc zelo velik vpliv na mlade. Iztok je dobro vedel, da bi se zaradi njegove opredelitve za partizane morebitno gnezdo nasprotnikov narodnoosvobodilnega gibanja v Hrastju sploh ne spletalo. Jarca je nekaj dni pred svojim odhodom v partizane nagovarjal, naj se mu pridruži. Tedaj mu to ni uspelo. Zatrjeval pa mu je, da bo kmalu prišel za njim. Upal je, da ga bo ob tem srečanju le prepričal, da se dokončno opredeli in odide v partizane. Žal ga niso dobili doma in tako je ta akcija propadla.

Že v maju 1942 se je pokazalo, kaj se je dogajalo na tem območju v zimskih mesecih. Uresničile so se Iztokove zle slutnje. Hrastje je postalo poleg župnišča v Mirni Peči eno glavnih žarišč nastajanja bele garde v tem delu Dolenjske. Glavna organizatorja belogardizma pa sta bila mirnopoški kaplan Anton Šinkar-Tonček in župan Anton Petrič. Navodila za organizacijo bele garde sta dobivala iz Ljubljane od inž. Fanouša Emmerja. Ta zveza je bila 4. decembra 1941 pretrgana, ker so ljubljanski vosovci v Šiški Emmerja ustrelili. Slednji, kot je znano, je vodil vojaške in finančne zadeve najradikalnejše klerofašistične skupine, imenovane Slovensko narodno gibanje, ki je bila politična frakcija Katoliške akcije. Jarčevi fantje so postali belogardisti, bratje Mavci pa so bili pozneje zagrizeni domobranci, Jože Mavec-Gliha pa tudi črnorokec in vojni zločinec.

Kaj se je s Francetom Jarcem tedaj, ko se je še družil z Iztokom, v resnici dogajalo? Dve možnosti sta: Ali je bil tak omahljivec, da se ni mogel nikamor utiriti, ali pa je hotel igrati dvojno vlogo, kakor kaplan Šinkar, ki je bil hkrati vključen v delo OF in v organizacijo bele garde. V slednje Iztok težko verjame glede na skupno preživela mlada leta.

Verjetno je bil prevelik omahljivec, zato je padel pod vpliv sredine, v kateri je živel, in končno klonil pod pritiskom klerofašistov. Napako je plačal z življenjem.

Ko so se iz Hrastja vračali v taborišče, so se mimogrede ustavili pri Sa-jetovih na železniški postaji Mirna Peč. Pri njih so dobili razne pletenine, ki so jih pod njihovo organizacijo spletla vaška dekleta, in nekaj parov smučī ter se tako obloženi napotili po cesti proti Mirni Peči.

Bila je hladna, jasna zimska noč. Med potjo so v daljavi zagledali skupino ljudi, ki se jim je približevala. Prepričani so bili, da je manjša italijanska patrolja. Ker so računali, da so številčno močnejši, so pot nadaljevali, toda

s približevanjem se je italijanska patrolja večala. Nazaj se niso hoteli vrniti. Šli so dalje, trdno odločeni, da sprejmejo spopad, čeprav je bilo Italijanov trikrat več. Ko sta se obe skupini približali na nekaj metrov, je vodja italijanske patrolje pozdravil z "Buona sera!", za njim pa prav tako vsi vojaki. Partizani so odzdravili in obe skupini sta nadaljevali vsaka svojo pot.⁹

Mali Vrh

Ker je postajalo življenje v premajhni oglarski kolibi na Kulovih selih vse bolj neznosno in ker je bil napovedan prihod novih skupin partizanov iz krajev pod Gorjanci in okolice Straže, so se partizani od tu premaknili 15. februarja 1942 v zaselek Mali Vrh, ki je imel le tri hišice in nekaj gospodarskih poslopij. Naselili so se v mali Jarčevi, po domače Novinčkovi hiši.

Zaselek leži na majhni čistini na zahodnem pobočju kote 321. Severozahodno se razprostira gozdni predel Ostri vrh z najvišjo točko kota 519, jugozahodno leži vas Ajdovec, s severa in vzhoda pa ga oklepajo trije Globodoli (Gorenji, Srednji in Dolenji).

Mali Vrh je bil idealen kraj za začasno taborišče, saj je bil skrit v gozdu, odmaknjen od prometnic, domačini pa so bili partizanom zelo naklonjeni.

Tam so se združili s skupino, ki so jo sestavljali prostovoljci z območja Šentjerneja in Kostanjevice.

5. januar 1942 je bil določen za zbiranje kostanjeviške in šentjernejske skupine prostovoljcev na Lurdu pod Gorjanci. Od tu naj bi skupaj odšli proti Malemu Vrhu. Kostanjeviško skupino, ki so jo sestavljali trije skojevci, Aleksander Medven-Sandi, Vinko Jordan-Rihard in Ciril Kolešnik-Čiro, je pripravil Martin Bajc-Grega, tedaj na kostanjeviškem območju edini član partije. Ko so se približali Lurdu ob določeni uri, tam ni bilo nikogar. Zato so se odločili, da se vrnejo v Kostanjevico in tam poiščejo novo zvezo. Ker je po dveh dnevih niso dobili, so se 7. januarja kar sami odpravili na pot. Iz Kostanjevice so se odpeljali z avtobusom v Novo mesto in se oglasili v gostilni Per na Ljubljanski cesti, kjer so dobili zvezo za nadaljnjo pot proti Malemu Vrhu.¹⁰

Perova gostilna je bila v enonadstropni stavbi na Ljubljanski ulici (danes Rozmanovi) blizu Trga sv. Katarine in nekdanje orožniške, med vojno pa karabinjerske postaje. Perova družina je bila med vojno zavedna in je vneto sodelovala z OF, še posebej od srede julija 1941 dalje, ko je pri-

9 Jože Saje-Iztok – pisni prispevek, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-II, P-I z dne 23. 10. 1982

10 Aleksander Medved-Sandi - pisni prispevek, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-I, P-VIII, P-III z dne 9. 6. 1989.

šel v Novo mesto in se nastanil pri njih Ljuban Jakše-Zveličar, begunec iz Ljubljane. Pregarjala ga je fašistična policija.¹¹ Bil je bratranec Mirka in Franceta Jakšeta, sinov Perove gospe iz prvega zakona. Z njima in z otroki iz drugega zakona, Mico, Cvetom in Anico, je čudovito sodeloval. Nič čudnega, da je bila pri tako zavedni družini tudi ves čas uspešna in varna javka. Ljuban Jakše-Zveličar je nosil v Perovo gostilno propagandno gradivo, ki so ga prihajali iskat kurirji iz bližnje okolice. Zavoji so bili varno shranjeni pod točilno mizo v prvi, večji gostilniški sobi, čeprav je bilo tam polno gostov, zlasti karabinjerjev iz bližnje karabinjerske postaje. Mica je bedela nad gradivom in zavoj za zavojem dajala kurirjem, če so prihajali z geslom: "Je tu Zveličar?"

Nekega dne pa je prišel kurir, ki je spotoma pozabil geslo. V zadregi se je znašel pred Perovo Mico, pa ni vedel, kako bi, da bi dobil zanj namenjeno gradivo. Končno je rekel: "Je tu Kristus?" Dekle se je najprej zamislilo, potem pa na ves glas zasmejala. Takoj je vedela, da je kurir pravi, le da je revež pozabil na pravo geslo.

Ta gostilna je bila ves čas vojne varno shajališče kurirjev, aktivistov in organizatorjev skupin, ki so odhajale zlasti na pomlad v partizane. Tudi vsi trije sinovi iz te gostilne so se jim leta 1942 pridružili. Cvetu Per je prišel v 1. dolenski partizanski bataljon. Franc Jakše in Cvetu Per sta padla v partizanih. Mirko Jakše, ki je bil po vojni v diplomatski službi, pa je umrl leta 1977.¹²

Iz Perove gostilne je 8. januarja kurir Ljubček Košir odpeljal čakajoče partizane iz Kostanjevice v Mirno Peč k Adiju Ostercu, ki jih je proti večeru spremil iz Mirne Peči na Mali Vrh. Pri Adiju Ostercu so dobili vsi trije tudi puške s strelivom, kar je prišlo po varni poti iz Kostanjevice še pred njihovim odhodom v partizane.

Šentjernej z okolico je bil že med obema vojnama pomembno politično in partijsko središče. Maloštevilna partijska organizacija, imela je le šest članov, je znala organizirati že prve dni leta 1942 več skupin prostovoljcev za odhod v partizane. Najprej so pripravili tri skupine in poskrbeli za primerno opremo in oborožitev. Prvo skupino šestih prostovoljcev, ki bi se morala v Lurdu sestati s kostanjeviško, je vodil Franc Prhne-Pavle. Z njimi so bili še Anton Rešetič-Pero, Rudi Kromar, Ivan Strojín-Operativni,

11 Ljuban Jakše-Zveličar je živel pred vojno v Ljubljani, končal pravno fakulteto in bil kot komunist preganjan in zaprt. Med vojno je v povezavi s Tonetom Tomšičem delal v ilegalni tehniki. Ker je bil kompromitiran, se je umaknil v Novo mesto že sredi leta 1941 in se nastanil pri sorodnikih v Perovi gostilni. Perova družina mu je omogočila aktivno delo na Dolenjskem. Kmalu je spet deloval v partizanski tehniki, bil okrožni sekretar SKOJ-a in dejaven še na mnogih drugih področjih okrožnega komiteja partije in odbora OF.

12 Ljuban Jakše-Zveličar - zapis po pripovedi, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona M-IV, P-I z dne 29. 6. 1987.

Nace Zagorc-Stari in Tone Tomšič-Kostja. Iz Šentjerneja so odšli 6. januarja in se dva dni kasneje sestali s kostanjeviško skupino na Malem Vrhu.¹³

Skoraj istočasno je prišla na Mali Vrh skupina prostovoljcev z območja Straže in bližnjih krajev. Sestavljali so jo Stane Bartolj-Stanko, njegov brat Alojz Bartolj-Kuhar, Lovrenc Smolič in Vlado Zaletel. Pred odhodom so se doma redno udeleževali sestankov aktivistov, ki jih je vodil Jože Ravbar iz Jurke vasi. Ta jih je privedel do Frate. Franc Picelj-Luka pa jih je oskrbel z zadostno količino hrane. Nekaj dni kasneje so prišli za Stražani še Viktor Picelj iz Polja pri Straži, Stane Žura-Džuro ter Franc Žura iz Zagrada pri Starem gradu. Tako je bilo v Novinčkovi hiši na Malem Vrhu zbranih že 24 partizanov oziroma 25, če štejemo še Jožeta Slaka-Silva, ki je še vedno bival na Frati za zvezo in usmerjanje novih prostovoljcev na Mali Vrh in kasneje na Kočevsko.¹⁴

Borci na Malem Vrhu so bili zametek porajajočega se bataljona doljenjskih prostovoljcev, članov KP, SKOJ-a, delavcev in kmetov, ki tedaj še niso bili komunisti. To je bil čas, ko marsikje po Sloveniji še ni bilo partizanov. Na tem delu Dolenjske pa je kljub hudi zimi in visokemu snegu nastajala močna partizanska enota, čeprav je bila slabo oskrbljena s hrano in toplimi oblačili.¹⁵

Na Malem Vrhu je bilo malo komunistov, morda nekaj več skojevcev. Komunisti so bili le Jože Slak-Silvo, Jože Grbac-Ge, Franc Prhne-Pavel in morda še kdo, kar pa ne moremo ugotoviti. Vse do Malega Vrha med partijci in skojevci ni bilo nikakršne partijske aktivnosti. Po Slakovem prihodu pa je politično delo zaživelo. Bil je zelo načitan in imel bogate partijske izkušnje, tako da mu primernih tem ni nikoli zmanjkalo. Rad je govoril o zgodovini delavskega gibanja, posebno še o kmečkem vprašanju in o problemih, ki so trli našega kmeta v stari Jugoslaviji. Predaval je o NOB, posebno o organizaciji in pomenu OF. Vse svoje znanje in spoznanje je posredoval mlajšim soborcem. Bil je neutrudljiv, posebno še, ko je videl, kako so tovariši željni njegovih besed.¹⁶

13 Aleksander Medven-Sandi - pisni prispevek, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-I, P-III/1 z dne 9. 6. 1989.

Martin Brejc-Grega - pisni prispevek, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-I, P-I/1-2 z dne 26. 10. 1983.

14 Stane Bartolj-Stanko - pisni prispevek, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-I, P-II z dne 3. 4. 1986.

Stane Žura-Džuro - pisni prispevek, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-III, P-V/1 z dne 6. 10. 1982.

15 Janko Jarc: Partizanski Rog, str. 52-53.

16 Padel je 26. februarja 1943; po smrti je bil proglašen za narodnega heroja.

Partizani na Malem Vrhu so imeli že svoje poveljstvo. Dušanu Švari-Duletu, komandirju enote, in njegovemu namestniku Dragu Florjančiču se je zdaj priključil kot politični komisar še Franc Prhne-Pavel.

Skupina, ki je prišla iz Kulovih sel, si je tukaj hitro opomogla, saj jo je bivanje v zidani hišici s toplo krušno pečjo približalo bolj urejenemu življenju. V veselje vseh je tovariš Efenka nekajkrat spekel celo kruh. Bil je koruzen, toda boljši kot pogača.

Neločljivo in nepozabno je povezan z Malim Vrhom tudi Ivan Jarc iz Suhorja pri Prečni. Prek njega je bila že leta 1941 organizirana kurirska zveza med Okrožnim komitejem KPS Novo mesto in Frato. Gospodar Novinčkove hiše, v kateri so bivali partizani na Malem Vrhu, je bil njegov stric. Borcem je živo ostalo v spominu, kako je noč za nočjo hitel po svoji kurirski poti proti Malem Vrhu ali Frati, noseč blago, orožje ali važna sporočila. Nenehno so se z njim srečevali, ko so odhajali v dolino ali se vračali v taborišče. Bil je izreden tovariš, pošten, skromen in do skrajnosti predan NOB. Kako bi se drugače lahko tako žrtvoval, da bi večkrat v tednu prihajal na Frato ali na Mali Vrh, oddaljenima od Suhorja približno devet kilometrov, v snegu in ostrem mrazu, po samotnem gozdnem kolovozu, ki ga pozimi ni nihče uporabljal. Tedaj je bilo zelo malo tako požrtvovalnih terenskih delavcev OF.¹⁷

V nedeljo, 18. januarja 1942, je bilo v gostilni pri Kresalu na Rdečem Kalu pomembno posvetovanje aktivistov OF iz Mirne Peči, Trebnjega, Ponikev, Dobrniča in Novega mesta. Zbralo se jih je okoli 22, prišli so peš ali na smučeh. Med prisotnimi so bili: Mara Rupena, Adi Osterc, Milka Saje, Alojz Rajer, Franc Saje, Maks Lužar, Anton Zajc, Jože Prijatelj, Zdenka Hofbek, Francka Slak, Alojz Vršnik, Jože Kotar, Božidar Verce-Vane, Vekoslav Perpar, Jože Povše, Slavko Lavriha, Jože Žukovec-Vladimir, od partizanov z Malega Vrha pa Jože Slak-Silvo, Ivan Kovačič-Efenka in Stane Žura-Džuro. Iz okrožnega odbora OF iz Novega mesta sta prišla Niko Šilih-Nikič in Fanka Košir-Meta. Na dnevnem redu je bilo več vprašanj, glavna pa so bila: organizacija pridobivanja posameznikov in skupin za odhod v partizane, organizacija kurirske zveze, organizacija obveščevalne službe, organizacija zbiranja orožja, streliva, hrane, oblačil, sanitetnega materiala in ostalega blaga za partizansko vojsko.

Se preden se je zborovanje pričelo, je nastal preplah. Iz Dobrniča je prišla italijanska patrolja, v kateri sta bila dva karabinerja in orožnik stare jugoslovanske žandarmerije. Med zbranimi aktivisti je bilo več takih, ki niso imeli osebni izkaznic, ker so bili ilegalci ali partizani. Mara Rupena se je hitro

17 Jože Saje-Iztok - pisni prispevek, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-II, P-II/8,9 z dne 23. 10. 1982.

znašla. Pripasala si je predpasnik, ki ga je mimogrede pobrala v kuhinji, kot da bi bila tu doma. Tudi karabinjerjema in orožniku je ponudila kozarec vina in jih prepričevala, da slavi rojstni dan.

Pripovedovala jim je, da so vsi zbrani doma iz bližnje okolice in zato tudi nimajo vsi s seboj osebnih dokumentov. Karabinjerja sta legitimirala nekaj zborovalcev, potem pa se umaknila v sosednjo sobo. Posvetovanje se zaradi nastale situacije niti ni pričelo. Le mimogrede so se med plesom, ko so povabili v sobo še harmonikarja iz sosednje sobe, na hitro pomenili o najvažnejših nalogah.¹⁸

Zaradi konspiracije in varnosti borcev in prebivalcev Malega Vrha je bilo sklenjeno, da se skupina premakne globlje v gozd, da pa si prej na primernem kraju postavi brunarico. Določen je bil kraj med Frato in Brezovo Rebrijo, severovzhodno od kolovoza, ki je povezoval oba kraja.

Zgodaj zjutraj 20. januarja so borci odšli na delo. Že sama pot od Malega Vrha do delovišča je bila v tedanjih zimskih razmerah skrajno naporna. Vzpenjanje v hrib po brezpotnem zaraslem gozdu in gaženje po globokem celcu niso bile mačje solze. S seboj so nosili še kompletno gorsko kuhinjo ("brdski kazan") bivše jugoslovanske vojske, napolnjeno s kuhano hrano, kar je povzročalo še dodatne težave.

Delovodske naloge na gradbišču sta prevzela brata Lojze in Stanko Bartolj, ki sta se kot nekdanja gozdna delavca edina spoznala na tovrstno gradnjo. Prvi dan so kopali temelje in ravnali zemljišče za postavitev brunarice. Ker je bila zemlja že tako zelo trda, poleg tega pa zmrznjena, je delo z neustreznim orodjem počasi napredovalo. Zvečer so se utrujeni vrnili na Mali Vrh in se naslednjega dne, 21. januarja, spet vrnili na delo. Tisti dan so končali zemeljska dela, posekali nekaj smrek in jih pripravili za gradnjo. Medtem se je znočilo in ker je bila pot do Malega Vrha močno utrudljiva, so sklenili, da prespijo kar na delovišču. Iz smrekovih vej in ovsene slame, ki so jo nekateri borci že prejšnji dan prinesli s seboj, so si pripravili ležišča na prostoru, predvidenem za brunarico. Nad seboj so imeli samo jasno nebo, obsijano z luno. Noč je bila pošastna. Jože Saje-Iztok pripoveduje, kako se je zjutraj prestrašil, ko zaradi hudega mraza sploh ni čutil desne strani telesa. Po vztrajnem masiranju se je stanje nekoliko izboljšalo. Sredi noči se je v strahu dvignil z ležišča tudi Ciril Kolešnik-Čiro, saj se mu je zgodilo nekaj podobnega kot Iztoku.

18 Alojz Rajer-Miško - pisni prispevek, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-II, P-XX/1 z dne 7. 10. 1982.

Mara Rupena - ustna izjava.

Noč je bila posebno grenka za političnega komisarja Franca Prhneta-Pavla. Zvečer se je namreč pri ognju grel in si sušil premočene škornje. Bili so novi. Ker jih je preveč približal ognju, je zažgal obe škornjici. Kakšna nesreča v tako hudi zimi!

Naslednji dan, 22. januarja, je bil zelo klavrn. Podrli so še nekaj smrek. Brata Lojze in Stane Bartolj sta jih obdelala in vtaknila v nastajajočo steno brunarice. Vendar so vsi spoznali, da v tako težkih razmerah niso kos postavljeni nalogi, zato so z delom prenehali in se še istega dne proti večeru vrnili v prejšnje bivališče na Mali Vrh.¹⁹

Pozno popoldne 23. januarja je politični komisar Franc Prhne-Pavle dal nalogo manjši skupini partizanov, da gre v gozd po drva. Z njimi je odšel tudi on in med potjo ustrelil Vlada Zaletela. Vsi borci so bili zaprepadeni. Nihče o Vladu Zaletelu ni vedel nič slabega. Bil je prvoborec in so ga imeli za sebi enakega. Na njihova vprašanja je politični komisar izjavil samo, da je Vlado Zaletel ob obisku domačih izdal, kje se tedaj partizani nahajajo.²⁰

Ni izključeno, da je to res povedal, kar ni prav, vendar partizanov ni mogel izdati, ker so terenski delavci in prebivalci iz bližnjih vasi že vedeli za taborišče. Če za kazni ni bilo drugih vzrokov, potem je bila komisarjeva odločitev prenačljiva in obsodbe vredna.

Krivec ali krivci bi morali za dejanje odgovarjati in biti strogo kaznovani. To bi bilo tudi resno svarilo poznejšim "vojvodam", ki so imeli podobna nagnjenja in si lastili pravico nad življenji soborcev.

24. januarja popoldne so imeli v taborišču čiščenje in pregled orožja. Borec, ki je sedel za mizo nasproti političnega komisarja Franca Prhneta-Pavla, ni bil dovolj previden, ko je čistil svojo pištolo. Nenadoma je počil strel in krogla je zadela političnega komisarja v levo nadlaket. Bila je sreča v nesreči, da ga ni zadela kam drugam. Ker niso imeli zdravnika, je nastal velik problem, kam in kako z ranjencem.

O nesreči so nato partizani obvestili rajonski odbor OF v Mirni Peči. Na Mali Vrh sta prišla s sanmi Stane Potočar in Adi Osterc ter odpeljala obsterljenca v kandijsko bolnišnico v oskrbo zdravniku dr. Ignaciju Pavliču.

Istega dne je prišel v partizane Jože Prijatelj-Slobodan, doma iz Poni-

19 Jože Saje-Iztok - pisni prispevek, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-II, P-I/II z dne 23. 10. 1982.

20 Vlado Zaletel je izhajal iz kmečke družine. Že pred vstopom v partizane je delal kot aktivist OF v Vavti vasi in Straži. V partizane je odšel s prvo skupino prostovoljcev s tega območja. Na terenu so bili zaprepadeni ob novici, da je bil na Malem Vrhu ustreljen. Terenska organizacija OF in ZZB zagotavljata, da je bil ustreljen po hudi napaki partizanov. Še danes ga imajo za padlega borca in je zato njegovo ime tudi vklesano na skupnem spomeniku vojnim žrtvam s tega območja.

kev, in bil takoj izbran za novega političnega komisarja. Pred tem je bil med glavnimi organizatorji OF na Ponikvah in sploh na trebanjskem območju. Bil je krščanski socialist.²¹

Partizani so imeli ves čas bivanja na Malem Vrhu le eno stražarsko mesto na kraju zaselka, kjer pripelje pot iz Globodola. Z živežem so se še vedno oskrbovali s Frate in iz Globodolov, tako kot na Kulovih selih.

Jelenica

Narodnoosvobodilno gibanje se je na območju novomeškega okrožja konec januarja 1942 zelo razmahnilo. Pričakovali so vse več prostovoljcev in Novinčkova hiša na Malem Vrhu je postala pretesna. Daleč okoli je že bilo znano, da bivajo partizani na Malem Vrhu, kar bi bilo lahko usodno za njihovo varnost.

Tedaj je okrožni komite KPS v Novem mestu odločil, daje treba partizansko bivališče na Malem Vrhu preseliti čez Krko na Kočevsko, kjer bi izpraznjene kočevske hiše in vasi lahko dajale boljše možnosti za prezimovanje in urjenje.

Odločitev OK KPS za novomeško okrožje so borci dobro sprejeli. Zvečer 28. januarja je od 25 partizanov na Malem Vrhu krenilo na pot 23. Jože Slak-Silvo in Edvard Valant-Edi sta ostala na Frati. Kolona je šla mimo Frate in Brezove Reбри v dolino in pri Polju čez Krko. Pri Barbičevi gostilni je skupino prevzel topliški aktivist Anton Strniša-Kostja in jo mimo Meniške vasi privedel v Podturn. Od tod jih je vodič odpeljal v globoko zasažene roške gozdove.

Za novo taborišče je bila določena gozdarska koča v 38. gozdnem oddelku na Jelenici, zahodno od ceste Podturn-Komarna vas-Ribnik in nekaj manj kot 2 km zračne razdalje vzhodno od Žage Rog. Stala je na majhni jasi, obdani s starim smrekovim gozdom.

Koča je bila v dokaj dobrem stanju, vendar za skupino 23 borcev že tedaj pretesna. V notranjosti sta bila dva prostora. V manjšem je bila kuhinja, v večjem pa spalnica s pogradi.²²

21 Jože Saje-Iztok - pisni prispevek, hranjen v arhivu skupnosti borcev bataljona, M-II, P-I/13,14 z dne 23. 10. 1982.

22 Jože Saje-Iztok in Odon Pakiž-Koki - prispevka, hranjena v arhivu Skupnosti borcev bataljona, v nadaljevanju SBB, M-II, M-I/14 z dne 23. 10. 1982 in M-I, P-IV z dne 2. 9. 85.

Življenje v taborišču

Ena od težav v taborišču je bila pomanjkanje osnovne hrane, kar je imelo kmalu hude posledice. Nekaj borcev je zbolelo za skorbutom in čim več je bilo partizanov, težje je bilo bivanje in težje tudi s prehrano. Z aktivisti v dolini, zlasti z Bradačevimi v Podhosti, je bilo dogovorjeno, da bodo občasno prihajali z Jelenice v Podhosto patrolje po zbrano hrano. Žal te ni bilo nikoli dovolj zbrane. Zato so morali partizani na Jelenici še naprej v glavnem živeti tudi ob zmrznjenem krompirju, zelju in repi iz zapuščenih kleti izseljenih Kočevarjev, zlasti iz vasi Ribnik in Podstenice. S hrano, kakršno je bilo mogoče pripraviti, ni bil nihče zadovoljen. Je pa res, da borci zavoljo nje niso kar naprej negodovali, čeprav je bilo očitno, da jim ta ni teknila.

Mrzlega februarskega dne se je proti mraku spustila na smučeh v dolino po hrano skupina borcev, ki jo je vodil komandir taborišča Dušan Švara-Dule, ki je takrat prvič smučal, zato mu je bila vožnja v dolino neprijetna in se je kar naprej pobiral iz snega.

Oglasili so se pri aktivistični družini Jožeta Bradača v Podhosti. Po krajšem počitku so se vrnili na Jelenico z več nahrbtniki sadja, čebule, korenja, moke in drugega.

Vsi partizani na Jelenici so bili oboroženi s puškami, nekateri še z ročnimi bombami in različnimi revolverji. Imeli so tudi več parov smučí in dovolj izurjenih smučarjev. Ti so se potrudili, da so smučanja naučili tudi druge tovariše. V visokem snegu so smučí še kako koristile patroljam in izvidnicam.

Ves ta čas so se partizani urili v vojaških veščinah, spoznavali orožje in njegovo uporabo, se učili obvladovati pravila stražarske, patroljne in izvidniške službe, kar je bilo za partizane zelo pomembno. Vadili so se v postavljanju zased, pripravljanju diverzantskih akcij, miniranju cest, železniških prog in stavb. Včasih so imeli tudi politične ure in pri tem večinoma prebirali propagandno gradivo in razpravljali o vojaški situaciji v dolini, Sloveniji, Jugoslaviji in v svetu. Tudi na kulturnoprosvetno delo niso pozabljali. Učili so se predvsem novih partizanskih pesmi. Prosti čas so izrabili za čiščenje orožja, počitek, sušenje premočenih oblačil, pripovedovanje zgodbic iz lastnega življenja in seveda duhovitih šal za dobro voljo in razpoloženje v taborišču.²³

Morala borcev na Jelenici je bila kljub slabim vremenskim razmeram in težkim življenjskim pogojem vselej dobra. Bili so vedro razpoloženi in pripravljani na akcije, saj so zato tudi prišli v partizane.

23 Dušan Švara-Dule - prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III. P-I/1 z dne 2. 3. 1983.

OK KPS Novo mesto se je zavedal, da je ob dokaj uspešni organizaciji zimskega odhoda prostovoljcev v partizane nujno zagotoviti ustrezno število članov KP, ki naj prispevajo k političnemu utrjevanju in izobraževanju borcev. Prav tako je menil, da je njegova naloga tudi čim več storiti, da bo vodstvo partizanske enote na Jelenici čim bolj usposobljeno. Poklical je določene člane KP v partizane. Velika večina se je takoj odzvala.

Po sklepu OK KPS Novo mesto je sekretar komiteja Viktor Avbelj-Rudi zaprosil CK KP Slovenije, naj pošlje na Dolenjsko sposobnega človeka, ki bi bil lahko politični komisar partizanskih enot na Jelenici. Predlagal je Dušana Pirjevca-Ahaca, ki ga je poznal že od leta 1941, ko je bil politični komisar pri notranjskih partizanih.²⁴

Prve dni februarja 1942 sta bila ilegalno v Ljubljani Dušan Pirjevec-Ahac in Filip Tekavec-Gašper. 3. februarja sta prišla na razgovor k Francu Leskošku-Luki in Alešu Beblerju. Naročeno jima je bilo, da se odpeljeta na Dolenjsko in prevzameta dolžnosti v nastajajočem Dolenjskem bataljonu na Kočevskem Rogu, in sicer Dušan Pirjevec kot politični komisar, Filip Tekavec kot namestnik komandanta. Nadalje, da pomagata pri pripravah za ustanovitev bataljona in pri tem uporabita vse svoje dotodanje izkušnje. Se posebno naj bi prenašala svoje vojaško in politično znanje na nove prostovoljce, katerim bo njuna pomoč še kako potrebna. Aleš Bebler je Dušana Pirjevca šč posebej opozoril, naj bo njegov odnos do partizanov pravilen in naj bo vzoren pri snovanju naše narodne vojske. Naročeno jima je bilo, da se čim prej odpeljeta z vlakom v Novo mesto in se zglasita na javki v hotelu Metropol pri Cirilu Polajnarju, mlajšemu sinu hotelirja Alojza Polajnarja.

V Novo mesto sta prišla 4. februarja dopoldne. Sprejel ju je Ciril Polajnar. Med razgovorom se jima je kmalu pridružil Viktor Avbelj-Rudi. Seznanil ju je z razmerami na Jelenici, s poveljniškim kadrom taborišča, z dotodanjim vojaškim in političnim delom, s težkim položajem borcev zaradi visokega snega, mraza in slabe prehrane. Nato jima je naročil, naj se odpeljeta z vlakom do Straže in se v Podhosti oglasita pri aktivistu Pelku, ki ju bo odpeljal na Jelenico. V taborišče sta prispela naslednji dan.

Komandir partizanskega taborišča Dušan Švara-Dule je Dušanu Pirjevcu in Filipu Tekavcu razložil, da je v koči že za sedanje število partizanov premalo prostora in da bo še huje v naslednjih dneh, ko bodo prišle nove skupine prostovoljcev iz novomeškega okrožja. Povedal je, da Jelenica strateško in varnostno ni primerna za bivanje in da se bo treba čim prej preseliti.

24 Viktor Avbelj-Rudi - prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-I/I z dne 7. 9. 1984.

V partizanskem taborišču na Jelenici je prevzel poveljstvo Dušan Pirjavec, četudi še ni bil ustanovljen bataljon. Vodil je politične in vojaške zadeve ob pomoči Dušana Švare, Jožeta Prijatelja in Draga Florjančiča. Filipa Tekavca pa že tedaj ni imel za bodočega namestnika komandanta bataljona, ampak mu je smehljaje dejal, da bo kot bivši jugoslovanski podoficir v bataljonu vojaški inštruktor.²⁵

naslednjih dneh so se borci na Jelenici kar precej ukvarjali z lastno oborožitvijo in novimi prostovoljci.

Dogajalo se je, da so od terencev dobivali v taborišče poškodovano orožje ali celo z manjkajočimi deli. Ker tam ni bilo mogoče popravljati orožja, so ga kurirji odnašali v Novo mesto k Jožetu Udoviču-Topsiju, ki je doma v ključavničarski delavnici hitro popravil puško ali pištolo. Tiste dni je med čiščenjem pištole Ivanu Kovačiču-Efenki padla udarna igla v slamo, kjer je ni mogel več najti. Komandir taborišča Dušan Švara-Dule je poslal na pot dva kurirja, Cirila Kolešnika-Čira na Frato po smuči, Staneta Žuro-Džura pa v Novo mesto k Jožetu Udoviču, da bi napravil več udarnih igel za pištole in puške "mavzerice". Oblečena v civilna oblačila sta brez težav prišla do Dolenje Straže in se oglasila pri vaškemu zaupniku in aktivistu OF Špringerju, po domače Berusu. Ko sta se okrepčala, sta pot nadaljevala vsak v svojo smer. Pred odhodom pa sta se še dogovorila, da Čiro ob vrnitvi s Frate počaka Džura pri Berusovih.

Stane Žura je prišel proti večeru (6. februarja) prek Prečne v Novo mesto. Oglasil se je na javki pri Moretovih. Tam je dobil nove gojzerice, ki jih je takoj obul, in še nekaj konzervirane hrane. Moretov Slave ga je poslal v Perovo gostilno, kjer je prenočil dve noči, v tem času pa je Jože Udovič izdelal več udarnih igel za pištole in puške. 9. februarja se je vrnil v Dolenjo Stražo, kjer ga je Ciril Kolešnik že čakal s tremi pari smuči in novim prostovoljcem Ivanom Jelencem-Ivkom.

Iz Dolenje Straže so se vsi trije vračali na Jelenico po cesti do Dolenjega Polja in po mostu čez Krko prišli blizu Meniške vasi. Med potjo sta se jim po naključju pridružila še Mirko Jerman in Stane Bolje-Kavboj.

25 Filip Tekavec-Gašper, doma iz Ribnice na Dolenjskem, prej podoficir stare jugoslovanske vojske. Najprej je bil komandir Ribniške čete na Travnji gori in nato politični delegat v 2. vodu Krimskega bataljona na Krimu. Od tu je bil poklican v Ljubljano in s Pirjavecem poslan na Dolenjsko (po njegovi izjavi) za namestnika komandanta bataljona. O tem pišejo tudi nekateri zgodovinopisci. Obveljalo pa bo, da je bil Filip Tekavec vojaški inštruktor pri štabu bataljona. Dušan Pirjavec-Ahac je bil študent filozofije. Pred prihodom na Dolenjsko je bil politični komisar Krimskega bataljona na Krimu. Bil je politično razgledan, dober predavatelj, zato ga je na željo OK KPS Novo mesto Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet tudi poslalo na Dolenjsko. Filip Tekavec-Gašper - prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-I/1 z dne 23. 5. 1982.

Skupaj so nadaljevali pot proti Jelenici.²⁶

Že naslednje jutro je Dušan Pirjevec-Ahac poklical Mirka Jermana na razgovor. Sedel je za mizo in kot običajno imel pred sabo na mizi pištolo "parabelo". Vprašal ga je, od kod prihaja. Ta mu je povedal, da je bil v Kamniški četi, ki je bila pred kratkim vsaj začasno razpuščena zaradi težkih pogojev bivanja na območju Kamnika. Prišel je v Novo mesto k svoji sorodnici (ime ni znano), ki mu je oskrbela zvezo z dolensjimi partizani na Jelenici. Med pripovedjo je tudi Mirko Jerman snel z ramena puško, ker ni vedel, kaj pomeni na mizi Pirjevčeva pištola, s cevjo obrnjena proti njemu. Minilo je nekaj mučnih trenutkov. Nato se je Dušan Pirjevec-Ahac rahlo nasmehnil in ga vprašal, zakaj je snel puško z ramena. Ta pa je njega vprašal, zakaj je imel na mizi proti njemu obrnjeno pištolo. Pirjevec jo je umaknil z mize in ga povabil, naj prisede in nato sta se v bolj sproščenem pogovoru pomenkovala o partizanstvu in življenju na Jelenici.²⁷

Še pred tem je prišlo nekaj novih borcev. 3. februarja Jože Pavlenč iz Mirne Peči, 6. februarja pa skupina treh prostovoljcev iz Šentjerneja in okolice: Vid Kušljan-Vide, ki je vodil skupino, Rudi Frankovič-Januš ter Ivan Vinkšelj-Sin.

Naslednja skupina je pod vodstvom Odonu Pakiža-Kokija prišla iz Novega mesta na Jelenico 10. februarja. Zbrala se je na pobudo Odonu Pakiža in Ivana Moreta, ki je odgovarjal za vojaški komite pri OK KPS Novo mesto. V skupini so bili Odon Pakiž-Koki, Janez Majnik-Džems, Vili Kump-Džili, Maks Petrič-Pjotr, Borut Režek in Henrik Zbil-Henči.

Vsi prostovoljci te skupine so imeli s seboj smuči in med drugim orožjem tudi puškomitraljez "zbrojevka". Janez Majnik je imel posebno nalogo, da orožje z vozom odpelje iz Novega mesta do podnožja Kočevskega Roga. Iz Novega mesta pa vse do Podturna skozi Dolenjske Toplice se je smučal ob vozu, na katerem je bilo pod senom skrito orožje za partizansko enoto na Jelenici, nekaj pušk, pištol in puškomitraljez. Ko se je smučal iz Dolenjskih Toplic proti Podturnu, je začel prehitovati italijansko kolono, ki se je pomikala iz Toplic skozi Podturn proti Podhosti. Italijani se niso zmenili zanj, umaknili so se, da seje Džems lahko zapeljal mimo njih. Drugi prostovoljci pa so se odpeljali iz Novega mesta do Straže z vlakom. Pri odhodu jih je na novomeški železniški postaji vprašal karabinjerski podoficir, kam gredo. Hitro so se znašli, da žele izkoristiti še zadnji dan dovoljenega smučanja, naslednji dan

26 Stane Žura-Džuro in Jože Udovič-Topsi - prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-III, P-I z dne 25. 2. 1961 in P-V/2 z dne 6. 10. 1982, M-III, P-VI/1 z dne 13. 4. 1983.

27 Mirko Jerman - zapis po pripovedi, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-I z dne 11. 10. 1982.

je namreč začela veljati prepoved. Italijan jih je nato spustil z opozorilom, naj se pravočasno vrnejo zaradi policijske ure. Po prihodu v Stražo so se smučali skozi Dolenjske Toplice proti Podturnu. Na kraju, kjer se prevesi pot iz Toplic proti Podturnu, so malo zastali, ker so opazili že omenjeno italijansko kolono, ki je takrat zapuščala Podturn. Ko se je oddaljevala, so se spustili v vas.

Zgodaj popoldne so dobili pri aktivistih v Podturnu zvezo, prevzeli pripeljana orožja in po strmi in zasneženi poti krenili proti Rogu. Zajela jih je noč. Odločili so se prenočiti kar v visokem snegu in mrazu, da bi tako pričakali dan, ko jim bo lažje nadaljevati pot. S smučmi so si pripravili ležišča in se pokrili z odejami, ki so jih imeli s sabo. Pa vendar jih je zeblo. Na srečo je prismočala mimo patrolja z Jelenice in jih še tisti večer pripeljala v taborišče.

Ljubček Košir, ki je skrbel za kurirsko zvezo med OK KPS novomeškega okrožja in partizanskim taboriščem na Jelenici, se je 11. februarja vračal z Jelenice v Novo mesto. S seboj je odpeljal tudi Boruta Režka, ki je prišel s Pakiževo skupino, pa mu kot razvajanemu sinu novomeškega advokata hrana v partizanih ni ustrezala. Ljubček Košir ga je med potjo v dolino natanko podučil, da ne sme nikomur povedati, kje so partizani na Kočevskem, ker ga sicer čaka huda kazen.²⁸

Razvoj partizanstva na Dolenjskem je Italijane že od zadnjih mesecev leta 1941 močno motil. Bili so primorani hitro in kruto ukrepati. V poročilu komisarja za javno varnost novomeškega območja (podpis nečitljiv), ki ga je poslal 12. januarja 1942 kraljevi policiji v Ljubljani in Komisariatu V. cone obmejne policijske službe v Trstu, med drugim piše:

Imam vtis, da se nahajam v stavbi, kjer se čuti duh po zažganem in ni mogoče najti žarišča ognja. Ne ve se, ali ga bo mogoče pogasiti ali pa bodo izbruhnili še večji plameni. Skrita in prikrivana znamenja kažejo, da ljudstvo upa v zmago Sovjetov in pričakuje, da bomo prihodnjo pomlad prisiljeni zapustiti to pokrajino. Govori se, da bodo vsi tisti, ki sedaj sodelujejo z nami in so nam kakorkoli pomagali, kaznovani s smrtjo. V primerjavi z Nemci nas imajo za manj nadležnega sovražnika. Lahko se zgodi, da bodo ustanovili oddelke s tisoč in več možmi, si priskrbeli orožje, ki jim ga sedaj primanjkuje, a ga povsod iščejo, in nam še kako škodovali.

Med uradništvom je zelo vroče, venomer se upirajo, ker imajo premajhne plače. Mladina je vzgojena v strogem verskem duhu. V svojih idejah je korenita in ponosna. Za svojo starost je neverjetno prevratniška in zagrizena. Vedenje študentov v Novem mestu tako razlago potrjuje.

28 Odon Pakiž-Koki - prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-III/1 z dne 25. 2. 1983.

O delavcih in obrtnikih ne bi izrazil svojega mnenja, ker jih premalo poznam. Kmetje sestavljajo množico ljudi, ki nima svojega izrazitega prepričanja in vplivnosti. Gospodarsko jim gre dobro. Taka čreda pa je lahko vedno zelo nevarna.

Organom pregona in policije prihajajo prijave splošnega značaja, ki vsebujejo predvsem mržnjo in nestrpnost med Slovenci in Nemci. Nujno moramo pronikniti v njihove vrste, v zasebne družbe, z zvijačami se dokopati do važnih podatkov, truditi se, da izmamimo iz njih vse, kar bi nam koristilo in pomagalo pri odvijanju zamotanega, a rešljivega klobčiča.²⁹

Poveljstvo XI. armadnega zbora je 6. februarja 1942 izdalo načrt posebne akcije pod imenom Primavera za obrambo italijanskih okupacijskih sil v Sloveniji pred spomladansko ofenzivo narodnoosvobodilnih partizanskih čet. Ta načrt, kije bil poslan posameznim enotam, je predvideval med drugim tudi naslednje:

Zoperstaviti se uporniškemu gibanju. Preiti v obrambne in napadalne akcije proti oboroženim tolpom. Po potrebi hitro zbrati sile v večje garnizije ob važnejših komunikacijah, organizirati utrjevanje garnizij, sestaviti premične rezerve za akcije na vmesnem ozemlju med posameznimi garnizijami in obvarovati važnejše železniške proge in ceste.

V programu akcije Primavera je pod drugo točko zapisano, da se mora organizacija območja armadnega korpusa postopoma spremeniti, in sicer v dveh fazah:

I. faza: Sedanja organizacija območja armadnega zbora je nastala po večmesečnih izkušnjah in temeljitemu poznavanju okolja. Rezultati so bili do sedaj dobri.

Izpopolnitev, ki jo je dosegla partizanska organizacija, pa terja nekatere takojšnje previdnostne ukrepe, ki jih bo možno izvesti postopoma. Že sedaj pa je potrebno pričeti z delom. Zato moramo:

Računati z možnostjo ukinitve tistih garnizij, ki ne služijo izrecno varovanju železnic, cest in javnih objektov; povečati varnost garnizij z utrdbami in žičnimi ovirami; opustiti nadzorstvo nad drugovrstnimi železniškimi progami; (Sem so šteli tudi železniško progo Trebnje - Mirnska dolina, ki je bila tedaj manj pomembna tudi zato, ker se je že savska proga povezovala z Ljubljano.); izdati točne ukaze, da se manjše garnizije takoj pridružijo večjim, ker bo treba priti v II. fazo akcije že na začetku druge polovice marca; izdati ukaze in pripraviti ukrepe, da bodo mogle garnizije ob odhodu vzeti s seboj ves material, porušiti naprave, ki so jih zgradile, pripraviti zaklone in rove v novih krajih, predvidenih za II. fazo te akcije.

29 Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, Ljubljana – Italijanska policija, fascikel 1/1

II. faza: Ukaz za akcijo se izda, če se bo položaj poslabšal ali če pride do vstaje. Tedaj bi bilo treba zbrati vse razpoložljive sile armadnega zbora v nekaj močnih skupin, zabarikadiranih v krajih, ki so primerno pripravljene za obrambo.

Ukaz za priprave na akcijo Primavera je bil dan tudi garnizijam v novomeškem okrožju: poveljstvu divizije Isonzo - 24. pehotni polk s tremi bataljoni, 14. četa 47/32, 6. artilerijski polk, razen 4. baterije, 1. divizion 103/32 in 307. teritorialni premični bataljon brez ene čete. Na trebanjskem območju pa: 98. legiji črnih srajc, XIV. bataljonu minometalcev, eni bateriji 6. artilerijskega, eni četi 307. teritorialnega premičnega bataljona in eni četi 239. teritorialnega premičnega bataljona.

Po tem načrtu je moral pomočnik načelnika štaba skupno s podrejenimi načelniki takoj organizirati razne službe ter v sporazumu z intendanturo začeti z gradnjo predvidenih skladišč. Komandantu inženirstva pa je bilo naloženo, da bo ukrenil vse potrebno za hitro preusmeritev radijske zveze po grafikonu načrta celotne akcije.³⁰

Od voda do polbataljona

Prve dni februarja je prišlo na Jelenici do pomembnih dogodkov, za katere menimo, da jih moramo zabeležiti. Vse več borcev je terjalo bolj organizirano bivanje v tem partizanskem taborišču. Zato sta bila 3. februarja ustanovljena dva voda, ki sta ju vodila Jože Prijatelj-Slobodan in Dušan Švara-Dule. Takšna razporeditev pa ni trajala dolgo, kajti že po prihodu Dušana Pirjevca-Ahaca in Filipa Tekavca-Gašperja 5. februarja in malo kasneje večje skupine prostovoljcev iz Novega mesta, ki jo je vodil Odon Pakiž-Koki, sta bila voda preimenovana v četi in obe četi sta tvorili polbataljon. Jože Prijatelj-Slobodan je ostal komandir 1. čete, politični komisar pa Odon Pakiž-Koki. Komandir 2. čete je ostal Dušan Švara-Dule, politični komisar pa je postal Jože Slak-Silvo. Pripomniti je treba, da je Silvo ostal še naprej na Frati za že omenjene naloge in je tako Dule opravljal v četi funkcijo komandirja in političnega komisarja. V podobni vlogi je bil tedaj tudi Dušan Pirjavec-Ahac, ko je bil po nalogu Glavnega poveljstva politični komisar polbataljona in komandant v oni osebi. Filip Tekavec-Gašper pa je opravljal še naprej funkcijo vojaškega inštruktorja.³¹

³⁰ Zbornik dokumentov in podatkov NOV jugosloanskih narodov VI. del, 2. knjiga, str. 347-355.

³¹ Janko Jarc: Partizanski Rog, stran 53.

Vse bolj je bilo čutiti, da želi Ahac postati v partizanskem taborišču na Jelenici nekakšen "vojvoda". Vedno je želel uveljavljati svojo voljo in imeti vselej prvo in zadnjo besedo. Takšno vedenje je povzročilo med borci pravo zmedo. Prvi primer njegove samovolje na Jelenici, ki ga preživeli borci niso pozabili do današnjega dne, je bil tale:

Za žrtev si je izbral Rudija Frankoviča-Januša iz šentjernejske doline. Januš je bil preprost kmečki fant, nekaj starejši od ostalih, miren, tih, zelo redkobeseden in odličen ostrostrelec. Nekega februarkega popoldneva si je Dušan Pirjevec-Ahac izbral skupino partizanov, v kateri so bili Nace Zagorc-Stari, Anton Rešetič-Pero, Jože Saje-Iztok in Rudi Kromar-Fric, ter jih odpeljal na podstrežje koč, v kateri so živeli. Popolnoma skriti so skozi večjo odprtino zagledali pred kočo Januša s skupino borcev, kamor jih je pred tem postavil Dušan Pirjevec-Ahac in razmestil tako, da mu je bil Januš odlična tarča.

Skupini na podstrežju je ukazal, naj Januša ustrelijo. Borci so se spogledali. Niso mogli verjeti, da je kaj takega mogoče. Povesili so puške in niso hoteli izvršiti povelja. Ahac se je zamislil in ni vztrajal pri svoji odločitvi.³²

Filip Tekavec-Gašper je po tem dogodku, pa tudi še kasneje, nekajkrat resno opozoril Ahaca, da grobo krši povelje Franca Leskoška-Luke o tem, kako bi se moral obnašati do borcev. Povedal mu je, da so borci na Jelenici zelo mladi, da so jima spočetka zelo zaupali, a jih je njegovo vedenje do Rudija Frankoviča-Januša zmedlo.

Dušan Pirjevec-Ahac mu ni odgovoril, ampak se je kot vedno poigral z revolverjem "parabela" pred sabo. V jezi mu jo je Gašper izbil iz rok in ga še enkrat spomnil na besede Franca Leskoška-Luke in Aleša Beblerja, ko sta odhajala iz Ljubljane na Dolenjsko, naj imata do borcev dober in človeški odnos, saj so le-ti prihajali v partizane, da se borijo za ideje OF in svojega ljudstva. Ahac je tedaj skušal Gašperja prepričati, naj ostane ta primer z Janušem med njima. Filip Tekavec-Gašper mu od tedaj ni več zaupal. Zanesel pa se je vse bolj na komandirje čet, Jožeta Prijatelja-Slobodana, Dušana Švaro-Duleta in Draga Florjančiča, pa seveda tudi na vse borce.³³

32 Rudi Frankovič-Januš je bil rojen 1914 v Trstu. Mati je bila Italijanka, oče je bil doma iz Bana pri Šentjerneju. V partizane je prišel 6. februarja 1942 na Jelenico, skupaj z Vidom Kušljanom kot sosedom v Šentjerneju. V gorjanski ofenzivi konec oktobra 1942 se je zatekel na očetov dom v Šentjerneju, po njej pa naj bi se spet vrnil k partizanom. Vendar je oče lastnega sina izdal Italijanom, ki so ga aretirali in še isti dan ustrelili v Kostanjevici pri pokopališču, kjer je verjetno tudi pokopan, Jože Saje-Iztok - prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-I/16, 17 z dne 23. 2. 1982.

33 Filip Tekavec-Gašper - prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-II/4 z dne 23. 11. 1983.

Nace Zagorc-Stari je takoj po tem dogodku sklical šentjernejsko skupino na posvetovanje. Ker so se bali, da bi Ahac svojo zamisel izpeljal kdaj pozneje, so se z njim sporazumeli in Januša poslali za terenskega delavca OF na njegovo šentjernejsko območje. Že naslednji mesec je ponovno vstopil v partizane.

Na Mali Vrh so prihajale skupine in posamezni prostovoljci z namenom, da se vojaško usposobijo za boj. Že na Jelenici so bili deležni osnovnih, a površno prikazanih vojaških veščin. Takoj po ustanovitvi polbataljona v prvi polovici februarja pa je na Jelenici zaživelo pravo partizansko šolsko taborišče.

Partizanska taborišča Mali Vrh, Jelenica, Gornja Topla Reber in Rdeči Kamen borci niso imeli za šolska taborišča, razen onih, ki so prišli z gorjanskega območja, saj jim je bilo rečeno pred odhodom, da se bodo vrnili na Gorjance, ko se bodo v partizanskem "šolskem" taborišču na Kočevskem dovolj vojaško usposobili. Po ustanovitvi polbataljona na Jelenici pa so se borci urili v manjših skupinah, tako da so se podrobno seznanjali, kako ravnati z vsem razpoložljivim orožjem, z razstavljanjem in sestavljanjem orožja, o sestavi nabojev, ročnih bomb, min itd. pa o stražarski službi, patroljah, izvidnicah in tudi že o nalogah vodstvenega kadra od desetarja naprej. Že tedaj so govorili, da je bila od Jelenice do Rdečega Kamna na Kočevskem že prava začetniška "oficirska šola". Za to delo pa so skrbeli ves čas Jože Prijatelj-Slobodan, Dušan Švara-Dule, Filip Tekavec-Gašper in Drago Florjančič.³⁴

Med borci, ki so prišli konec januarja čez Krko na Jelenico, je bilo nekaj članov KP, še več pa članov SKOJ-a. To so bili: Jože Grbac-Ge, in na Frati ostala Jože Slak-Silvo in Edi Valant. Tem so se na Jelenici pridružili Dušan Pirjevec-Ahac, Filip Tekavec-Gašper, Mirko Jerman, Stane Bolje-Kavboj, Ivan Jelenc-Ivko in Odon Pakiž-Koki.

Dušan Pirjevec-Ahac je imel od OK Novo mesto nalogo, da takoj poveže vse prihajajoče člane KP v enotno organizacijo, tudi skojevce, in poskrbi za delo z njimi v partizanskem taborišču. Z njimi naj bi organiziral pripravljanje drugih borcev za sprejem v KP in SKOJ. Z vsemi kandidati naj bi še posebno delal. Vendar se tega ni lotil na Jelenici, kasneje pa le bolj bežno in mimogrede. Vsekakor je bilo pričakovati, da bo politično delo z borci s prihodom Ahaca zaživelo. Tudi politične ure so bile redke. Po vsej verjetnosti je tudi to botrovalo, da je splošno vzdušje med borci pričelo postajati vse bolj mračno in hladno.³⁵

34 Odon Pakiž-Koki - prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-I/1 z dne 6. 3. 1989.

35 Jože Saje-Iztok, Odon Pakiž-Koki, Viktor Avbelj, Dušan Švara - prispevki, hranjeni v arhivu SBB, M-II, P-I z dne 23. 10. 1983, M-I, P-I leta 1983, P-XIII z dne 11. 1986; M-I, P-VII/2 z dne 25. 3. 1987, M-III, P-V/1 z dne 28. 1. 1987.

Premik na Gornjo Toplo Reber

Na Jelenici so bili slabi pogoji za politično, posebno pa še za vojaško delo. Poleg tega je bila kočja tako tesna, da ni mogla sprejemati novih borcev. Zato je bilo sklenjeno, da se taborišče premesti na Gornjo Toplo Reber, izpraznjeno kočevarsko vasico.

12. februarja se je poveljstvo polbataljona odločilo za premik v omenjeni kraj. Tja je poslalo 13. februarja predhodnico sedmih borcev na smučeh, ki jo je vodil politični komisar Slobodanove čete Odon Pakiž-Koki. Ta skupina se je smučala skozi Podstenice in v mraku prispela do kočevskega zaselka Komolec. Pri logarju Alojzu Šuštarju, partizanskemu zaupniku in aktivistu, so prenočili in zjutraj nadaljevali pot.

Z Gornje Tople Rebrici so se vaščani izselili jeseni minulega leta. Hiše so bile nepoškodovane, vsa stekla so še bila v oknih in povsod je bilo dovolj slame za ležišča. V kletih je ostalo veliko krompirja, zelja in repe, vendar je bilo vse zmrznjeno. Glede visokega snega in hudega mraza ni bilo bolje kot na Jelenici, bilo pa je dovolj prostora za vse in še za tiste, ki so že po nekaj dneh začeli prihajati v novo taborišče.

Borci predhodnice so nanosili v hiše slamo za ležišča tovarišev, ki naj bi prišli za njimi. Iz kleti so nabrali dovolj krompirja pa zelja in repe. Pripravili so tudi nekaj divjačine.³⁶

Premik glavnine polbataljona se je začel 15. februarja. Bil je tako mučen in težak, da je vsem ostal v živem spominu. Nekoliko pred mrakom tega dne, približno ob 17. uri, so se borci razvrstili v kolono in po vnaprej določenem redu krenili po poti čez Podstenice na Gornjo Toplo Reber. Do cilja je bilo približno 15 km, kar je bilo za partizane malenkost v normalnih pogojih. Toda sneg je bil nepregrazen, celec, zelo globok, kdo ve koliko, gotovo je, da so bili zameti, ki se jim ni dalo izogniti, globoki tudi do dveh metrov. Gaziti se ga ni dalo, ker je bila skorja premalo trda, da bi vzdržala njihovo težo. Zato je bila hoja prav svojevrstna. Ko je kdo stopil v celec, je sneg pod eno nogo vzdrljal, druga pa se je vdrla, in ko jo je vlekel iz snega, se je začela pogrezati še prva, tako da je obtičal do pasu v njem, včasih pa še globlje. Ko se je izvlekel iz pasti in napravil dva, tri korake, se je udiranje in mučenje ponovilo. Težave so bile toliko večje, ker so partizani nosili težke nahrbtnike, orožje in drugo opremo. Teža bremena jih je preprosto zabijala v sneg.

Kolona se je počasi izčrpavala. Slabotnejšim so pomagali najbolj vzdržljivi, pri tem pa so omagali še sami. To prekopicavanje je trajalo od 17. ure popoldne do 8. ure zjutraj, za mnoge pa celo do 10. Torej je pohod trajal 15

36 Odon Pakiž-Koki - prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-III/4 z dne 25. 2. 1983.

do 17 ur, za en kilometer so potrebovali uro ali več.

Kokijevi smučarji so že podnevi 16. februarja prismočali soborcem naproti. Smučali so se blizu zaselka Komolec. Nahrbtnike so prevzeli najbolj izčrpanim in tudi posameznikom pomagali pri hoji.

Iznemogle je v novem taborišču razveselil član Kokijeve predhodnice Rudi Kromar. Bil je prijeten fant, veseljak, iznajdljiv, vedno nasmejan in pripravljen pomagati vsakomur v sili. Neverjetno, kako je dvignil moralo po utrujajočem pohodu, ko jim je po izdatnem kosilu z divjačino postregel še s satovjem sladkega medu.³⁷

Naselje Gornja Topla Reber, ki so ga Kočevarji jeseni 1941 izpraznili, je zdaj v ruševinah, leži pa severno od zaselka Komolec ob cesti Podstenice-Smuka.

Okolica vasi je bila ugodna za dobro zavarovanje. Vendar je bilo potrebno za varnost taborišča še drugače poskrbeti. V taborišču sta imeli obe četi stalno dežurstvo. Več stražarjev je bilo okoli vasice. V okolici taborišča so bile neprestano patrolje, na posebej izpostavljenih mestih pa še mrtve straže.³⁸

Posebno pozornost so posvečali varnosti proti Soteski. Zato je bila na koti Pečka, blizu cerkvice sv. Petra, stalna zaseda desetih borcev.

V taborišču na Gornji Topli Rebrji se je sicer nadaljevalo partizansko življenje. Vsak dan je bilo vojaško urjenje borcev. Za politično delo, ki je bilo zelo poredkoma in slabo organizirano, pa je skrbel politični komisar taborišča Dušan Pirjevec-Ahac.

Na eni izmed političnih ur, ko so razpravljali tudi o partijskem delu, je bilo sprejetih v KP več borcev, med njimi tudi Ivan Kovačič-Efenka in Jože Saje-Iztok.

Pomanjkljivost Ahačevih političnih ur je bila zlasti v tem, da je zelo malo govoril o Komunistični partiji in obveznostih njenih članov, o Osvobodilni fronti, o NOB, o delu z ljudmi po vaseh in podobnem. Vse, kar jim je razlagal, tudi na rednih političnih urah, je bilo posvečeno Vsezvezni komunistični partiji-boljševikov (VKP-b). Gotovo je bil politično močno razgledan in sposoben politik. Žal vsega tega ni znal prav izkoristiti v pogovorih z borci, pretežno delavci in kmeti. Kolikokrat so se spomnili Jožeta Slaka-Silva z Malega Vrha, kako enostavno in razumljivo jim je govoril na političnih urah.

37 Jože Saje-Iztok - prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-I/17 z dne 23. 10. 1983.

38 Mrtva straža, ki so jo sestavljali običajno trije ali pa tudi več borcev, je imela nalogo zasesti posebno pomemben položaj smeri, iz katere je bilo pričakovati sovražnikov napad. Mrtva straža je morala vztrajati na svojem položaju ob sovražnikovem napadu, da bi se borci v taborišču lahko pripravili na obrambo, kdaj pa kdaj tudi za ceno življenja.

Po nekaj dnevih bivanja na Gornji Topli Rebri je življenje postajalo znosnejše. Le za hrano je bilo še naprej težko. Zmrznjenega krompirja, repe in zelja je bilo še dovolj, včasih pa je padla v lonec tudi kakšna srna. Sicer pa se je odhajalo po hrano v dolino, predvsem k Bradačevim v Podhosto.

Kmalu po nastanitvi se je odpravila večja skupina partizanov po hrano v Podhosto. Tudi tisti večer ni bila pripravljena kljub prejšnjemu dogovoru. Dobili so le nekaj nahrbtnikov že dokaj obrezanih in obranih kosti prekajene svinjine.³⁹ Zelo so bili prizadeti, kajti v ostri zimski noči in globokem snegu so morali zaman prehoditi okoli dvajset kilometrov poti. Vendar niso pokazali ogorčenja, zadostovalo jim je, da so se ljudem pokazali in dokazali, da so partizani drugačnega prepričanja s plemenito srčno kulturo.⁴⁰

Novi prostovoljci

17. februarja 1942, na pustni torek, je odšla v partizane šentruperška skupina, ki so jo sestavljali Milan Tominc, vodja skupine, Anton Zgonc-Vasja, Maks Beorchia-Cvetko (po domače Lokarjev Maks), Franc Dolenjc-Frenk, Adolf Sedlar-Dolfé in Alfonz Simončič. Od odhoda v partizane je bil s to skupino povezan in jo usmerjal terenski delavec Jože Simončič.

Zaradi zelo naporne poti, ki jo je povzročil globok sneg, so vzeli s seboj le malo opreme, celo puškomitraljez so pustili doma, skritega v Udovčevi zidnici v Selih. S puško mavzerico je bil oborožen samo Anton Zgonc-Vasja.

Skupina je le počasi napredovala, ker se je izogibala glavnih cest in hodila po stranskih poteh ter ponekod gazila sneg celo do pasu. Že v popolni temi so končno le prišli do Volčjih Njiv. Počivali so v Prahovem hlevu. Od tam dalje so hodili po več ali manj utrjenih gazeh. Na dogovorjenem mestu jih je pričakal mirski aktivist Franc Lunaček, tedaj upravitelj osnovne šole na Mirni. Fante je vzpodbujal in nanje pomirjevalno vplival. Spremljal jih je do Malega Debenca, kjer jih je čakala nova zveza.

Šentruperčane je potem vodila pot skozi Trebelno, Češnjice, Karteljevo, Veliki Kal do Frate. Kjer koli so počivali, so jih vaščani toplo sprejemali.

39 Lado Ambrožič-Novljan je povedal, da je bilo prav v tem času na tem območju zbranega za partizane na Gornji Topli Rebri veliko svinjskega mesa in ne le kosti. Kam je meso šlo, se ni izvedelo.

40 Jože Sajc-Iztok - prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-I/15 z dne 23. 10. 1983.

Medtem ko so na Frati počivali in čakali na zvezo proti Kočevskemu Rogu, sta se Milan Tominc in Adolf Sedlar vrnila do Udovčeve zidanice na Selih po puškomitraljez. Zopet so se sešli v partizanskem taborišču na Gornji Topli Rebri. Tam jih je sprejel Filip Tekavec-Gašper in jih razporedil v prvo četo, kjer je bil komandir Jože Prijatelj-Slobodan.⁴¹

Kot je bilo že rečeno, je bilo taborišče zavarovano s stražami, smučarskimi patroljami, mrtvimi stražami, čez dan pa tudi z opazovalnicami. Neko noč so bili odrejeni na mrtvo stražo Ivan Kovačič-Efenka, Jože Saje-Iztok in neki borec iz 2. čete, v patroljo na smučeh pa Nace Zagorc-Stari, Rudi Kromar-Fric in verjetno Ignac Kohne-Štajerc. Ker je mrtva straža v daljavi opazila luč, kar je bilo nenavadno in sumljivo, saj so bili vsi prebivalci iz te vasi preseljeni, je tja poslala omenjeno patroljo, da ugotovi, kaj je. Dolgo je ni bilo nazaj, vrnila se je šele po četrtri uri zjutraj.

Nič nevarnega ni bilo. V neki samotni kapelici je gorela luč, ki so jo prižgali še Kočevarji. V kapelici za kipom pa je patrolja našla liter jedilnega olja in ga prinesla v kuhinjo. Ker so bili borci zelo utrujeni, na smučeh so bili štiri ure, mrtva straža pa premražena do kosti, so si pred odhodom na počitek sprazhili nekaj zmrznjenega krompirja in pri tem porabili manj kot 1 dcl omejenega olja, ostalo pa so oddali kuhinji.

Ko je zjutraj Dušan Piijevec-Ahac za to izvedel, je dejanje razglasil za hud prekršek in sklenil, da storilce kaznuje z ustrelitvijo. Njegovo odločitev je prizadetim borcem povedal Filip Tekavec-Gašper. Nace Zagorc-Stari, Rudi Kromar-Fric in Jože Saje-Iztok so bili prepričani, da se jim hoče Ahac maščevati za Jelenico, ker na njegov ukaz niso hoteli streljati na Januša. Sklenili so, da za tak nesmisel ne dajo mladih življenj in da mu enkrat za vselej preprečijo izživljanje nad tovariši. V zboru čet, ki ga je Ahac sklical zgodaj zjutraj, je stalo tudi deset borcev druge čete, trdno odločenih, da Ahaca ustrelijo, če bi hotel izvršiti svoj namen.

Pred zborom je med svojim živčnim govorom nekajkrat prijel za tok pištole, vendar dlje ni šel, najbrž je občutil pretečo nevarnost. Vsa zadeva se je srečno končala. Na borcih pa je le pustila mučen vtis, ki jim je upravičeno dal misliti. Streljanje Zaletela na Malem Vrhu, Ahačeva samovolja na Jelenici in zdaj še na Gornji Topli Rebri, vse to je zahtevalo odgovor, kaj se pravzaprav dogaja.

Pravila partizanskega življenja in obnašanja so bila tedaj stroga. Tako je tudi moralo biti. Partizanske vrste je bilo treba zavarovati pred vrinjenci in avanturisti. Sovražna propaganda je prikazala partizane kot roparje in nasilnike ter rušilce

41 Anton Zgonc-Vasja - prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-IV/1, 1983.

vseh moralnih vrednot. Vodstvo NOB je tudi zato vztrajalo pri varovanju moralnega lika partizanskega borca, pravilnem odnosu do ljudstva in pri disciplini.

Prvi partizani v tem delu Dolenjske so pravila, čeprav jih v pisani obliki še niso dobili v roke, zavestno sprejeli in se po njih ravnali. Na odpor pa je naletel način, kako so nekateri - zares redki - funkcionarji ta pravila izvajali ali poskušali izvajati, tudi z uporabo skrajnih sredstev in sankcij za malenkostne ali izmišljene prekrške, in to ne glede na mišljenja in občutke velike večine borcev. S takimi postopki si seveda ti funkcionarji niso pridobili zupanja in avtoritete, ki so jo sicer drugi uživali. Za Ahaca je bilo značilno, da se je, če je naletel na odločen odpor, umaknil in s tem priznal, da njegove obtožbe nimajo nobene trdne podlage.⁴²

Belokranjska partizanska skupina je po italijanskem napadu na taborišče pri Kozlovem zdencu nad Tančo Goro doživela ponoven napad 17. decembra 1941 v taborišču na Gačah, vendar izgub ni utrpela. Šest belokranjskih partizanov se je nato razdelilo v dve skupini po tri, da bi se lažje premikali. V eni skupini so bili Stane Cuznar, Franc Košir in Rudi Jerman-Ruda. Nekako od 20. decembra 1941 pa do zadnjih dni februarja 1942 so bivali po vaseh okoli Semiča. Ostali trije, Karel Brunskole, Štefan Dvojmoč in Tone Jelene, pa so odšli proti Kanižarici na Dvojmočev dom po skrito orožje.

Sredi februarja 1942 je prejela šesterica belokranjskih partizanov od poblaščenca CK KPS za Belo krajino Ivana Novaka-Očka navodilo, naj se nemudoma priključi partizanski enoti, ki je delovala na Kočevskem pod neposrednim vodstvom novomeškega OK KPS. Po izdaji Martina Novaka so Italijani v Nestoplji vasi 25. februarja 1942 napadli trojico z Brunskoletom na čelu in jih pobili. Preostala trojica - Stane Cuznar, Franc Košir in Rudi Jerman-Ruda se je v zadnjih dneh februarja na smučeh prebila do partizanskega taborišča na Gornji Topli Rebri.⁴³

Okoli 20. februarja je prišla v to partizansko taborišče grupa petih prostovoljcev z mirnskega območja, in sicer: Jože Čonč-Prelek, njen vodja, Lado Babič-Smuk, Stane Krištof-Gangster, Jože Pevc-Riko in Džordže.⁴⁴ Vseh pet prostovoljcev je bilo do odhoda v partizane aktivnih na mirnskem območju v vrstah članov OF in SKOJ-a. Bili so povezani z mirnskima aktivistoma

42 Odon Pakiž-Koki, Jože Saje-Iztok, Milan Venišnik-Savinc - prispevki, hranjeni v arhivu SBB, M-I, P-III/9 z dne 23. 10. 1983, M-II/P-I/19,20,21 z dne 23. 10. 1983, M-II/P-II/1 z dne 28. 10. 1983.

43 Radko Polič: Belokranjski odred, stran 109-114.

44 Imena in priimka partizana Džordža do sedaj nismo mogli odkriti, niti po poizvedbah v drugih enotah. Vemo le, da je prišel v partizane na Dolenjsko s štajerskega območja in bil po vsej verjetnosti pred vstopom v partizane zaposlen kot čevljar nekje na mirnskem območju.

Rikom Kolencem in Francem Lunačkom. Ta sta jih nato tudi odpravila v partizane prek zveze v Mirni Peči - Mare Ru- pena - prek Frate in čez Krko na Kočevsko do Gornje Tople Rebri. V taborišču so bili razporejeni v drugo četo Dušana Švare-Duleta.⁴⁵

26. februarja je odšel v partizane Rihard Romih-Riki, znani naprednjak in vzgojitelj mladine pri novomeškem Sokolu. Iz Novega mesta do Straže se je pripeljal z vlakom v očetovem spremstvu. Očetu ni bilo vseeno, da je sin odhajal od doma. Toda Rihard ga je ves čas tolažil in prosil, naj bo miren in doma skrbi za mamo. Vsakomur naj povedo, če bo kdo spraševal zanj, da je odšel v Črnomelj. Ko je prišel čas za odhod na javko, sta se za slovo tesno objela. Tedaj je Rihard zadnjikrat videl očeta, kajti ob prihodu Nemcev v Novo mesto jeseni 1943 so ga ti ustrelili.

Ob dogovorjeni uri, še pred mrakom, se je Romih oglasil pri Angelu Venturiniju v gozdarski koči v Straži. Ta ga je spremljal do Dolenjega Polja. Tam mu je naročil, naj se v Podturnu oglasi v Štrumbljevi gostilni, kjer bo dobil vodiča do taborišča na Gornji Topli Rebri.

Bilo je okoli sedme ure zvečer, ko je prišel Riki v Podturn. V gostilni sta se mu pridružila še dva prostovoljca, Ivan Javornik in Marjan Kavčič, oba Novomeščana. Medtem so Štrumbljevi poskrbeli za vodiča (najbrž je bil to Florjan Pelko-Cveto). Ta jih je spremljal samo del poti, nato pa jim je naročil, naj gredo ves čas naravnost po zasneženi poti, sicer bodo zašli in se izgubili v visokem snegu in zametih. Ko so prišli po večurni utrudljivi hoji iz gozda na goličavo, jim je zmanjkalo poti. Noč je bila jasna in pihala je strupena burja. Odločili so se poiskati zavetje in počakati dneva. S smučmi, ki jih je imel Riki s seboj, so izkopali dovolj globoko jamo v snegu, legli drug poleg drugega, da bi se tako vsaj malo zavarovali pred mrazom in plazom snega, ki ga je burja nosila s sabo. Vse tri je zeblo bolj in bolj, zato so se dvignili in začeli vneto telovaditi, da so se tako vsaj za silo ogreli.

Riki se je odločil, da se malo sprehodi po okolici. Do pasu je gazil sneg, se prevračal in kljuboval številnim snežnim zametom. To pa se mu je splačalo, kajti nenadoma je pred seboj zagledal osamelo hišo. Na ves glas se je zasmel in zaklical v mesečno noč, da je našel zavetje. Takoj se je vrnil k premraženima spremljevalcema ter jima povedal, kaj je odkril. Ko so prišli v zapuščeno hišo, so v krušni peči zakurili ogenj. Spočetka se je močno kadilo, a toplo jim je le bilo.

Riki in tovariša niso vedeli, da so se ustavili zelo blizu Gornje Tople Rebri. Brezskrbno so sedeli ob ognju in se greli, medtem pa se ukvarjali vsak s svojimi mislimi.

45 Stane Bulc – prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-V

Tedaj se je približevala hiši patrolja borcev iz taborišča na Gornji Topli Rebri, ki jo je vodil Janez Majnik-Džems. Iz previdnosti je zaklical, ko je prvi vstopil v hišo, naj takoj dvignejo roke, sicer bodo streljali.

V bataljonski izvidnici sta bila tudi Maks Petrič-Pjotr in še neki borec. Vonj po dimu so bili začutili tudi v taborišču na Gornji Topli Rebri, zato so odšli v izvidnico, da ne bi bilo kakšnega neprijetnega presenečenja.

Riki in oba spremljevalca so se prestrašili, potem pa so vsi skupaj prasnili v smeh, ko so se spoznali. Skupaj so ob topli peči pričakali dan in potem odšli v taborišče.

Riki je hitro dobil v partizanskem taborišču ustrezno zadolžitev. Vsako jutro je vodil jutranjo telovadbo, ki je bila obvezna za vse borce in za člane vodstva.

Nekako tri dni kasneje je prišel po zvezi iz Podturna v taborišče oče Marjana Kavčiča in svojega sina takoj odpeljal v dolino v Novo mesto. Dejal je, da fant še ni zrel za težko partizansko življenje. Vendar se je fant nekoliko kasneje spet pojavil med partizani.⁴⁶

Ob dnevu Rdeče armade

Ob dnevu Rdeče armade, 23. februarja, so borci pripravljali slovesnost, na katero so povabili tudi aktiviste iz doline.

Poziv so aktivisti iz Dolenjskih Toplic, Podturna in Podhoste radi sprejeli. Njihov vodja je bil Alojz Bradač iz Podhoste. Z njim so bili še Florjan Pelko-Cveto iz Podturna, Anton Strniša-Kostja in Tone Henigman iz Dolenjskih Toplic ter še nekaj drugih aktivistov s tega območja. Da ne bi prišli na proslavo praznih rok, so prinesli s sabo veliko raznovrstne hrane, puškomitraljez "zbrojevko", več karabink in lovsko puško, tri revolverje, več ročnih bomb in večjo količino raznovrstnega streliva, poleg tega pa še nekaj sanitetnega materiala, obleke in še kaj. Vse prineseno orožje so pripravili aktivisti iz Podturna in Dolenjskih Toplic. Borci so bili gostov zelo veseli, predvsem pa orožja in streliva, ki ga je v taborišču zaradi vse večjega števila novih prostovoljcev že primanjkovalo.

Aktivisti iz doline so bili potem povabljeni v hišo, kjer so se skupaj z borci udeležili politične ure. Politični komisar Dušan Pirjevec-Ahac je izčrpno govoril o pomenu Rdeče armade in jo povezoval z našim narodnoosvobodilnim bojem. Partizani so potem skupaj s terenci zapeli več

46 Rihard Romih-Riki - prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-II/9 z dne 7. 3. 1983

partizanskih in narodnih pesmi.⁴⁷

Zlasti mladinci so bili zelo navdušeni ob proslavi na Gornji Topli Rebri. Nekateri med njimi so obljubili, da bodo kmalu prišli med partizane, saj je proslava vse izredno prevzela. Veseli so bili tudi prvih pravih spoznanj o partizanskem življenju, kar vse je kasneje močno vplivalo na razpoloženje in delo članov KP in aktivistov OF v dolini pod Rogom. e v naslednjih dneh je prišlo nekaj mladincev iz vasi pod Rogom v partizane, med njimi tudi Tone Henigman in Drago Strniša.

47 Anton Henigman-Tonček - prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-I/1 z dne 30. 6. 1983.

1. DOLENJSKI PARTIZANSKI BATALJON

USTANOVITEV BATALJONA

Na osrednjem Dolenjskem in v Beli krajini so v februarju in začetku marca 1942 potekale partizanske priprave za pomladansko ofenzivo in ljudsko vstajo. Od novembra 1941 na Dolenjskem pravzaprav ni bilo več partizanov. Novomeška in Mokronoška četa sta se po napadu na Bučko združili v Mokronoško četo in ta se je v decembru vključila v 2. štajerski bataljon. V prvih dveh mesecih leta 1942 pa je nastala številčna enota dolenjskih partizanov, ki ji je bilo treba dati višjo vojaško organizacijsko obliko.

Novomeški OK KPS se je zato v začetku februarja obrnil na Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet v Ljubljani in utemeljil potrebo po ustanovitvi bataljona. 8. februarja je to res osnovalo Peti slovenski partizanski bataljon. Toda bataljona s takim imenom ni na Dolenjskem nihče poznal. Mnogi borci so zanj izvedeli šele po vojni. Borcem dolenjskega bataljona je še danes sveže v spominu ime 1. dolenjski partizanski bataljon.

Prve dni marca sta prišla v partizansko taborišče na Gornji Topli Rebri Viktor Avbelj-Rudi in Ivan More-Žan. Avbelj je bil tedaj sekretar novomeškega okrožnega komiteja KPS, More pa vojaški referent pri OK KPS Novo mesto. Avbelj se je pogovoril s taboriščnim poveljnikom in še posebej z nekaterimi borci, se seznanil z oborožitvijo, opremo in ugotovil, kakšna je pripravljenost moštva za boj proti okupatorju.

3. marca je Viktor Avbelj na zboru razglasil borcem uradno ustanovitev bataljona, ki se je odtlej imenoval 1. dolenjski partizanski bataljon.¹

Tedaj je OK KPS Novo mesto za komandanta bataljona postavil Ivana Moreta-Žana, medtem ko je Glavno poveljstvo že prej imenovalo za političnega komisarja bataljona Dušana Pirjevca-Ahaca. Za namestnika komandanta je OK KPS Novo mesto določil Franca Pirkoviča-Čorta, ki ga pa še ni bilo v taborišču. Filip Tekavec je še naprej opravljal posle vojaškega inštruktorja.

O resničnem datumu ustanovitve bataljona so bila mnenja različna še tudi

1 Kolikor se še živi borci spominjajo, se je ob ustanovitvi bataljona govorilo o tem, da naj bi bil v kratkem ustanovljen na dolenjsko-notranjskem območju še en bataljon. Drugi bataljon so res ustanovili že sredi aprila, imenoval se je Južnodolenjski bataljon. Vendar je naziv Prvi dolenjski partizanski bataljon enoti z Gornje Tople Rebri ostal do današnjih dni.

po vojni. Pokojni dr. Metod Mikuž pa v knjigi Pregled zgodovine NOB v Sloveniji (Knjiga I, stran 370) z viri podprto navaja:

“Okrožni komite KPS in Okrožni odbor OF Novo mesto je v prvi polovici meseca marca 1942 izvedel mobilizacijo prostovoljcev, katere uspeh je bila ustanovitev V. slovenskega partizanskega bataljona ali Dolenjskega bataljona 3. marca 1942 na Gornji Topli Rebri...”²

Nezadovoljstvo borcev

Tedaj je bilo na Gornji Topli Rebri zbranih okoli 70 borcev, razporejenih v dve četi. Ustanovitev bataljona pa je bila žal izvedena premalo slovesno, hladno, pred zborom borcev niso prebrali niti službenega povelja o ustanovitvi. Razen tega se borci niso strinjali s sestavo bataljonskega štaba.

Bili so zelo kritični in skoraj vsi enotnega mnenja, da Dušan Pirjevec-Ahac po svojem dotedanjem delu med borci v Kočevskem Rogu nikakor ni primeren za političnega komisarja. Namesto Ivana Moreta-Žana pa naj bi bila za komandanta imenovana Filip Tekavec-Gašper ali Dušan Švara-Dule, ki sta bila tedaj med borci na Gornji Topli Rebri tudi najbolj priljubljena in sposobna uspešno voditi bataljon. Imela sta več vojaškega znanja in bi zato lažje in uspešneje opravljala odgovorno delo.³

Zahtevali so tudi, naj bi bil Filip Tekavec-Gašper vsaj namestnik komandanta, toda Žan in Ahac tega nista sprejela. Ko je nekaj dni po ustanovitvi bataljona prišel na Gornjo Toplo Reber Franc Pirkovič-Čort z večjo skupino prostovoljcev izpod Gorjancev, ga je novomeški OK KPS imenoval za namestnika komandanta. Na tem položaju ni ostal dolgo, ker je bil že čez nekaj dni imenovan za komandirja 3. čete bataljona.⁴

2 Metod Mikuž: Pregled zgodovine NOB v Sloveniji, knjiga I, stran 370.

3 Jože Saje-Iztok - Odon Pakiž-Koki - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-I/22 z dne 23. 10. 1982.

4 Franc Pirkovič-Čort - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-V/2 z dne 20. 5. 1983.

Rast bataljona

Le nekaj dni po ustanovitvi bataljona sta se pričeli odpravljati na pot v partizane dve, do tedaj najmočnejši skupini prostovoljcev. Prvo, iz Novega mesta, je pripeljal Drago Suhi-Liko, drugo, iz Šentjerneja, pa Franc Pirko-vič-Čort.

9. marca je odšla iz Novega mesta skupina 21 prostovoljcev, ki jih je bil večinoma zbral in vodil Drago Suhi-Liko. Veliko jih je bilo že prej vključenih v mladinsko četo narodne zaščite, ki jo je vodil vodja te skupine. Manjši del mladincev so nagovorili za odhod v partizane člani mladinske čete narodne zaščite, bataljona narodne zaščite, ki ji je načeloval Ljuban Jakše-Zveličar. Nekaj prostovoljcev pa se je priključilo iz drugih mladinskih skupin po mestu in okolici. Dvajset mladincev te skupine se je zbralo v Perovi in Kemrovi gostilni in 7. marca so bili pripravljani za odhod. Dan prej pa je vodjo skupine, Draga Suhija, poklical Avgust Okroglič in ga obvestil, da mora vzeti s seboj tudi Srečka Povšeta. Liko se je temu spočetka uprl, ker je vedel, da izhaja Srečko Povše iz močno klerikalne novomeške družine. Ko mu je kasneje tudi Ljuban Jakše-Zveličar zatrdil, da je vse v redu, je Liko pristal. Vse priprave za odhod v partizane je nato Drago Suhi-Liko urejal prek Ljubana Jakšeta-Zveličarja, ki je za odhod mladincev, imenovanih tudi skupina novomeških vajencev in pomočnikov, dobil privolitev Lada Ambrožiča, tedaj načelnika narodne zaščite.

Skupino so sestavljali poleg Draga Suhija še: brat Brane Suhi-Šenk, Jože Udovič-Topsi, Anton Ilovar-Kekec (kasneje v partizanih Kostja), Ciril Novak-Čiro, Savo Grom-Savči, Alojz Šprajcar, Alojz Handler, Alojz Avbar-Dore, Marjan Novak-Pipec, Jože Košele-Piko, Voje Viršček-Vojc, Jože Potočkar-Sokol, Drago Ciglar-Marko, Srečko Povše-Pidži, Janez Zaletel, Alojz Potočar, Avgust Jakše-Gustl, Anton Žagar-Toni, Branko More in Jože Me-sojdec.

Stanko Strajnar, ki je stanoval v vogalni hiši, kjer je bila tedaj Šetinčeva krojaška delavnica, je poskrbel, da so vsi prostovoljci v jutranjih urah 8. marca prinesli v njegovo drvarnico vso svojo opremo. Okoli desete ure dopoldne jo je odpeljal do Rupenovih v Mirni Peči neki voznik, poslan iz Mirne Peči. Mirnopaški aktivisti so potem poskrbeli, da so vso opremo takoj prepeljali na Frato v oskrbo logarja Jožeta Zupančiča. Drago Suhi-Liko je skupino razdelil v štiri podskupine po štiri do šest prostovoljcev, vsaka je dobila svojega vodjo z vsemi napotki do prve zveze, ki jih je potem popeljala do Frate. Prvi dve podskupini sta odšli pod vodstvom Alojza Šprajcarja in Cirila Novaka-Novakca iz Novega mesta z jutranjim vlakom do Mirne Peči. Pri Rupenovih so

dobili zvezo za Frato. Tretja podskupina je odšla po zvezi Ivana Jarca prek Prečne do Frate pod vodstvom Alojza Avbajja-Doreta. Četrto podskupino je po isti poti in zvezi vodil Drago Suhi-Liko. V njej so bili še Brane Suhi-Šenk, Jože Udovič-Topsi in Anton Ilovar-Kostja.

Malopred njihovim odhodom so prek italijanskega bloka v Bršljinu prenesle še nekaj njihove prtljage Anica Per-Dolenc, Vlasta Tešar in Slava Štine.

Četverica se je ustavila v Prečni v Pečaričevi gostilni, kjer naj bi dobili zvezo za naprej. Na Frato bi jih moral še tisti večer odpeljati Stane Pečarič. Toda morali so počakati na manjšo skupino prostovoljcev iz Žabje vasi pri Novem mestu, ki pa tisti dan ni prišla na javko. Med čakanjem se jim je pridružil šolski upravitelj v Prečni Alojz Colja-Pubi. Prinesel jim je deset živilskih nakaznic, ki mu jih je dal njegov sin, zaposlen pri italijanski preskrbovalni organizaciji. Živilske karte naj bi na Frati izročili Jožetu Zupančiču za nabavo hrane za partizane.

Ker skupina iz Žabje vasi do jutra ni prišla, so Novomeščani sami nadaljevali pot, takoj ko se je zdanilo. Oglasili so se pri Ivanu Jarcu na Suhorju, zaselku nad Prečno, in ta jih je odpeljal v gozdarsko kočico na Frati. Tam so se srečali z ostalimi prostovoljci. Se istega dne, 10. marca, so v popoldanskih urah v gozdu blizu Frate zakopali vse osebne dokumente, kot je bilo tedaj v navadi, da Italijani ne bi mogli izvedeti za osebne podatke, če bi koga živega zajeli, in se maščevali nad svojci.

V popoldanskih urah naslednjega dne je 19 članov te skupine krenilo na pot mimo Brezove Rebri v dolino Krke do Gorenjega Polja, kjer so prešli Krko in se usmerili proti Podhosti. Ko so bili blizu Meniške vasi, so opazili na cesti na levem bregu Krke večjo skupino Italijanov, ki so se ustavili in opazovali Novomeščane. Italijani so šli kmalu dalje, novomeški mladinci pa so mimo Meniške vasi prišli na javko k Bradačevim v Podhosti. Tam so se odpočili in povečerjali, okrog polnoči pa so nadaljevali pot proti Gornji Topli Rebri.⁵

Od novomeške skupine je Jože Slak zadržal na Frati Jožeta Udoviča-Topsija in Draga Suhija-Lika. Ker sta bila oba obrtnika, Topsi je bil ključavničar, Liko pa elektromonter, je Slak hotel organizirati nekakšno delavnico za popravilo orožja. Oba sta prinesla s seboj precej primerne orodja in čez dan v sobici v koči marljivo čistila strelivo, popravljala puške in pištole. Pri delu jima je pomagal tudi Edi Valant kot "vajenec". Proti večeru pa so odhajali vsi trije po hrano v vasi okoli Dvora za potrebe novih prostovoljcev.

Kmalu so prišli na Frato zakasneli prostovoljci iz Žabje vasi: Franc

5 Brane Suhi-Šenk - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-II/1 z dne 26. 3. 1983.

Žibert, Ivan Pureber, Anton Župevc-Tonček in njegov brat Ivan Župevc-Žan. Med potjo se jim je pridružil Miha Rezelj z Drske pri Novem mestu. Vse štiri sta napotila v partizane OF in SKOJ.⁶

Po načrtih šentjernejskih in kostanjeviških aktivistov bi morali novinci z obeh območij skupaj odhajati na Kočevsko. Vendar se zaradi slabega usklajevanja to ni nikoli uresničilo. Že prvi skupini januarja sta odšli ločeno, kostanjeviška posebej, šentjernejska posebej, četudi sta se po nekaj dneh le sešli na Malem Vrhu. Tako je bilo tudi z drugo skupino, ki je odšla prve dni februarja, in kasneje v marcu še s tretjo skupino. Šentjernejčani so se dogovorili v Kostanjevici s tedaj edinim članom KP na tem območju, Martinom Bajcem-Gregom, ki pa se zaradi upravičenih razlogov ni mogel vselej držati dogovorjenega.

Šentjernejski aktivisti so pripravljali številnejšo skupino prostovoljcev, ki naj bi odšla 20. marca. Zgodilo pa se je drugače. Maks Vale-Fiči je imel že dalj časa dobro zvezo z nekim Italijanom v Šentjerneju. Ta ga je za steklenico dobre slivovke obvestil, da pripravljajo Italijani racijo v Šentjerneju in okolici.

To je bil povod za predčasen odhod šentjernejskih aktivistov in prostovoljcev v partizane.

Že 9. marca so se pričeli zbirati na žagi Vida Kušljana. Na to zborna mesto bi morala priti tudi skupina kostanjeviških prostovoljcev, a jih ni bilo. Mnogo kasneje so se pridružili četi na Gorjancih. Iz skrivališč so Šentjernejčani vzeli toliko orožja, zlasti pušk, kolikor je bilo zbranih, pa še veliko streliva in ročnih bomb. Skupina, ki sta jo vodila Franc Pirkovič-Čort in Maks Vale-Fiči, je odšla 10. marca ob pol enih zjutraj. Štela je 22 prostovoljcev in bila tedaj najštevilnejša skupina na Dolenjskem. Sestavljali sojo: Franc Pirkovič-Čort, Maks Vale-Fiči, Anton Kukman, Alojz Čukajne, Anton Čukajne, Jože Čukajne, Janez Kovačič, Adam Srebrnjak, Ivan Krhin-Faruk, Stanko Kušljan-Ferdo, Franc Jordan-Hinko, Rudi Kočman-Suga, Franc Cerne-Bene, Anton Saje-Miki, Jože Saje-Riki, Alojz Fabjan, Janez Gorišek-Jurko, Karel Kuhar-Luka, Ivan Piletič, Bruno Frančič, Miha Rolih in Franc Mikec.

Franc Pirkovič-Čort je odšel s Šentjernejčani in okoličani v partizane, čeprav je bil določen za politično delo na terenu. Imel je prav, saj je zvedel, da mu grozi aretacija. Temu pa se je o pravem času izognil.

Poti vseh treh šentjernejskih skupin so bile podobne. Vodile so jih skozi Roje do reke Krke, ki so jo prešli po mostu pri vasi Draga, in nato naprej proti Beli Cerkvi. Tu so dobili za vodiča Antona Kukmana, ki je vse skupine peljal do Frate. Tako tudi tretjo, Čortovo skupino. Šli so nad Šmarješkimi Toplicami, za Trško goro do Karlovcev. Tu so prespali in prebili dan.

6 Jože Udovič-Topsi - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-II/1 iz leta 1983.

V noči med 11. in 12. marcem so prestopili cesto in železniško progo Ljubljana-Novo mesto in v jutranjih urah 12. marca prišli na Frato. Čez dan so se dobro odpočili. Med potjo je vodja skupine Franc Pirkovič-Čort govoril borcem o bojih, ki so pred njimi, in da začasno odhajajo s svojega območja, ker so trenutno take potrebe.

Med počitkom na Frati sta Jože Udovič-Topsi in Drago Suhi-Liko po nalogu Jožeta Slaka-Silva pregledala orožje Šentjernejčanov in odpravila nekaj pomanjkljivosti. Borci so morali oddati svoje osebne legitimacije in denar v sklad za skupne potrebe. Izbrali so si tudi partizanska imena.

12. marca proti večeru je kurir Ivan Kovačič-Efenka odpeljal šentjernejsko skupino mimo Brezove Rebri in po mostu v Dolenjem Polju čez Krko do Podhoste. Tu se je skupina srečala s političnim komisarjem bataljona Dušanom Pirjevcom-Ahacem, ki je bil na zvezi pri poznani družini aktivistov, Bradačevih. Kolona šentjernejskih prostovoljcev je tako nadaljevala pot proti Gornji Topli Rebri. Vodil jih je eden izmed Bradačevih stalnih vodičev. Franc Pirkovič in Dušan Pirjevec pa sta še nekaj časa ostala v Podhosti, ker je bilo pričakovati, da bo zvečer prišlo na javko k Bradačevim še nekaj novih prostovoljcev. Te bi odpeljala v taborišče na Gornji Topli Rebri.

Tudi tretja šentjernejska skupina ni točno vedela, zakaj je morala na Kočevsko. Menila je, da so na Gorjancih dosti boljši pogoji za partizane kot na Kočevskem. Pojasnili so jim, da prihajajo na Kočevsko zato, da bi se vojaško in politično bolj organizirano strokovno usposobili za nadaljnje akcije, da pa se bodo kasneje spet vrnili na Gorjance in tam nadaljevali boj. To jih je pomirilo, da so izvršili ukaz brez oporekanja.⁷

Takoj drugi dan po prihodu obeh navedenih skupin na Gornjo Toplo Reber, 13. marca, je poveljstvo bataljona organiziralo v taborišču preplah. Oboženi borci so naglo odšli na odrejene položaje. Novincem brez orožja pa je dal Ahac v varstvo vso suho hrano, ki jo je bataljon hranil kot zlato rezervo za izredno težke prilike. Novinci se očitno niso zavedali pomembnosti zlate rezerve, zato so vse pojedli.⁸

7 Franc Pirkovič-Čort - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-IV/1 z dne 29.

8 Jože Saje-Iztok - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-I/22 z dne 23. 10. 1982.

Odhod 2. čete na Ostri vrh

Narodnoosvobodilno gibanje na Dolenjskem je hitro naraščalo. O novem političnem in splošnem stanju sta tedaj temeljito razmišljala tudi okrožni komite KP kot tudi okrožni odbor OF v Novem mestu. Soglasno sta sklenila, da se morajo partizani iz kočevskih gozdov čim prej preseliti v dolino med ljudi. Partizanske enote 1. dolenjskega partizanskega bataljona naj se po četah razidejo s posebnimi nalogami na vnaprej določena območja.

Tako je bila iz partizanskega taborišča na Gornji Topli Rebri v noči med 13. in 14. marcem poslana 2. četa bataljona proti Ostremu vrhu (kota 523), ki leži med Rdečim Kalom, Ajdovcem in tremi Globodoli. Vodil jo je komandir Dušan Švara-Dule, politični komisar čete Jože Slak-Silvo ga je že čakal na Frati. Četa je takrat štela okoli 40 borcev. Odrejeno ji je bilo delovanje na območju Mirne Peči in Novega mesta.⁹

Borci 2. čete so se veselili poti na Ostri vrh, kajti na Kočevskem so bili odrezani od sveta, tukaj pa bodo zopet v stikih z ljudmi. Partizanska trojka, Edi Valant, Jože Udovič-Topsi in Drago Suhi-Liko, ki je bila z Jožetom Slakom-Silvom tedaj na Frati, se je pred polnočjo 13. marca nepričakovano vrnila z nabiralne akcije. Jožeta Zupančiča in Kristino je prebudil pasji lajež, planila sta s postelje, a kmalu ugotovila, da je bil preplah nepotreben. Partizan Edi Valant se jima je nasmehnil pri vratih in povedal, da ni nič nevarnega.

Na Frati še niso dobro zaspali, ko je bilo proti jutru 14. marca pred kočjo spet slišati nekaj nevsakdanjega. Edi Valant, ki je bil tedaj na straži, je zaslišal od Brezove Rebri korake več ljudi. Opozoril je Udoviča in Suhija. Vsi trije so s puškami, pripravljenimi na strel, budno gledali v smer prihajajočih. Tudi tokrat je bil strah nepotreben: na Frato je prihajala 2. četa z Gornje Tople Rebri.

Jutro 14. marca je bilo megleno in sveže. Logar Jože Zupančič in Zdenko Muhar, tedaj še otrok, ki je živel pri Zupančičevih na Frati, drugače pa je bil doma iz Ljubljane, sta nekajkrat šla proti Ostremu vrhu. V bližini Frate so drvarji sekali les. Nevarno bi bilo, če bi opazili toliko partizanov. Med drvarji bi bil lahko tudi kakšen ovadah, ki bi hitro sporočil Italijanom, kaj je videl v gozdu.

Ker se megla nikakor ni hotela dvigniti, se tudi partizanom 2. čete ni nikamor mudilo iz tople kočje. Četi so se tedaj pridružili tudi Edi Valant, Jože Udovič in Drago Suhi, da odidejo skupaj z njo v novo taborišče pod Ostrim vrhom. Na Frati je ostal le politični komisar Jože Slak-Silvo, ker iz zdra-

⁹ Dušan Švara-Dule - osebna izpoved M-III, P-I/3 z dne 2. 3. 1983.

vstvenih razlogov ni bilo mogoče, da bi živel v četi. Zelo slabo je videl in ni bil sposoben za nočne premike. Poleg tega pa je imel hudo astmo, da je komaj prenašal krajše sprehode. Na Frati je skrbel za nadaljnje povezovanje novih skupin ali posameznih prostovoljcev, ki so prihajali v partizane.

Sredi popoldneva je Jože Zupančič odpeljal četo s Frate. Izognil se je delovišču drvarjev, da bi partizani zapustili Frato neopazno.

Na planjavi pred Ajdovcem se je megla že razredčila in posijalo je toplo sonce. Komandir Dule je ukazal borcem, naj počivajo, sam pa je z izvidnico odšel proti osamljeni Konciljevi kmetiji pod Ostrim vrhom. Domačija tega malega kmeta naj bi bila zatočišče čete, dokler v gozdu ne bi poiskali primerne prostora za taborišče.

Komandir in Jože Zupančič sta se dogovorila s kmetom Konciljem, da bi del čete prenočil v majhnem seniku, drugi del pa naj bi odšel na Mali Vrh, kjer je bilo dovolj prostora za prenočitev in začasno bivanje.

Drugi dan so borci v gozdu izbrali prostor za taborišče, ki je bil od hiše oddaljen le okoli 300 m. To je bila globoka vrtača z zaraslo okolico, ki pa je bila tedaj še pod snegom. Borci so imeli na voljo le nekaj šotorskih kril, s katerimi so si postavili šotore, drugi pa so si pripravili zasilna ležišča, kot so vedeli in znali. Na dnu vrtače si je pripravil kuhinjo četni kuhar Jakob Golob-Jaka.¹⁰ Zasilna ležišča so bila zelo bedna. Blizu kuhinje so v breg vkopali terasaste pograde, jih obložili s smrekovimi vejami in to je bilo vse. Ležišče z ovseno slamo je bilo že pravo razkošje.

Vodo so nosili iz bližnjega studenčka, kadar pa je ni bilo dovolj, so jo dobili na Konciljevi domačiji.

Novi prostovoljci v 2. četi

Že dan ali dva po prihodu čete so začeli prihajati novi prostovoljci. Dule je bil z glavnino v gozdu pod Ostrim vrhom, na Malem Vrhju pa je ostala Strojnova skupina, ki se je pripravljala na vrnitev na Gorjance.

Borci so takoj poskrbeli za zavarovanje taborišča. Na primernih mestih je bila postavljena straža, proti Ajdovcu pa so redno hodile izvidniške patrolje. Občasno je okolico taborišča nadzorovala še posebna patrolja. Če bi Italijani napadli taborišče, je imel vsak vod vnaprej odrejen položaj, predvsem proti

10 Jakob Golob-Jaka je bil udeleženec dražgoške bitke. Ko so se partizani z Dražgoš umikali in bili preganjani, se je prebil na Dolenjsko in se na Gornji Topli Rebri vključil v 1. dolenjski partizanski bataljon. Do odhoda 2. čete je bil bataljonski kuhar. Ker pa je bil dodeljen Duletovi četi, je z njo odšel v taborišče pod Ostrim vrhom in tam postal četni kuhar.

Globodolu in Ajdovcu. Četa se je oskrbovala s hrano zlasti prek terencev, Jožeta Kotarja in Francke Slak z Rdečega Kala in Janeza Bobnarja iz Gorenjega Globodola.

V juliju 1941 je bil ustanovljen v tedanji občini Mirna Peč rajonski odbor OF. Člani rajonskega in krajevnega odbora OF so bili iz nekdanjega Sokola in Društva kmetских fantov in deklet. Rajonski odbor OF so sestavljali: Mara Rupena, Jože Povše, Jože Šali, Adi Osterc, Milka Saje-Maruša, Anton Zajc in Alojz Rajer-Miško.

Med številnimi nalogami rajonskega odbora je bilo tudi zbiranje prostovoljcev za odhod v partizane. Ko so manjše skupine že odšle, se je v nedeljo, 15. marca, sestal rajonski odbor OF v Mirni Peči in odločil, da odide 17. marca v partizane večja skupina iz Mirne Peči in okolice. O tem so bili pravočasno obveščeni tudi vsi prostovoljci. Toda na rajonskem odboru OF so dobili obvestilo, da je odhod prostovoljcev izdan, zato so sklenili, naj odidejo že 16. marca. Mara Rupena je poskrbela, da so bili o tem vsi pravočasno obveščeni. Tako so v popoldanskih urah iz Mirne Peči in okolice odšli v partizane: vodja te skupine Adi Osterc, Stane Potočar-Lazar, Karel Potočar, Anton Zajc, Jože Kumar, Ludvik Lužar, Franc Saje-Sine, Maks Lužar, Jože Rozman, v naslednjih dneh pa so prišli še Alojz Rajer-Miško, Alojz Novšak, Ivan Kolenc, Jože Koštal in Franc Kordič-Kori. Med štirinajstimi prostovoljci te skupine je bilo sedem delavcev, štirje kmetje, študent, dijak in podoficir razpadle jugoslovanske vojske.

Med prostovoljci mirnopeške skupine sta bila tudi dva člana KPS (Stane Potočar-Lazar in Alojz Rajer-Miško, sprejeta v partijo tik pred odhodom v partizane) in nekaj skojevcev, med njimi Adi Osterc. Skupina se je oglasila na zvezi v Gorenjem Globodolu pri Janezu Bobnarju, ki jih je potem spremljal do Duletove čete pod Ostrim vrhom.¹¹

Ko je prišla v taborišče mirnopeška skupina, se je četi pridružil tudi njen komisar Jože Slak-Silvo. Organiziral je partijski sestanek, na katerem so bili poleg njega prisotni Dušan Švara-Dule, Drago Florjančič, Stane Potočar-Lazar, Ivan Kovačič-Efenka, Jože Saje-Iztok, Jože Grbac-Ge in Alojz Rajer-Miško. Tedaj so bili edini člani KP v 2. četi. Na sestanku so razpravljali o načrtu za delo čete na tem območju.

Odkar je bilo taborišče 2. čete pod Ostrim vrhom, so skoraj dnevno prihajali v partizane novi prostovoljci z vsega območja tedanjega novomeškega okrožja. Nihče danes ne more več reči, kdo vse so to bili. Vemo le za skupino enajstih novincev, ki so prišli v taborišče 23. marca z območja Dolenjih in Gorenjih Kamenc, Bučne vasi in bližnje okolice.

11 Alojz Rajer-Miško, Jože Saje-Iztok - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-II, P-XVII/2 z dne 2. 8. 1982 in M-II, P-I/23 z dne 23. 10. 1982.

V skupini so bili: vodja Franc Cvetan-Metod, Franc Šetina, Franc Potočar-Čampa, Jože Sobar, Maks Šoster, Jože Mesojedec¹², Anton Šetina, Albert Kuplenik, Slavko Šoster, Stane Tušer in Janez Murgelj. Vsi navedeni so dotlej delovali v krajevnih odborih OF na Kamencah, v Bučni vasi in na Muhaberju. Nihče še ni bil član KPS ali SKOJ-a. Bili so le zelo marljivi in aktivni člani OF. Med njimi je bilo pet delavcev raznih poklicev in šest kmečkih sinov, starih od 18 do 22 let.

Ti fantje so se odločili za odhod v partizane samostojno ali na vabilo znanega političnega aktivista na tem območju, Franca Kica, ki je bil tedaj kandidat za sprejem v KPS, sicer pa delavec na železnici v Novem mestu. Doma je bil v Dolenjih Kamencah. Pogosto je prihajal na to območje tudi Niko Šilih-Boris Nikič in tako sta skupaj pripravila omenjeno skupino za odhod v partizane.

Zbrali so se na dogovorjenem mestu v malem Mikličevem gozdičku pod Dobravo nad Gorenjimi Kamencami. Na pot so odnesli pet pušk "mavzeric", dva revolverja in za okoli dva škafa streliva, predvsem za puške. Pot jih je vodila sredi dneva mimo Daljnega Vrha, Jablana, Globodolov do Konciljeve domačije, kjer je taborila četa.¹³ V taborišču je bilo tedaj že okoli 70 borcev.

Akcije 2. čete

2. četa se je že udomačila na novem položaju pod Ostrim vrhom. Izvajala je številne akcije, skupinsko ali posamezno. V taborišču je skrbel za prehrano Jakob Golob-Jaka. Vsak borec čete, ki je bil poslan v dolino, zlasti v tri Globodole, zaradi preskrbe čete s hrano, je bil istočasno tudi obveščevalec, ki je zbiral od ljudi v dolini potrebne podatke o gibanju okupatorja, njegovi oborožitvi, predvidenih akcijah ipd.

Poleg oskrbovalnih akcij za hrano, orožje in strelivo so bile v tem času zlasti pomembne tele akcije.

12 Povedati moramo, da sta bila v bataljonu dva borca z enakim imenom in priimkom Jože Mesojedec. Mlajši je bil čevljarški vajenec pri čevljarju Verbiču v Novem mestu in je odšel v partizane z Ivanom Potokarjem-Sokolom iz "Likove" skupine že 9. marca 1942. Starejši, star 22 let, kmečki sin, pa je odšel v partizane s Francem Cvetanom- -Metodom 23. marca 1942.

13 Franc Cvetan-Metod - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-I, P-I z dne 16. 3. 1983 in P-II z dne 28. 6. 1983.

Pri Mavrih v Hrastju

17. marca zvečer se je patrolja šestih borcev, ki so jo sestavljali Mirnopečani, napotila k Mavčevim v vas Hrastje.

Borci so bili prepričani, da bodo pri njih našli precej orožja.¹⁴ Tisti večer so bili pri Mavčevih zbrani tudi drugi vaški fantje, med njimi tudi bratje Jarci, ki so pripadali organizatorjem bele garde na mirnopeškem območju. Prihod partizanske patrolje je zbrane zelo iznenadil, nekatere med njimi tudi močno prestrašil. Koliko pušk in streliva je tedaj patrolja dobila, se nihče ne spominja, gotovo pa dosti manj kot je pričakovala.

Nekaj dni po tej akciji je prišel k aktivistki Milki Saje-Maruši v Mirno Peč Franc Jarc iz Hrastja in ji naročil, naj takoj obvesti partizane, da pridejo po večjo količino orožja, ki so ga vaški fantje naknadno zbrali. Maruša je to sporočila aktivistki Zori Rupena-Katji. Ta pa naj bi po zvezi obvestila 2. četo v taborišču pod Ostrim vrhom. Kje je sporočilo tedaj obtičalo, danes ni mogoče ugotoviti, vendar je bilo kasneje mogoče ugotoviti, da orožja v Hrastju sploh ni bilo.

Domnevamo, da se je kaplan Anton Šinkar iz Mirne Peči s svojimi sodelavci iz Hrastja dogovoril z Italijani v Mirni Peči, da partizanom postavijo zasedo. Dogovorjenega večera so Italijani res bili v zasedi, partizanov pa ni bilo. Ko so se Italijani zjutraj vračali v postojanko v Mirni Peči, so jih videli okoliški prebivalci. Ta dogodek dokazuje, da se je Franc Jarc dokončno opredelil proti OF in kako nevaren je bil mirnopeški kaplan Anton Šinkar, ki je tedaj še igral dvojno vlogo. Bil je povezan z OF, po drugi strani pa na tem območju glavni organizator bele garde. Poleg tega je bil že postavljen za vojnega kurata v bodočem bataljonu bele garde.¹⁵

14 Štirje bratje Mavci so bili doma iz vasi Čemše. Živeli pa so tedaj v najemniški hiši v Hrastju. Starejši brat je bil krojač. Ostali trije so opravljali le dinarska dela, zvečine pa so pohajkovali. Vsi štirje so že 24. maja 1942 s kaplanom Antonom Šinkarjem iz Mirne Peči odšli v četniški tabor (Stamenkovičev odred) na Potov Vrh. 28. maja 1942 je četniški odred po napadu partizanov razpadel. Kaplan Šinkar se je s svojimi Mirnopečani zatekel v Novo mesto in živel v frančiškanskem samostanu. 14. junija 1942 je prišlo v Prečno 30 šentruperških belogardistov. Tam so zajeli in zaklali tri partizane (Novšaka, Ilovarja in Mikliča). Domneva se, da je pri poboju sodeloval prečenski župnik Komljanec. Skupina belogardistov se je nato premaknila k Sv. Roku pri Šmihelu, kjer so se jim pridružili Mirnopečani s kaplanom Šinkarjem. Tam so ujeli partizana Packa in Runka, ki ju je Jože Mavec zaklal. V noči od 16. na 17. junij se je ta skupina premaknila v gozd pri Sv. Joštu in se združila z jedrom četniškega odreda, imenovanega "Štajerski bataljon", ki ga je vodil poročnik Milan Kranjc. Mavčevi bratje so bili ves čas zagrizeni nasprotniki narodnoosvobodilnega gibanja. Jože Mavec-Gliha pa je postal krvoločan morilec. Vsi štirje Mavci so med vojno padli in dobili tako zaslužen plačilo za svoje delo proti osvobodilnemu boju lastnega naroda.

15 Jože Saje-Iztok - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-XV z dne 7. 9. 1984; Franček Saje, Belogardizem, str. 341-373.

Po orožje v Biško vas

V noči z 19. na 20. marec je odšla skupina 15 do 20 borcev iz taborišča v Biško vas po orožje.

S tega območja je bilo tedaj v partizanih že veliko mladine, ki je dobro vedela, da je v Biški vasi skrito po hišah mnogo orožja in druge vojaške opreme bivše jugoslovanske vojske. Ena takšnih hiš je bila tudi Zupančičeva, po domače Kajžarjeva. Za vodiča je komandir Dule odredil Alojza Rajerja Miška in Antona Zajca.

Kajžarjevi družini je bilo poleg staršev še pet sinov in ena hči. Pred vojno so bili prav vsi močno klerikalno usmerjeni in zato tudi aktivni v organizaciji Fantovski odsek, hči pa pri Marijini družbi. Že zgodaj se je nekaj sinov te družine vključilo v organizacijo bele garde na Dolenjskem.

Njihova domačija je bila sredi Biške vasi. Eden od sinov pa je imel hišico nad železniško progo, blizu železniške postaje Mirna Peč. Ker je bila ta domačija na samem in blizu gozda, so bili partizani prepričani, da je orožje skrito prav tam. Borci so prebudili gospodarja Antona Zupančiča in zahtevali, da jim izroči orožje in drugo vojaško opremo. Toda gospodar je zagotavljal, da nima orožja, razen nekaj streliva, ki jim ga je tudi takoj izročil. Zaupal je partizanom, da bi o skritem orožju v vasi lahko več povedali njegovi bratje.

Partizani so se vrnili v Biško vas in odvedli s seboj tudi Antona Zupančiča, hišo pa so obkolili. Ko so potrkali na vežna vrata, se niso odprla, vendar je bilo slišati, da je nekdo naglih korakov odšel na podstrežje. Tam je skozi lino zatrobil na trobento proti Mirni Peči. S tem je opozoril Italijane, da so v vasi partizani, in Zupančičevi v nevarnosti. Tedaj je nekdo iz partizanske zasede sprožil strel proti lini, kar je vzbudilo med borci nepotrebni preplah. Vsi so pričeli brezglavo streljati v prazno.

Zaradi nevarnosti so se borci v majhnih skupinah umaknili proti Temenici in se še ponoči vrnili v četno taborišče. Žal načrtovana akcija ta večer ni uspela, tako kot ne prejšnja v Hrastju, obe pa zaradi neizkušenosti novih borcev.¹⁶

16 Alojz Rajer-Miško - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-XVII/3 z dne 2. 8. 1982. Dva Zupančičeva sinova sta odšla maja 1942 v belo gardo v taborišče pri Sentjoštu. Najstarejši sin France pa je delal za italijansko obveščevalno službo OVRA. Franceta Zupančiča, imenovanega Afrikanca, je ujela zaščitnica Gubčeve brigade, v kateri je bil tudi Ivan Kovačič-Efenka, neposredno po ustanovitvi brigade v septembru 1942 na Trebelnem, ko je vohunil za partizani. Pri zaslišanju in osebni preiskavi so našli legitimacijo pripadnika obveščevalne službe OVRA, spretno všito v oblačilo.

Po tem dogodku je prišla v taborišče tudi skupina sedemnajstih borcev z Malega Vrha, ki jo je vodil Ivan Strojín-Operativni. Ta skupina je dobila že ob ustanovitvi na Gornji Topli Rebri zagotovilo, da se bo lahko vrnila na območje Gorjancev. Na pot se je odpravila sredi popoldneva 21. marca. Blizu Ponikev je prestopila glavno cesto in železniško progo ter nadaljevala pot mimo Karteljevega in pod Hmeljnikom do Bele Cerkve. Pri Dobravi so prečkali Krko ter mimo vasi Roje in Šentjerneja prišli na Gorjance. Strojínov vod je bil kasneje sestavni del 3. čete bataljona, ki jo je vodil komandir Franc Pirkovič-Čort.¹⁷

Miting na Trški gori

Drago Florjančič je predlagal komandirju čete Duletu, da bi nekaj borcev odšlo na Trško goro in 19. marca, na jožefovo, organiziralo partizanski politični miting. Komandir je bil takoj za to in tako je popoldne 18. marca krenila proti Trški gori skupina 15 borcev Florjančičevega voda: Drago Florjančič-Poštartjev Drago, Stane Potočar-Lazar, Jože Saje-Iztok, Lado Babič-Smuk, Stane Žura-Džuro, Jože Udovič-Topsi, Jože Čonč-Prlek, Držordže, Jože Grbac-Ge, Anton Cikanek-Mihec, Anton Rešetič-Pero, Ivan Strojín-Operativni, Rudi Kromar-Fric, Ignac Kohne-Stajerc in Franc Žura.

Za varnejši prehod čez železniško progo Ljubljana-Novo mesto je vodnik Drago Florjančič postavil v zasedo pet tovarišev. Ostali so srečno prišli čez progo, a pozabili odpoklicati fante, ki so jih zavarovali. Ti so se odločili, da bodo šli za glavnino, nihče pa ni vedel za pravo pot.

V tej stiski se je dobro znašel Jože Udovič. Z glavnino voda je namreč šel tudi Jože Saje, ki je bil obut v gumijaste škornje z nenavadno oblikovanimi podplati. Sledil je tem stopinjam in zaseda se je kmalu združila z ostalimi.

Dogodek jih je opozoril, da je potrebna večja previdnost, kajti koloni bi lahko sledil tudi sovražnik.

Na Trško goro so prišli že pred mašo, obkolili cerkev in se zavarovali s stražami, kajti Italijani so bili blizu. Po končani maši je Drago Florjančič stopil na "govorniški oder", na gank bližnje hišice nasproti cerkve, in zbrani množici prepričevalno govoril o značaju in nujni narodnoosvobodilnega boja. Na koncu je povabil mladino v partizanske vrste, starejše pa prosil, naj podpro partizansko vojsko s hrano pa tudi z orožjem, strelivom, obleko in ostalo opremo.

17 Aleksander Medven-Sandi - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-IV z dne 19. 11. 1983

Javni nastop partizanov na Trški gori je močno učinkoval. Med zbranimi ljudmi pa je bilo tudi nekaj nasprotnikov, ki so o partizanskem mitingu hitro obvestili Italijane. Ti so res prišli in ne v majhnem številu, partizani pa so jih mirno opazovali iz Dolenjega Grčevja, kjer so jih vaščani po mitingu prisrčno sprejeli. Tudi ljudje, ki niso bili na Trški gori, so o tem dogodku že izvedeli od drugih. Zato so toliko bolj navdušeno sprejeli partizane in jih pogostili z domačo hrano.

Po uspehu na Trški gori je v partizane prihajalo vedno več mladine, osvobodilno gibanje se je razživelo in krepilo iz dneva v dan.¹⁸

V zasedi pri Otočcu

Grčevju se je od glavnine voda ločilo pet borcev, Drago Florjančič, Jože Udovič, Stane Žura, Džordže in Franc Žura, ter odšlo v zasedo h gradu Otočec. Tam mimo je namreč vsak dan prihajala patrolja italijanskih karabinjerjev, ki so nadzorovali cesto med vasjo Kronovo in Št. Petrom (danes Otočec).

gošči nad cesto so čakali ves popoldan. Karabinjerji so prišli šele z nočjo. Ko so partizani po govorici spoznali, da so Italijani, sta Jože Udovič in Džordže začela takoj streljati. Videla sta, kako se je eden od vojakov opotekel, medtem ko so ostali trije skočili v zaklon in pričeli streljati proti partizanski zasedi.

Ko je karabinjerjem uspelo, da so na cesti pobrali svojega ranjenca, so se hitro umaknili proti svoji postaji v Kronovem. Vodnik Drago Florjančič pa je odpeljal borce proti bližnjemu Zagradcu.

Noč so prespali na podstrešju neke zidanice. Naslednji dan, 20. marca, pa so se v mraku vrnili v četno taborišče pod Ostrim vrhom. Med potjo so pri prehodu železniške proge blizu Mirne Peči naleteli na močno italijansko patroljo. Oboji so bili iznenadeni. Italijani so jadrno zbežali, partizani pa so nekajkrat ustrelili za njimi. Če so krogle koga zadele, ni znano.¹⁹

Zaseda ob cesti v Kačjih ridah

Na pobudo mirmopeških partizanov, ki so dobro poznali razmere na svojem območju, je 22. marca odšla v zasedo proti italijanski patrolji desetina borcev, ki jo je vodil komandir čete Dule. Skrili so se nekaj metrov nad cesto Novo mesto-Ljubljana na vrhu Kačjih rid, kjer se je navadno ustavil vsak pešec, da se po dolgih klancih odpočije in si hkrati ogleda prostorni jami

18 Jože Saje-Iztok in Jože Udovič Topsis - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-II, P-I/24 z dne 23. 10. 1982, M-III, P-II/2 iz 1. 1983.

19 Jože Udovič-Topsis - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-VII/2 z 1. 1983.

pod in nad cesto, ki so ju naredile nemške štuके, ko so bombardirale kolono bivše jugoslovanske vojske v aprilu 1941. Zaseda je zavzela položaje na robu zgornje jame, maskirane z majhnimi smrekami.

Po cesti je od Novega mesta kmalu prišla patrolja šestih italijanskih vojakov. Ustavila se je tik pred zasedo in ogledovala jamo nad cesto. Nihče ni streljal. Dogovorjeno je namreč bilo, naj bi Italijane najprej "pozdravil" komandir čete Dule s puškomitraljezom "zbrojevko". Nestrpnost je naraščala, toda nič - "zbrojevka" je odpovedala! Ko so Italijani zasedo opazili, je iz Duletovega mitraljeza odjeknil strel, nato pa je orožje znova zatajilo. Padlo je nekaj strelav iz pušk, a bilo je že prepozno. Italijani so se bliskovito porazgubili v grmovje pod cesto in zbežali na varno.

Napad v Kačjih ridah je politično gledano sicer uspel, ne pa tudi vojaško. V četnem taborišču se je o tem veliko razpravljalo in izrečene so bile pikre kritike. Pozneje se je izkazalo, da je bilo za neuspeh krivo vlažno orožje.²⁰

Obisk pri Kumru v Novem mestu

Poveljstvo skupine kraljevih karabinjerjev Ljubljana, četa v Novem mestu, je poslala 22. marca 1942 v Ljubljano Visokemu komisariatu, poveljstvu XI. armadnega zbora, kraljevi policiji itd. obvestilo, da je 21. marca pet obo-roženih banditov, ki sta jih najbrž vodila študent prava Slobodan in Nikolaj Šilih, izvedlo tatvino v stanovanju Giordana Kumra in da je tudi poročnika 6. artilerijske čete napadla ista skupina.²¹

21. marca je komandir 2. čete bataljona Dušan Švara-Dule resnično poslal iz četnega taborišča pod Ostrim vrhom skupino petih partizanov v Novo mesto, ki jo je vodil Jože Bon. Z njim pa so bili še Ivan Kovačič, Ljubček Košir, Drago Suhi in Stane Žura. Imeli so nalogo, da ugrabijo znanega oficirja divizije Isonzo poročnika Giordana Kumra, goriškega Slovenca. Ta je kot italijanski oficir, četudi Slovenec, delal za Italijane. Nagovarjal je novomeško mladino, ki se je ukvarjala s športom, zlasti z lahko atletiko, da bi vstopila v italijanske športne organizacije, in ji obljubil vse mogoče ugodnosti.

Če bi mu uspelo, bi prav gotovo veliko mladine odvrnil od odločitve za pot v partizane ali od aktivnega dela v OF v mestu in okolici. Da bi preprečil njegovo nadaljnje delo, je dal štab bataljona nalogo 2. četi, naj ga aretira. Kumra je bilo torej treba ugrabiti v ugodnem trenutku in ga pripeljati v četno taborišče.

20 Jože Saje-Iztok - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-I/24 z dne 23. 10. 1982

21 IZDG, Visoki komisariat, Ljubljana, fascikel 3/VI.

Borci so prišli neopazno do roba gozda Brezovica nad Kolonijo, mestnim naseljem blizu novomeške gimnazije, v kateri so bili tedaj Italijani. Ljubček Košir in Jože Bon sta, oborožena z revolverjem in ročno bombo, odšla še pred mrakom v Novo mesto, da bi v Polajnarjevem hotelu od hotelirjevega sina Cirila-Cibeta izvedela, kje se Kumer navadno nahaja. Žal je Kumer odšel že prejšnjega dne v Gorico na obisk k bolni materi.

Ko se je zmračilo, sta se Ljubček Košir in Jože Bon vrnila k ostalim borcem z vestjo, da Kumra ni v mestu. Kaj sedaj? Hitro so se odločili. Četudi ni bilo Kumra v Novem mestu, so skrivoma odšli po vrtovih kolonijskih hiš do Ulagove hiše, kjer je stanoval Giordano Kumer. Hiša je bila blizu večje mestne ulice ob gimnaziji. Načrt okrnjene akcije so borci kar sproti snovali in izvrševali.

Ivan Kovačič-Efenka je potrkal na zaklenjena vežna vrata. Ko se je za njimi oglasila stara Ulagova, ji je dejal, da prinaša pismo od nečaka iz Zagreba. Ženska je bila nečakove pošte vesela in je takoj odklenila vrata. Ko je spoznala prevaro, jo je mirno utišal in odpeljal v kuhinjo. Oba sta sedla za mizo. Efenka je obljubil ženici, da se ji ne bo nič zgodilo, samo miruje naj, dokler so nezaželeni gosti v hiši. Stane Žura je ostal na straži pred vrati in pazil na gimnazijo, da ne bi prišlo do presenečenja. Ostali trije pa so pohiteli v prvo nadstropje, kjer je bila Kumrova soba.

Pod Kumrovo posteljo so našli puškomitraljez francoske izdelave, imenovan "šoša", kar poln zaboječek streliva za pištolo bereta, uporabnega tudi za druge vrste pištol. Pod posteljo pa žal ni bilo streliva za puškomitraljez. Iz omar so izvlekli nekaj toplih vojaških odev, šotorska krila za dokaj velik šotor, na desetine zavitkov sladkorja, konzerv in steklenico žgane pijače. Vse so naložili na razprostrte odeje in šotorska krila ter napravili pet svežnjev, za vsakega borca po enega. S sabo so vzeli tudi veliko culo za Efenko in potem zapustili Ulagovo hišo, pri tem pa ga pozabili poklicati iz kuhinje, kjer je še vedno bdel nad prestrašeno Ulagovo.

Šele na vrhu Kolonije, ko so že hoteli iz mesta, so opazili, da Ivana Kovačiča-Efenke ni med njimi. Niso pa vedeli, da so s svojo okorno in težko hojo, ko so zapuščali Ulagovo hišo, dali tudi njemu znak, da lahko zapusti svoje stražarsko mesto. Brez potrebe so poslali Draga Suhija nazaj ponj. Liko je najprej pogledal v kuhinjo, a ni našel Efenke. Ko se je vrnil proti izhodu iz hiše, se je srečal iz oči v oči z italijanskim poročnikom, ki je stanoval v sobi poleg Kumra. Ta je bil prišel domov kmalu po odhodu partizanov in opazil nered v Kumrovi sobi. O tem je hotel obvestiti Italijane v gimnaziji. Drago

Suhi mu je pot prekrizal, nekajkrat ustrelil proti poročniku in se potem naglo umaknil iz hiše.

Še preden so prišli do železniške proge in ceste med Trebnjem in Novim mestom, nekje v bližini Muhaberja, sta ostale tri borce dohitela najprej Efenka, potem še Liko. Vsi skupaj so prespali v gošči blizu glavne ceste, ob zori pa so krenili z bogatim plenom proti četnemu taborišču.

Naslednje dni borci 2. čete niso odhajali iz četnega taborišča. 25. marca pa so po večerji odšli na njim določen položaj za bataljonski napad na karabinjersko postojanko v Žužemberku.

Napadi Italijanov

2. četa se je sredi marca ločila od bataljona in odtlej samostojno izvajala akcije. Tako je ravnal tudi preostali del bataljona. Toda tudi Italijani niso mirovali. Niso točno vedeli, kje so partizani, le predvidevali so, kje bi lahko bili. S pomočjo domačih ovaduhov so vendarle ugotovili, da je glavnina dolenskih partizanov v Kočevskem Rogu. Kje, pa jim še ni bilo znano.

Dobro je delovala tudi italijanska obveščevalna služba. Sproti je obveščala svoje nadrejene v Ljubljani o izginotju številnih mladih ljudi. Po njihovem mnenju so odšli v vrste upornikov.

Karabinjerska postaja v Šentjerneju je poročala 12. marca 1942 poveljstvu kraljevih karabinjerjev v Ljubljani, četi v Novem mestu (po poročilih svojih zaupnikov - ovaduhov), da vse pogosteje veliko mladih ljudi odhaja med upornike, da jih je veliko odšlo iz Šentjerneja in okolice, med njimi tudi Maks Vale, Franc Pirkovič, Ivan Krhin in Franc Jordan. V tem poročilu šentjernejski karabinjerji še poročajo, da so medtem aretirali Jožeta Zamljena, poznanega aktivista na šentjernejskem območju.

Dan kasneje je sledilo enako poročilo poveljstva čete karabinjerjev v Novem mestu Visokemu komisariatu in vojaškim ter policijskim ustanovam v Ljubljani, in sicer, da so iz mesta odšli med upornike Jože Udovič, Drago Florjančič, Karol in Franc Suhi.

13. marca so poslali novomeški karabinjerji v Ljubljano daljše obvestilo o odhodu večje skupine mladih ljudi s šentjernejskega in kostanjeviškega območja, med katerimi so bili Jože Kramar, Jože Černe, Jože in Anton Saje, Stanko Kušljan, Rudolf Frankovič in Martin Bajc.

Nekaj dni kasneje je bilo poslano iz Novega mesta v Ljubljano spet novo

poročilo novomeških orožnikov, da sta izginila neznano kam Marijan Kavčič, študent, in Alojz Pleskovič, trgovski pomočnik. Kot običajno se je tudi to poročilo končalo z besedami, da sta pogrešana gotovo odšla med upornike.²²

To dokazuje, kako množično so tedaj odhajali mladi v partizane, in to takoj, ko je bil 3. marca 1942 ustanovljen na Gornji Topli Rebri 1. dolenski partizanski bataljon, in koliko skrbi so imeli tedaj karabinjerji in italijanska policija na Dolenjskem.

14. marca 1942 je štab 2. armade - operativni urad poslal poveljniku XI. armadnega zbora telegram št. 5157 z naslednjo vsebino:

1. Aretirajte vse oficirje in podoficirje, ki so aktivno služili v mornarici, pehoti ali letalstvu stare jugoslovanske vojske. Izjema so starejši od 60 let.

2. Prepovejte ljudem uporabo koles za vožnjo med vasmi in mesti, če jim ni nujno potrebno. Izjemne primere nadzorujte in omejite s posebnimi predpisi o prometu. Kjer je nujno, uvedite posebne prepustnice in zagotovite nadzorstvo nad njihovimi lastniki.

3. Zaplenite vse radijske sprejemnike in druge radijske aparate. Poskrbite za seznam vseh njihovih lastnikov in dosedanjih uporabnikov.

*4. Obvestite ekscelenco visokega komisarja o svojem delu in upoštevanju navodil za izvajanje navedenih ukrepov.*²³

Štab XI. armadnega zbora je svojemu operativnemu uradu naslovil 7. marca 1942 pod številko 02/1552 navodilo o organizaciji koncentracijskih taborišč, ki bodo potrebna za nadaljnje akcije proti ljudstvu na območju Ljubljanske pokrajine. V navodilu je med drugim zapisano:

*Nujno potrebno je zgraditi koncentracijska taborišča v notranjosti dežele, čimbolj oddaljena od meje.*²⁴

Italijani so računali, da bodo partizani spomladi aktivnejši. Zato so se posluževali raznih oblik poizvedovanja, v kar so vključili tudi domačine, ki so bili pripravljene izdajati za nekaj lir.

Poveljstvo XI. korpusa, operativa, je izdalo 14. marca 1942 pod številko 807 zaupno naslednje obvestilo vsem podrejenim:

Od našega zaupnika smo izvedeli, da se uporniki pripravljajo na organizirane napade na naše manjše posadke, postaje in utrdbe. Zato naj se pospešijo in izvedejo vse akcije načrta PRIMAVERA. Poskrbi se naj zlasti za obrambo naših manjših oddelkov.

Polkovnik Federico Arpia je za območje divizije Isonzo izdal navodilo o umiku manjših postojank.

Poveljnik bataljona v poveljstvu 23. pešpolka Como pa je vodstvom kara-

22 IZDG, Visoki komisariat, Ljubljana, fascikel 3/VI.

23 IZDG - XI. armadni zbor, fascikel 661/11.

24 IZDG - XI. armadni zbor, fascikel 661/11.

binjerjev na meji ukazal, naj pospešijo obrambna dela na obmejnih blokih, v barakah in drugod. Vse naj bo končano v najkrajšem času. Oficirji, komandirji obmejnih enot naj okrepijo patrolje. Vojaki naj ne hodijo brez orožja, zlasti če so sami, in naj se ne zadržujejo pri zasebnih družinah.²⁵

Akcije partizanskega bataljona v prvi polovici marca 1942 so bile razmehroma redke, vendar pa so v diviziji Isonzo predvidevali, da bodo partizanski "uporniki" prav s pomladjo prešli v večje napade, zato je operativni urad XI. armadnega korpusa in divizije Isonzo poslal vsem enotam tole sporočilo z navodili:

Komunistični uporniki so začeli z načrtnim delovanjem, združujejo svoje bande in mobilizirajo nove moči. Upornikom se pridružuje vse več mladine, zlasti študentov, ki zapuščajo svoja bivališča. Njihova aktivnost se kaže tudi v ubojih Italijanov in Slovencev, ki sodelujejo z italijanskimi oblastmi, v napadih na vlake in na naše avtomobile in tovornjake.

Vse posadke naj bodo budne in v stalni pripravljenosti. Zaradi tega pa se ne sme zmanjšati naše preiskovanje in čiščenje terena. Opozarjati je treba vojake na dolžnost, da ščitijo naše ljudi v boju zoper zločinske komuniste in druge sovražnike Italijanov. Do upornikov in njihovih pomagačev ne smejo biti usmiljeni. Vsako nekaznovano hudodelstvo opogumlja naše sovražnike. Vsak naš vojak mora vedeti, da so uporniki banditi - razbojnik!

Sledi podpis Mario Robotti in podpisi drugih poveljnikov italijanskih enot na Dolenjskem, ki so navodilo posredovali svojim podrejenim.²⁶

Odkritje na Pečkah

Partizansko taborišče 1. dolenskega partizanskega bataljona v vasi Gornja Topla Reber je bilo vedno dobro zavarovano z mrtvimi stražami, stražarskimi mesti in izvidniškimi patroljami. Poleg tega je imel bataljon, brez 2. čete, na Pečkah pri Auerspergovi koči blizu Sv. Petra stalno močnejšo zasedo. Dežurni taborišča bataljona je moral podnevi, zlasti pa ponoči, večkrat kontrolirati stražarje na njihovih mestih.

10. marca je bil dežurni taborišča Jože Bon. Sredi popoldneva je obšel vsa tri stražarska mesta, potem pa je krenil še proti zasedi na Pečkah. Blizu zasede je opazil dobro vidne sveže stopinje, ki so vodile iz Soteske k Auerspergovi koči, od tam pa nazaj v dolino. Dežurni je bil prepričan, da je bil na delu italijanski vohun. Zasedo je opozoril k budnosti in previdnosti.

25 IZDG - XI. armadni zbor, fascikel 787/2.

26 IZDG - Poveljstvo divizije Isonzo, fascikel 764/2.

Po presoji partizana Antona Henigmana so ugotovili, da je moral biti vohun na Pečkah nekdo od Auerspergovih logarjev, saj so takšne težke čevlje in prav tako okovane, kot so kazale sledi, izdelovali v njihovi čevljarski delavnici v Dolenjskih Toplicah le po naročilu graščaka Auersperga.

Prepričan je bil, da je vohunil logar Arnold Michitsch iz Soteske.²⁷

Ko je štab bataljona po tem dogodku analiziral situacijo, je zapovedal strogo pripravljenost, ki je trajala vse do odhoda bataljona v sosednjo vas Rdeči Kamen.

Nekaj dni po obisku vohuna na Pečkah so Italijani iz Straže in Soteske res organizirali hajko na partizansko področje okoli Podstenic. Ker bataljon tedaj še ni bil dovolj sposoben za borbe večjega obsega, se je premaknil na Rdeči Kamen.²⁸

Ustanovitev 3. čete na Rdečem Kamnu

Kočevska vas Rdeči Kamen je bila izpraznjena kot vse druge vasi na Kočevskem. Oddaljena je približno 3,5 km od Gornje Tople Rebri in leži južno od ceste Podstenice-Komolec-Smuka. Na Rdečem Kamnu je bilo na voljo več zapuščenih hiš in dovolj prostora za bataljon. Štab bataljona je novo taborišče dobro zavaroval, kajti če bi Italijani prišli do Podstenic, bi preko Smuke še toliko lažje prodrli tudi na Rdeči Kamen. Poleg treh stalnih stražarjev je varovalo novo taborišče še nekaj izvidniških patrolj in dve mrtvi straži proti Gornji Topli Rebri in Smuki.

Že dan po prihodu bataljona na Rdeči Kamen je življenje potekalo urejeno. Podnevi so bile v taborišču in njegovi okolici vojaške vaje, popoldne politične ure, zvečer pa še kulturno-prosvetna dejavnost (skeči, partizanske pesmi itd.) Delno v zabavo, delno pa po programu vojaškega urjenja so borci tekmovali v hitrosti razstavljanja in ponovnega sestavljanja orožja vseh vrst,

27 Bratje Michitsch, Arnold, Alfonz in Josip, priseljeni kočevski Nemci, so bili logarji pri graščaku princu Karlu Auerspergu v Soteski. Po okupaciji so vneto sledili svojemu delodajalcu, ki si je prizadeval za priključitev Soteske in njenega območja k tretjemu rajhu. V ta namen so postavljali mlaje z nacističnimi zastavami in zbirali podpise med gozdnimi delavci na žagi. Karel Auersperg in z njim Arnold Michitsch sta se partizanski kazni izmaknila, brata Alfonz (16. marca 1942), ki je živel v Podturnu, in kasneje Josip pa sta bila likvidirana.

28 Anton Henigman-Tonček - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-III z dne 11. 7. 1983.

ki so ga tedaj imeli v taborišču.²⁹

Ker se je številčno stanje borcev močno povečalo, je štab bataljona ustanovil 14. marca še 3. četo. Za komandirja je bil imenovan Franc Pirkovič Čort, za političnega komisarja pa Vid Kušljan. Četa je bila razdeljena v dva voda, prvega je vodil Maks Vale-Fiči, drugega pa vodnik Ivan Picelj-Jon. Tudi Strojina skupina 15 borcev, ki je pred tem že odšla nazaj na Gorjance, je kot 3. vod spadala v to četo.

V 3. četi so bili večinoma borci iz vasi pod Gorjanci, od Šentjerneja do Kostanjevice in okolice. Del borcev, združenih v 2. Jonovem vodu, pa iz vasi ob Krki pod Kočevskim Rogom.³⁰

Akcije 1. in 3. čete

Po živino na Smuko

Z večanjem čet se je zaostrovalo tudi vprašanje prehrane. Zvečer so patrolje sicer hodile v dolino po najosnovnejša živila pa tudi mnoge organizacije na terenu so jih zbirale same od sebe (po izpovedi Lada Ambrožiča), vendar ta niso prišla v celoti do partizanov. Kje so ostala, kdo se je okoristil z njimi, se do danes ni izvedelo. Skratka, takšen način zbiranja hrane je bil negotov in pomanjkljiv. Treba je bilo najti stalne in donosnejše vire.

Italijanska delniška družba Emona, ki je odkupila vso kočevarsko posest, je računala z velikimi dohodki iz ogromnega bogastva roških in drugih kočevskih gozdov, ukvarjala pa se je tudi z načrti o poselitvi izpraznjenega ozemlja z italijanskimi kolonisti. Mussolini je imel celo namen, da bi naselil na to območje svoje stare veterane z družinami, ki bi zamenjali prejšnje kočevske Nemce. S tem je želel na tem delu naše domovine postaviti močan steber fašizma, namesto prejšnjega nemškega nacizma.³¹

V vasi Rdeči Kamen je po izselitvi Kočevarjev ostala le žena s tremi otroki. Ta je Gašperju povedala, da ima Emona v Starem Logu in na bližnji Smuki veliko čredo kočevarske goveje živine, ki jo postopoma izvažajo v Italijo.

29 Rihard Romih-Riki - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-TI/17 z dne 7. 3. 1983.

30 Franc Pirkovič-Cort - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-IV z dne 29. 9. 1984.

31 IZGD - arhiv Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet, fascikel 661/IV; Janko Jarc: Kočevski Rog, str. 47.

Štab bataljona je odredil patroljo z nalogo, da s Smuke pripelje nekaj glav živine. Brez težav je nalogo opravila v noči na 18. marec. "Konec stradanja!" so vzklicali borci drug čez drugega, ko so opazili, da se patrolja vrača s petimi voli. Vsi so bili zadovoljni, oddahnila pa sta se tudi poklicni mesar Mirko Jerman in kuhar Srečko Povše-Pidži.³²

Zaseda nad Smuko

Italijani so po cesti Kočevje-Dvor vsak dan prevažali vojaštvo ali živino iz zbirnih baz v Starem Logu in na Smuki. Počutili so se dokaj varne. Ko pa so partizani odpeljali iz hlevov na Smuki nekaj glav goveje živine, so postali budnejši in poostrili kontrolo, zlasti pred transporti z živino. Vsakodnevno prevažanje vojske so partizani izkoristili. Štab bataljona je poslal v zasedo nad vas Smuko patroljo, ki jo je vodil Rihard Romih, vodnik drugega voda 1. čete. V patrolji so bili še Anton Zgonc, puško- mitraljezec Milan Tominc, Vili Kump in še nekaj borcev. Komaj so zasedli primerne položaje, so zaslišali od Starega Loga drdranje italijanskega tovornjaka. Ko se je približal zasedi, je Anton Zgonc vzel Milanu Tomincu puškomitraljez (Milanu Tomincu je mitraljez nagajal), se pognal na rob ceste ter pomeril v kabino tovornjaka. Žal je odjeknil le en strel, potem pa je zbrojevka zatajila. To so izkoristili italijanski vojaki. Z močnim streljanjem so prisilili zasedo k umiku. Pri napadu je bil ranjen le voznik tovornjaka.

Čeprav je napad le delno uspel, je bil politični komisar Dušan Pirjevec-Ahac zadovoljen. Ko se je patrolja vrnila, jim je smeje dejal: "Fantje, to je bil vaš ognjeni krst!"³³

Likvidacija italijanskih vohunov

Še pred premikom bataljona iz Gornje Tople Rebri na Rdeči Kamen so si Italijani močno prizadevali, da bi odkrili partizansko taborišče v Kočevskem Rogu. Vedeli so, da je nekje med Podstenicami in Smuko. Ko je sredi marca 1942 ovaduh Arnold Michitsch odkril zasedo na Pečkah, so hoteli preveriti njegova obvestila. Vse pogosteje so pošiljali nad območje Gornje Tople Rebri izvidniška letala. Hkrati pa so skušali odkriti taborišče še s svojimi obveščevalci in vohuni, oblečenimi v civilne obleke ali lovska oblačila, kot da bi bili civilni uslužbenci Emone.

32 Rihard Romih-Riki, Filip Tekavec-Gašper - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-II, P-II/18 z dne 7. 3. 1983, M-II, P-II/7 z dne 23. 11. 1983.

33 Rihard Romih-Riki, Anton Zagorc-Vasja - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M.-II, P-II/20 z dne 7. 3. 1983, M-III, P-IV/4 iz leta 1983.

24. marca 1942 sta bili poslani iz bataljonskega taborišča na Rdečem Kamnu dve izvidniški patrolji, ena proti Gornji Topli Rebri, druga pa proti Staremu Logu. Slednja je iz zasede opazila tri moške, med katerimi sta bila dva Italijana. Aldo Dobrila in Walter Vannini, ter domačin Ivan Vidmar-Žou, kovač iz Brezovega Loga, ki je bil tedaj v službi pri Emoni. Tudi Italijana sta se izdajala za uslužbenca Emone, ki naj bi prišla iz Emonine pisarne iz Črnomlja pregledovat centre, kjer pripravljajo živino za odvoz v Italijo. Patrolja je vse tri takoj preiskala in našla pri Italijanih pištoli, izkaznici o pripadnosti fašistični stranki in še nekaj propagandnega gradiva. Vse tri je takoj odpeljala v taborišče bataljona na Rdečem Kamnu. Skoraj hkrati je tudi druga patrolja pripeljala še Italijana in domačina, spremljevalca in vodiča. V Italijanu so kmalu prepoznali Giovannija Beza, ime in priimek domačina pa ni bil ugotovljen. Tudi ta Italijan je bil oborožen s pištolo in je imel italijanske dokumente.

Z zaslišanjem obeh domačinov je bilo ugotovljeno, da sta nedolžna. Na lastno željo sta ostala med partizani v bataljonu. Za vse tri Italijane pa je bilo dokazano, da so prišli na to območje pod krinko uslužbenecv Emone samo zaradi vohunjenja. Vsi trije so bili fašisti in ko so spoznali, da jim ni rešitve, je bilo celo slišati vzklike: "Viva Mussolini!". Obsojeni so bili na smrt z ustrelitvijo. Razsodba je bila prebrana pred zborom bataljona še istega dne in nato tudi izvršena.³⁴

Kraljeva policija (kvestura) v Ljubljani je 28. marca 1942 o izginotju treh Italijanov in dveh Slovencev, uslužbenecv podjetja Emona, dala naslednje sporočilo:

24. marca so odšli ob 8.20 uri iz Starega Loga proti Gornji Topli Rebri kmetijski izvedenci Vannini Walter, Dobrila Aldo in Bez Giovanni. Urejali naj bi pomembne zadeve glede nepremičnin v imenu kmetijskega podjetja Emona. V noči med 24. in 25. marcem so jih pričeli iskati njihovi sodelavci in domačini. Iskanje pogrešanih je bilo neuspešno.

XIV. mobilni bataljon kraljevih karabinjerjev, četa v Kočevju, pa je 19. aprila 1942 sporočil svojim predpostavljenim v Ljubljano, da so med pregledom okolja Rdečega Kamna odkrili trupla pogrešanih Italijanov.³⁵

O tem dogodku so borci v taborišču na Rdečem Kamnu veliko razpravljali, češ: ustrelitve italijanskih vohunov ne bodo pozabili po italijanskih postojankah v dolini Krke. Gotovo bodo Italijani vse pogosteje prihajali v hajko za partizani na Kočevsko, zlasti še, ker je pomlad sneg naglo pobirala in bodo dohodi na Kočevski Rog lažji.

34 Brane Suhi-Šenk - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-II/3 z dne 26.

35 Janko Jarc: Partizanski Rog, str. 55-56, IZDG – Kraljeva policija Ljubljana, fascikel CC RR 161/III, IZDG – XIV. Mobilni bataljon kraljevih karabinjerjev – četa Kočevje, fascikel CC RR 161/III.

Zato je štab bataljona takoj poskrbel za večjo varnost taborišča na Rdečem Kamnu s številnejšimi in močnejšimi izvidniškimi patroljami, ki so odhajale tudi v dolino do italijanskih postojank v Dolenjskih Toplicah, Straži in Soteski.

Prihajajoča pomlad je kljub nastali nevarnosti večjega napada Italijanov na taborišče vlivala v borce pogum in samozavest, zlasti ko so videli, da prihaja v partizane vse več novih prostovoljcev z vse Dolenjske. Konec marca je bilo v 1. dolenjskem partizanskem bataljonu že okoli 170 borcev.

EDINA BATALJONSKA AKCIJA

Karabinjerska postaja v Žužemberku

Po aretaciji vohunov, likvidiranih 24. marca na Rdečem Kamnu, Italijani niso mirovali. Še naprej so pošiljali za partizani na Kočevsko svoje ovaduhe. Četa kraljevih karabinjerjev v Novem mestu je tik pred žužemberško akcijo Visokemu komisariatu v Ljubljani poročala:

Od našega zaupnika, čigar točnost podatkov ne moremo preveriti, smo izvedeli, da se na območju Rdečega Kamna pri Starem Logu zadržuje skupina kakih 400 upornikov. Sestavljajo jo Srbi in Hrvati. Na tem območju so baje že od 14. marca. Danes, 26. marca, okrog 3. ure zjutraj pa naj bi bili namenjeni na pohod proti Novemu mestu.

Poročilo je poslal v Ljubljano komandir čete, kapetan Carmine Fera.³⁶

Prostovoljci so vse bolj množično prihajali v partizane. Nemogoče jih je poimensko navajati, ker evidence tedaj ni nihče vodil. Že dotlej je bilo možno opisati le tiste skupine in posameznike, ki so prišli v partizane nekako do tedaj, ko je bilo taborišče na Gornji Topli Rebri.

Vojaške naloge je dal štabu bataljona takoj ob ustanovitvi na Gornji Topli Rebri sekretar okrožnega komiteja KPS za novomeško okrožje Viktor Avbelj-Rudi. Treba je bilo: prezimiti hudo zimo, se vojaško in politično izpopolnjevati; na terenu zagotoviti narodno zaščito, obveščanje, prehrano, zbiranje orožja in vojaškega materiala, odkrivanje in zatiranje izdajalcev; napadati kolone sovražnikove vojske iz zasede ipd. Naročeno pa je bilo štabu

36 IZDG - Visoki komisariat Ljubljana, fascikel 3/IV

bataljona, naj tudi sam pripravi primerne akcije.³⁷

Da bataljon do žužemberške akcije ni izvajal vojaških posegov, je več vzrokov. Živel je v zapuščenih kočevskih vasicah v ostri zimi in globokem snegu. Pota borcev v dolino so vselej puščala za seboj vidne sledi italijanskim vohunom, ki so vse pogosteje iskali partizansko taborišče.

Štab bataljona je v drugi polovici marca po predhodnih napotkih OK KPS Novo mesto načrtoval napad celotnega bataljona na eno izmed italijanskih postojank v dolini Krke, da bi tako opozoril okupatorja na svojo prisotnost na tem območju Dolenjske, prebivalce pa ohrabil in jih navdušil za bolj množičen odhod v partizane.

Za takšno akcijo so prišle v poštev karabinjerske postojanke v Žužemberku, Starem Logu in Zagradcu. Štab bataljona seje odločil za napad na postajo v Žužemberku, ker je bila najmanjša. Poleg komandirja postaje, marešala, je štela le šest karabinjerjev in bivše jugoslovanske orožnike: Franca Pogačarja, Bojanoviča, Poženela, Mojsiloviča, Karanoviča in Kastelica.³⁸ Štab je predvideval, da bo orožnik Franc Pogačar ob napadu na postojanko deloval v prid partizanov.³⁹

Priprave na akcijo

Priprave za žužemberško akcijo so potekale od 15. marca, takoj ko je prišel bataljon, brez 2. čete, na Rdeči Kamen. Janez Majnik-Džems in Maks Petrič-Pjotr sta bila odrejena za izvidnika. Preoblečena v civilno obleko in oborožena s pištolami, ročnimi bombami naj bi odšla v Žužemberk in prek domačih aktivistov OF dobila zlasti naslednje podatke:

- koliko karabinjerjev in orožnikov je v postojanki in kakšno oborožitev imajo;
- kakšne so navade karabinjerjev pri opravljanju svojega dela v Žužemberku in okolici;

37 Viktor Avbelj-Rudi - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-VIII/2 z dne 25. 3. 1987.

Ves čas delovanja štab bataljona ni od nikogar prejemal kakih pisnih "ukazov", "odredb" o posameznih akcijah. Vse, kar je takega prišlo do štaba, so bila ustna navodila članov OK KPS Novo mesto, ki so jih dajali sami ali pa posredovali kurirji.

38 Podatki o tem, koliko jugoslovanskih orožnikov je bilo ob napadu bataljona na karabinjersko postajo v Žužemberku, so zelo različni. V nekaterih knjigah zasledimo imena dveh in več neznanih orožnikov. Navaja se tudi, da je bilo tedaj na postaji skupaj okoli devet karabinjerjev in orožnikov. Se sedaj živeči nekdanji orožnik na karabinjerski postaji v Žužemberku pa nam je pisno posredoval popolnoma druge podatke, po našem mnenju najbolj resnične.

39 Franc Pogačar - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-IV, P-I/1 z dne 4. 6. 1983.

- kakšna je možnost neopaznega dostopa v postojanko, kakšen je razpored prostorov v postojanki, kako so zavarovana okna bivalnega prostora karabinjerjev in okolica stavbe.

Izvidnika Džems in Pjotr sta se 18. marca najprej oglasila v Žužemberku pri aktivistu Francu Smrketu-Joštu. Povedal jima je, da je v postojanki pet karabinjerjev in en "stari" orožnik, da opravljajo svojo službo dokaj redno, vendar brezskrbno, kot da bi bili sami v Žužemberku in da ni partizanov v okolici. Smrke ju je tudi obvestil, da so oboroženi s kratkimi italijanskimi puškami in pištolami vrste beretta in da imajo najmanj en puškomitraljez. Tudi to jima je povedal, da so karabinjerji nastanjeni v dveh prostorih prvega nadstropja enonadstropne Košičkove hiše v središču Žužemberka. Izvidnika sta bila s temi podatki zadovoljna. Nista pa ugotovila, v katerih sobah so Italijani nastanjeni in ali so okna teh prostorov prezidana v strelne line. S tako pomanjkljivimi podatki sta se izvidnika vračala proti taborišču na Rdečem Kamnu.

Ko sta med potjo doumela, da se vračata v bataljon z nepopolnimi informacijami, sta se naglih korakov vrnila v Žužemberk. To pot sta se oglasila pri aktivistu OF Žanu Jeršinu. Postregel jima je v glavnem z istimi podatki kot malo prej Franc Smrke-Još. Izvedela sta le še nekaj podrobnosti o patroljiranju karabinjerjev po Žužemberku in okolici in ob kateri uri gredo zjutraj na delo, kar je bilo pomembno za načrt akcije.

Izvidnika sta tudi tokrat pozabila vprašati Žana Jeršina, v katerih sobah so karabinjerji nastanjeni, niti nista opazila, ko sta hodila po Žužemberku, da je nekaj oken v prvem nadstropju pod lesenimi polkni prezidanih v strelne line.⁴⁰

Bilo je kot na dlani, da je karabinjerska postaja v Žužemberku najprimernejša za napad bataljona. Samo sedem karabinjerjev in ponoči še en orožnik ne bi smeli biti posebna ovira za premišljeno akcijo. Karabinjerska postaja tudi ni bila posebno utrjena in zavarovana, kot so bile tedaj nekatere druge italijanske postojanke po Ljubljanski pokrajini.

Bataljonski štab je sklical nekaj dni pred predvidenim napadom širši posvet, ki so mu prisostvovali poleg komandanta in političnega komisarja bataljona še komandirji Jože Prijatelj-Slobodan, Dušan Švara-Dule, Franc Pirko-vič-Čort in politična komisarja 1. in 3. čete Odon Pakiž-Koki in Vid Kušljan.

Bataljonski štab je bil pripravil takle načrt akcije:

- Napad na karabinjersko postojanko v Žužemberku naj bi izvedli v dveh skupinah. Prva skupina borcev iz 1. čete s puškomitraljezom "zbrojevko" in bombaši naj bi neopazno prišli v postojanko, iznenadili karabinjerje, jih pokončali ali zajeli žive, kot bi zahteval trenutni položaj. Skupino naj bi vodil

40 Janez Majnik-Džems – pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-I z dne 4. 6. 1983

komandir prve čete Jože Prijatelj-Slobodan.

- Druga skupina, to je preostali del prvega voda 1. čete, naj bi pod vodstvom političnega komisarja 1. čete Odom Pakižem-Kokijem odšla v predvidenem presledku za prvo skupino proti postojanki in zasedla položaj pri Žužemberškem gradu. Če bi bilo potrebno, naj bi z ognjem podprla akcijo prve skupine in ji končno krila umik iz postojanke.

- Manjša skupina 1. čete naj bi zasedla položaj za karabinjersko postajo z isto nalogo kot druga.

- 2. četa bataljona, ki jo je vodil Dušan Švara-Dule, je dobila nalogo, da v zgodnjih jutranjih urah zasede položaj ob cesti od Žužemberka proti Dobrniču. Na cesti naj bi na treh krajih napravila prepreke s posekanim drevjem, malo pred šesto uro zjutraj pa pretrgala telefonsko zvezo med Žužemberkom in Dobrničem in Zagradcem. Zgodaj zjutraj naj bi Švara poslal močnejši patroli proti Dobrniču in Zagradcu z nalogo, da ne puščata nikogar iz Žužemberka, tja pa vsakogar, ki bi to želel. Zaseda je imela nalogo, da zavaruje cesto iz smeri Trebnjega.

- 3. četa bataljona, ki ji je načeloval Franc Pirkovič-Čort, je morala zavarovati cesto Novo mesto-Straža-Žužemberk, in sicer med Trebčo vasjo in Dvorom. Tudi ta četa je imela nalogo prekiniti vse telefonske zveze z Novim mestom in Kočevjem, zadržati vse, ki bi hoteli iz Žužemberka, puščati pa v nasprotni smeri.

- Bataljonska komora z drugim vodom 1. čete, ki ga je vodil Rihard Romih-Riki, naj bi se zadržala pri cerkvi sv. Roka na desnem bregu Krke. S komoro naj bi ostal politični komisar bataljona Ahac, medtem ko bi šel komandant bataljona s prvim vodom 1. čete v akcijo.

- Po napadu naj bi odšle vse tri čete v taborišče 2. čete pod Ostrim vrhom. Naslednjega dne naj bi se razšle in zasedle svoje mesto na območju okrožnega komiteja KPS in odbora OF za novomeško okrožje.

Vojaške in politične priprave na akcijo so bile pomanjkljive, morda tudi zaradi pretirane konspirativnosti.

Politični komisar Dušan Pirjevec-Ahac je na zadnji politični uri pred odhodom na akcijo v bataljonskem taborišču na Rdečem Kamnu le mimogrede omenil priprave za napad bataljona na karabinjersko postajo v Žužemberku.⁴¹

Vsi niso verjeli v uspeh akcije. Zato je Brane Suhi-Šenk že na tem sestanku predlagal drugo možnost napada na karabinjerje v Žužemberku. Po njegovem mnenju bi bila zanesljivo uspešna pa še brez vsakega streljanja in nepotrebnega hrupa. Predlagal je, da bi napad na tistih sedem karabinjerjev izvedli na dan sejma v Žužemberku. S pištolami oborožene trojke bi se med

41 Odon Pakiž-Koki, Franc Pirkovič-Čort - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-I, P-III/8 z dne 25.2.1983, M-II, P-V/2 z dne 20. 5. 1983.

sejmom približale posameznim karabinjerskim patroljam, ki so štele navadno le po dva karabinjerja, in jih ob določeni uri hkrati napadle, razorožile in zajele žive. Ta predlog je štab bataljona zavrnil. Obveljal je načrt, ki sta ga komandant Ivan More-Žan in politični komisar bataljona Dušan Pirjevec-Ahac že pred tem sporočila vodstvom čet.⁴²

Zvečer pred akcijo, 25. marca, pred odhodom 1. in 3. čete z Rdečega Kamna proti Žužemberku, je Ivan More-Žan zamišljen sedel na štoru blizu kuhinje. Približal se mu je Riki in mu rekel: "Glej, po taborišču se govori, da gremo ponoči v napad. Zakaj še čakaš in borcem ne poveš kaj več?"

"Za vse to je dovolj časa", mu je kratko odgovoril.⁴³

Na položaj proti Žužemberku

Medtem je štab bataljona zbral podatke o italijanskih postojankah okoli Žužemberka. Poleg te v Žužemberku so bile še postojanke v Starem Logu, na Dvoru in v Dobrniču. V bližini Zagradca je bil nastanjen pehotni vod od 25 do 40 vojakov. V Trebnjem je bila poleg karabinjerjev in drugih manjših enot 98. legija črnih srajc (fašistov). Ob progi Ljubljana-Novo mesto so bile na vseh važnejših točkah posadke. Lahko računamo, da je bilo na omenjenem območju več kot 1500 vojakov. Za napad na karabinjersko postajo v Žužemberku niti štab bataljona niti kdo drug ni izdal posebnega vojnega povelja. Ostalo je le pri predloženem načrtu akcije. Tako je vsak komandir čete vedel za svoje naloge v akciji, borci pa so izvedeli za napad in naloge šele, preden so zasedli položaje.

25. marca popoldne se je 2. četa pripravljala na odhod. Borci so pregledali orožje in se oskrbeli s strelivom. Pred polnočjo so vstali, podrli šotore, opremo poskrili po grmičevju in kmalu nato zapustili taborišče. Tam je ostal le kuhar Jaka z dvema novincema. Drugi dan bi moral pripraviti večerjo za ves bataljon.

Kolona je krenila mimo Konciljeve domačije, se potem ves čas izogibala vasem in 26. marca še pred dnem prišla do ceste, ki vodi iz Žužemberka proti Dobrniču in dalje proti Trebnjemu.

42 Brane Suhi-Šenk - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-II/5 z dne 26.

43 Rihard Romih-Riki - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-II/23 z dne 7. 3. 1983.

Komandir čete je takoj pričel ukrepati po načrtu, ki so ga sprejeli na Rdečem Kamnu. Proti Zagradcu je poslal patroljo kakih desetih borcev, ki jo je vodil vodnik Ignac Kohne-Štajerc, proti Dobrniču pa drugo z Jožetom Čončem-Prlekom na čelu. Štajerčeva patrolja je dobila dodatno nalogo, da vsaj za nekaj časa zadrži sovražnika, če bi bila poslana karabinjerjem pomoč iz Zagradca.

Ostali del čete s puškomitraljezom je komandir Dule razporedil v Bončevem borštu ob cesti Žužemberk-Dobrnič. Puškomitraljezec je bil Jože Grbac-Ge, pomočnik pa Drago Suhi-Liko. Na cesto so podrli drevje in tako napravili zaporo. Porezali so telefonske žice in s tem onemogočili vsakršno zvezo med karabinjerji v Žužemberku in ostalimi italijanskimi posadkami.

Pred tem sta odšli z Rdečega Kamna proti Žužemberku tudi 1. in 3. četa. Z njima sta bila komandant in politični komisar bataljona. Kolona je šla mimo Lašč pod Primožem do Stranske vasi in se 26. marca zgodaj zjutraj ustavila pri cerkvi sv. Roka nasproti Žužemberka na desnem bregu Krke. Pri cerkvi je ostala bataljonska komora, z njo pa tudi politični komisar bataljona Ahac in pretežni del drugega voda 1. čete, ki ga je vodil vodnik Riki.

Komandir 3. čete Čort je odšel s četo na položaj na levi breg Krke nedaleč od Žužemberka, tj. nad cesto proti Novemu mestu. Del čete je razporedil tudi v Zafari. Borci so takoj porezali vse telefonske žice, ponekod pa so podrli tudi telefonske drogove.⁴⁴

1. četa (brez dela drugega voda) je odšla čez Krko v dveh skupinah. Prva, "udarna" skupina je imela nalogo, da točno ob sedmi uri vdre v karabinjersko postajo in jo uniči. V njej so bili poleg komandirja čete Slobodana še: Adolf Sedlar-Dolfe, Janez Majnik-Džems, ki je imel puškomitraljez, Anton Zgonc-Vasja, pomočnik puškomitraljezca, Maks Beorchia-Cveto, Alfonz Simončič-Fonzi, Brane Vandot-Branko, Jože Bon-Matjaž, Stane Bolje-Kavboj in Ivan Jelenc-Ivko. Maks Petrič-Pjort in Franc Dolenc-Frenk sta se zaradi slabosti in močno ožuljenih nog pridružila drugi skupini. Ta skupina, ki jo je vodil politični komisar 1. čete Koki, je prešla Krko malo kasneje in zasedla položaj na bregu nad Krko, med gradom in cerkvijo, da bi ščitila prvo udarno skupino in kasneje njen morebitni umik. Manjši skupini, ki sta jo sestavljala dela prvega in drugega voda, je načeloval vodnik Stane Bolje-Kavboj. Ta skupina je med hišami skrivoma prišla za karabinjersko postajo v smeri Dobrniča

44 Franc Pirkovič-Čort, Rihard Romih-Riki - pisni prispevki, hranjeni v arhivu SBB, M-II, P-V/2 z dne 20. 5. 1983, M-i, P-III/9 z dne 25. 2. 1983.

in zasedla položaj za vrtom Košičkove hiše. Tako je bila karabinjerska postaja obkoljena.⁴⁵

Napad na karabinjersko postajo

Ob 6.30 je komandant bataljona izstrelil zeleno raketo kot znak za začetek napada. Borci Slobodanove skupine, oboroženi s puškomitraljezom "zbrojevko", s puškami in z ročnimi bombami "kragujevčankami", so stekli čez trg do Košičkove hiše, v kateri je bila karabinjerska postojanka. Pred glavnim vhom karabinjerji niso imeli straže, zato je skupina zlahka prišla v vežo.

Ko so se povzpeli v prvo nadstropje, so vrh stopnic nemo obstali pred tremi vrati. Zaradi napake izvidnikov niso vedeli, kje bivajo karabinjerji. Komandir 1. čete je ukazal puškomitraljezcu Džemsu, da spusti daljši rafal v srednja vrata, misleč, da bodo zadeli v polno. Toda izza srednjih vrat je bilo slišati le žvenket razbitih krožnikov in druge posode, saj je bila tam le kuhinja, ne pa bivalni prostor karabinjerjev. Napadli so v prazno.

V Košičkovi hiši so namreč imeli karabinjerji zasedene vse zgornje prostore za spalnico, pisarno in kuhinjo. Vsa okna so bila do polovice zazidana s strelnimi linami. Okna proti gradu so bila tedaj zaprta s polknicami. Karabinjerji so bili oboroženi s tremi lahкими mitraljezi, večjim številom pušk, pištolami in ročnimi bombami. Med partizanskim napadom na postajo je bilo v njej šest karabinjerjev, marešalo ter orožnik Franc Pogačar. Vsi ostali orožniki pa so bili na svojih domovih izven postaje.⁴⁶

Pomanjkljiva informacija je bila usodna za nadaljnji potek akcije. Še preden so se borci zavedli pomote in preusmerili napad, so se karabinjerji v prostoru levo od srednjih vrat že znašli ter z močnim mitralješkim ognjem onemogočili vdor partizanov v njihov bivalni prostor. Partizani so bili nemočni. Pod močnim nasprotnikovim ognjem so se počasi drug za drugim umikali v vežo. Od tu so s puškomitraljezom streljali skozi leseni strop v karabinjerski bivalni prostor in na gornji hodnik, od koder so karabinjerji metali ročne bombe "paradajzarice". Med obstreljevanjem sta bila rahlo ranjena Branko Vandot in Adolf Sedlar-Dolfe, prvi od odstreljenega ometa, drugi pa je

45 Odon Pakiž-Koki, Rihard Romih-Riki, Alojz Vršnik - pisni prispevki, hranjeni v arhivu SBB, M-I, P-III/9 z dne 25. 2. 1983, M-II, P-II/23 z dne 7. 3. 1983, M-III, P-XI/1 z dne 7. 5. 1983.

46 Franc Pogačar - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-IV, P-I z dne 20. 6. 1989.

od bombe dobil prasko po nogi.⁴⁷

Položaj za Slobodanovo skupino je postal vse bolj nevaren. Tedaj jih je presenetil vse močnejši ropot avtomobilskega motorja. Borci so bili prepričani, da prihaja napadenim karabinjerjem pomoč z ene ali z druge strani. Nihče v veži pa ni slišal komandantovega povelja za umik iz Žužemberka. Na srečo so se borci sami odločili za umik.

Večina se je takoj naglo umaknila skozi glavna vrata na trg, od tam so pohiteli mimo gradu čez Krko. Nekaj se jih je prebilo skozi zadnja vrata na dvorišče in od tam proti Zafari, kjer so se pridružili 3. četi.⁴⁸

Takoj ko je Slobodanova udarna skupina vdrla v karabinjersko postojanko, je druga skupina 1. čete zasedla položaje pri gradu in čakala na povelje, ki ga dolgo ni bilo od nikoder. Ko seje že videlo, da bo akcija propadla, se je pri skupini pojavil komandant bataljona Žan in od političnega komisarja čete Kokija zahteval, da izvedejo juriš. Do tega ni prišlo, saj bi bil to velik nesmisel. Borci so le brezciljno streljali v hišo, nekateri pa v tablo z napisom, da je tam karabinjerska postaja, in jo zbili z zidu. Le politični komisar čete Odon Pakiž-Koki in Franc Košir-Ris sta se pognala čez čistino od gradu prek trga proti Košičkovi hiši. Brez težav sta pritekla v vežo karabinjerske postojanke, še vedno polne dima in prahu od ometa s stropa, preluknjane kot rešeto. Ko sta iskala Slobodanove borce, ki so se že poprej umaknili, se je prikotalila po zavitih stopnicah aktivirana italijanska bomba. Četudi sta se ji Koki in Ris pravočasno umaknila, ju je pritisk eksplozije potisnil proti vhodnim vratom. Stekla sta okoli hišnega vogala na dvorišče in mimogrede pomagala Jožetu Bonu zlesti na prosto skozi kletno okno. Tu so se vsi trije razbežali. Tedaj pa je priletela ročna bomba na nahrbtnik Jožeta Bona in mu ga raztrgala, njemu pa ni bilo nič.

Medtem seje na povelje komandanta bataljona Ivana Moreta zaseda pri gradu že umikala po bregu navzdol proti Krki in se pri cerkvi sv. Roka priključila skupini političnega komisarja Dušana Pirjevca, da bi skupaj nadaljevali pot proti zbirnemu mestu v četnem taborišču 2. čete pod Ostrim vrhom. Zadnja se je umikala iz Žužemberka Slobodanova udarna skupina, ki je bila ves čas akcije in po njej popolnoma odvisna sama od sebe.⁴⁹

47 Anton Zgonc-Vasja, Adolf Sedler-Dolfe - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-III, P-IV/5 z leta 1983, M-III, P-I/1 iz leta 1983.

48 Brane Suhi-Senk, Milan Venišnik-Savinc - pisna prispevka hranjena v arhivu SBB, M-III, P-II z dne 16. 3. 1983, M-III, P-I/1 z dne 25. 4. 1985.

49 Odon Pakiž-Koki - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-III/9 z dne 16. 4. 1983.

Borci, ki so se umikali skozi dvoriščna vrata, so se prebili do Zafare, na položaj Čortove 3. čete. Glavnina je šla mimo gradu čez Krko do Stranske vasi, od tam pa na levi breg Krke. Med potjo se jim je pridružila še skupina od cerkvice sv. Roka z Ahacem in Rikijem na čelu. Ko je bila kolona že na gugačo se brvi na Krki, so vžgali po njih borci Čortove čete od Zafare, misleč, da so Italijani. Na srečo so kmalu spoznali napako in prenehali z obstreljevanjem. Zatem so nadaljevali pot proti Ajdovcu in Ostremu vrhu v taborišče 2. čete, kamor so bile usmerjene vse tri čete bataljona.⁵⁰

Se preden je bilo v Žužemberku vse končano, žal neuspešno za partizane, je pripeljal skozi Žužemberk od Grosuplja tovornjak, ki ga je vozil neki Ljubljčan. Pošteno je dal misliti Slobodanovim borcem, ki so tedaj še napadali karabinjerje. Voznika ni ustavila ne patrolja 2. čete⁵¹ niti zaseda pri gradu, tako da je tovornjak nemoteno pripeljal do zasede Čortove čete, ki je bila postavljena ob cesti proti Dvoru. Tovornjak so ustavili, ga zapeljali čez cesto, voznika odpeljali v zasedo in ga tam zadržali do konca akcije.⁵²

Po žužemberški akciji

Ko so se partizani iz Žužemberka umaknili, je marešalo poklical v svojo pisarno na posvet vse karabinjerje. Orožnika Franca Pogačarja pa je v spremstvu karabinjerja poslal na hodnik, da ne bi slišal, kaj se pogovarjajo. Tedaj je prišel na karabinjersko postajo tolmač Franc Mlakar, doma iz Žužemberka. Z njegovo pomočjo je marešalo vprašal orožnika Franca Pogačarja, če je vedel za pripravljanje partizanskega napada na Žužemberk, kar je ta odločno zanikal. Marešalo mu je sicer grozil z internacijo v Italijo, verjetno pa se je z odločnim odklonilnim odgovorom zadovoljil. Obljubil je, da se bo še prepričal, če je govoril resnico.

Orožnik Franc Pogačar je bil naklonjen narodnoosvobodilnemu gibanju. Ob napadu partizanov na karabinjersko postajo je bil zelo razočaran, ker mu ni nihče zaupal, da jo bodo napadli.

50 Brane Suhi-Šenk - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-II/6 z dne 26. 3. 1983.
Rihard Romih-Riki - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-IV/1 z dne 7. 3. 1983.

51 Tovornjak bi morala zadržati že Duletova patrolja na cesti med Žužemberkom in Za-

52 gradcem. Zaseda pri gradu pa je zapustila položaj, še preden je tovornjak pripeljal mimo.

Prepričan je bil, da bi imeli partizani več uspeha, če bi bil o napadu obvešččen in bi jim nudil potrebno pomoč.⁵³

Italijani so se po akciji znašli in takoj učinkovito ukrepali. Vojaki premične skupine 24. pehotnega polka so prišli že okoli 12. ure iz Zagradca in Trebnjega v Žužemberk. Pričeli so čistiti teren okoli Žužemberka in proti Ajdovcu, vendar brez uspeha.

Poveljstvo skupine kraljevih karabinjerjev, oddelek v Trebnjem, je 26. marca obvestil Visoki komisariat v Ljubljani, XI. armadni zbor, komando pehotne divizije Isonzo v Novem mestu z naslednjim poročilom:

Okoli 80 upornikov je 26. marca ob 6.30 napadlo vojašnico naše vojske v Žužemberku. Oboroženi so bili tudi s puškomitraljezi. Po spopadu so se uporniki okoli 9. ure umaknili. Malo kasneje so napad ponovili in z njim nadaljevali do 10. ure dopoldne. Zaradi prekinitve telefonskih zvez smo obvestilo o napadu posredovali šele okoli 11. ure. Seznanili smo posadki v Zagradcu in Trebnjem. Vojaki obeh postojank, pripadniki premične skupine 24. pešpolka, so prišli na kraj spopada okoli 12. ure.

Enote so takoj pričele s čiščenjem terena. Toda brez uspeha. Med spopadom v Žužemberku je bil lažje ranjen podoficir, komandir postaje. Vaščani so povedali, da so opazili med uporniki dva ranjena.⁵⁴

Reakcija naših oboroženih sil je bila takojšnja in uspešna. Odločna akcija naših vojakov je prisilila upornike, da so se umaknili iz spodnjih prostorov, opustili boj in se razbežali po gozdu.⁵⁵

Poveljstvo XI. armadnega zbora, Urad za operativo, je izdal 27. marca posebno zaupno navodilo poveljnikom grenadirske divizije, divizije Isonzo, obmejne straže, kraljevih karabinjerjev itd.:

Dogodki zadnjih dni povsem jasno dokazujejo, da so partizanske bande povečale svoje delovanje.

Skupina kakih 70 upornikov je zjutraj 26. marca napadla postojanko karabinjerjev v Žužemberku. Takoj ob napadu je upornikom uspelo zavzeti del stavbe. Karabinjerji so jih najprej zadržali, potem pa zavrnilo.

Nujno je imeti oči odprte in ukrepati s silo. V vsakem vojaškem objektu naj bo najmanj 30 mož, oboroženih z bombami in avtomatskim orožjem. Pri sebi naj imajo zadostno količino hrane.

53 Franc Pogačar - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-IV, P-I z dne 20. 6. 1989.

54 V akciji med partizani ni bilo ranjenih, kot so pisali Italijani v svojem poročilu. Neznatno odrgnino je dobil za desnim ušesom od padlega ometa v veži postojanke Branko Vandot. Lažje je bil poškodovan tudi Adolf Sedlar-Dolfe od odvržene ročne bombe. Dobil je praske po nogi.

55 IZGD Ljubljana – Visoki komisariat Ljubljana, fascikel 3/IV

Enotam je treba izdati posebne ukaze, da v boju z uporniki ne smejo biti blagi in prizanesljivi. Na vsako uporniško akcijo je treba ostro in z največjo strogostjo odgovoriti. Tudi proti aktivistom in simpatizerjem je treba enako ukrepati.

Navodilo je podpisal general armadnega zbora Mario Robotti.⁵⁶

Proti mraku so bile v taborišču Duletove čete pod Ostrim vrhom zbrane vse tri čete bataljona, razen petih borcev 1. čete, ki so ostali brez dovoljenja na Frati. Kuhar 2. čete Jakob Golob in prostovoljca Stane in Karel Potočar so pripravili izdatno večerjo.

Po večerji so vsi polegli po gozdu. Preden so zaspali, so razmišljali o dopoldanski akciji. Menili so, da je bil načrt akcije sprejemljiv, izvršitev pa neuspešna.

Napad ni uspel kljub hrabrosti Slobodanovih borcev, ker je bilo pred bojem zbranih premalo podatkov o karabinjerski postaji, zlasti o razporeditvi prostorov, v katerih so bivali karabinjerji. Poraz je pripisati vojaški neizkušnosti vodilnih in borcev, njihovemu pomanjkljivemu znanju vojaških večšin za podobne akcije.

Tudi Slobodanova udarna skupina je bila neizkušena. Ko je spoznala, da je v nadstropju postojanke več prostorov, bi morala hitro udariti po vseh treh vratih. Medtem ko so za trenutek obstali in oklevali, nato pa udarili po kuhinjskih vratih, so dali karabinjerjem priložnost za odpor.

Političnemu komisarju Dušanu Pirjevcu-Ahacu gre zameriti, da med bojem ni bil pri borbah v Žužemberku, ampak je ostal pri bataljonski komori na drugi strani Krke, pri cerkvi sv. Roka.⁵⁷

Kljub vojaškemu porazu je imela akcija političen uspeh, saj so se partizani po daljšem času spet pojavili med ljudmi. Ti so čutili svoje borce, partizane ob sebi, v dolini. Italijani so vsaj za nekaj časa zapustili Žužemberk in ta del Suhe krajine je postal osvobojeno ozemlje.⁵⁸

Akcija v Žužemberku 26. marca je ostala vsem borcem, zlasti pa vodstvu, v poduk, kako se le-te v prihodnje ne smejo načrtovati in izvajati.

56 IZDG Ljubljana - Komanda XI. armadnega korpusa Ljubljana, fascikel CC RR 158/III.

57 Milan Venišnik-Savinc, Odon Pakiž-Koki, Rihar Romih-Riki, Anton Zgonc-Vasja - pisni prispevki, hranjeni v arhivu SBB, M-III, P-I z dne 25. 4. 1985, M-I, P-III/10 z dne 16. 4. 1983, M-II, P-II/14 z dne 7. 3. 1983, M-III, P-IV/6 iz leta 1983.

58 Žužemberk je bil brez italijanske posadke od 13. julija do 21. avgusta 1942.

RAZHOD ČET BATALJONA

Vojaške sile 24. pešpolka, ki so 26. marca intervenirale pri žužemberški akciji, so se 27. marca okrepile še s 1. četo I. bataljona 24. pešpolka s sedežem v Straži ter z enotami iz Mirne Peči in Trebnjega. Italijani so nato iz raznih smeri krenili proti Ajdovcu, Brezovi Rebri in Ostremu Vrhu, ker so predvidevali, da se na tem območju nahajajo partizani.⁵⁹

Zasledovanje partizanov

Zgodaj zjutraj 27. marca 1942 je bilo v taborišču 2. čete pod Ostrim vrhom vse mirno. Borci so še spali in počivali, le izvidniške patrulje so odšle opazovat. Komandir 2. čete, tedaj komandant bataljonskega taborišča Dušan Švara, je bil že prejšnji večer odredil tri patrulje: eno proti Brezovi Rebri-Straži, drugo proti Globodolom, tretjo pa v smeri Ajdovec-Žužemberk z vodnikom Dragom Florjančičem na čelu.

Četni kuhar Jakob Golob-Jaka tisto noč ni zatisnil očesa, pripravljal je obilen zajtrk, golaž s polento. Ker je potreboval še vodo, je vodnik Štajerc poslal ponjo k studencu Alojza Rajerja-Miška in z njim še dva borca. Tam je ni bilo dovolj, zato je dežurni vodnik Štajerc poslal ponjo novo trojko, Francija Žiberta, Alojza Handlerja in Ivana Kolenca, h Konciljevi domačiji ob robu gozda, le dobrih 300 metrov od taborišča. Se preden so posodo napolnili, so zagledali Italijane, ki so prihajali od Globodolov. Oboji so bili presenečeni. Partizani so zbežali, Italijani pa so za njimi streljali, ko so bili že v gozdu. Franci Žibert je še med tekom zavpil, da so prišli Italijani.

Skoraj istočasno se je vrnila od Ajdovca izvidniška patrulja, ki jo je vodil Drago Florjančič. Takoj je obvestil komandirja Duleta in nato še komandanta bataljona Ivana Moreta ter političnega komisarja Dušana Pirjevca, da je okoli Ajdovca veliko Italijanov. Ker so se medtem oglašale tudi mine iz težjih minometalcev, četudi še v daljavi, se je taborišče vznemirilo.⁶⁰

59 Arhiv Ljubljana, IZDG - Visoki komisariat Ljubljana, fasc. 3/IV z dne 26. 3. 1942.

60 Alojz Vršnik-Lojzek - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-XI/2 z dne 7. 5. 1983.
Dušan Švara Dule - ustna pripoved M-III, P-IV z dne 15. 6. 1983.

Preplah v taborišču

Komandirji čet, Slobodan, Dule in Čort, so hitro zbrali svoje borce na treh različnih mestih taborišča in čakali na povelje štaba bataljona. Žal ga ni bilo, četudi sta bila Ivan More in Dušan Prirjevec sredi njih.⁶¹ Tedaj sta se hitro znašla komandirja 2. in 3. čete, Dušan Švara in Franc Pirkovič. Ker je prvi dobro poznal okolico, je s četo odhitel na rob gozda nad Konciljevo domačijo, da bi Italijanom preprečil prodiranje proti taborišču. Nekaj borcev je dal na razpolago kuharju Jaki, da so nekaj kotlov z golažem hitro poskrili v grmovju.

Medtem pa je komandir 3. čete s svojimi zasedel pobočje od taborišča proti vrhu Ostrega vrha, da bi zadržal Italijane, če bi prodrli v bližino od Konciljeve domačije ali Ajdovca.

Komandir 2. čete je imel namen napasti Italijane, bilo jih je verjetno le 40. Tedaj pa je prinesel kurir povelje štaba bataljona, naj se četa takoj vrne v taborišče na zborna mesto. Komandir se s takim poveljem ni strinjal in je zapustil položaj šele na ponovno, zelo ostro povelje.⁶²

Toda Italijani so medtem že opravili svoje. Zažgali so Konciljevo domačijo in med umikanjem proti Ajdovcu odpeljali s seboj družino brez gospodarja, ki je še pravi čas zbežal pred njimi.⁶³

Pripomniti moramo, da je do Konciljeve domačije prišla samo patrolja 40 vojakov, dejansko pa je bil bataljon že napol obkoljen, saj so bili Italijani na Brezovi Rebri, Frati, Malem Vrh, Globodolu, Grč Vrh, Golobinjeku. Ni podatkov, koliko jih je bilo, vsekakor pa veliko, saj so samo garnizije od Zagradca, Žužemberka do Straže šteje okrog tisoč vojakov. Poleg tega so bile močne posadke ob železniški progi, predvsem v Trebnjem in Novem mestu. Zato bi bilo poseganje v boj tvegana stvar. Da ni prišlo do večje bitke in težjih žrtev, se je zahvaliti samo nesposobnosti in mlačnosti Italijanov.

61 Dušan Švara-Dule, Alojz Rajer-Miško - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-III, P-IV z dne 15. 6. 1983, M-II, P-XVII/4 z dne 2. 8. 1982.

62 Dušan Švara-Dule, Alojz Rajer-Miško - ustna pripoved, pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-IV/1 z dne 15. 6. 1983, M-II, P-XCII/4 z dne 2. 8. 1982.

63 V Konciljevi družini je bilo štiri ali pet otrok. Pri umiku so Italijani odpeljali s seboj ženo z otroki in jih poslali v internacijo v Italijo. Od tam so se vrnili po kapitulaciji in živeli blizu Ostrega vrha pri drugih ljudeh. Koncilja, gospodar družine, je ob prihodu Italijanov pobegnil proti Dobrniču. Nekaj dni kasneje so ga na poti v Dobrnič, kamor je šel, da bi se oskrbel z novimi dokumenti, ker so mu prejšnji zgoreli, aretirali Italijani, ker je bil brez dokumentov. Tudi njega so odpeljali v internacijo v Italijo, od koder se je vrnil po kapitulaciji. Medtem je zasovražil partizane, se vključil med belogardiste in se do osvoboditve boril proti partizanom. Po vojni je bil aretiran, obsojena na smrt in ustreljen zaradi dokazanih hudodelstev proti partizanom. Na pogorišču Konciljeve hiše pod Ostrim vrhom je lovška družina iz Dobrniča po vojni zgradila lovski dom, na katerem je bila leta 1985 odkrita spominska plošča v spomin na nekdanje bivanje 2. čete v bližini.

Franc Pirkovič ni vedel, kaj se je dogajalo v taborišču in okoli Konciljeve domačije. Ni mu kazalo drugega, kot da je poslal k štabu bataljona kurirja z vprašanjem, kaj naj stori njegova 3. četa. Kurir se je vrnil z ukazom, da takoj zapusti položaj in se vrne v taborišče.

1. četa je na povelje komandanta in političnega komisarja bataljona ostala v taborišču pri štabu bataljona. Ko je prišla 2. četa v taborišče, ni našla tam nikogar več. Štab se je s 1. in 3. četo že umaknil iz taborišča na majhno ravnico, nedaleč od taborišča, in tam čakal še njo. Komandant in politični komisar bataljona sta Duleta takoj po prihodu poklicala na zagovor zaradi neposlušnosti.⁶⁴

Brez žrtev le ni šlo

Po napadu na karabinjersko postajo v Žužemberku 26. marca zvečer je politični komisar 1. čete bataljona Odon Pakiž počakal na Frati toliko časa, da so odšli že skoraj vsi borci proti Ostremu vrhu. Iz čete so se tedaj oddaljili Maks Petrič, Alojz Šprajcar, Alojz Potočar, Savo Grom in novinec Edo Arge-lovec, ki se je med potjo po žužemberški akciji priključil četi. Prvi štirje so imeli na nogah krvave žulje in so želeli na Frati malo počivati ter se kasneje priključiti četi.

Odon Pakiž se je na vso moč trudil, da bi jih prepričal, naj takoj nadaljujejo pot, kajti do Ostrega vrha s Frate ni bilo tako daleč. Toda niso ga hoteli poslušati. Najbolj se je upiral Maks Petrič-Pjotr, za katerega je imel Odon Pakiž vtis, da ga je premagalo malodušje.⁶⁵

Tudi borec 1. čete Brane Suhi je želel na vseh pet borcev vplivati kar se da prijateljsko in tovariško in skušal razbiti njihovo trdno odločitev, da ostanejo na Frati. Dopovedoval jim je, da bodo v taborišču pod Ostrim vrhom na varnem počivali in se pozdravili. Toda nič ni zaleglo. Prepričevali so Šenka, naj se jim pridruži in počaka z njimi na Frati do jutra. Tedaj naj bi odšli v bližino svojih domov in pojedli kaj dobrega, saj se bliža velika noč. Šenk odločno ni bil za to. Opozoril jih je, da bataljon gotovo ne bo dolgo ostal na tem območju in da bodo potem težko iskali zvezo s svojo četo. Misleč, da jih je le prepričal in da bodo prišli za njim v taborišče, sta jih s Pakižem pustila na Frati in odšla v svojo četo.⁶⁶

64 Dušan Švara-Dule - ustna pripoved M-III, P-IV z dne 15. 6. 1983.

65 Odon Pakiž-Koki - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-III/10 z dne 25.

66 Brane Suhi-Šenk - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-II/6 z dne 26. 3. 1983

Vseh pet se je dokončno odločilo, da ostanejo pri svojem načrtu. Varno so prespali na Frati. Zgodaj zjutraj jih je aktivist Jože Mavsar odpeljal proti taborišču pod Ostrim vrhom. Ko so prišli nekaj sto metrov pred Konciljevo domačijo, je bila ta že v plamenih. Mavsar jih je pustil tam in se vrnil na Frato. Jožetu in Justini je hitel povedati, da Konciljeva domačija gori in da je tam okoli polno Italijanov.

Vzнемirљive novice so zjutraj 27. marca prihajale na Frato tudi od Ajdovca, Straže in iz Globodolov. Kazalo je, da Italijani obkoljujejo Frato. Jože in Kristina z dečkom Zdenkom so se zato umaknili v gozd na varno. Toda Justina Zupančič-Kristina se je kmalu vrnila v kočo, da bi odnesla na varno že na pol skuhamo kosilo.

Tedaj se je vrnila s poti na Ostri vrh tudi peterica partizanov z Maksom Petričem na čelu. Vsa nesrečna in v skrbeh jih je Kristina nagovarjala, naj se hitro umaknejo čim globlje v gozd. Toda njeno opozorilo ni zaleгло. Maks Petrič in novinec Edo Argelovec sta sama odšla proti Brezovi Rebri, medtem ko so se Alojz Potočar, Savo Grom in Alojz Šprajcar spustili v dolino proti Globodolom.

Tudi Kristina je šla z njimi, da bi jih le kako rešila pred Italijani. Ko so že nekaj časa čepeli skriti med gostim drevjem in grmičevjem, se je fantov polotila lakota. Kristina jih je potolažila, da ima v kočii na Frati še lonec tople krompirjeve juhe. Naročila jim je, naj jo počakajo v skrivališču, ker se bo takoj vrnila.

Ko se je vračala iz kočii, se je pred njo nenadoma nekaj zalesketalo. Malo bolje je pogledala in opazila med gričevjem čelado ob čeladi. "Italijani", je pomislila in naglo porinila lonec v grmičevje, sama pa se je stisnila k deblu debele smreke, porasle s košatimi vejami vse do tal. Za njo je tedaj priteknel psiček Muki. Hitro ga je zgrabila za smrček in tako preprečila lajež.

Italijani, ki so prišli na Frato od Ajdovca, so obkolili kočo. Dodobra so jo preiskali in vse razmetali, kot so bili vajeni. Na srečo niso odprli zaboja, v katerem je bilo shranjenih precej italijanskih uniform in perila. Ker niso našli nič sumljivega, so se na strel poveljujočega spet vrnili proti Ajdovcu.

Kristina se je takoj vrnila v skrivališče, a partizanov ni bilo več tam. Umaknili so se v dolino, proti Globodolom, kjer so padli v roke Italijanom.⁶⁷

Ti so se nad njimi hudo znesli. Odpeljali so jih v Srednji Globodol in jih zasmehovali. S Sava Groma so trgali rdečo sokolsko srajco, misleč, da je vodilni komunist. Koščki njegove rdeče srajce naj bi jim pomenili neka-kšno relikvijo v pogonu za komunisti. Po zasmehovanju in mučenju so vse tri ustrelili.

67 Justina Zupančič-Kristina - Justina Zupančič, Frata, stran 35-36.

Blizu Brezove Rebri so Italijani, ki so prišli iz Straže, ujeli Maksa Petriča in prišleca Eda Argelovca. Po poročilu italijanskih karabinjerjev v Novem mestu povzamemo, da so Maksa Petriča in Edija Argelovca zajeli vojaki 1. čete 1. bataljona 24. pešpolka iz Straže, ko so "čistili" teren. Oba zajeta partizana sta bila ustreljena 27. marca ob 21. uri zvečer v barakarskem naselju 2. skupine artilerijske enote v Straži.⁶⁸

Tako je izgubilo svoja življenja pet mladih partizanov. Imena teh so vklesana na spomenikih vojnih žrtev na pokopališču v Globodolu.

V Dobravškem gozdu pri Dobrniču

Z ravnice v gozdu pod Ostrim vrhom je sredi dopoldneva 27. marca krenil bataljon proti Dobrniču pod vodstvom komandanta Ivana Moreta in političnega komisarja Dušana Pirjevca.

Po gozdu je bataljon prehodil precejšnjo pot. Prečkal je cesto Dobrnič-Ajdovec med Vrbovcem in Podlipo in se okrog poldneva utaboril v Dobravškem gozdu, blizu vasi Dobrava. Tako je bilo s štirimi stražarskimi mesti poskrbljeno za zavarovanje začasnega taborišča in izvidniškimi patroljami, trojkami, ki so bile poslane proti Dobrniču, bližnji Dobravi in Ajdovcu. Vendar Italijanov ta dan na dobravško območje ni bilo.⁶⁹

Medtem ko so sredi popoldneva partizani počivali v gozdni senci, je štab bataljona sklical posvet s poveljniki čet. Tam so določili, na katera območja bodo čete odšle in kakšne naloge naj opravijo. 1. četi je bilo odrejeno trebanjsko-mirnsko območje do takratne nemško-italijanske meje, 2. četi območje od levega brega Krke prek Šmarjete in Škocjana do začasne nemško-italijanske meje na črti Zameško-Telče-Tržišče, 3. četi pa gorjansko območje, šentjernejska in kostanjeviška dolina.

Komandant Ivan More jih je seznanil s sklepom OK KPS in OO OF Novo mesto, da mora po žužemberški akciji bataljon iz dotedanje ilegalnosti v javnost, med ljudi. Tako bi se partizani zblížali s prebivalci in ti z njimi. To bi četam omogočilo uspešnejše akcije proti okupatorski vojski in domačim izdajalcem. Čete bataljona naj se številčno ojačajo in postanejo jedro novih vojaških enot na Dolenjskem. Delujejo naj samostojno, vendar še vedno v skladu s štabom bataljona.

68 Arhiv Ljubljana, IZDG - Visoki komisariat Ljubljana, fascikel 3/IV in CC RR fascikel 158/III

69 Alojz Vršnik-Lojzek – uradni zapis razgovora, v arhivu SBB, M-III, P-XI/2 z dne 7. 5. 1983

Naj navedemo nekaj pomembnih nalog, ki so jih imele čete kot samostojne partizanske enote na svojih območjih:

- vojaško in politično usposabljanje borcev,
- postavljanje stalnih zased okupatorjevi vojski ob cestah, železniški progi in blizu sovražnikovih postojank,
- organiziranje propagandnih vojaško-političnih akcij po vaseh,
- organiziranje zanesljive obveščevalne službe,
- odkrivanje mreže domačih izdajalcev,
- zbiranje novih partizanskih prostovoljcev, zbiranje orožja, streliva, sanitetnega materiala, obleke, hrane itd.

Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je ostro kritiziralo tako "samostojno" akcijo OK KPS Novo mesto glede razdelitve čet bataljona na posamezna območja z že omenjenimi osnovnimi nalogami. Mislili so, da se bo s tem partizanstvo na Dolenjskem razsulo in da bo prišlo do nepotrebnih težav. Zaradi tega je Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet poslalo na Dolenjsko svojega člana Nandeta Kavčiča. Od okrožnega komiteja je zahteval pojasnilo, kaj se v resnici dogaja na Dolenjskem. Hotel je vedeti, kje se nahajajo čete in kaj počenjajo, kdo usklajuje njihovo delo. Zanimalo ga je tudi, kje se nahaja štab bataljona.

Sekretar OK KPS Novo mesto Viktor Avbelj-Rudi je omogočil Nandetu Kavčiču obisk čet bataljona, da se je lahko sam prepričal o njihovem delu in o pravilnosti odločitve OK KPS Novo mesto.

Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je na podlagi Kavčičevega poročila odobrilo ravnanje novomeške partijske organizacije. Ugotovilo je tudi, kako pomembna je bila tedaj usklajevalna vloga OK KPS Novo mesto.⁷⁰

Med čakanjem borcev bataljona v dobnavski gmajni se je vrnila patrolja iz Dobrave s poročilom, da okoli vasi ni Italijanov. Lahko so opravili zaprisego borcev bataljona. Besedilo prisega je bral politični komisar bataljona Dušan Pirjevec-Ahac, borci pa so ga za njim ponavljali:

"Prisegam pred svojim narodom in svojimi sobojevniki, da bom dal vse svoje sile in vse svoje sposobnosti osvobodilni stvari slovenskega naroda, delovnega ljudstva ter vsega naprednega in svobodoljubnega človeštva v sveti vojni proti fašističnim tlačiteljem in barbarom, da ne bom zapustil partizanskih vrst, v katere sem prostovoljno in zavestno vstopil, in da ne bom odložil orožja do popolne zmage nad fašističnimi okupatorji, do popolnega uresničenja velikega osvobodilnega cilja slovenskega naroda.

70 Viktor Avbelj-Rudi - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-VIII/2 z dne 25. 3. 1987.

Prisegam, da bom v boju za te velike osvobodilne cilje s svojo krvjo branil čast in nedotakljivost naše partizanske zastave in da bom, če bo potrebno, žrtvoval tudi svoje življenje.

Za svobodo v boj!⁷¹

Medtem ko so borci bataljona prisegli in preden so se razšli po četah, je komandir 2. čete Dušan Švara-Dule poslal proti taborišču pod Ostrim vrhom izvidniško patroljo dvanajstih borcev pod vodstvom Džordža. V patrolji sta bila tudi domačin Edvard Valant-Edi, ki je dobro poznal teren, in četni kuhar Jakob Golob-Jaka.

Patrulja se je previdno približevala pogorišču Konciljeve domačije in srečno prispela v taborišče. Nikjer ni bilo Italijanov. Na dnu kraške vrtače je še vedno stal nedotaknjen veliki kotel že kuhane polente. Prav tako so našli v grmičevju še dva kotlička toplega golaža. Vodnik izvidniške patrolje je poslal tri borce z Edvardom Valantom poročat štabu, da je na tem območju vse mirno in da kuhar Jaka že pripravlja večerjo za ves bataljon.

Po zaprisegi je bila izvedena tudi delna reorganizacija čet. Nekateri borci so po svoji želji prišli iz ene v drugo četo in se tako združili z znanci in prijatelji iz doline. Tedaj jih je zlasti iz 2. čete več prišlo v 1. četo.

Prav tako so po prisegi morali vsi oddati denar, osebne legitimacije, če jih niso že prej, in predmete, ki bi jih lahko ovirali pri pohodih. Legitimacije in predmete so zakopali, denar pa porazdelili po četnih skupnostih.⁷²

Odhod čet na nove položaje

Treba je povedati, da seje odtlej dalje štab bataljona preveč oddvajal od čet. Ivan More-Žan in Dušan Pirjevec-Ahac sta prihajala v čete zelo poredkoma, najpogosteje le v 3. četo zaradi pomoči Belokranjcem, da bi se partizanstvo med njimi spet čim prej opomoglo. Sicer pa sta se "štabovca" s svojo zaščitno enoto, ki jo je vodil Janez Majnik-Džems, premikala po območju bataljona čisto brez vsakih posebnih obveznosti, kar sama po svoje.⁷³

Medtem so komandirji že obvestili svoje čete o odločitvi štaba bataljona, da se bataljon razide po četah. Sporočila so bili borci zelo veseli in se takoj pričeli pripravljati na odhod.

71 Zbornik dokumentov in podatkov NOV jugoslovanskih narodov, VI. del, 1. knjiga, stran 41.

72 Alojz Vršnik – Lojzek – pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-XI/2 z dne 7. 5. 1983.

73 Dušan Švara-Dule – ustna pripoved M-III, P-V z dne 28. 1. 1987

1. četa je odšla na pot že v zgodnjem mraku. Krenila je proti Selom pri Šumberku in nato dalje proti Blatnemu klancu, kjer je bil končni cilj čete. Malo kasneje sta za 1. četo odšla s svojim spremstvom, ki gaje vodil Ivan Majnik-Džems, tudi Ivan More-Žan in Dušan Pirjevec-Ahac. Vendar sta se že med potjo ločila od čete in s spremstvom krenila proti Rdečemu Kalu ter se tam nastanila v neki zidanici. S hrano sta se oskrbela preko aktivistov z Rdečega Kala. Naslednjega dne, tj. 28. marca, sta se četi spet pridružila.

Bilo je že pozno, ko sta prišla 2. in 3. četa iz dobравškega gozda v taborišče pod Ostrim vrhom. Kuhar Jaka je s pomočniki hitro razdelil hrano. Brez daljšega počitka sta nato četi že v temni noči zapustili taborišče. Še preden sta zavili v dolino proti Globodolom, se je, kot je bilo pričakovati, od 3. čete ločil Jonov vod z osemnajstimi borci, ki so bili večinoma doma v Podturnu in Podhosti. Dogovorjeno je bilo, da bo Jon svoj vod spet prepeljal v 3. četo, ko bo na domačem območju zbral več fantov, sposobnih za boj, nabral več orožja in druge vojaške opreme in organiziral potrebno obveščevalno mrežo na desnem bregu Krke.⁷⁴

Namen vodnika Ivana Piclja-Jona je bil, da pri Gorenjem Polju prečka Krko in se vrne z borci na desni breg Krke, pod Kočevski Rog.⁷⁵

Ko je Jonov vod v noči na 28. marec prišel v bližino Gorenjega Polja, je prenesla predhodna patrolja iz vasi vest, da je Rog poln Italijanov in da zato tudi pot čez most na Krki ni varen. Vesti ni ne tedaj ne kasneje nihče preverjal. Po vsem sodeč je bila neresnična. Po kratkem posvetu so borci Jonovega voda sklenili, da se za nekaj časa razidejo po svojih domovih, orožje poskrrijejo in se v desetih, največ štirinajstih dneh spet zberejo na Rogu. Večina se je tudi držala dogovora. Skupina, doma iz Podturna in bližnje okolice, z Jonom na čelu pa je ostala skupaj, ne da bi se razšla. Ko so prišli po razhodu v Gorenjem Polju po mostu čez Krko, so se zatekli na Rigel.

Bilo jih je okoli deset. 3. aprila so odšli proti kraški jami nad Podturnom, imenovani Skedenj. Kmalu zatem so dobili zvezo z novo partizansko enoto, ki je štela okoli 45 borcev.

Prišli so po nalogu Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet. Zbrani so bili iz Ljubljane in okolice, vodil pa jih je Martin Kos-Martinov. Zato se je imenovala tudi Martinova četa. Prišli so na Kočevski Rog in se utaborili v zapuščeni vasi Pogorelec, kasneje pa so se premaknili v Podstenice.

74 Ne držijo povojna natolecvanja, da je 27. marca Ivan Picelj-Jon z borci svojega voda dezertiral iz čete, ko je četa po žužemberški akciji odhajala na Gorjance.

75 Viktor Avbelj-Rudi, Franc Pirkovič-Čort - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-I, P-VII/2 z dne 25. 3. 1987, M-II, P-IV/3 z dne 29. 9. 1984.

Trije belokranjski borci s Stanetom Cuznarjem na čelu, ki so bili dotlej v Jonovem vodu, so se ločili in se vrnili v Belo krajino z namenom, da bi se takoj vključili v kako belokranjsko partizansko enoto na tem območju. Kot je znano, so se takoj priključili skupini belokranjskih prostovoljcev, ki se je zbirala nad vasjo Popovići na Gorjancih.⁷⁶

Kmalu so se skoraj vsi borci Jonovega voda spet vrnili v partizane, v Kosovo četo na Rogu, ali pa so delali doma kot dobri aktivisti OF. Splošno velja za vse partizane, da so se želeli bojevati predvsem na območju, kjer so bili doma in dolga leta živeli. Tega danes ne bi smeli obsojati kot dezerterstvo, saj v takih odločitvah tistega časa ni bilo nič slabega.⁷⁷

2. četa in drugi vod 3. čete, ki ga je vodil Maks Vale-Fiči, sta krenila v dolino in okrog polnoči prišla v Srednji Globodol. Tam so od ljudi izvedeli, da so Italijani ustrelili tri borce njihovega bataljona, in sicer: Alojza Potočarja, Alojza Šprajcarja in Sava Groma. Partizani so nemoteno nadaljevali pot in pri zaselku Rogovila prečkali državno cesto Ljubljana-Novo mesto in potem še železniško progo.

Še pred 28. marcem sta se četi ustavili v gozdu blizu Velikega Kala. Počivališče so partizani takoj dobro zavarovali s stražami in izvidniškimi patroljami proti Mirni Peči. Posebna izvidniška patrolja je odšla tudi v vas Orkljevec pri Velikem Kalu k znanemu zaupniku in dobremu aktivistu OF Jožetu Šaliju z nalogo, da poizve o razmerah na tem območju in da priskrbi hrano za četi. Izvidniška patrolja se je hitro vrnila z vestjo, da je v dolini sicer mirno, da pa Italijani od časa do časa z motornimi vozili nadzirajo glavno cesto med Novim mestom in Trebnjem. Zaradi previdnosti pred morebitnimi ljudmi v vasi, ki še niso bili naklonjeni partizanom, so vaščani z Velikega Kala šele proti mraku prinesli dovolj hrane v koših in košarah. Borci so se dobro okrepcali pa tudi za popotnico so dobili kruha in suhega svinjskega mesa ter napolnili nekaj čutaric z žganjem in vinom.

Po izdatni večerji sta četi nadaljevali pot. Drugi vod 3. čete se je blizu Karteljevega pod Hmeljnikom ločil od 2. čete. Nadaljeval je pot proti Beli Cerkvi, pri Dragi po mostu prečkal Krko in prišel še do jutra 29. marca na območje Kobile na Gorjancih. 2. četa pa je pri Karteljevem krenila proti Novi Gori, kjer je tudi prebila ostanek noči. Drugi dan je četa prehodila še ostalo pot in se ustavila v gozdu Radulja, kjer se je tudi utaborila.

76 Janko Jarc: Partizanski Rog, stran 58-59.

77 Viktor Avbelj-Rudi - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-VIII/2 z dne 25. 3. 1987.

1. ČETA

Kolona borcev 1. čete, ki je tedaj štela petdeset borcev, razporejenih v dveh vodih, je iz dobnavškega gozda krenila v mraku proti Selom pri Šumberku. Pot jih je vodila skozi vas Lisec do Kozjaka. Ustavili so se pri osamljeni kmetiji, blizu Gornjega Kamenja, kjer je včasih stal grad Kozjak. Naslednji dan, 28. marca, se je četa zadrževala ob razvalinah gradu. Zvečer pa se je preselila na osamljeno Mulhovo kmetijo, po domače pri Skončakovih ali Kozjaških.

Jože Prijatelj-Slobodan, komandir čete, je počivališče primerno zavaroval, četudi četa ni imela namena ostati tu dalj časa. To območje so namreč pogosto nadzirali Italijani. Stražo je postavil na skednju domačije, od koder se je dobro videlo proti Mali vasi, Luži, Knežji vasi, Selcam in tja do Občin.

28. marca so četo obiskali terenski aktivisti iz bližnjih vasi. S četnim in bataljonskim poveljstvom so se pogovarjali o povezavi s partizani, obveščanju, zbiranju hrane, orožja, streliva in druge opreme, potrebne partizanom. Aktivist Franc Slak iz vasi Gornje Vrhe je četi dobavljal hrano.⁷⁸

Dim proti Selom pri Šumberku

Ko so se 28. marca v počivališče čete vrnile izvidniške patrulje od Sel pri Šumberku z vestjo, da so tam opazili visok dim, sta komandant bataljona Ivan More-Žan in politični komisar Dušan Pirjevec-Ahac takoj poslala močnejšo izvidniško patruljo poizvedovat, kaj se dogaja.

Ta patrulja se je pritihotapila v gozd na Kremenjku in videla, da tam tabori veliko oboroženih ljudi, morda partizanov. Na to sporočilo sta takoj odšla tja komandant in politični komisar bataljona, z njima pa tudi politični komisar čete Odon Pakiž-Koki s skupino borcev.

Skupina se je previdno približala taborišču in kmalu ugotovila, da tam tabori 2. štajerski bataljon, ki sta mu poveljevala Franc Rozman-Stane in Dušan Kveder-Tomaž. Z njima je bil tudi Peter Stante-Skala.

Medtem ko sta se Ivan More in Dušan Pirjevec pogovarjala s Francem Rozmanom in Dušanom Kvedrom, so se drugi z Odom Pakižem razkropili po taborišču Štajercev. Občudovali so lepo urejeno in čisto taborišče, dobro disciplino in predvsem oborožitev.

78 Alojz Vršnik – Lojzek – pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-XI/2 z dne 7. 5. 1983.

Med borci so našli tudi mnogo svojih prijateljev in znancev, zato je bilo srečanje še posebej prisrčno. Bataljon je že imel težki mitraljez, več puškomi-traljezov in verjetno v taborišču ni bilo neoboroženega borca.

Takoj po vrnitvi s Kremenjka je bil odrejen premik 1. čete bataljona proti Blatnemu klancu.⁷⁹

Premik čete v dveh smereh

Zaradi potrebne previdnosti je bilo dogovorjeno, da se bo četa premikala v novo taborišče na Blatnem klancu v dveh smereh. Komandir Slobodan je vodil prvi vod z vodnikom Stanetom Boljetom-Kavbojem. Politični komisar čete Odon Pakiž-Koki pa drugi vod z vodnikom Rihardom Romihom-Riki-jem.

Borci prvega voda so na poti proti Blatnemu klancu, bilo jih je okoli tride-set dobro oboroženih, obšli vas Občine ob glavni cesti Ljubljana-Novo mesto in nato prečkali še železniško progo ter potok Temenico med Veliko Loko in Kamnim Potokom. Ponoči 29. marca so prišli na kmetijo Janeza Marna v vasi Hudeje pri Trebnjem.

Pri Marnovih je bila pomembna partizanska javka. Aktivisti so tja prinašali zbrano hrano in drugo blago za partizane. Tam so se zbirale skupine ali posamezniki prostovoljci, ki so bili na poti v partizane. Tako se je prav tedaj tam mudila tudi manjša skupina z Mirne.

Stanetu Bulcu je namreč 26. marca naročil Franc Lunaček, aktivist na Mirni, naj se takoj poveže z Mirkom Vrtačnikom v Sv. Križu (zdaj Gabrovka), ta pa z Radetom Borštarnjem, ki naj uredi, da se bo še isto noč zglasilo na javki pri Marnovih v Hudejah devet novih borcev s svetokrižkega območja. Za odhod so se dogovorili Stane Bulc, Adolf Gospodarič, Lado Kavčič in Jože Štepic, ki sta jih povezala mirnska komunista in aktivista OF Riko Kolenc in Franc Lunaček.

Šele med 26. in 28. marcem so se ti borci utaborili v gozdu za mirnskimi gradom. Tja so prinašali svojo opremo, orožje, strelivo in pod šotorom prebili dan ali dva. V jutranjih urah 28. marca so šotor podrli in prek Gorenje vasi prišli na partizansko javko k Marnovim v Hudeje okoli 23. ure zvečer.

Tam jih je sprejel domači sin Jože, nekoliko kasneje pa se jim je pridružil še njegov starejši brat Janez, kasnejši partizanski Črtomir. Ta jim je tudi povedal, da se bodo ponoči priključili partizanski enoti, ki bo prišla mimo.

79 Odon Pakiž-Koki - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-III/12 z dne 25. 2. 1983

Dobro uro kasneje je res prišel vod 1. čete 1. dolenskega partizanskega bataljona. Vsi so se okrepčali in odpočili, napolnili nahrbtnike s hrano, pripravljeno za četo, in skupaj odšli proti Blatnemu klanecu, cilju pohoda.⁸⁰

Pot jih je vodila skozi Brezovico. Pri Kocjanovih so izvedeli, da ima sed skrito orožje. V skrivališču pa so dobili le eno puško. Prekoračili so cesto in železniško progo Trebnje-Mirna pod vasjo Gomila, šli mimo gradu Lanšprež in od tam krenili v breg proti Gradišču. Ustavili so se pri Bukovčevi zidanici iz Velike Loke.

Po kratkem postanku so krenili dalje skozi Staro Goro in Praprotnico. V jutranjih urah 30. marca pa so prišli na cilj na Blatnem klanecu.⁸¹

Drugi vod sta popeljala na pot vodnik Rihard Romih in politični komisar čete Odon Pakiž. Priti so morali na Staro Goro in tam počakati na sla, ki naj bi jih odpeljal v novo četno taborišče. Pohod ni bil prav nič prijeten. Borci so bili slabo obuti in oblečeni, vreme pa je bilo zelo grdo. Ohladilo se je, ves čas je rosilo, vmes pa je naletaval sneg. Železniško progo Trebnje-Novo mesto so prečkali blizu Ponikev. Do tja jih je vodil borec iz voda Tomaž Škufca-Gandi, od tam dalje pa domačin Franc Šepic-Leon. Oba vodiča sta zatrjevala, da pot dobro poznata. Toda po dobri uri naporene hoje v snežnem metežu in po zasneženem gozdu, ko bi bili že davno morali priti do vasi Lukovek, so se iznenada spet znašli blizu železniške proge. Skoraj uro so hodili v začaranem krogu.

Po kratkem posvetu so se odločili, da bodo nadaljevali pot kar po železniški progi. Kmalu so prišli do železniškega predora pod Sv. Ano med Ponikvami in Mirno Pečjo in naleteli na Italijane, ki so stražili predor. Ti so prej opazili partizane, kot pa le-ti njih. Naglo so se umaknili v predor, ne da bi oddali en sam strel. Partizani niso vedeli, da je predor zastražen.

Ko so se le nekako znašli, so krenili v vas Lukovek in se tam ustavili pri vaškem aktivistu, po domače Saporju, ki jim je pripravil hrano in prenočišče. Že 29. marca popoldne so odšli iz Lukovka proti Stari Gori, kjer so se ustavili v zidanici Cirila Bukovca iz Velike Loke. Premraženi do kosti so zakurili ogenj pred zidanico, da bi se ogreli, posušili premočena oblačila in skuhal nekaj hrane za večerjo.

Ker Rikijevega voda ni čakala zveza, so borci prespali noč kar v zidanici. Zvezo so dobili šele 31. marca popoldne in takoj odšli proti Blatnemu klanecu. V novem četnem taborišču v Blatnem klanecu je bil tedaj že 1. vod čete,

80 Alojz Vršnik-Lojzek - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-XI/3 z dne 7. 5. 1983.

81 Stane Bule - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-V/3 in VI z dne 27. 9. 1983.

ki je tja prispel v jutranjih urah 29. marca.⁸²

Zemljanka ali pokrita lopa

Aktivistom na Trebanjskem in Trebeljskem je bilo znano, da bo prišla na območje Blatnega klanca 1. bataljonska četa. Aktivista Nace Majcen-Taras iz Mokronoga in Janez Marn-Črtomir iz Hudej sta takoj združeno stopila na delo. Imela sta nalogo, da izbereta kraj in postavita zemljanko. Že sredi marca sta našla za taborišče najbolj primerno mesto v gozdu v Blatnem klanecu in takoj oskrbela vse potrebno za gradnjo.

Pri tem delu je bila posebno prizadevna trebanjska skupina aktivistov. Črtomir je na hitro zbral devet fantov, ki so bili že pripravljeni za odhod v partizane, da bi postavili zemljanko. To so bili Jože in Alojz Marn, (Črtomirjeva brata), Tone Gašperšič, Alojz Pižmoht-Šiftar, Tone Drašler-Jurič, Franc Vrhovšek-Čičerka, Omahen, Zupančič in Edvard Kolenc-Blaž.

Zvezo z graditelji je vzdrževal v povezavi z Janezom Marnom in Nacetom Majcnom aktivist Ciril Bukovec.

Z gradnjo zemljanke so pričeli 15. marca. Ciril Bukovec je priskrbel na žagi v Veliki Loki zadostno količino desk in tramovja. Zagotovil je tudi prevoz vsega na mesto bodočega taborišča, medtem ko je gradnjo vodil Janez Marn-Črtomir.

Pod vodstvom Cirila Bukovca so vozniki brez težav pripeljali les do Kaferlja na Gradišču. Od tam dalje pa ga je že omenjenih devet prostovoljcev preneslo do Blatnega klanca. Vreme je bilo tedaj še vedno zelo neugodno, tako da graditelji niso mogli pohiteti z delom. Zravnali so teren, postavili tramiče nosilce, podpornice in napravili leseno streho. Tedaj so obstali, ker so menili, da do prihoda čete ne bodo mogli zgraditi zemljanke do kraja. Ostali so pri strehi, v sosesčini pa napravili še eno takšno zavetišče. Tako sta nastali v Blatnem klanecu namesto prave zemljanke le dve lopi. Ena je služila za kuhanje, druga pa je dajala streho tistim borcem, ki niso imeli šotorov. V četi je bilo premalo šotorskih kril.⁸³

82 Jože Udovič-Topsi - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-IV/1 iz leta 1983.

83 Nace Majcen-Taras, Ciril Bukovec in Alojz Pižmoht - pisni prispevki, hranjeni v arhivu SBB, M-I, P-II z dne 17. 10. 1983 M-IV, PI z dne 19. 12. 1983, M-I, P-I iz leta 1982.

Taborišče na Blatnem klanecu

Ko sta se pojavili bataljonska 1. četa in enota 2. štajerskega bataljona na trebanjskem, mirnskem, mokronoškem in šentruperškem območju, je njihova prisotnost dala narodnoosvobodilnemu gibanju veliko vzpodbudo.

Po prihodu 1. čete na Blatni klanec so terenski aktivisti organizirali številne sestanke po bližnjih vaseh.

Pogovarjali so se o ciljeh OF, o preskrbi bataljona in o številnih drugih nalogah. Skoraj vsaka hiša okoli Blatnega klanca je na kakršenkoli način pomagala partizanom. Porajale so se prisrčne tovariške zveze med partizani in prebivalstvom.

Zadnje dni marca je prišla v četno taborišče na Blatnem klanecu tudi večja skupina prostovoljcev iz Tržišča, z njim so bili še bratje Jože, Rudi in Edo Gačnik, Jože Repič in Tone Borštnar. Odhod te skupine je vzbudil vseokrog še večje zanimanje in zavzetost ljudi za narodnoosvobodilni boj. Kmalu se jim je priključila še večja skupina prostovoljcev z območja Tržišča, Malkovca in Gabrovke.

Prvi vod čete (vodnik Stane Bolje-Kavboj) je zavzel položaj s puško-mitraljezom na koti 543, približno sto metrov zahodno od dolinice z "lopami", kjer je bila ob potoku kuhinja in četno poveljstvo. Prvi vod je s patroljami nadzoroval območje okrog Debenca in Trebelnega. Drugi vod se je utaboril takoj nad kuhinjo ob poti na precej ravnem terenu. Varoval je položaj proti Košučju in Zabukovju, s svojimi izvidnicami pa obvladoval območje Stare Gore, Lukovka in Nemške vasi.

Vse je bilo treba predvideti, tudi morebitni napad Italijanov na četno taborišče. Prvi vod je imel edini puškomitraljez, zato je bil postavljen na najbolj pomembno mesto.

Za zavarovanje taborišča so imeli četni vodi pripravljene posebne obrambne položaje, ki so omogočali hitro akcijo, če bi Italijani napadli s katerokoli strani.⁸⁴

Izdaja javke pri Marnovih

Vasica Hudeje je blizu Trebnjega. Ivan Marn, znan kot dober kmetovalec, je že od začetka narodnoosvobodilnega boja sodeloval z gibanjem. V njegovi hiši je bila ves čas partizanska in aktivistična javka, na katero so prihajali

84 Odon Pakiž-Koki in Alojz Vršnik-Lojzek - pisna prispevka, hranjena v arhivu SFF, M-I, P-V z dne 8. 10. 1985, M-III, P-XI/3 z dne 7. 5. 1983.

na poti v partizane posamezni prostovoljci ali večje skupine s trebanjskega območja in od drugod.

Zaradi tega so Marnovi uživali velik ugled. Žal niso imeli dolgo miru. Izdajalci so budno spremljali njihovo dejavnost in sporočali Italijanom v Trebnjem o vsem, kar se je tam dogajalo.

Ivan Marn in njegova žena Marija, po domače Micka, sta imela pet sinov, Janeza (Črtomira), Franca, Antona, Jožeta in Alojza, ter hčer Marijo.

4. aprila popoldne je prihrumela iz Trebnjega v Hudeje enota črnih srajc in karabinerjev. Kot so Italijani kasneje sami poročali o tem dogodku, so presenetili sina Alojza, ki je hotel z zabojem streliva pobegniti v bližnji gozd. Italijani so za njim streljali in ga težko ranili. Po nekaterih pripovedih v roko, po drugih pa v glavo, skozi obe ličnici. Ranjenega so ujeli in ga odpeljali v svojo vojaško bolnišnico v Trebnje.⁸⁵

Četo je zelo prizadelo, da je pri Marnovih z aretacijo Alojza in s stalnim nadzorom nad domačijo zgubila tako varno in zanesljivo javko. S pomočjo terenskih aktivistov in obveščevalcev so kmalu ugotovili, da je Marnove izdal Franc Kolenc iz Brezovice, ki je že dalj časa služil okupatorju kot tolmač, hkrati pa je večje izdajalce domačine za majhne "judeževe" denarce.

Poveljstvo 1. čete je naglo ukrepalo. V dolino je poslalo skupino borcev z nalogo, da najde izdajalsko družino in jo po pravilu "zob za zob" pobije. Brez težav so prišli sredi noči na Kolenčevo domačijo. Morali so ubiti gospodarja Franca Kolenca, njegovo ženo in sina. Nič niso pomagale obljube, da ne bodo več izdajali, da so bili zapeljani, zvečer 6. aprila je bila sodba izvršena. Svinčenko so samo oplazile njunega sina, tudi izdajalca, da je ranjen padel, se potuhnil in si tako rešil življenje. Naslednjega dne so ga Italijani odpeljali v svojo vojaško bolnišnico v Trebnje in ga pozdravili.⁸⁶

Italijansko poveljstvo v Trebnjem je o dogodku obvestilo Visoki komisariat v Ljubljani, da so se 6. aprila okoli 24. ure v bližini Brezovice pri Mirni pojavili Ivan Marn (Črtomir), komunist, in še dva druga upornika ter napadli domačijo dninarja Franca Kolenca. Napadalcı so bili oboroženi s puškomi-traljezom, puško in pištolo. Ubili so Franca Kolenca, njegovo ženo, njuno hčerko in težje ranili sina Franca.

Italijani so v svojem poročilu oziroma telegramu zapisali, da so partizani

85 Arhiv IZDG - Visoki komisariat Ljubljana, fascikel 3/V; Zoran Hudales, Občina Trebnje v NOB, stran 191-192; Ignac Uranjek, Hudeje - zapis osebne pripovedi, hranjen v arhivu SBB, M-IV, P-I, z dne 31. 12. 1983.

86 Zoran Hudales, Občina Trebnje v NOB.

verjetno to storili zaradi tega, ker je Franc Kolenc trebanjski posadki 4. aprila prijavil Alojza Marna, ker je nameraval pobegniti v bližnji gozd z zabojem eksploziva in streliva. Ko so ga obstrelili, so ga odpeljali v Trebnje.⁸⁷

jutranjih urah 7. aprila so kraljevi karabinjerji in pripadniki oddelka črnih srjac iz Trebnjega izvedli očiščevalno akcijo med Brezovico in Hudejam. To pot so natančno preiskali hlev in stanovanjsko hišo Ivana Marna in našli v njej zaboj eksplozivnega materiala. Zato so nemudoma zažgali obe poslopji. Med požarom je bilo slišati eksplozije, kar je dokaz, daje bilo v obeh prostorih skritega še več eksploziva in streliva.

Gospodarja so pred domačijo takoj ustrelili⁸⁸, ženo Marijo in hčerko Marijo kot tudi že nekaj dni prej težje ranjenega sina Alojza pa odpeljali v internacijo v Italijo, najbrž na Rab. Sinova Janez (Črtomir) in Jože sta odšla v partizane, za njuna brata Franca in Antona pa se nič ne ve. Znano pa je, da je Janez Marn-Črtomir kasneje odpeljal v Dolenjski četniški odred (Črna roka) vse svoje brate in postal komandant tega odreda.⁸⁹

Zadnje dni je zapadel sneg, a ga je hitro pobralo. V taborišču še niso imeli četnega kuharja, zato so kuhali izmenično, za kuhalnico pa je prijel vsak, kdor se je le malo razumel na to opravilo.

Rihard Romih-Riki je bil tudi v partizanih vselej pripravljen lotiti se vsakega dela. Tako je hotel začasno rešiti vprašanje kuharja, in je to delo sam prevzel. Zelo se je trudil, da bi kupal užitno in dobro hrano, kar tedaj ni bilo težko, saj so borci prinašali iz doline dovolj hrane, zlasti z Mirne, iz Mokronoga, Trebnjega, Zabrdja, Rodin, Ponikev, Nemske vasi, Stare Gore in od drugod. Posebno uspešen je bil Stane Bulc s svojimi fanti. Dovolj je bilo krompirja, kislega zelja, moke, suhe slanine in mesa, kruha iz kmečkih peči, vina in še drugih dobrot, seveda tudi tobaka. Vse to so zbirali zaščitniki in aktivisti odborov OF po vaseh.

V četi so bili z Rikijevo kuhinjo kar preveč zadovoljni. Hoteli so, naj bi ostal kuhar, za vodnika voda pa bi izbrali kakega drugega dobrega borca. Vendar Riki s tem ni bil zadovoljen. Z zavistjo je gledal, ko so drugi odhajali zvečer v dolino po raznih opravkih in v akcije, medtem ko se je moral sam ubadati s kuho.

Končno so v četi le našli kuharja. Ivan Vidmar-Žou je bil pripravljen prevzeti delo Rikija, ki se je vesel vrnil kot vodnik v svoj vod.⁹⁰

87 Arhiv IZDG - Visoki komisariat Ljubljana, fascikel 3/V.

88 Osebne izjave nekaterih borcev 1. čete govore, da so črnosrajčniki Ivana Marna po ustrelitvi vrgli v gorečo hišo ali hlev, kar so Italijani pogosto počeli.

89 Arhiv IZDG - Visoki komisariat Ljubljana, fascikel 3/V; Zoran Hudales, Občina Trebnje v NOB, stran 191-192.

90 Rihard-Romih-Riki - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-II/26 z dne 7. 3. 1983.

Vojaški vzgoji je četno poveljstvo z vodnikoma voda posvečalo veliko pozornosti. "Stari" borci so se urili in usposabljali v veščinah partizanskega vojskovanja, posebne skrbi pa so bili deležni novodošli borci. Po pravilu je moral vsak že po nekaj dneh znati ravnati z osnovnim orožjem, puško, pištolo, ročno bombo, nekateri pa tudi z eksplozivom, in kako minirati ceste, železniške proge in podobno. Vojaško usposabljanje so dopolnjevale politične ure. Spoznavali so vojaško in politično stanje doma in v svetu. Dobivali so navodila, kako propagandno delovati po vaseh.

Ko so skoraj vsak večer odhajali v dolino po hrano, orožje ali kakšno drugo potrebno blago, so se mimogrede sestajali z aktivisti odborov OF in z njimi razpravljali o propagiranju narodnoosvobodilnega boja, pridobivanju novih partizanskih prostovoljcev, o boju proti domačim izdajalcem in tudi o splošnem vojaško-političnem stanju na mirnskem, trebanjskem, šentruperškem in mokronoškem območju. O vseh teh in še drugih aktualnih vprašanjih so razpravljali na Mirni z vodilnimi aktivisti Francem Lunačkom, Rikom Kolencem in drugimi, na območju Mokronoga z Nacetom Majcnom-Tarasom, na tržiškem območju pa s Karlom Fortejem in drugimi.

Partizanske patrolje, ki so prihajale v posamezne vasi, so vaščane, zlasti mlade, seznanjale tudi z novimi partizanskimi pesmimi. S tem so prebujali narodno zavest in ljudi tudi tako pridobivali za osvobodilno gibanje.

V dolino so odhajale tudi močnejše patrolje z nalogo, da se približajo italijanskim postojankam, zlasti v Ponikvah, Trebnjem, Mokronogu in Tržišču, ter z naglim obstreljevanjem vznemirijo okupatorja in se potem spet umaknejo. Italijani so potem v strahu ali pa v prepričanju, da partizani napadajo postojanko, vselej streljali dolgo v noč, velikokrat do ranega jutra. S psihološkega vidika so bile take vznemirjevalne akcije zelo uspešne.

Vso to dejavnost so v dolini, zlasti mladina, z zadovoljstvom sprejeli in vse več fantov je prihajalo v partizane, pretežno brez orožja.⁹¹

91 Alojz Vršnik-Lojzek, Stane Bulc in Jože Udovič-Topsi - pisni prispevki, hranjeni v arhivu SBB, M-II, P-XI/3 z dne 7. 5. 1983, M-I, P-VI z dne 27. 9. 1983, M-III, P-IV/2 iz leta 1983.

Z “maksimom” nad Italijane

V začetku aprila oborožitev čete ni bila zadovoljiva. Borci so se brez orožja počutili zelo nelagodno. Zato je poveljstvo tudi temu vprašanju posvečalo veliko pozornost. Vse patrolje, ki so zvečer odhajale v dolino, so imele med drugim zlasti nalogo, da prek aktivistov in terenske obveščevalne službe najdejo po domovih orožje in strelivo. Tedaj je imel le prvi, Kavbojev vod, puškomitraljez “zbrojevko”, medtem ko so bili drugi borci oboroženi le s puškami, ročnimi bombami, zelo redki pa s pištolami.

Franc Vrhovšek-Čičerka je zvedel, da ima neki vaščan pri Račjem selu shranjen star jugoslovanski težki mitraljez. Četni poveljnik je določil skupino petih borcev s Čičerko na čelu, da gredo v mraku v akcijo. V jutranjih urah naslednjega dne so se vrnili v taborišče. Vodja skupine je nosil v šotorskem krilu zavit mitraljez, razstavljen po kosih. Ko je Čičerka sredi taborišča razgrnil šotorsko krilo, so obrazi številnih borcev razočarano ostrmeli nad kupom železja.

Zaman jih je prepričeval, da je v teh kosih železa pravi stari težki mitraljez, samo treba ga je pravilno sestaviti pa bo deloval kot ura.

Ko je četni poveljnik Slobodan ogledoval železje, je poklical k sebi Jožeta Udoviča-Topsija, priznanega partizanskega orožarja, v prepričanju, da bi bil samo on sposoben iz tega kaj sestaviti. Ob tem je treba pripomniti, da je bil na Dolenjskem Jože Udovič pravi snovatelj partizanskih delavnic za orožje. S popravili je začel na Frati sredi marca 1942, kasneje je postal izdelovalec partizanskega orožja v delavnici na Podstenicah, zlasti pa v Starih Žagah.

Ko je Topsi zagledal železje, je iz cigarete potegnil še zadnji dim, potem pa pričel premetavati kose in jih postavljati v nekakšno zaporedje. Po dolgem času mu je uspelo sestaviti orožje in vstaviti na pravo mesto tudi notranje dele. Na koncu je ostalo še nekaj manjših kosov, predvsem vijakov, in tudi zanje je končno našel pravo mesto. Ko mu je nazadnje le uspelo sestaviti težki mitraljez “maksim”, ga je želel preizkusiti, česar mu pa komandir Slobodan ni dovolil, da ne bi tako izdal položaja četnega taborišča. Zagotovil pa mu je, da bodo preizkusili njegovo “čudo” že v naslednji četni akciji.⁹²

Kmalu se je ponudila priložnost. Pozno zvečer 9. aprila je četa odšla k železniški progi med predorom pod Sv. Ano in Ponikvami, da bi napadla vojaški transport, ki je vozil iz Ljubljane proti Karlovcu italijansko vojsko in vojaško opremo. Četa se je razdelila v dve skupini. Prva, večja, je zasedla položaj pri postajališču Ponikve, druga, manjša, z “maksimom” pa blizu predora.

92 Jože Udovič-Topsi - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-V iz leta 1983.

Po dolgem čakanju je vlak le pripeljal. Vsi so bili nestrpni, najbolj pa Topsi, kajti zelo ga je skrbelo, ali bo orožje spregovorilo. Pritisnil je na sprožilce, toda "maksim" je dal od sebe le en sam strel in utihnil. Razočarani niti s puškami niso streljali. Prva skupina je postojanko pri Ponikvah samo obstreljevala. Italijane so z naglim puškarjenjem tako vznemirili in razdražili, da so kot obsedeni streljali iz postojanke vse do ranega jutra.

Oddelek kraljevih karabinjerjev v Trebnjem je o tej akciji poročal poveljstvu v Ljubljani 11. aprila 1942, pod oznako "konspirativno", daje 10. aprila okrog druge ure večje število upornikov napadlo postojanko 21 prav tedaj, ko je mimo peljal vlak. Posadka ni utrpela izgub, odgovorila pa je takoj s streljanjem in razgnala upornike.⁹³

V tem poročilu trebanjski karabinjerji sporočajo v Ljubljano tudi, da so istega dne, to je 10. aprila, okoli devete ure na južni strani Vernice v Trebnjem opazili večjo skupino sumljivih ljudi. Po izstrelitvi nekaj rafalov iz avtomatskega orožja se je skupina razbežala in izginila.

Gre za skupino Slobodanovih borcev, kije prišla skoraj do Trebnjega in obstreljevala postojanko karabinjerjev, črnih srajc in pehote v Trebnjem. Napad sodi v številne zastraševalne akcije, ki se jih je tedaj lotevala 1. četa iz taborišča na Blatnem klancu.

Topsi se je še kasneje ukvarjal s tem mitraljezom. Na vsak način ga je želel popraviti in koristno uporabiti, vendar mu ni uspelo. Šele v prvi partizanski orožarski delavnici na Podstenicah so konec maja ali v začetku junija 1942 z njegovo pomočjo popravili tudi ta stari "maksim" in ga usposobili za delovanje. Iz nje so ga junija 1942 prenesli v prvi bataljon 1. dolenskega odreda, kjer so ga v začetku nezaupljivo ogledovali. Ko pa so ga preizkusili v prvi akciji in je deloval brezhibno, so ga bili zelo veseli.⁹⁴

Medtem je četa sprejela v svojo sestavo tudi tovorno živino. Borec Lado Kavčič-Bosanček je namreč povedal četnemu komandirju Slobodanu, da ima doma dva bosanska konjička, s katerima je pred vojno tovoril les iz gozdov v Mirnski dolini, in da ju da na razpolago četi. Komandir mu je dovolil, da ju pripelje v taborišče. Bosanček in Anton Šepič-Kozma sta ju čez dva dni zares privedla z Gorenjske Gore. To je bilo za četo nekaj pomembnega. Toda še isti dan ju je morala prepustiti komandantu bataljona Ivanu Moretu in političnemu komisarju Dušanu Pirjevcu.

93 Arhiv IZDG - CC RR - Komanda kraljevih karabinjerjev Ljubljana, fascikel CC RR 161/IV.

94 Jože Udovč-Topsi - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-V/2 iz leta 1983.

Na konjička so natovorili zastarelo in, kakor se je kasneje izkazalo, nerabno radiotelegrafsko napravo stare jugoslovanske vojske, da bi jo prenesli mimo 2. čete bataljona čez Krko in Gorjance v 3., Čortovo četo.

Nekako v tem času je komandir 1. čete Jože Prijatelj-Slobodan poslal Staneta Bulca in Staneta Krištofa-Gangsterja na javko k aktivistu Jožetu Tomiču na Trebelno. Tam ju je že čakal mokronoški aktivist Nace Majcen-Taras, da ga odpeljeta v 2. četo bataljona, ki je taboril v gozdu Grac, blizu Skocjana. Oba sta med 1. in 2. četo vzdrževala kurirsko zvezo. Tarasa sta varno pripeljala v 2. četo in tam tudi ostala. Kasneje sta se aktivno vključila v posebne četne akcije.⁹⁵

Kadrovske spremembe

10. aprila sta prišla v četno taborišče na Blatnem klancu bataljonski komandant Ivan More-Žan in politični komisar Dušan Pirjevec-Ahac v spremstvu Janeza Marna-Črtomira in Nika Šiliha-Borisa Nikiča. Po odločitvi bataljonskega štaba in sklepa OK KPS in OO OF Novo mesto je bil imenovan za novega poveljnika 1. čete Janez Mam, za političnega komisarja pa Niko Šilih-Boris Nikič. S tem sta bila dotedanja, komandir Jože Prijatelj-Slobodan in politični komisar Odon Pakiž-Koki, razrešena svojih dolžnosti. Prvi je dobil zadolžitve, da prične z zbiranjem četrte bataljonske čete, ki naj bi bila ustanovljena že v naslednjih dneh. Koki pa je bil poslan za borca v drugi vod čete. Ko je zapuščal svojo funkcijo v četi, mu ni nihče ničesar očital.⁹⁶

Do kadrovskih sprememb v Slobodanovi četi seveda ni prišlo zaradi nesposobnosti komandirja in političnega komisarja. Oba sta bila dobra četna voditelja in priljubljena med borci. Sprememba je bila izvršena zaradi Črtomirove dejavnosti na terenu, ki je škodila narodnoosvobodilnemu boju. Da bi mu na trebanjskem območju onemogočili razdiralno delo med aktivisti OF in drugimi občani, sta OO OF in OK KPS Novo mesto s posebnim odlokom imenovala Janeza Marna-Črtomira za komandirja 1. čete bataljona, Niko Šilih-Boris Nikič pa je imel kot komisar med drugim tudi posebno nalogo, bedeti nad Črtomirjevim delom.

Do prihoda v četo je Črtomir deloval na območju Okrajnega odbora OF Trebnje. Z njim so imeli ves čas velike težave. Zastopal je stališče,

95 Stane Bulc - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-VI/5 z dne 27. 9. 1983.

96 Odon Pakiž-Koki - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-V/13 z dne 25. 2. 1983.

da še ni prišel čas za odhod v partizane, ko pa bo prišel, bo sam prvi odšel, z njim pa se bo dvignila vsa trebanjska dolina. Kazalo je, da je bil zagovornik čakanja po metodah Draže Mihailoviča. Če bi ga bili odtrgali od njegovega terena in ga vključili v četo le kot borca, bi se temu gotovo uprl. Zato so na OK KPS in OO OF sklenili, da ga postavijo za četnega komandirja, kar je sprejel z zadovoljstvom. Vendar se z njim ni dvignila tudi trebanjska dolina!

Črtomirovo ponašanje v četi že od samega začetka ni bilo v redu, kar so tudi borci kmalu opazili. V bližini četnega taborišča so izsledili poseben bunker, v katerem je imel obilico raznovrstne hrane in pijače. Ob večerih je tja skrivoma odhajal in se v njem videval z raznimi dekleti. Ko so ga borci presenetili in odkrili njegovo življenje, jim je zatrjeval, da ima bunker le zato, da se občasno tajno sestaja z zaupnimi ljudmi iz Trebanjske in Mirnske doline zaradi pridobivanja novih borcev, zbiranja hrane ter drugih potrebščin in orožja.

Kdo sta bila Janez Marn-Črtomir in Jože Saje?

Se danes ni povsem jasno, kaj je bil tedaj Črtomir: ali res po prepričanju krščanski socialist, ali je samo na videz deloval po njihovih načelih, ali pa je bil celo pripadnik četniške ideologije. Mnogi, ki so ga poznali, še danes menijo, da je bil pravzaprav človek brez prepričanja, zanesenjak, moralno oporečen. Vse do svojega konca ni vedel, kaj hoče.

Precej podoben odnos do narodnoosvobodilnega boja je imel tudi nekdanji poročnik razpadle jugoslovanske vojske Jože Saje iz Žabjaka pri Veliki Loki. Tako kot Črtomir je vztrajno odvrčal mladino od odhajanja v partizane. Celotne članke OF je nagovarjal k takšnemu ravnanju, partizanom pa da naj ne oddajajo orožja in druge vojaške opreme. Poleg tega je vse izvode Slovenskega poročevalca, ki jih je prejemal za šentlovrensko območje, osebno cenzuriral. Kar je bilo napisanega o izdajalskem delu Draže Mihailoviča in o četnikih nasploh, je črtal in take izvode oddajal naprej na teren.

Jasno je bilo, da je treba delovanje Mihailovičevih agentov znotraj OF takoj preprečiti. Zaradi reševanja tega vprašanja sta se februarja 1942 pri Sajetu oglasila Viktor Avbelj-Rudi, tedaj okrožni sekretar KPS za novomeško okrožje, in Niko Šilih-Nikič, okrožni politični delavec.

Kmalu potem, še v februarju, je Avbelj poročal v Ljubljani, kako je na dolenskem z osumljenimi nasprotniki, ki še vedno rovarijo v vrstah OF, med njimi tudi Jože Saje iz Žabjaka. Boris Kidrič je tedaj menil, da okrožje v Novem mestu sektaši proti aktivnim sodelavcem OF.

Kot primer je navedel prav Jožeta Sajeta, o katerem je bil obveščen po "sokolski" liniji v OF. Tedaj je Avbelj seznanil Kidriča o Sajeetovem delovanju nasploh, posebno pa še z nekim dogodkom ob srečanju z njim. Poročal je, da so bili v OO OF za novomeško območje v prvih mesecih obveščeni, da je med najbolj delavnimi aktivisti na trebanjskem območju, kamor sodi tudi Velika Loka z Žabjakom, prav Jože Saje. Sicer je bila vsa družina zelo aktivna in močna opora OF na tem območju. Taka je ostala tudi pozneje, ne glede na to, da je en član družine spremenil politično smer.

O samem srečanju pa naslednje:

Ko sta Avbelj in Šilih vstopila v Sajeetovo hišo, sta ga našla na topli kmečki peči, ko je brskal po zadnjih številkah Slovenskega poročevalca. Rudi in Niko sta stopila na klop ob peči in presenečena ugotovila, da je iz Slovenskega poročevalca izrezan članek o izdajstvu Draže Mihailoviča. Sledil je oster in odločen razgovor. Rudi in Niko sta zahtevala, da Jože Saje jasno pove, na čigavi strani je, ali pa bo javno izključen iz OF. Po daljšem prepiranjju se je Saje spravil s peči k veliki kmečki mizi, iz skrivnega predala potegnil revolver in pričel groziti. Rudi in Niko sta se zavedla nevarnosti in hitro odšla iz hiše. Takoj jima je sledil, brez pištole, in se jima spravljivo ponudil, da ju odpelje s sanmi na železniško postajo v Šentlovrenc.

Bilo je povsem jasno, kam se je Saje preusmeril. Boris Kidrič je naročil Viktorju Avblju, naj OK in OO OF dobro pazita nanj in tako onemogočita njegovo škodljivo delo, če ga ugotovita."⁹⁷

Z organiziranimi političnimi razgovori na njegovem domu so ga skušali spraviti na pravo pot. Vodila sta jih Dušan Pirjevec in Janez Marn, tedaj že komandir 1. čete bataljona. Vendar za organizacijo OF na šentlovrenskem območju je bilo vse bolj očitno, da se ne misli odpovedati nesprejemljivemu - sovražnemu delovanju. Zato je bilo sklenjeno, da se ga aretira. Bilo pa je, žal, prepozno, kajti malo pred tem se je umaknil na varno v Ljubljano. Mogoče ga je o nevarnosti obvestil njegov dobri znanec Janez Marn-Črtomir.

Tedaj je prišel v četno taborišče 4. čete na Blatni klanec kot prostovoljec Jožetov brat Janez v družbi s še nekaterimi aktivisti iz trebanjskega in šentlovrenskega območja. Prihod Janeza Sajeta je sovpadal z begom njegovega brata, 7. maja, ob ustanavljanju dolenjskega odreda. Na predlog Aleša Beblerja je bilo vprašanje krivde obeh bratov postavljeno na partijskem sestanku 4. čete. Aleš Bebler je predložil za Janeza Sajeta kot izdajalca naroda smrtno obsodbo. Ker za njegovo izdajo ni bilo prepričljivih dokazov, je večina čla-

97 Viktor Avbelj-Rudi, Jak Rozman – pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-I, P-VII z dne 20. 11. 1985, M-IV, P-I z dne 11. 11. 1985.

nov partijske organizacije glasovala proti ustrelitvi Janeza Sajeta, ki je potem ostal v četi in bil dober borec vse do leta 1943, ko ga je Črtomir pridobil za beg od partizanov in ga vključil v svojo enoto, četniško Črno roko.⁹⁸

Za delo partijske in skojevske organizacije v 1. četi ni bilo dosti časa. Imela je tri partijske člane, Nika Šiliha, Ivana Jelenca in Odonu Pakiža, ter nekaj skojevcev. Tudi politične ure so bile bolj poredkoma, zlasti zatem, ko je bil imenovan za političnega komisarja čete Niko Šilih, ki je več deloval na terenu vse do Sv. Križa (Gabrovke).⁹⁹

Ob napadu na Štajersko četo na Košučju

Ivan Ban iz Trebnjega je bil znan kot zagrizen izdajalec slovenskega naroda in odkrit italijanski sodelavec. 3. četa 2. štajerskega bataljona, ki je še vedno taborila v okolici Sel pri Šumberku, je dobila nalogo, da ustrelji izdajalca. Četa je odšla 9. aprila proti Grmadi blizu Trebnjega. Ponoči je obkolila Bano-vo hišo in čakala v zasedi vso noč. Toda Ivan Ban se že dolgo ni več vračal na svoj dom, ker je čutil nevarnost. Prespal je v Novem mestu ali pri Italijanih, pogosto kar v trebanjskem gradu. Tudi tisto noč je prenočil pri Italijanih v Trebnjem in tako je akcija propadla. Borci so zato ob svitu zapustili zasedo in se 10. aprila odpravili proti Blatnemu klancu ter se ustavili v taborišču 2. čete 1. dolenjskega bataljona.

3. štajerska četa je imela 30 do 40 dobro oboroženih borcev. V taborišču je kljub dežju ostala do mraka. Ker pa v 1. četi ni bilo dovolj šotorov niti kakega drugega zavetja pred dežjem in mrazom, so Štajerci odšli iz taborišča, ne da bi povedali, kam gredo, kje bodo vedrili in prenočevali. Ustavili so se v bližini, v Košučju pri Zabukovju, in se nastanili v skednju in na domačiji kmeta Antona Vidmarja.¹⁰⁰

Komandir 3. štajerske čete je postavil za kazen na celonočno stražo vinjenega borca. Drugi so protestirali, komandir pa je tedaj obljubil, da bo strážarja nadziral vso noč. Utrujeni borci so potem zaspali, niso pa vedeli, da so bili medtem že izdani.

98 Jože Saje-Iztok, Alojz Rajer-Miško - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-II, P-IV/5 z dne 14. 9. 1984, M-II, P-VI z dne 15. 9. 1984.

99 Odon Pakiž-Koki - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-XIII/2 z dne 11. 11. 1986.

100 Alojz Vršnik-Lojzek - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-XI/3 z dne 7. 5. 1983.

Neka ženska, ki jih je bila videla pred prihodom na Košučje že na Gradišču, je brž hitela povedat Italijanom v Trebnje.

Bilo je jutro 11. aprila. Stražar je bil buden vso noč. Ko pa je zjutraj kuhar že začel pripravljati zajtrk, je stražar zaspal, kar je bilo za četo usodno. Italijani, ki so prišli iz Mokronoga, so četo že zgodaj zjutraj obkolili. Pripplazili so se do spečega stražarja, ga usmrtili in napadli četo, ki je prenočevala v skednju. Tako je prišlo v naslednjem trenutku do boja na življenje in smrt, v katerem so imeli Italijani vso prednost. Četa je že takoj v začetku zgubila komandirja, ki je med prvimi skočil iz skednja, prebil italijanski obroč in zbežal, ne meneč se za njeno usodo. Kljub temu se je četa hitro znašla. Poveljstvo je prevzel borec Viktor Varšek-Vare. Vse večji odpor partizanov je prisilil Italijane, da so se umaknili. V hudem boju so partizani zasedli boljše položaje okoli skednja. S težavo so se prebijali proti dolini. Ostanki čete so se potem po skupinah vračali v svoj bataljon v Bojanskem borštu pri Stični. Tam so že dobili pobeglega četnega komandirja, ki je prvi poročal o nesreči. Zaradi neiskrenosti je bil primerno kaznovan.¹⁰¹

Potek boja na Košučju je opisal udeleženec Jože Mekinda-Franci. Poleg uradnih italijanskih dokumentov obstaja tudi opis borbe italijanskega vojaka - fašista 117. bataljona 98. legije iz Trebnjega.¹⁰²

O akciji Italijanov na Košučju proti 3. štajerski četi je bilo napisanih veliko poročil raznih italijanskih enot, naslovljenih na poveljstvo v Ljubljani. Objavljamo le eno, ker se podatki v poročilih ponavljajo.

Komanda 98. legije črnih srajc je poročala v Ljubljano:

11. aprila 1942 smo izvajali akcijo čiščenja terena na področju Košučja. V akciji so sodelovali bataljon 98. legije črnih srajc, kompletni tovornjak 24. pešpolka, dva voda motoriziranih enot XIV. bataljona minometalcev.

Okrog 6. ure zjutraj smo na Košučju napadli tolpo SO upornikov. Spopad je trajal dve uri. Padlo je 12 sovražnikov. Imeli so tudi okoli 10 ranjenih, ki pa so jih odnesli s seboj na varno. V naših vrstah so padli trije. Eden je kasneje podlegel poškodbam. Imeli pa smo 6 lažje ranjenih.

Zaplenili smo 1 puškomitraljez, 19 pušk Mauser, 19 ročnih bomb, 33 detonatorjev, vžigalno vrstico za mine, 4 pasove nabojev za mitraljez, 4.326 nabojev za puške, oficirsko italijansko uniformo in italijansko puško.

*Akcija čiščenja terena se nadaljuje.*¹⁰³

Po zamenjavi poveljniškega kadra v 1. bataljonski četi na Blatnem

101 Dr. Metod Mikuž: Pregled zgodovine NOB Slovenije, str. 366-377.

102 Arhiv IZDG - CC RR - XI. Armadni zbor, fascikel 660/1.

103 Arhiv IZDG - CC RR - fascikel 774/7, 161/II

klancu spočetka ni bilo bistvenih sprememb.

Prvi četni vod je ostal še naprej na hribu Koren, kota 543, ki je obvladoval okolico. Drugi vod je taboril takoj nad kuhinjo, med obema pa četno poveljstvo. Obrambne naloge obeh vodov so ostale iste.

V četnem taborišču so straže ponoči opažale razne nevsakdanje sumljive pojave, lajanje psov v okolici, prižiganje luči in podobno. Poslane so bile izvidniške patrolje v vse smeri, od koder bi lahko prišli Italijani.

Četnega poveljstva ni bilo v taborišču. Kasneje je bilo ugotovljeno, da je odšel politični komisar Niko Šilih na politično delo proti Mirni in Sv. Križu (Gabrovki), komandir Črtomir pa se je po vsej verjetnosti zatekel v svoj bunker. Najbrž sta bila z njim tudi Ivan More in Dušan Pirjevec. Tudi vodnika prvega voda Kavboja ni bilo v taborišču. Ponoči 10. aprila je odšel z manjšo skupino borcev v akcijo. Kdo je dal tak nalog in za kakšno akcijo je šlo, ni znano.

Ob šestih zjutraj 11. aprila je dežurni čete zamenjal stražarje okoli četnega taborišča. Četudi so bili potrebni počitka, so stražarji najprej odšli v četno kuhinjo, kjer je kuhar Ivan Vidmar že pripravljaj zajtrk. Radi bi se malo pogreli pa tudi pozajtrkovali. Tedaj pa so zaslišali od Trebelnega močno streljanje. V trenutku je bilo vse na nogah. Od Trebelnega so se vrnili izvidniki s sporočilom, da se od Mokronoga bližajo Italijani. Dotlej četa ni vedela, da se je 3. četa 2. štajerskega bataljona prejšnjega večera ustavila v bližnjem Košučju, da bi na suhem prenočila. Prav tako še ni vedela, da so Italijani napadli speče borce. Domnevali pa so, da so se Italijani spopadli s kako četno izvidniško patroljo ali s skupino borcev Kavbojevega voda ob povratku v četno taborišče. Ker ni bilo četne komande, sta vodnik drugega voda Rihard Romih in bivši politični komisar Odon Pakiž organizirala obrambo taborišča in predvidela nujen umik borcev na položaj, ustrezen za sprejem boja. Iz taborišča so poslali prvemu vodu na koti 543 patroljo z ukazom, da se vod takoj priključi četi. Today prvega voda tam ni več našla. Kasneje, ko se je četa pridružil komandir Črtomir, mu je vodnik patrolje Koki to tudi sporočil.¹⁰⁴

Ob streljanju na območju Zabukovja se je preostali del Kavbojevega prvega voda na koti 543 pripravil na boj. Ker je bil teren okoli položaja močno zrasel z gostim grmičevjem, se je mitraljezec Anton Zgonc-Vasja z edinim puškomitraljezom v četi premaknil nekoliko niže od prvotnega položaja, da je imel boljši pregled nad potjo proti vzhodu.

104 Odon Pakiž-Koki, Alojz Vršnik-Lojzek in Rihar Romih-Riki - pisni prispevki, hranjeni v arhivu SBB, M-I, P-XV/2 z dne 23. 8. 1988, M-III, P-XI/3 z dne 7. 5. 1983, M-II, P-II/26 z dne 7. 3. 1983, P-IV z dne 4. 8. 1988.

Tedaj so izvidniki prinesli iz trebanjske in mirnopoške strani vznemirljivo vest, da se z obeh smeri približujejo Stari Gori in morda tudi Blatnemu klanecu Italijani. Mitraljezec Vasja in njegov pomočnik sta se odločila vztrajati na položaju in udariti po Italijanih, iz katerekoli smeri bi se približali koti 534.

Ker je medtem nastala za mitraljezecem Vasjo grobna tišina, je ta poslal na vodov prvotni položaj svojega pomočnika, da ugotovi, kaj se dogaja. Pomočnik se je vrnil z dolgim obrazom in povedal, da nikogar od borcev ni več tam. Nekaj je bilo narobe. Vasja je pomislil, da je vod odšel v edino možno smer, proti Mirni.

Ocenil je, da sama s pomočnikom nimata na položaju kaj iskati. Umaknila sta se proti Mirnski dolini. Ko sta prišla na rob gozda, sta opazila na cesti daleč v dolini skupino borcev svojega voda. Šla sta za njimi in se jim priključila, ko so ob poti počivali. Kmalu so vsi skupaj nadaljevali pot in onstran Mirne srečali vodnika Kavboja. Prvi vod 1. čete je bil spet popoln.¹⁰⁵

Nenadni umik prvega voda ob napadu Italijanov na "Štajerce" je povzročila odsotnost vodnika, ki bi bil moral borce v usodnem trenutku usmerjati in braniti položaj. Toda borci bi se morali tudi sami povezati z drugim vodom in s četnim poveljstvom. Pri umiku so pozabili celo na mitraljezca in njegovega pomočnika in panično zbežali.

Ko je ob streljanju na Košučju vodnik Riki odšel s svojimi borci na položaj, se je iznenada pojavil med njimi četni komandir Janez Marn-Črtomir. Vodnik Riki ga je takoj vprašal za navodila, kako napasti Italijane. Črtomir je osorno odgovoril, da četa Italijanov ne bo napadla, ker se boji, da ne bi streljali po lastnih borcih. Riki je pomislil na prejšnjega četnega komandirja Slobodana, verujoč, da bi on zanesljivo popeljal borce v napad na Italijane. Toda Črtomir mu je povedal, da je Slobodan s skupino borcev 1. čete najbrž že na poti na novo dolžnost.

Na koncu prerekanja z vodnikom Rikijem je Črtomir ukazal zbor čete in umik vzhodno od ceste med Trebelnim in Mokronogom. Z vzpetine so imeli dober razgled na del te ceste. Tedaj sta prišla, kdo ve od kod, tudi komandant bataljona Ivan More-Žan in politični komisar Dušan Pirjevec-Ahac. Pogovorila sta se s Črtomirom, potem so vsi trije sedli na resje okoli drevesnega štora in igrali tarok. Borci so jih sede ah leže po resju opazovali s čudnimi občutki vse do trenutka, ko so opazili, da prihaja po mokronoški cesti od Trebelnega italijanska kolona. Na vozovih so peljali dvanajst mrtvih borcev Štajerske čete in tudi svoje padle in ranjene vojake. Ko so borci zahtevali napad na italijansko kolono niti komandir Črtomir niti člana bataljonskega

105 Anton Zgonc-Vasja - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-IV/7 iz leta 1983.

poveljstva tega nista dopustila. Komandant bataljona je s kartami v rokah celo zakričal borcem, da je on komandant in da bo on odredil, kam bodo šli. Tako so borci le od daleč lahko gledali Italijane, ki so se nekaznovani vračali v Mokronog.¹⁰⁶

Kmalu zatem se je okrnjena četa (brez Kavbojevega voda) umaknila v gozd blizu Čužnje vasi. Med potjo je odšel vodnik voda Riki s skupino borcev v zasedo proti lakenški dolini, kjer je zagledal italijansko patroljo. Škoda, da so bili predaleč in jim ni uspelo priti ob pravem času bližje cesti. Lahko so le obstreljevali Italijane, ki so se naglo razbežali in skozi grmičevje pobegnili na varno. Še pred večerom pa je Jože Prijatelj-Slobodan odpeljal skupino 11 borcev v taborišče 2. bataljonske čete v gozd Grac, kjer je bila nekaj dni kasneje ustanovljena 4. četa.

Premik na Cirknik

Po tem dogodku so v 1. četi mnogo razmišljali in poskušali najti vzroke, zakaj četa ni posegla v boj. Med najvažnejše bi prav gotovo lahko uvrstili naslednje:

V četi tedaj ni bilo niti komandirja, niti komisarja, niti vodnika prvega voda. Enota je bila tako rekoč brez poveljstva. Razen tega vodstvo ni bilo enotno. Politični komisar se je preveč zadrževal na terenu, komandir pa v svojem bunkerju z izbrano družbo. Četa ni imela podrobno izdelanega načrta za obrambo taborišča. Borci so bili premalo izurjeni v obrambi proti nenadnim italijanskim napadom - pripravljali so se predvsem za napade na Italijane.

Med Dolenjsko in Štajersko četo ni bilo povezave. 3. četa 2. štajerskega bataljona bi morala povedati, kje se bo ustavila in prenočila. Obe četi bi morale imeti načrt ali vsaj ustni dogovor za skupno obrambo. Če bi Črtomirova četa napadla Italijane v hrbet, bi jih popolnoma zmedla in italijanska hajka bi verjetno propadla.

Po Rikijevem mnenju je bil Črtomir ob napadu Italijanov močno iznenaden in prestrašen, saj je komaj prevzel četo, pa bi se že moral spopasti z Italijani. Zelo verjetno tudi ni upošteval predlogov vodnika Rikija in drugih izkušenih borcev in ni dovolil, da bi obračunali z njimi. Posebno pa je obsod-

106 Napačno je bilo mnenje borcev Štajerske čete, da jim 1. četa ni hotela priti na pomoč. Borci so to predlagali in celo zahtevali. Vendar so komandir čete Črtomir in komandant bataljona Žan ter politični komisar Ahac to preprečili. Zato vsa krivda pade nanje.

be vredno ponašanje Črtomira, Žana in Ahaca, ker so preprečili borcem, da bi tako vsaj malo maščevali padle tovariše na Košučju.

Ni razčiščeno, zakaj se je del prvega voda brez ukaza četnega poveljstva umaknil s položaja na koti 543 v prostrani gozd Sabansko bukovje, med Hudim, Ravnami in Gabrovko (prej Sv. Križ), blizu nemško-italijanske meje. Verjetno je bil posredi preplah zaradi netočnih sporočil o domnevnem napadu Italijanov na položaj voda in eksplozij dum-dum krogel med vejevjem. Del prvega voda tedaj ni bil daleč od Košučja in je moč sklepati, da so dum-dum krogle le dosegle njegov položaj.¹⁰⁷

Možno je, da so vodniku Kavboju odhod na omenjeno območje svetovali borci, potem ko so se srečali na drugi strani Mirnske doline. Moštvo z vodnikom vred namreč ni poznalo dejanskega položaja okoli Blatnega klanca. Streljanje od Trebelnega in poročanje četne patrolje, da tudi z zahodne smeri prihajajo Italijani, je prepričalo borce, da je celotno območje četnega taborišča na Blatnem klanecu ogroženo ter da se mora zato vod umakniti.

Kasneje se je veliko govorilo, da so nekateri borci hoteli zapustiti vod. To bi pomenilo, da je bil vod v celoti slab, kar pa ni bilo res. V njem so bili dobri borci, pripravljeni na vse akcije in vse druge naloge, ki so jih prejeli od četnega poveljstva. Slab je bil predvsem vodnik voda Kavboj, ki ni bil dorasel svojemu položaju. Za vodnika je bil izbran zaradi domnevnih izkušenj z Gorenjske, ki pa jih žal na Dolenjskem ni pokazal. Posebno se ni znašel v težjih in odločilnih situacijah.

Kmalu nato se je patrolja Kavbojevega voda srečala z aktivistom Nacetom Majcnom iz Šentruperta, ki ji je naročil, da naj vod takoj pride na dogovorjeno mesto v gozd pod Cirknikom.¹⁰⁸

Po dveh dneh bivanja v gozdu pri Čužnji vasi se je poveljstvo 1. čete z drugim vodom premaknilo v gozd pod Cirknikom. To je bilo okoli 15. aprila, ko se je četa spet zbrala in se notranje uredila v novem četnem taborišču, kjer je ostala do ustanovitve Dolenjskega odreda.

Komandir čete Janez Marn-Črtomir in politični komisar Niko Šilih-Boris Nikič nista lepo sprejela borce Kavbojevega voda. Najprej sta za kazen odvzela vodu edini puškomitaljez v četi, v zameno pa dala stari francoski puškomitaljez SOS, ki so ga borci Duletove čete marca tega leta zaplenili v stanovanju italijanskega oficirja Giordana Kumra v Novem mestu.

107 Rihard Romih-Riki, Alojz Vršnik-Lojzek in Odon Pakiž-Koki - pisni prispevki, hranjeni v arhivu SBB, M-II, P-II/26 z dne 7. 3. 1983, P-IV z dne 4. 8. 1983, M-III, P-XI z dne 7. 5. 1983 M-I, P-V/2 z dne 8. 10. 1985.

108 Milan Venišnik-Savinc, Anton Zgonc-Vasja - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-III, P-I/2 z dne 25. 4. 1983, M-III, P-V, september 1985, P-IV/8 iz leta 1983.

Se hujša kazen pa je bila tedaj izrečena Stanetu Boljetu-Kavboju. Poveljstvo čete ga je razrešilo položaja vodnika voda in na njegovo mesto imenovalo mitraljezca Antona Zgonca-Vasjo.

Pripetljaj z nemškimi policisti

16. aprila so prišli trije nemški policisti čez demarkacijsko črto na italijansko stran poizvedovat, kdo je odgnal z njihovega ozemlja več glav goveje živine. Ko je poveljstvo čete to izvedelo, jim je poslalo naproti Milana Tomince z nekaj borci, da z njimi obračunajo.

Milan Tominc je s skupino oprezoval v okolici Šentruperta. Ker pa Nemcev niso izsledili, je poslal v bližnji Plačev mlin izvidnika Ivana Mikca-Mitja. Ta se mu je previdno približal, snel puško z ramena in s pripravljenim orožjem na strel vstopil v vežo. Nič sumljivega ni bilo, zato si je puško spet brezskrbno nadel na rame in po domače zakoračil v veliko kmečko sobo. Za veliko hrastovo mizo v kotu sobe pa je zagledal tri iskane nemške policiste, ki so z velikim tekom jedli domač kruh in pili jabolčnik.

Vsi so bili tako presenečeni, da ni nihče začel streljati. Mitja se je prvi znašel in odhitel proti četni zasedi, da bi jo obvestil. Toda nemški policisti so pobegnili čez mejo, še preden je prišla patrolja do mlina. Z Milanom Tomincem sta bila v patrolji poleg Ivana Mikca-Mitje še Drago Prijatelj in Niko Mevželj. Žal jim je bilo, da akcija ni uspela. Tolažili so se z mislijo, da v mlinu ne bi smeli streljati, ker bi dali s tem Nemcem in Italijanom povod za požig mlina. Obtožili bi jih, da je v mlinu shajališče partizanov, kurirjev in aktivistov OF, kar je v resnici tudi bilo.¹⁰⁹

Novi prostovoljci

V taborišče pod Cirknikom je prihajalo vse več prostovoljcev, v skupinah ali posamezno, iz bližnje in daljne okolice. Četa je bila zelo vezana na Trebanjsko in Mirnsko dolino ter svetokriško območje. Pomembno vlogo je imel tu tudi četni komandir Janez Marn-Črtomir.

109 Zoran Hudales: Občina Trebnje v NOB, str. 201.

Treba je bilo pridobivati mladino za odhod v partizane. Poleg tega je četa uspešno zbirala orožje. Nihče od borcev, ki jih je bilo v drugi polovici aprila že okrog 80, ni bil neoborožen. Nekega dne je patrolja prinesla iz doline dva nepopolna puškomitraljeza znamke "zbrojevka". Jože Udovič-Topsi ju je razstavil in iz obeh sestavil enega dobrega.¹¹⁰

Z rajonskim odborom OF v Sv. Križu (Gabrovka) je navezal stik tudi Niko Šilih-Boris Nikič. Dogovorili so se za sestanek v gozdu Arjavka. 19. aprila se je zbralo 25 moških in fantov iz Sv. Križa in okolice. Prišel je tudi Niko Šilih z nekaj borci 1. čete in govoril zbranim o ciljih NOB. Pozval je prisotne, naj se čim prej vključijo v narodnoosvobodilni boj kot partizani. 24. aprila so ponovno organizirali sestanek v istem gozdu in se dogovorili, da novinci odidejo 27. aprila v partizane v 1. četo bataljona. Zaradi varnosti so odhajali v skupinah. Pet jih je odšlo že naslednjega dne. V tej skupini so bili Rudolf Rappel-Savo, Robert Borštinar-Rade, Janez Burja-Svarun, Lojze Hostnik-Jovo in Franc Kožamelj-Dimče. 27. aprila je prišla v taborišče pod Cirknikom druga skupina, v kateri so bili Karel Miklič-Drago, Edvard Grčar-Edo, Anton Resnik-Brdavs in Ignac Dušak-Jakob. 4. maja pa so prišli še trije prostovoljci z območja Sv. Križa, Ivan Sapor, Niko Mevželj in Anton Kožamelj-Tone. Vse tri skupine so prišle v partizane po dogovoru med rajonskim odborom OF Sv. Križ in političnim komisarjem čete 1. bataljona Nikom Šilihom.¹¹¹

V naslednjih dneh se je četa začela pripravljati na zbor bataljona in ustanovitev 1. dolenskega odreda, do katerega je prišlo v prvih dneh meseca maja.

2. ČETA

Taborišče v gozdu Radulja

Po ločitvi od voda 3. (Čortove) čete, 28. marca 1942 zvečer, je prišla 2. četa zgodaj zjutraj na območje gozda Radulje. Pred tem je prenočila v gozdu Nove gore. Teren začasnega četnega taborišča je bil gozdnat in rahlo nagnjen proti potoku Radulja.

Četa je premogla le nekaj šotorov. Borci brez platnene strehe so si pripra-

110 Odon Pakiž-Koki, Jože Udovič-Topsi - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-I, P-III/15 z dne 15. 6. 1983, M-III, P-II/6 iz leta 1983.

111 Franc Kožamelj-Dimče - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-I z dne 2. 4. 1988.

vili prenočišče iz smrečja in drugega vejevja.

V noči od 31. marca na 1. april je pričelo močno snežiti. Moker sneg je podiral šotore. Četa se je premaknila v dolino Radulje in se tam začasno ustavila.

Na novem mestu je kuhar Jaka zelo domiselno uredil kuhinjo. Šotori so bili postavljeni v polkrogu. Sredi taborišča so postavili več metrov visok drog in obesili nanj slovensko zastavo s peterokrako zvezdo. Zjutraj so zastavo dvigali na drog in jo zvečer spuščali ob petju slovenske himne Naprej, zastave Slave.

Na jutranjem zboru je dal četni komandir dnevno povelje, natančno je bila določena stražarska, izvidniška in patroljna služba. Nikoli ni pozabil še posebej opozoriti vsako patroljo, ki je odhajala v dolino, naj se z vaškimi aktivisti dogovori za obveščanje o premikih sovražnikove vojske. V taborišču so morali vsi borci, razen kuharjev, hoditi na vsakodnevno vojaško urjenje, v popoldanskem času pa na politične ure. Vojaške vaje so bile deljene. "Stari borci" so se izpopolnjevali v zahtevnejših vojaških veščinah pod vodstvom komandirja Duleta in vodnika Draga Florjančiča. Nove prostovoljce pa je uril Filip Tekavec-Gašper.

Tudi za kulturno-prosvetno delo je bilo poskrbljeno. Za to so bili določeni večeri ob tabornem ognju. Poleg petja partizanskih in narodnih pesmi so četo seznanjali tudi z našimi književniki, Prešernom, Cankarjem in drugimi, po katerih so kasnejše partizanske enote prevzemale njihova imena.

Dotlej je imela četa dva voda z okoli 60 borci. Ker pa so s terena prihajale napovedi, da se odpravlja v partizane skupina mladih prostovoljcev, je komandir ustanovil še tretji vod, ki mu je poveljeval vodnik Filip Tekavec-Gašper. Tako je imel vsak vod po dvajset borcev. Vodnik prvega voda je bil še naprej Drago Florjančič-Poštarjev Drago, vodnik drugega voda pa Ignac Kohne-Štajerc. Politični komisar čete je bil Jože Slak-Silvo, ki pa zaradi močne kratkovidnosti in težke astme ni bil sposoben za partizanske pohode. Zato tudi nikoli ni bil stalno pri četi, ampak se je zadrževal na Frati. V četo je prihajal le poredkoma, imel nekaj zaporednih političnih ur in spet odšel na Frato.

Po ustanovitvi tretjega voda so pričeli prihajati novi prostovoljci iz šmarške in škocjanske doline. V treh dneh je v Radulji pristopilo vsaj 15 prostovoljcev. Tako se je številčno stanje povzpelo na okoli 75 borcev.

Velikonočne dobrote

Na novem območju je bilo treba poskrbeti tudi za prehrano čete. Tako je

Jože Šali, član rajonskega odbora OF Mirna Peč, sprožil pravo prehranjevalno akcijo.

Povezal se je z Milko Saje-Marušo z železniške postaje Mirna Peč, ki je pridobila več mirnopeških in okoliških aktivistov OF, med njimi Pepco Sitar, Zoro Rupena, svoje domače in celo Faniko Košir-Meto iz Novega mesta. Akcija je zelo dobro stekla. Hrana, ki je prihajala iz bližnjih vasi, se je skrivaj zbirala pri Sajetovih. Od Koširjevih iz Novega mesta pa je Stane Saje enkrat prinesel paket riža, drugič pa nahrbtnik z vojaško opremo in hrano, namenjeno Marjanu Kavčiču. Med opremo je bil tudi paket riža, v katerem je bila skrita pištola. Sreča, da tistega dne Italijani na vlaku niso opravljali kontrole. V mraku 2. aprila so aktivisti vso hrano in ostalo blago najprej prenesli mimo italijanske postojanke čez železniško progo, nato pa mimo vasi Šentjurje do Pirnarjeve zidanice v Šentjurski gori. Sodelovalo je okrog 10 do 15 aktivistov, med njimi Sajetovi, oče, mati in sin Stane, Pepca Sitar, Ema Lužar in Jože Šali.

Iz četrtega taborišča v Radulji so odšli na srečanje z aktivisti skoraj vsi Mirmopečani in nekaj borcev iz drugih krajev. Bilo je prisrčno in ganljivo, saj je bilo neposredno po žužemberški hajki, v kateri so padle prve žrtve bataljona.

Res je, da se je to dogajalo ob velikonočnih praznikih, vendar so bili nad darili prijetno presenečeni. Prinesli so veliko raznih dobrot, ki so se na Dolenskem v času velikonočnih praznikov sploh lahko dobile. Ko so jih borci prinesli v taborišče in jih v kuhinji zložili, so šele videli, kolikšno je bogastvo. Kruha, potic, šunk in še drugega je bilo toliko, da kuharjem nekaj dni ni bilo težko s prehrano.

Ker je malo pred tem Marjan Kavčič odšel iz čete domov, je njemu namenjen nahrbtnik dobil Jože Pavlenč-Pepi, doma iz Mirne Peči. Sajetovi so ga prepričali, da mu ga pošiljajo domači, česar je bil še posebno vesel.¹¹²

Lov na izdajalca Rataja

Prve dni februarja 1942, točen datum ni ugotovljen, je prišel v Harinjo vas vodnik drugega voda 2. čete Ignac Kohne-Štajerc s skupino borcev z nalogo (četa je bila tedaj še na Gornji Topli Rebri), da dobi zanesljive podatke o izdajalcu Rataju iz Šentpetra, sedaj Otočca. 2. četa bi ga morala že tedaj ustreliti in mu tako preprečiti nadaljnje izdajanje.

112 Jože Saje-Iztok . pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-XI/1,2 z dne 5. 12. 1983.

Štajerc je poslal v Šentpeter Alojza Jožefa, kasnejšega partizana Mucka, da ugotovi, kdaj je Rataj doma in kakšni so dostopi do njegove hiše. Nalogo je dobro opravil. Po njegovih podatkih je Štajerc vse ukrenil, da bi bila akcija uspešna.

Ker pa je bila patrolja maloštevilna, je Rataju uspelo pobegniti v Novo mesto. Štajerc je naročil Mucku, naj ga še naprej zasleduje. Ko je četa tabo- rila na območju Radulje, je komandir poslal v Harinjo vas vodnika Filipa Te- kavca-Gašperja s skupino borcev, da končno le opravijo z izdajalcem. Gašper se je oglasil pri Jožefovih in določil za likvidacijo Alojza Jožefa-Mucka.

Bilo je 3. aprila dopoldne. Mucek je na Rataja naletel v njegovi trgovini. Ker je vedel, da se ukvarja tudi s fotografiranjem, ga je prosil za fotografski posnetek, ker potrebuje sliko za osebno legitimacijo. Medtem ko se je Rataj pripravljaj na fotografiranje, je Mucek iz žepa izvlekel pištolo, nameril in sprožil. Rataj se je opotekel in zgrudil za prodajni pult. Mucek, misleč, da ga je smrtno zadel, je stekel iz trgovine proti svojemu domu.

Izdajalec Rataj je tako že drugič pobegnil pred smrtnimi partizanskimi streli, saj je bil ranjen samo v roko. Hitro se je zatekel po zdravniško pomoč k Italijanom v Novo mesto s prošnjo, da ga vnaprej dobro zavarujejo, če hočejo imeti od njega korist.¹¹³

Poveljstvo novomeških karabinjerjev je o tem "atentatu politične narave" poročalo v Ljubljano.¹¹⁴

Premik italijanskih kolon proti taborišču

3. aprila je nastal v četnem taborišču preplah. Sporočeno je bilo, da prihaja- jajo proti njim Italijani od Novega mesta. Italijani so nadaljevali očiščevalne akcije še na območju Novega mesta, Trške gore, Grčevja in proti Velikemu vrhu ter Radulji.

Terenci iz okoliških vasi so že v zgodnjih jutranjih urah prinesli v tabori- šče vest, da se kolona Italijanov premika že po grebenu Trške gore in Grčevja proti Radulji, druga kolona pa prihaja proti Trški gori od Hmeljnika. Aktivisti iz Šmarjete pa so sporočili, da se na cesti ob Krki zbira množica italijanskih vojakov, ki bodo zanesljivo krenili proti Velikemu vrhu in v dolino Radulje.

113 Alojz Jožef-Mucek - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-II/1983, P-V z dne 14. 10. 1983.

114 Arhiv IZDG - Visoki komisariat Ljubljana, fasc. 3/V.

Četni komandir Dule je takoj ukrepal. Drugi vod je poslal proti

Hmeljniku in Karteljevemu, prvi vod proti Toplicam in Šmarjeti, s tretjim vodom pa je sam odšel proti Trški gori. Oba voda, Štajercev in Gašperjev, sta se udarila z Italijani. Presenečeni nad partizanskim napadom so se začeli takoj umikati proti Novemu mestu in Mirni Peči, od koder so prišli. Po tej akciji se četa ni več vrnila v taborišče v dolini Radulje, ampak se je zaradi varnosti premaknila na Veliki vrh nad Žalovičami.¹¹⁵

Že naslednjega dne, 4. aprila, so Italijani ponovno prodirali od Novega mesta proti Trški gori in dolini Radulje. Manjša kolona pa je krenila proti Velikemu vrhu, kjer je četa taborila. Na straži je bil tedaj Alojz Rajer-Miško. Takoj je opozoril dežurnega in komandirja Duleta na Italijane. Komandir je odločil, da ne bo napadel, ker je bila četa v slabšem položaju. Precej borcev je bilo neoboroženih. Napad bi bil močno tvegan. Medtem pa so izvidniki prinesli v taborišče še dodatna sporočila, da se Italijani pomikajo proti Velikemu vrhu iz več smeri.

Komandir je odredil takojšen povratek čete v dolino Radulje, ker s te strani ni bilo vesti o italijanskih kolonah. Tu je počakala četa na varnem do mraka, potem pa krenila proti začasni italijansko-nemški meji pri Škocjanu na položaj, ki ji je bil določen že takoj po žužemberški akciji.

Med Žalovičami in gradom Klevevž je četa krenila proti mokronoški cesti, jo pri Zburah prečkala in nadaljevala pot v smeri gozdnega območja Grac, severno od Škocjana.¹¹⁶

Taborišče v gozdu Grac

6. aprila zgodaj zjutraj je prišla četa na območje redkega mešanega gozda Grac, nekoliko pod koto 433, ob majhni vodni izvir. Gozd Grac obdajajo naselja Otavnik, Telčice (takoj za vasjo je bila takratna nemško-italijanska meja), Gabrnik in Stara Vina. Na koti 433 je bilo stalno izvidniško stražarsko mesto s pogledom proti nemško-italijanski meji. Stalna izvidnica v Starih Vinih je bila usmerjena proti Zagradu, Zloganju in Škocjanu. Nemške obmejne postojanke so bile tedaj na Bučki, v Dolu pri Tržišču in občasno še v Druščah in na Vrhku. S temi postojankami so Nemci obvladovali mejo od Tržišča do Bučke. To ob-

115 Alojz Rajer-Miško in Drago Suhi – Liko – pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-II, P-XVII/4 z dne 2. 8. 1982, M-III, P-VIII/1 z leta 1983

116 Alojz Rajer-Miško - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-VII z dne 5. 10. 1983.

močje so stalno nadzorovali, zelo radi pa so se zadrževali blizu Telč.

Italijani so imeli svoje postojanke samo še v Tržišču in Škocjanu, saj so se že spomladi leta 1942 umaknili iz Šmarjete, Bele Cerkve in z Otočca. Tako je bilo že tedaj ob levem bregu Krke kar obsežno osvobojeno ozemlje. Italijani in Nemci so bili še v Zameškem, blizu njihovega demarkacijskega stičišča nedaleč od Krke.

Tako so bili Nemci in Italijani blizu taborišča 2. čete in so tudi pogosto prihajali na demarkacijsko črto. Močnejši italijanski garnizon je bil tudi v Mokronogu. Ne smemo pozabiti še zavarovanja obmejnega pasu s Kočevarji, ki so živeli tudi na območju Duletove čete.¹¹⁷

Se preden se je 6. aprila dodobra zdanilo, so partizani postavili taborišče, organizirano po vodih. Poleg že omenjenih straž in izvidnikov je četni komandir dnevno pošiljal v razne smeri posebne izvidniške patrulje, ki so imele poleg vojaških tudi politične naloge. Četa je imela na novem terenu velike dolžnosti. Zlasti se je morala povezati z aktivisti OF in skupaj z njimi organizirati propagandne akcije, mrežo obveščevalne službe, pridobivanje novih borcev, prehrano vojske, zbiranje orožja in druge vojaške opreme. Vsaka patrulja, vsak funkcionar in vsak posameznik, ki je prišel v stik z ljudmi, je bil dolžan, da o teh vprašanih z njimi razpravlja in jih po svojih močeh rešuje. Tudi z lepo partizansko pesmijo so se večkrat zadeve zelo uspešno reševale.

Pogosto so odhajale močnejše izvidniške patrulje na območje italijansko-nemške meje, ki so jo Nemci na nekaterih točkah utrjevali. Izsekavali so drevje in postavljali žične ovire z minskimi polji. Za ta dela so uporabili ljudi iz bližnjih vasi, med katerimi je bilo tudi veliko kočevskih Nemcev. Patrulje so imele nalogo, da se neopazno približajo meji, streljajo na nemške vojake in zastrašijo delavce. Preplašeni kmetje so se razbežali in vsaj nekaj dni na delovišče ni bilo ne delavcev ne nemških vojakov. Večje ali manjše skupine partizanov so ob večerih z naglimi demonstrativnimi napadi vznemirjale Italijane v Škocjanu, Zameškem in Kronovem. Podnevi so napadali tudi manjše italijanske kolone, ki so prihajale iz Novega mesta proti Zameškem.

Politično vzgojo pa je četa pogrešala. Pravega političnega dela z borci ni bilo ne samo v tej četi, ampak več ali manj v vseh. Politični komisar bataljona Ahac, ki je bil odgovoren zanj, ga ni opravljal. Pa tudi četa je bila pravzaprav brez komisarja. Jože Slak-Silvo, ki je bil na to mesto postavljen, je bil prisiljen bivati večinoma na Frati. Ta pomanjkljivost je negativno vplivala na borce.

Iz podobnih vzrokov je bilo zanemarjeno tudi partijsko delo. Med

117 Alojz Lenič-Mile - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-XII, nov. 1988.

številnimi borci so bili v četi člani KPS le Dušan Švara-Dule, Jože Slak-Silvo, Drago Florjančič-Poštarjev Drago, Filip Tekavec-Gašper, Stane Potočar-Lazar, Ivan Kovačič-Efenka, Edvard Valant-Edi, Jože Saje-Iz-tok, Alojz Rajer-Miško in morda še kdo. Maloštevni člani so se le redkokdaj sestajali in še to daleč od ostalih borcev, kot da bi bili v ilegali, kar ni bilo dobro. Člani partije so potem prenašali dogovorjene sklepe na ostale borce, zlasti kadar je šlo za vojaške akcije.

Enako pomanjkljivo je bilo v četi tudi delo z mladino vse do prihoda Ivana Bernota-Živka. Njegov stik z mladimi je bil zelo ploden. Najprej je zbral okoli sebe mladince, ki so že kot skojevci prišli v partizane. Skupaj so politično delovali med ostalimi mladinci in kmalu jih je bilo več sprejetih v SKOJ.

Vsem je bilo znano, da sta se bataljonski komandant Ivan More in politični komisar Dušan Pirjevec od 27. marca, ko so se čete razšle, gibala s svojo zaščitnico povsem po svoje. Pravega stika, vsaj z vsemi četami, nista nikoli imela. Poveljstvu 2. čete "štabovca" nista nikoli dala nobenih napotkov niti določene naloge, zato je delovalo povsem samostojno. Samo je načrtovalo raznovrstne akcije in jih tudi uspešno izvajalo. V četnem taborišču sta bila komandant in politični komisar bataljona na obisku le enkrat, in sicer sredi aprila, ko sta bila na poti iz taborišča 1. čete čez Krko na Gorjance.

Z oboroževanjem je bilo vse težje. Tudi zato, ker so tu in tam že zbirali orožje nasprotniki OF za svoje bodoče vojaške oddelke. Veliko je bilo tudi takih, ki so ga skrivali zase, če bi se kasneje vključili v oboroženi boj. Partizani so vse bolj prihajali do spoznanja, da do orožja lahko pridejo le v boju z okupatorjem. Oborožitev je bila vse do ustanovitve 1. dolenjskega odreda, tj. do 7. maja 1942, okoli 90-odstotna. Odstotek se je menjal glede na pritek neoboroženih novincev.¹¹⁸

Partizani so se v prostem večernem času prav radi zbirali ob tabornem ognju. Tam so si pripovedovali dogodivščine iz doline, o akcijah, pogovorih s terenci pa o dekletih. Do veljave so prišli zlasti humoristi. Tabornega ognja pa se ni dalo zamisliti brez partizanskih in narodnih pesmi. Najpogosteje so prepevali Bilečanko, Vintovačko, Oj ta vojaški boben, Pesem iz preteklosti pa narodne Nocoj, pa oh nocoj, Kje so tiste stezice?, Gor čez izaro pa tiste, ki so jih borci prinesli s seboj v partizane in so jih že doma radi peli.

118 Dušan Švara-Dule - zapis pripovedi, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-V z dne 18. I. 1987.

Partizanska kapa triglavka

Partizani niso mogli uporabljati zvez po redni pošti. Zato je bilo že ob samem začetku partizanstva poskrbljeno za zanesljivo kurirsko pošto med posameznimi partizanskimi enotami. Tedaj so slovenski in hrvaški partizani že vzpostavili stalno kurirsko zvezo. Temu pa je sledilo sredi aprila še srečanje predstavnikov slovenskih in hrvaških partizanov ob Kolpi z namenom, da bi se dogovorili o skupnih akcijah na območju Kolpe.

Tudi vsaka četa 1. dolenjskega partizanskega bataljona je posvečala veliko pozornosti kurirski službi. Za kurirje so bili vselej izbrani zanesljivi, predani in hrabri borci, saj so morali neredko prek hudih preizkušenj in ovir.

V 1. četi je komandir odredil za kurirja med 1. in 2. četo Staneta Bulca in Staneta Krištofa-Gangsterja. Od 2. čete dalje na Gorjance do 3. čete pa so vzdrževali stalno zvezo kurirji 2. čete.

Ko je prišla 2. četa v gozd Grac, je prišel v taborišče Janez Jezeršek-Sokol, član Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet in odredov s spremljevalcem Sarom.¹¹⁹ Komandirju čete Duletu je sporočil, naj mu po nalogu bataljonskega komandanta določi dva borca za spremstvo na Kočevsko. Jezeršek je predstavljal v Glavnem poveljstvu napredne Sokole, vključene v OF. Komandir je odredil v spremstvo Braneta Suhija-Šenka kot vodjo in Ivana Kovačiča-Efenko.

Pot jih je vodila čez Kočevsko, mimo Podstenic in v visokem snegu do Kolpe ter prek nje na Hrvaško do Belce in dalje do naselja Grbajel. Janez Jezeršek-Sokol se je tam priključil slovenski partizanski delegaciji, ki je čakala na srečanje s hrvaškimi partizani. Poleg Aleša Beblerja so bili v delegaciji še Ivan Jakič-Jerin in politični komisar Južnodolenjskega bataljona Ante Novak. Kurirji so se raztepli po vasi in poiskali slovenske partizane, ki so spremljali Aleša Beblerja in njegove tovariše. Pripovedovanja o partizanjenju ni manjkalo.¹²⁰

Tedaj je bil komandant Južnodolenjskega bataljona Bojan Polak Stjenka. Bataljon je bil ustanovljen šele 16. aprila, četudi je že prej deloval s štirimi četami, od katerih so tri zasedale območje Goteniškega Sneznika in dalje ozemlje do črte Kočevje-Mozelj-reka Kolpa. Ena bataljonska četa se je premaknila na južni del Kočevskega Roga.

Slovenska partizanska delegacija je v vasi Grbajel čakala na hrvaško delegacijo kar predlogo, saj je tja prispela že v prvi polovici aprila.

119 Za partizana Sara ni mogoče dobiti več podatkov. V Duletovi četi je nepoznan.

120 Brane Suhi-Šenk - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-II/8 z dne 26. 3. 1983.

Hrvati se niso držali dogovora in jih dvakrat ni bilo na dogovorjeni sestanek.

Do razgovorov je prišlo šele 17. aprila. Sestanku so prisostvovali člani štaba 3. bataljona 5. operativne cone. Narejen je bil načrt vojaškega sodelovanja med slovenskimi in hrvaškimi partizanskimi enotami, ki so bile ob levem in desnem bregu Kolpe.¹²¹

Med čakanjem v tej hrvaški vasi so predstavniki slovenske delegacije opazili, da nosijo hrvaški partizani neke čudne kape s tremi rogļji. Anteju Novaku je neki hrvaški partizan povedal, da je to nova partizanska kapa, imenovana "katalonska uporniška kapa", kakršne so nosili španski borci v času državljanske vojne.

Zelo hitro so partizani tudi v Sloveniji začeli nositi novo partizansko kapo pod imenom triglavka. Gorjanski partizani so ji dodali še ščitnik proti soncu, ker je bila tedaj njihova kapa s ščitnikom.

Ante Novak je dal krojačem svojo pelerino, da bi iz nje sešili čim prej in čim več novih partizanskih kap. Prve triglavke so si naredili na glave člani slovenske partizanske delegacije in njihovi spremljevalci.¹²²

Preden so se kurirji vrnili prek Kočevskega Roga, je vodja patrolje Brane Suhi-Šenk poprosil Aleša Beblerja za kape triglavke za vse tri kurirje, zanj ter Ivana Kovačiča-Efenko in partizana Sara, ki ni bil več v spremstvu pri Janezu Jezeršku-Sokolu. Aleš Beblerje poskrbel, da so jih dobili. Pred odhodom je izročil Šenku pismo za komandirja 3. čete Čorta, pripomnil pa je še, da bodo to prvi partizani, ki bodo prinesli novo kapo med dolenske partizane.

Patrulja je še istega dne odšla na Dolenjsko. Z njimi je po nalogu Aleša Beblerja šel tudi partizan Metod¹²³, za katerega patrolja ni vedela, kdo je in zakaj je poslan v četo. Prebili so se skozi kočevske gozdove v dolino, skozi Podturn na Rigelj in dalje v podgorjansko vasico Suhadol, kjer so se ustavili pri aktivistu Vinku Paderšiču-Batreji, ki jih je kmalu nato odpeljal v taborišče 3. čete na Gorjancih.

Četni štab z enim vodom je bil tedaj v gozdu nad pleterskim samostanom. Borci so prišleke s "čudnimi" kapami nezaupljivo gledali. Došli partizani so potem razložili gorjanskim tovarišem, da je na njihovih glavah nova partizanska kapa, imenovana triglavka, in da jo bodo odslej dalje nosili vsi slovenski partizani. Vodja patrolje Šenk je potem komandirju čete izročil Beblerjevo pismo.

Se istega dne so vsi trije krenili v taborišče 2. čete. Šenka je predtem prestregel komandant bataljona Ivan More-Žan, ki je bil tedaj s političnim

121 Dr. Metod Mikuž: Pregled NOB Slovenije, str. 358 in 359.

122 Ante Novak - zapis pripovedi, hranjen v arhivu SBB, M-IV, P-I z dne 6. 7. 1987.

123 Za partizana Metoda nihče ne ve njegovega pravega imena in priimka.

komisarjem Ahacem v tej četi in ga zaskrbljeno vprašal, zakaj je prišel z njim tudi partizan Metod. Zaupljivo je Šenku povedal, da je bil Metod v Ljubljani znan likvidator izdajalcev slovenskega naroda.

Patrulji se je priključilo še okoli deset borcev čete. Z njimi sta odšla tudi Žan in Ahac. Čez Krko so se s čolnom prepeljali med Kronovim in Belo Cerkvijo.

Po vrnitvi kurirjev v četo so imeli krojači in šivilje iz bližnjih vasi dovolj dela, da so opremili vse partizane z novimi kapami. Klobuki in kape vseh vrst so bili zamenjani z enotno triglavko, ki je imela spredaj znak s slovensko trobojnico in rdečo peterokrako zvezdo.¹²⁴

Po izdajalca Bana v Trebnje

Izdajalca Bana so partizani že večkrat iskali, vendar mu je vselej uspelo, da se je umaknil pred njimi. Poveljnik 2. čete se je odločil, da mu onemogoči nadaljnja izdajanja.

Takoj po prihodu v gozd Grac je komandir čete poklical pred svoj šotor osem ali deset borcev. Razložil jim je, zakaj jih je poklical in izbral za nalogo, ki jo je treba izvršiti. Pripovedoval jim je o znanem izdajalcu, lesnem trgovcu Banu iz Trebnjega. Večinoma naj bi živel v Trebnjem na svojem domu, poleg donosne žage ob Temenici. Pogosto pa se je zatekal v varstvo Italijanov v Trebnje ali v Novo mesto, zlasti kadar je slutil nevarnost za svoje življenje.

Izdajalec Ivan Ban je bil rojen v Ljubljani v družini izdelovalcev kočij. Pozneje se je zaposlil v Trebnjem in po nekaj letih kupil lesno podjetje. Pred vojno sije želel postati župan občine Trebnje, vendar mu ni uspelo. Ob kapitulaciji Jugoslavije se je takoj začel udinjati Italijanom, ki so ga 24. aprila 1941 postavili za komisarja občine Trebnje. V tej vlogi je napravil veliko škode in gorja našim ljudem.¹²⁵

Izbrani borci so krenili na pot in prenočili v gozdu blizu Dečje vasi. Zjutraj so se blizu Trebanjskega vrha spustili v dolino Temenice in ob desnem bregu potoka postavili zasedo, dobrih 50 metrov od Banovega doma in v neposredni bližini trebanjskega gradu, kjer je bila močna

124 Brane Suhi-Šenk - zapis hranjen v arhivu SBB, M-III, P-II z dne 26. 3. 1983.

125 Elda, hči Ivana Bana, je bila med vojno zvesta privrženka OF in zelo prizadevna sodelavka NOB. Naskrivaj je pregledovala očetovo korespondenco in razne zabeležke ter pomembne in sumljive podatke sporočala naši terenski obveščevalni službi. Tako je npr. sporočila 26. marca popoldne prek Lojzke Žorževe v Mirno Peč Milki Saje- -Maruši, da v Trebnjem Italijani pripravljajo napad na 1. dolenski partizanski bataljon na Ostrem vrhu. S takimi in podobnimi aktivnostmi je naredila NOB dragocene usluge (Ljudmila Krese - M-IV, P-I z dne 1. 4. 1991).

fašistična postojanka. Vztrajno so čakali v skrivališču, da se bo Ban pojavil na hišnih vratih. Imeli so podatke, da je skoraj vsako jutro ob tem času odhajal zdoma. Sredi dopoldneva je bilo vsem jasno, da izdajalec to noč ni prespal doma, ampak pri fašistih v Trebnjem ali v Novem mestu. Nič drugega ni kazalo Prleku, kot da je skupini partizanov ukazal umik.

Na povratku proti četnemu taborišču se partizani niso več izogibali ljudem. Sli so skozi vasi in povsod propagandno delovali za OF in NOB.

Oglasili so se tudi pri Bevčevih na Debencu, kjer je bila močna partizanska opora ter važna obveščevalna točka. Tam so izvedeli, da je bil Ban prejšnji dan in vso noč pod italijansko zaščito.

Z dinamitom čez italijansko-nemško mejo

Ko je 2. četa taborila na območju gozda Grac, je večkrat dobila bojne naloge od OK KPS iz Novega mesta. 8. aprila so ji naročili, naj minira predor na železniški progi med Tržičem in Sevnico pri kraju Jelovec.

Komandir čete je miniranje zaupal vodniku Filipu Tekavcu-Gašperju, ki je iz čete izbral petnajst prostovoljcev in vzel vso zalogo dinamita, okoli 5 kg, kolikor so ga pač imeli v četnem taborišču. Se istega dne, tj. 10. aprila, so krenili skozi Malkovec proti demarkacijski črti.

Ko se je pričelo mračiti, so se ustavili v gozdičku nad Tržiščem in počakali na aktiviste domačine. Ti so jih seznanili z nemškim zavarovanjem meje, z navadami njihovih izvidnic, patrolj in straž.

Brez posebnih ovir so 11. aprila v zgodnjih jutranjih urah prečkali demarkacijsko črto in se približali dolini s cesto, železniško progo in rečico Mirno. Ustavili so se v gozdu pod vasjo Dole nad osamljeno kmetijo blizu ceste, 2-3 km pred predorom pod Lepim Dobom, ki naj bi ga minirali. Vedeli so, da imajo Nemci postojanko v stavbi nad Lepim Dobom in da v vaseh živijo priseljeni Kočevarji, zvesti nemški sodelavci. Ti so odkrivali partizanske steze in pobijali kurirje.

Ko so Gašperjevi borci počivali v gozdu, okoli 100 metrov nad osamljeno kmetijo, je po cesti od Tržišča pripeljal črn osebni avtomobil mercedes in se kot nalašč ustavil prav pred njimi. Borci so pripravili orožje za strel, medtem pa so izstopili iz avtomobila nemški oficir in trije vojaki. Razgledovali so se okoli. Prav lahko bi jih naši napadli in pokončali z avtomobilom vred ter se potem umaknili proti meji, toda njihova naloga je bila pomembnejša, zato so pritajeno mirovali in čakali.

Nemci niso opazili partizanov in so kmalu odšli, oficir in dva vojaka kar peš nazaj proti Tržišču, tretji vojak pa je za njimi odpeljal avtomobil.

Nato je odšla skupina minercev z dinamitom v Čampovem nahrbtniku proti vasi Gabrje. Brez težav je prečkala cesto, šla po mostu čez rečico Mirno in nato čez železniško progo blizu Gaberja. Ko so prišli na varno v gozd ob železniški progi, so počakali še na ostale borce.¹²⁶

Ti so se po kratkem posvetu sporazumeli, da bi morali priti čez cesto, reko Mirno in železniško progo po krajši poti. Poslali so v izvidnico Draga Suhija-Lika, ki je sicer povedal, da ne zna plavati, pa ga je Stane Potočar-Lazar potolažil, češ, poglej, kako nizka je struga rečice. Liko je odmajal z glavo, potem pa le stekel po gozdu v dolino h kmetiji, pogledal okoli, in ker tam ni bilo nikogar, prečkal cesto s hitrimi koraki. Sezul si je čevlje, zavihal hlačnici in zabredel v ledeno mrzlo Mirno. Stekel je čez železniško progo do roba gozda. Z robcem je pomahal ostalim v obvestilo, daje pot prosta. Ker ni bilo odziva, je še enkrat pomahal z robcem, misleč, da znaka prvič niso videli in da ga bodo vsaj zdaj in prišli čim prej za njim. Toda nič! Nikogar ni bilo za njim. Mislil je že, da so jim prišli Nemci na sled, pa so se umaknili...

Tedaj je prišla po železniški progi od Tržišča nemška patrolja treh vojakov. Brezskrbno so stopali drug za drugim. Izvidnik Liko se je premaknil nekoliko globlje v gozd in čakal tam do teme. Ni vedel, kako se bo vrnil v četno taborišče. V temi se je odločil, da pojde kar sam. Ko se je približal mostičku na Mirni, je za seboj zaslišal korake. Razveselil se je, kajti bili so minerji. Šepetaje so ugibali, zakaj ni vodnik Gašper povedal pred akcijo vsem borcem, kam gredo. Če bi Čampova skupina vedela za namen akcije, bi jo še tisti večer lahko izvedla. Tako jim ni preostalo drugega, kot da se po čim krajši poti vrnejo v četno taborišče. Tiho so prešli most preko rečice blizu Gaberja in se zjutraj vrnili v četo, kjer so se srečali z ostalimi borci Gašperjevega voda.¹²⁷

Akcija ni uspela, vendar je treba upoštevati, da so odšli borci na pot brez dobro pripravljene načrta, brez izurjenosti v miniranju in z nezadostno količino eksploziva za rušenje predora. Borci so se vrnili v taborišče, ne da bi opravili vsaj kaj drugega. Napadli bi lahko štiri Nemce z avtomobilom na cesti pri zapuščeni kmetiji. Nemcev najbrž sploh ni bilo na dvorišču kmetije, kot so nekateri govorili, a so se raje umaknili, saj bi izvidnik Liko drugače ne mogel čez cesto tam mimo.¹²⁸

126 Alojz Lenič-Mile in Drago Suhi-Liko - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-I, P-VIII/1 z dne 12. 9. 1983, P-XII, strg. 2, nov. 1989, M-III, P-VIII/4 iz leta 1983.

127 Nace Majcen-Taras - zapis pripovedi, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-II z dne 17. 10. 1983; Alojz Lenič-Mile - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-I, P-VIII z dne 12. 9. 1983, P-XII iz leta 1989.

128 Jože Saje-Iztok - Dopolnitev k VIII. poglavju, hranjeno v arhivu SBB, M-III, P-XXV z dne 17. 6. 1989.

Sestanek z domačini okoliških vasi

Po napadu Italijanov na Štajersko četo na Košučju je prišel v taborišče 2. čete Nace Majcen-Taras, kije zamenjal političnega komisarja Jožeta Slaka-Silva. Tedaj je prišel v taborišče še Jože Prijatelj-Slobodan z enajstimi borci nekdanje njegove 1. čete. Na območju 2. čete so se namreč od 12. aprila dalje pripravljali na ustanovitev 4. čete.

Ko je bila 2. četa na območju Gradca, Šmarjete, Škocjana in Tržišča, je bila zelo prizadevna tudi v skupnih akcijah s terenskimi aktivisti. Na vsem tem območju je bila močno razvejena in delavna mreža krajevnih odborov OF. Komandir Dule je bil v stalni zvezi z aktivisti v Malkovcu in okolici, zlasti z Leniči, ki so malo kasneje kar vsi prišli v 2. četo, prek teh pa s privrženci s širšega območja, kot na primer Karlom Fortejem-Markom ter Francem in njegovo sestro Tončko Majcen.

Karel Forte je bil doma iz Trbovelj. Na območju Malkovca je prišel že jeseni 1941 in se naselil pri teti Megličevi na Krsinjem Vrhu. Takoj se je povezal z aktivistom Nacetom Majcnom-Tarasom in nato deloval v odboru OF Krsinji Vrh-Bojnik. Pozneje se je zadrževal v gostilni Tomažičevih v Bojniku in bil ves čas v stikih z 2. četo v gozdu Grac. Organiziral je tudi obveščevalno mrežo, raziskoval sumljive zadeve na Malkovcu in okolici in bil kasneje tudi med pomembnimi organizatorji VOS (varnostne obveščevalne službe) OF na tem območju.

Dobra aktivista sta bila tudi Franc Majcen in njegova sestra Tončka, ki sta zbežala pred Nemci iz Trbovelj in se naselila v borni kočici v Starih Vinih. Povezana sta bila z aktivno učiteljsko družino Jurančič iz Telč in Jermančičem iz iste vasi. Učitelj Jože Jurančič, Jermančič in Franc Majcen so poleg še nekaterih pripadali partijski organizaciji na Telčah, ki je bila ustanovljena leta 1939. Poleg ostalih nalog je morala ta celica KP vzdrževati ilegalni prehod prek demarkacijske črte iz Ljubljanske pokrajine v nemško okupacijsko cono med Mokronogom in Sevnico. Tod so prešli mejo tudi vidni slovenski voditelji NOB, npr. Franc Rozman-Stane, Dušan Kveder-Tomaž in drugi.

Po tako uspešnem sodelovanju 2. čete z omenjenimi aktivisti je bil v nedeljo, 12. aprila, popoldne v Čehnarjevi dolini organiziran skupni sestanek z veliko udeležbo, za kar je bil zaslužen Janez Lenič.

Zbranim je govoril borec 2. čete Stane Potočar-Lazar o vojaško-političnih razmerah pri nas in v svetu, o ciljih OF in partizanske vojske, o organiziranosti ljudi po vaseh in zaselkih za delo na terenu v krajevnih odborih OF in o dolžnosti slehernega Slovenca, sposobnega za boj, da se čim prej vključi v partizane.

Teden dni kasneje, 19. aprila, je terenski aktivist Janez Lenič-Rudar naročil nečaku Alojzu Leniču-Miletu iz Pavle vasi, da pri Božnarjevih pod Bojnikom pričaka ob treh popoldne skupino partizanov 2. čete in jih spremlja po vaseh, tudi od hiše do hiše.

Iz taborišča so prišli na dogovorjeno javko Nace Majcen-Taras, ki je v tistih dneh prevzel mesto četnega političnega komisarja, Jože Conč-Prlek in partizan Džordže. Skupaj s terenci so obiskali več vasi okoli Malkovca, Pavlo vas, Trščino, Lepo Gorico in še nekatere druge. Večina ljudi je tedaj prvič videla partizane. Že to, da so partizani hodih po vaseh ob belem dnevu, je pomenilo za te kraje veliko javno potrditev gibanja.

Ljudje so spočetka sprejemali partizane zadržano, toda ko je Nace Majcen-Taras prepričljivo govoril o pomenu narodnoosvobodilnega boja proti okupatorjem in domačim izdajalcem in o narodni partizanski vojski in ko je nazadnje pozval vsakega zavednega Slovenca, sposobnega za boj, da se jim čim prej priključi, je prvotna zadržanost ljudi popustila. Kasneje se je bilo lažje pogovarjati z ljudmi po posameznih hišah, koliko fantov in mož bi lahko posamezna družina pogrešala. Veljalo je načelo, da tam, kjer sta bila dva moška pri hiši, naj bi odšel eden v partizane, kjer pa so bili trije ali več, naj bi odšla vsaj dva.

Ta in še nekaj podobnih akcij 2. čete je kmalu rodila zaželen uspeh. Vse pogosteje so se zbirali fantje in možje po vaseh in zaselkih in se odločali za odhod v partizane. Vse več vaščanov se je vključilo v delo v krajevnih odborih OF. Vse več ljudi je zbiralo orožje, strelivo, hrano in opremo za vojsko. Lahko bi rekli, da je skoraj vsak vaščan postal obveščevalec, kurir ali dober sodelavec OF. Ljudje po vaseh so tudi vse pogosteje obračali hrbet tistim sovaščanom, o katerih niso vedeli, kam so usmerjeni. Skušali so jih prepričati, da morajo biti v vasi vsi enotni, kot so vselej bili, si še naprej pomagati med seboj, vsi delati za OF in partizane in se skupaj bojevati proti izdajalcem. Ob podpori Duletovih partizanov so k takšnemu razpoloženju veliko pripomogli Karel Forte-Marko ter Tončka Majcen.¹²⁹

Zaslužno plačilo izdajalcu

Posebna naloga Duletove čete je bila tudi boj proti vohunom in domačim izdajalcem.

Med posebno vnetimi je bil v Mirnski dolini ribiški čuvaj in kramar

129 Alojz Lenič-Mile - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-I/1 z dne 20. 9. 1989; Nace Majcen-Taras - zapis pripovedi, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-III z dne 3. 3. 1983.

Alojz Uhernik, doma z Migolske Gore. Obveščal je Italijane v Trebnjem o ljudeh, ki so delovali v OF in delali za NOB v Mirni in okolici. Zato ni bilo nič čudnega, če so Italijani, kadarkoli so prišli v Mirno ali v bližnje vasi, na podlagi vnaprej znanih podatkov iskali po domovih aktiviste, posebno Janka in Rika Kolenca, Adolfa Gospodariča, Staneta Krištofa-Gangsterja, Staneta Bulca.

Borci 1. bataljonske čete so večkrat poizkušali onemogočiti Uhernikovo izdajalsko delo. Toda ta se jim je vselej spretno izognil. Da je bil v stalni nevarnosti pred partizani, so vedeli tudi Italijani v Trebnjem. Za njegovo varnost se je še posebej zavzel Ivan Ban, zato ga je preselil na Mirno v hišo Koračinovih.

Komandir 2. čete se je odločil, da z Uhernikom obračuna in mu enkrat za vselej prepreči umazano delo. Sestavljena je bila likvidatorska skupina osmih partizanov, ki je odšla na pot pred mrakom 8. aprila in se pozno ponoči ustavili na Debencu blizu Bevčevih, kjer so prenočili. S pomočjo domačih deklet so partizani čez dan 15. aprila dobili potrebne podatke o Uherniku in o vojaškem stanju na Mirni. Ponoči so obkolili hišo in skušali prek balkona priti v Uhernikovo stanovanje. Ker so bila balkonska vrata zapahnjena, so šli skozi vhodna vrata in prišli v prvo nadstropje pred njegovo stanovanje. Tedaj se je družina prebudila. Uhernik, baje oborožen z nožem, je odklenil vrata in jih naglo odprl. V popolni temi so padli strelji. Poleg Uhernika sta bili smrtno zadeti tudi njegova žena in hčerka. Vsem v skupini je bilo žal, da se je tako končalo, kajti kazen je bila namenjena samo njemu.

Nato se je skupina prek Debenca vrnila v taborišče. Med potjo jih je pričakal Bosanček z dvema zaseženima konjičkoma (bosančkoma), ki so ju odpeljali s seboj za četno komoro.

Že zgodaj zjutraj se je raznesla po Mirni vest, da so ponoči partizani postrelili izdajalsko Uhernikovo družino. Sredi dopoldneva so se pripeljali iz Trebnjega Italijani, z njimi pa tudi izdajalec Ivan Ban. Uhernik je bil njegov pomočnik za umazana izdajalska dela. Italijani so po ogledu izdajalčevega stanovanja odpeljali s seboj iz Mirne nekaj ljudi, osumljenih za sodelovanje pri tej likvidaciji.¹³⁰

Tudi Italijani so imeli kasneje o dogodku kaj povedati. Obžalovali so izgubo zvestega sodelavca. V svojem sporočilu so obvestili Visoki komisariat v Ljubljani, da ima zločin na Mirni politično obeležje, ker so bili vsi trije pokojni italijanski sodelavci.¹³¹

130 Zoran Hudales - občina Trebnje v NOB, str. 199; Drago Suhi-Liko, M-III, P-VIII/2 iz leta 1983.

131 Arhiv IZDG - Visoki komisariat Ljubljana, fasc. 3/V.

Krepitev 2. čete

V noči od 21. na 22. april se je zbralo pri kapelici na Otavniku 14 novih prostovoljcev za 2. četo. Bili so iz Malkovca, Pavle vasi, Trščine, in sicer Ivan Intihar, Franc Lenič, Janez Lenič-Rudar, Alojz Lenič-Mile, Ivo Majcen-Jovo, Franc Markovič, Ivan Mavželj, Ivan Muren, Jože Pelko, Franc Povšič, Vencelj Povšič, Ignac Tratar-Šufti, Jurij Tratar, Franc Urigelj. Prostovoljce sta pri kapelici sprejela Karl Forte-Marko, aktivist s tega območja, in Ignac Golob-Jaka, kuhar 2. čete, in jih odpeljala v četno taborišče.¹³²

Prostovoljec iz malkovške skupine Alojz Lenič-Mile je kasneje povedal, da so novince stari borci nepričakovano lepo sprejeli. Sami so se zavedali, da se pričinja zanje pravo vojaško življenje. Stari borci so jih sprejeli v šotore, novodošli pa so se jim oddolžili z dobrotami, ki so jih prinesli s seboj. V šotorih je bilo potem vprašanj, odgovorov in kramljanja skoraj do novega dne.

Šele podnevi so si novi prostovoljci ogledali partizansko taborišče. Po zajtrku in dvigu slovenske zastave ob petju slovenske himne Naprej, zastave Slave sta nove partizane prisrčno nagovorila četni komandir in politični komisar. Enota je bila že močna, saj je štela okoli 90 borcev. Po zboru se je začelo redno delo po dnevni zapovedi, vanj so se tudi novi borci postopoma vključevali.

Komandir Dule in politični komisar Taras sta se čez dan še posebej pogovorila z novodošlimi o vojaškem, političnem in kulturnem življenju v četnem taborišču. Opozorila sta jih na prepotrebno disciplino, potem pa jim predstavila vodnika Filipa Tekavca-Gašperja in Ignaca Kohneta-Štajerca, ker so bili novinci razporejeni v njuna voda.

Tisti dan so vsi trije vodniki vodov usposabljali novodošle partizane v vojaških veščinah: kako se ravna z orožjem, kaj vse mora vedeti borec, če je na straži, v izvidnici, v zasedi in podobno. Pri politični uri pa so bili že prvi dan seznanjeni s skupnim življenjem v četi, s cilji OF in nasploh z bojem proti okupatorju in narodnimi izdajalci. Preostali prosti čas v taborišču so prebili ob prepevanju narodnih in partizanskih pesmi.¹³³

132 Ignac Tratar-Šuft - zapis pripovedi, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-I z dne 12. 8. 1988.

133 Alojz Lenič-Mile - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-IX z 1987.

Po orožje v škocjansko cerkev

četnem taborišču so bili le malokdaj zbrani vsi borci. Eni so bili na preskrbovalnih, drugi pa na vojnih akcijah. Tako je bilo tudi 22. aprila. Skupina pod vodstvom Štajerca je dopoldne napadla karabinjerje v Škocjanu, druga skupina z Dragom Florjančičem na čelu pa Italijane v Tržišču, kjer je ranila enega od njih.

Zvečer istega dne pa je vsa četa odšla v akcijo. Terenska obveščevalna služba jo je namreč obvestila, da sovražniki zbirajo in hranijo orožje v škocjanski cerkvi, in to celo v grobnicah. V kraju je bila samo karabinjerska postaja.

Se preden je komandir Dule pripeljal četo do Škocjana, so posamezne skupine borcev pretrgale vse telefonske napeljave, ki so povezovale Škocjan z ostalimi italijanskimi postojankami. Po prihodu na cilj je komandir takoj poslal eno zasedo proti Zameškemu, drugo pa proti Krki in Šmarjeti. Najmanj dvajset borcev je razporedil za obzidjem pred cerkvijo nasproti karabinjerske postaje.¹³⁴ Poslal je še nekaj izvidniških patrolj po vasi in poklical škocjanskega župnika in kaplana. Na vprašanje, v kateri grobnici je spravljeno orožje, ni dobil odgovora. Oba, župnik in kaplan, sta zatrjevala, da orožja ni v cerkvi.

dveh grobnicah, ki so ju odprli, ni bilo orožja, zato so iskanje opustili. Vse je kazalo, da so dobili lažne podatke.

Pred jutrom je komandir poslal po vasi manjše skupine borcev z nalogo, da najdejo čim več orožja in streliva. Toda akcija ni bila preveč uspešna, našli so le tri puške, zaboje ročnih bomb kragujevk in zaboja streliva za puške in puškomitraljez.

Karabinjerji v postojanki se niso odzvali, čeprav so morali slišati partizane. Ko se je že pričelo daniti, se je četa vrnila v taborišče v gozdu Grac.¹³⁵

134 V prispevku Alojza Leniča-Mileta je trditev, da karabinjerjev takrat ni bilo v Skocjanu, medtem ko Ignac Tratar-Šuft v svojem prispevku trdi, da so karabinjerji še bili tam. Po italijanskih virih so bili italijanski karabinjerji v Skocjanu še v začetku maja. Arhiv IZDG, fascikel 3/VI.

135 Ignac Tratar-Šuft - zapis pripovedi, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-I/4 z dne 8. 12. 1988; Alojz Lenič-Mile - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-V/2 z dne 24. 10. 1985.

Po živino in hrano v Klevevž

Še istega dne, 23. aprila, je kurir iz bataljonskega štaba prinesel ukaz, da se četa takoj premakne na območje Velikega vrha.

Proti mraku je ukazal komandir Dule zbor čete. Vodniku 1. voda Dragu Florjančiču je dal navodilo, da med pohodom iz gozda Grac do novega četnega taborišča na Velikem vrhu s svojim vodom izvede prehranjevalno akcijo v gradu Klevevž.

Glavnina čete je šla mimo Klevevža, 1. vod pa na ukazano akcijo. Kljub nasprotovanju grajskega oskrbnika in potem še graščaka Ulma so morali grajski delavci naložiti na voz žito, moko, krompir, suho meso, posodo z mastjo in ocvirki.

Italijani so o tem dogodku napravili pravi hrup. Oddelek karabinjerjev v Novem mestu je poslal v Ljubljano na razne naslove izčrpno poročilo, da so tistega dne pred polnočjo neznani maskirani banditi napadli z vseh strani grad Klevevž, last grofa Antona Ulma, nemškega državljanca. Ko so prišli neznanci v notranjost gradu, so ukradli šest volov v vrednosti 50.000 lir, dva konja v vrednosti 27.000 lir, dve sedli v vrednosti 2.000 lir, štiri prašiče v vrednosti 3.500 lir in raznega drugega blaga v vrednosti 20.000 lir.

Po tej rekviziciji so v jutranjih urah neznanci zažgali grajske garaže, uničili štiri kočije, troje sani, dva avtomobila in še veliko druge opreme.

Partizani so še o pravem času odpeljali hrano iz Klevevža, kajti graščak Ulm se je tedaj že pripravljal na izselitev v Nemčijo. Za graščakovo spremstvo je prišlo v grad Klevevž nekaj gestapovcev s črnim mercedesom. O njih borci niso nič vedeli, ko so postavljali okoli gradu zasede. Alojz Lenič-Mile in mitraljezec Ivan Majcen-Jovo sta zavzela položaj blizu vhoda v grad. Nemški mercedes so želeli partizani odpeljati s seboj, pa kaj, ko niso imeli šoferja. Zato so avtomobil zažgali, kakor tudi vse drugo, kar so Italijani v svojem poročilu dovolj natančno opisali. Pred odhodom so izstrelili proti gradu nekaj nabojev in, ne da bi čakali na odziv gestapovcev v gradu, z naloženimi živili na vozech odšli proti taborišču na Velikem vrhu.¹³⁶

Takoj po prihodu čete v staro taborišče na Velikem vrhu je komandir Dule najprej poskrbel za dobro zavarovanje, ker ni želel nikakršnega presenečenja. Takoj je poslal izvidniške patrulje proti Hmeljniku, Trebelnemu in Trški gori, ker je menil, da bi bil napad možen prav iz teh treh smeri.

Med varnostnimi ukrepi je komandir Dule tudi naročil borcu domačinu

136 Arhiv IZDG - Poveljstvo kraljevih karabinjerjev Ljubljana, fasc. CC RR 161/III.

Stanetu Žuri-Džuri, naj takoj odide v Harinjo vas in določi tam stalno izvidniško mesto, od koder bo možno nadzorovati italijanske pohode od Krke do bližine četnega taborišča.

Stane Žura-Džuro se je takoj lotil naloge. V Harinji vasi je poiskal znanca Alojza Teropšiča, ki ga je navdušil za izvidniško delo. Ta mu je pomagal najti primerno mesto za nadzorovanje ceste pri Šentpetru. Kmalu za tem sta že čepela ob podstrešni lini Šinkovčeve hiše in budno pazila na vse, kar se je dogajalo v dolini Krke.¹³⁷

Likov leteči vod

24. aprila je komandir Dule poklical k svojemu šotoru Draga Suhija-Lika. Sporočil mu je odlok bataljonskega štaba, da mora takoj v 1. četo, ker je imenovan za vodnika 3. voda. Liko je odmajal z glavo in odkrito povedal Duletu, da želi ostati še naprej v njegovi četi, ker ga kot komandirja ceni in kot človeka spoštuje. Dule se je odločil, da ostane Liko še naprej v njegovi četi in da se bo pri štabovcih že kako izgovoril.

Kasneje je Dule poklical Draga Suhija-Lika in Jožeta Čonča-Prleka. Razložil jima je svoj načrt: Liko je imenovan za vodnika, Prlek pa za političnega delavca v "letečem vodu" čete. S skupino dobrih borcev naj bi obšla celotno četno območje. Hodili bi skozi naselja, s partizansko pesmijo privabljali ljudi in kjerkoli bi se zbralo več vaščanov, naj bi Prlek govoril o političnem stanju, Liko pa med mladimi agitiral, da se čim prej priključijo partizanom. Hkrati bi zbirali tudi orožje in drugo opremo za partizansko vojsko.

Kmalu so prišli pred poveljnikov šotor še borci, ki sta jih za leteči vod izbrala Liko in Prlek: Stane Bulc, Lado Babič-Smuk, Stane Krištof- -Gangster, Lado Kavčič-Bosanček, Jože Pevec-Riko, Franc Cvetan-Metod, Džordže in še trije drugi.

Komandir jim je povedal samo to, da so bili izbrani za četni leteči vod, ki ga bo vodil Drago Suhi-Liko.

Ta vod je že sredi popoldneva 24. aprila krenil na dolgo pot. Pred mrakom je prišel v Trebelno. Skozi vas je krepko zapel puntarsko pesem Le vkup, le vkup, uboga gmajna. Vaščani so prihajali iz hiš ali pa so se predčasno vračali z dela na svoje domove. Borci so se ustavili pred hišo aktivista Jožeta Tomiča, ki je takoj poklical k sebi še aktivista Franca Trlepa. Liko in Prlek sta oba

137 Stane Žura-Džuro - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-III z dne 18. 1. 1983.

seznanila z nalogo letečega voda.

Dogovorili so se, da bosta Tomič in Trlep organizirala na trgu pred cerkvijo "leteči miting". Aktivista sta se takoj lotila dela. Pripravila sta mladino, da je obvestila vse vaščane o zborovanju.

Pred mrakom se je zbrala pred cerkvijo kar velika množica vaščanov. Prlek je zbranim govoril o političnih razmerah na Dolenjskem. Povedal je tudi, da se ponekod že prikrito organizira vojaški odpor proti partizanski vojski. Pozval je ljudi, da naj bodo previdni in naj ne nasedajo sovražni propagandi. Vodnik voda Liko pa je nagovoril mlade, naj čimprej pridejo v partizane, ki so prava slovenska narodna vojska, s seboj pa prinesejo še skrito orožje in strelivo.

Potem so partizani zapeli nekaj partizanskih in narodnih pesmi. Po večerji, ki so jo vaščani pripravili pri Tomičevih, in z obilno popotnico so se partizani umaknili iz vasi in prespali v majhni pastirski kolibi blizu Češnjic. Zgodaj zjutraj sta se vodu pridružila Jože Tomič in Franc Trlep. Ker sta bila že močno sumljiva, sta se na hitro odločila za odhod v partizane.

Nato so se partizani ustavili v Češnjicah. Vaščani, kolikor jih je bilo doma, so jih pričakali sredi vasi. Prinesli so jim dve skoraj novi puški mavzerici, za dober lonec nabojev za puške, nekaj ročnih bomb, šotorskih kril in nekaj hrane.

Med vaščani se je tedaj pojavil tudi mlad fant z bosanskim konjičkom. Liku in Prleku je smehljaje dejal, da sta prišla kar oba v partizane, on in njegov konjiček.¹³⁸

Jože Čonč-Prlek je potem nagovoril vaščane, jim na kratko razložil cilje OF, še posebej pa razloge boja proti okupatorju in izdajalcem. Ko so zapeli nekaj partizanskih pesmi, so postali tudi vaščani dostopnejši in vedrejši. Nazadnje so želeli, da bi še ostali med njimi.

Leteči vod je potem nadaljeval pot do Štatenberga, kjer so se o istih stvarih prav tako pogovarjali z vaščani. Potem so krenili proti Stari Gori, kajti domačina Stane Bulc in Jože Pevec-Riko sta prepričala Lika in Prleka, da bodo imeli tod pri ljudeh največ podpore in razumevanja. Pa še veseli bodo, ko bodo videli hkrati toliko partizanov skupaj. Od tu pa bo mogoče napadati bližnje italijanske postojanke, zlasti v Ponikvah, in italijanske patrolje po železniški progi in glavni cesti med Ponikvami in Mirno Pečjo.

Proti večeru 25. aprila se je leteči vod utaboril skoraj na koncu grebena Stare gore, malo pred razcepom poti proti Trebelnem in staremu taborišču 1. čete.

Takoj ko se je dodobra zmračilo, je odposlal vodnik Liko v dolino

138 Osnovnih podatkov za fanta, ki se je priključil letečemu vodu v Češnjicah, ni.

proti Ponikvam in železniški progi patroljo treh borcev pod Džordževim vodstvom, Prlek pa je šel s skupino treh ali štirih borcev proti Ponikvam in napadel postojanko. Ti fantje so se že davno umaknili, Italijani pa so iz postojanke še nekaj ur streljali v prazno in trošili strelivo.

Preden se je 26. aprila zdanilo, se je izvidniška patrolja vrnila v taborišče z vestjo, da prihajajo Italijani skoraj vsak dan v večjih skupinah v vasi blizu železniške proge in ceste med Ljubljano in Novim mestom. Poleg tega pa manjša ali večja enota Italijanov prihaja iz Ponikev do železniškega predora pod Sv. Ano, mimo železniškega kamnoloma, kjer so delali ljudje iz okoliških vasi. Liko in Prlek sta se hitro dogovorila, da bodo naslednjega dne, 27. aprila, zgodaj zjutraj postavili zasedo blizu predora Sv. Ane. Ta akcija je imela dvojni namen, preprečiti delo v kamnolomu v korist Italijanov in z nenadnim napadom preplašiti Italijane in jim otežiti nadzorovanje železniške proge.

Ko se je 27. aprila zdanilo, so bili že vsi borci na položaju ob železniški progi. V začasnem taborišču voda je ostal le tisti novi fant iz Češnjic z bosanskim konjičkom, da bi skrbel za svojega malega rjavca in bdel nad opremo, ki so jo pustili borci.

Partizani so vztrajali vse do četrte ure popoldne, ko so delavci v kamnolomu že končali z delom. Tedaj je Lado Babič-Smuk, ki je bil na desnem krilu zasede proti Ponikvam sporočil, da prihajajo Italijani ob železniški progi. Bilo jih je veliko in brezskrbno so prepevali.

Zavladala je napetost, kot vselej pred bojem. Vodnik Liko je opozoril borce, naj prično streljati šele na njegovo povelje, ko bodo Italijani že na pravšnji razdalji od njih. Ko pa so se ti približali zasedi, je eden od njih stopil v grmovje na veliko potrebo. Tedaj je zagledal blizu sebe Lada Babiča. Ne vemo, kaj se mu je od strahu zgodilo, vendar je opozoril ostale, da so blizu partizani. Lado Babič je takoj začel streljati na Italijane. Tudi iz zasede so se oglasili puškini streli in eksplozije ročnih bomb.

Zaradi nenadnega in nepredvidenega dogodka so se morali borci umakniti, kajti Italijani so pričeli silovito streljati in obmetavati položaj zasede z lahкими minami. Po ne preveč uspešni akciji so se vrnili na Staro goro.

V noči na 28. april je pričelo deževati in zelo se je ohladilo. Zjutraj je novi kuhar Jože Tomič pripravil za zajtrk juho z izdatnimi kosi govedine, kar je bila tedaj večkrat partizanska hrana.

Po jedi so se zatekli na podstrešje najbližje zidanice, kjer so našli dokaj toplo ležišče na senu. Ta dan so počivali, kajti po načrtu bi morali že naslednjega dne, 29. aprila, na območje Mirne. Sredi noči jih je prebudil stražar, ko je zaslišal v bližini korake. Na srečo ni bilo nič nenavadnega: četni komandir Dule je bil na poti proti Gabrovki, kjer naj bi bilo v naslednjih dneh večje vo-

jaško in politično posvetovanje. Komandir je ukazal vodniku letečega voda, naj se z vodom takoj premakne v taborišče 1. čete bataljona, ki je taboril v gozdu pod Cirknikom.

Vod ni takoj odšel proti Cirkniku, saj so bili dogovorjeni z aktivisti na Mirni, da se tistega dne sestanejo in pogovorijo o vojaškem in političnem stanju in o potrebnih ukrepih.

Okoli poldneva, ko se je vreme izboljšalo, so krenili proti Mirni Drago Suhi-Liko, Jože Čonč-Prlek, Stane Bulc in Jože Pevec-Riki. Tam so se sestali z Rikom Kolencem in nekaterimi mirnskimi aktivisti. Pogovarjali so se o trenutnih razmerah na območju med Trebnjem in Sv. Križem (Gabrovko). Ocenili so jih kot dokaj zadovoljive, žal pa se je vse bolj pojavljala pritajena organizacija nasprotnikov, zlasti okoli Šentruperta. Riko Kolenc je poudaril, da so Mirnčani zelo zadovoljni, ker med njimi ni več izdajalca Uhernika. Tega sporočila so bili borci zelo veseli, vendar pa so se z grenkobo spominjali, da sta bili pri likvidaciji smrtno zadeti tudi izdajalčeva žena in hčerka.

O mraku so se z Mirne vračali na Sveto goro. Vsi so prenočili v zidnici, po zajtrku 29. aprila pa odšli proti Cirkniku.

Naloge letečega voda so bile obsežnejše, kot jih je dejansko izvedel. Moral bi se premakniti še na mirnopoško stran in zatem na območje Krke od Šentpetra do Kronovega in se spet vrniti na Veliki vrh. Uspehi so videti skromni, vendar je vod opravil veliko politično delo.

Ob koncu aprila

Ožja Dolenjska v dolini Krke, ki jo je na levem bregu obvladovala 2., na desnem pa 3. četa bataljona, je bila po eni strani sila siromašna, po drugi pa so tukaj živeli tudi premožnejši kmetje in graščaki v svojih gradovih, ki jih je bilo prav vzdolž Krke kar veliko. Narodnoosvobodilni boj je dal revnemu ljudstvu iskro upanja na boljši jutrišnji dan, zato se je Dolenjska močno odzvala klicu OF in dala ogromen prispevek za končno zmago nad okupatorjem in njihovimi sodelavci.

Na Dolenjskem, še posebej na območju 2. bataljonske čete, je bilo veliko starih fevdalnih gradov, nekateri so že razpadali, večina pa je bila lepo ohranjena. Lastniki so bili nemški ali avstrijski grofi in baroni. Ob gradovih moramo upoštevati še širna polja, gozdove in vinograde, ki so bili last teh graščakov, na katerih je dolenski človek za nekaj dinarjev na dan krivil hrbet, hiral in v revščini umiral. Klicu partizanstva na boj se je odzvala večina kmečkega prebivalstva. Zlasti mlajši so se številno vključili v partizane in ob koncu aprila leta 1942 je 2. četa narasla že na okoli 120 borcev.

Tako je vojna mimogrede odpravila samopašno gospodarjenje nemških in avstrijskih velikašev na slovenski zemlji.

Da bi ob levem bregu Krke omejilo gospostvo graščakov in začelo snovati prvo osvobojeno ozemlje med Novim mestom in Zameškim pa dalje ob nemško-italijanski meji do Tržišča in ob progi do Trebnjega in Novega mesta, je četno poveljstvo načrtovalo svojo vsestransko dejavnost. Manjše ali večje četne skupine so nenehno vznemirjale še preostale italijanske postojanke v Škocjanu, Zameškem in Kronovem. Ves čas so partizani zasledovali vse pogostejše nemške posrednike v črnili mercedesih, ki so prihajali v dolenske gradove in prepričevali graščake, naj svoje bogastvo, naj svoje zlatino, spravijo in se z njihovo pomočjo izselijo v Nemčijo.

Neprestano nemško nadlegovanje je graščake prisililo, da so začeli resno razmišljati na pobeg v Nemčijo. Eden med njimi, Ulm, lastnik Klevevža, je slutil, da bo med prvimi, ki bo razlaščen in gmotno uničen, saj so partizani vse pogostejše prihajali na njegovo posestvo in mu praznili hlev ter kaščo.

Bajnovški graščak se je imel za Slovenca in se mu zato ni nikamor mudilo, najmanj pa v Nemčijo. Toda Italijani so mu sredi maja s topovskimi granatami porušili grad in druga grajska poslopja, tako da se je moral odločiti za beg v Nemčijo. Dotlej so partizani dobivali iz gradu veliko hrane.

Lastnik gradu Otočec Kari Margherij-Villavicencio, ki je bil še pred vojno vodja Kulturbunda, svoj pravi odnos do narodnoosvobodilnega boja je pokazal zlasti med nemško ofenzivo oktobra 1943, je zgolj iz osebnih koristi, ne pa zaradi naklonjenosti narodnoosvobodilnemu boju, pristajal na zahteve partizanov, da jim omogoči dostop do živil v svojem gradu oziroma na posestvu. Četni komandir Dule je poslal v grad Otočec nekaj svojih z nalogo, da mirno nagovorijo graščaka Karla Villavicencia Margherija, naj se izseli iz gradu in pusti svoje premoženje partizanom oziroma odboru OF v Šentpetru. Otoški graščak in njegova žena sta nazadnje, četudi nerada, maja 1942 le zapustila graščino in se izselila najprej v Brežice, od tam pa v Avstrijo.

Trmoglavu pa je vztrajala na svojem gradu Hmeljnik visoko raščena baronesa. Prepričana je bila, da zaradi italijanske pomoči partizanom ne bo nikoli prišlo na misel, da bi se približali močnemu hmeljniškemu zidovju. Vendar se je zmotila. 9. maja so partizani le prodrli na Hmeljnik in ga izpraznili.

V Starem gradu, ki še danes ponosno stoji nad levim bregom Krke, potisnjen ob vinorodne gorice med Trško goro in Harinjo vasjo, so še vedno bivali usmiljeni bratje iz kandijske moške bolnišnice v Novem mestu in so brez pomislekov radi zdravili ranjene in bolne partizane. Od njih so partizani ves

čas prejeli potrebna zdravila.

Premik čete proti Cirkniku

Po prvih zastraševalnih akcijah na gradove ob Krki, ki so jih izvajali borci 2. bataljonske čete iz taborišča na Velikem vrhu in v dolini Radulje, je četa po nalogu bataljonskega štaba krenila proti gozdu pod Cirknikom, kjer je bil v taborišču 1. čete napovedan zbor 1., 2. in 4. čete. 3. četa je sprejela ukaz, da naj ostane na svojem območju na Gorjancih, na zbor pa pošlje svojega komandirja Franca Pirkoviča-Čorta s skupino borcev.

Kot smo že povedali, je zadnje dni aprila četo zapustil Dušan Švara-Dule, ker so ga poklicali na posvetovanje, ki je bilo prve dni maja v gozdu blizu Tihaboja, nadaljevalo pa v Zabukovju pri Blatnem klancu. Začasno je prevzel četno poveljstvo vodnik 3. voda Filip Tekavec-Gašper. Ko je konec aprila četa odšla na zbor v taborišče 1. čete, je na starem mestu v dolini Radulje ostala le manjša skupina borcev z nalogo, da poskrbi za prostovoljce, ki naj bi prišli tedaj na Veliki vrh.

Četo je na pohodu presenetil sneg in ji otežkočil premikanje. Filip Tekavec-Gašper in politični komisar Nace Majcen-Taras sta odločila, da s četo počakajo na Debencu toliko časa, da bo sneg skopnel.

Ustavili so se pri Bevčevih, ki so takoj poskrbeli za varno zavetje na suhem, dišečem senu.

Naslednjega dne, ko je sneženje prenehalo in je zapadli sneg skopnel, je četa nadaljevala pot proti Cirkniku. Med potjo so v okolici Mirne naleteli na Viktorja Avblja-Rudija in njegove spremljevalce, ki so bili prav tako namenjeni proti Cirkniku. Z Avbljem sta bila tudi komandant bataljona Ivan More-Zan in politični komisar Dušan Pirjevec-Ahac. Vsem tedaj ni bilo jasno, zakaj sta nekdanja mogočnega tako pohlevna. Izvedeli so že v naslednjih dneh v skupnem taborišču v gozdu pod Cirknikom.¹³⁹

139 Nace Majcen-Taras - zapis pripovedi, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-II/2 z dne 17. 10. 1983.

3. ČETA

K uspešnemu razvoju narodnoosvobodilnega boja na gorjanskem območju Dolenjske je prispevalo več dejstev. Iz prve svetovne vojne se je vrnilo na svoje domove veliko domačinov, prežetih z boljševiški idejami. Poleti leta 1920 so v Šentjerneju ustanovili krajevno organizacijo KPJ. Leta 1921 so na občinskih volitvah komunisti nastopili s svojo listo kandidatov in od skupno 657 oddanih dobili 152 glasov.

Pod Gorjanci je že poleti in jeseni leta 1941 rajonski odbor OF Šentjernej začel pripravljati posamezne domačine na odhod v partizane, tako s šentjernejskega kakor tudi s kostanjeviškega območja. Računali so, da bodo poslali prve prostovoljce, takoj ko bo urejeno šolsko taborišče nekje na Kočevskem.

Kljub zelo hudi zimi leta 1941/42 se je na podgorjanskem območju odločilo okoli 45 prostovoljcev za odhod v partizane. Odšli naj bi v treh skupinah proti Kočevskemu Rogu, kjer naj bi bilo v eni izmed izpraznjenih kočevskih vasi tudi prvo pravo partizansko šolsko taborišče. Prostovoljci bi se tako hitro naučili osnovnih partizanskih in vojaških veščin. Rajonski odbor OF je kasneje odločil, da bodo šli prostovoljci z območja Gorjancev na Kočevsko nekoliko pozneje, ko bodo politično bolj pripravljeni, vsi oboroženi in bodo lahko nesli s seboj tudi razno drugo vojaško opremo, zdravila in podobno. Rajonski odbor OF je prav tako ocenil, da bi bila zaradi prevelikega odhoda aktivistov oslABLJENA organizacija OF v teh krajih.¹⁴⁰

V predvojnih letih na območju Kostanjevice ni bilo partijske organizacije. Vendar pa je bila Kostanjevica z okolico tudi tedaj politično močno razgibana. Zelo napredni sta bili sokolska organizacija in Društvo kmetijskih fantov in deklet, ki sta v svojih vrstah združevala zlasti mladino. Ob zlomu vlade Cvetkovič-Maček leta 1941 je v Kostanjevici telovadno društvo Sokol organiziralo povorko v podporo novi jugoslovanski vladi generala Simoviča, misleč, da bo življenje potem boljše. Okolica Kostanjevice je bila tedaj pod močnim vplivom duhovščine, posebno so ji bili privrženi bogatejši kmetje. Ljudje v revnejših vaseh so bili sicer verni, ne pa klerikalno usmerjeni. Prav ti ljudje so bili tudi med prvimi, ki so se vključili v odbore OF, in sicer takoj od junija 1941, ko so začeli delovati v dolini med Krko in Gorjanci.¹⁴¹

Prvi partizani so prišli na Gorjance takoj zatem, ko so Nemci po izdaji zajeli in 30. julija 1941 ustrelili devet članov Krške partizanske skupine in kurirko.

140 Franc Pirkovič-Čort in Niko Šilih-Boris Nikič - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-II, P-IV/1 z dne 29. 9. 1984, M-III, P-I iz leta 1981.

141 Tine Bajc-Grega - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-I z dne 16. 10. 1983.

To sta bila borca skupine Franc Bizjak in Vladimir Pfeifer ter Franc Pacek in Milka Kerin. Zadrževali so se nad Vodenicami nad Kostanjevico. Z njimi so se povezovali aktivisti OF iz Kostanjevice in jih oskrbovali s hrano.

Skupina se je potem pomikala dalje po pobočju Gorjancev in se ustavila v gozdu nad vasjo Ban, kjer se jim je pridružil Edi Zidarič. Ko jih je neki aktivist iz Bana opazil, se je nemudoma odpravil v Šentjernej in Maksu Valetu, članu odbora OF, povedal, da se je utaborila v gozdu nad Pleterjami nepoznana oborožena skupina ljudi. Istočasno pa je organizacija OF v Šentjerneju že dobila obvestilo iz Kostanjevice, kdo so.

S pomočjo aktivista iz Velikega Bana je Franc Pirkovič dobil z njimi zvezo in jim prinesel tudi hrano. V začetku septembra se je skupina, brez Pfeiferja, ki je kot mladinski aktivist deloval pod Gorjanci, premaknila v okolico Brezove Reбри, kjer so že bivali prostovoljci iz novomeške okolice in od drugod, kasnejši borci Novomeške čete. Ko se je v drugi polovici oktobra Packova skupina, razen Bizjaka, ki je ostal na političnem delu na območju Kostanjevice, vrnila v Posavje, da bi se priključila Brežiški četi, so jo 25. oktobra 1941 napadli orožniki iz Kozjega. Bizjak in Pacek sta se rešila in vrnila na Gorjance ter se kasneje pridružila gorjanskim partizanom, Kerinovo pa so Nemci ujeli, odpeljali v internacijo v Nemčijo, od koder je pobegnila, vstopila v partizane na Štajerskem in 31. julija 1944 padla. Po vojni je bila proglašena za narodno herojino.

Potem ko so ustaši razbili prvi partizanski odred na Žumberku, imenovan Matija Gubec, se je manjša skupina borcev zatekla v gozdove nad Kostanjevico, a stikov s slovenskim narodnoosvobodilnim gibanjem jim ni uspelo vzpostaviti. Drugi bataljon 24. pehotnega polka divizije Isonso jih je 15. septembra 1941 napadel. Padel je prvi partizan na Gorjancih, Lovro Horvat, ki je pokopan na pokopališču v Kostanjevici.

V prvi polovici meseca oktobra 1941 sta prišla v Kostanjevico Aleš Bebler in Franc Pirkovič-Čort. Oglasila sta se pri aktivistu OF Tinetu Bajcu-Gregi, edinemu članu KP v tej okolici. Užival je ugled, zato so mu ljudje radi pomagali pri organizaciji NOB.

Aleš Bebler ga je seznanil z obsežnimi akcijami in pripravami na Dolenskem za napad na nemško postojanko v Bučki. Da pa bi akcija uspela, je bilo treba več prostovoljcev, orožja in hrane. Grega je Beblerju obljubil vso pomoč z gorjanskega območja. Pričel je zbirati prostovoljce in jih dobil šestnajst. Organiziral je zbiranje hrane in druge opreme. Toda načrt so v zadnjih dneh pred napadom spremenili in odredili za boj le Novomeško, Belokranjsko in Mokronoško četo.¹⁴²

142 Franc Pirkovič-Čort in Tine Bajc-Grega - pisni prispevki, hranjeni v arhivu SBB, M-II, P-II z dne 6. 12. 1984, M-I, P-I z dne 16. 10. 1983, P-II z dne 12. 11. 1982.

Prihod Strojinoe in Bajčeve skupine na Gorjance

Kot že vemo, je skupina 17 borcev (14 borcev s šentjernejskega območja, 3 s kostanjeviškega) 21. marca pod vodstvom Ivana Strojina-Operativnega krenila iz taborišča 2. čete na Gorjance in se utaborila na kraju, imenovanem Prag.

Že 23. marca sta odšla iz taborišča v dolino proti Kostanjevici domačina Aleksander Medven-Sandi in Vinko Jordan-Rihard z nalogo, da poiščeta aktiviste v Kostanjevici ali okolici, priskrbita hrano za borce na Pragu in prek aktivistov organizirata zbiranje orožja in opreme. Izvidnika sta se oglasila pri aktivistu OF Milanu Vodopivcu. Pri njem sta dobila vse potrebne novice o razmerah v Kostanjevici, ki še niso bile prenevarne za aktiviste. Izvedela sta tudi za ilegalno bivališče kostanjeviškega aktivista Tineta Bajca-Grego, ki je imel pripravljeno že večjo skupino prostovoljcev za odhod v partizane. Milan Vodopivec jima je poročal, da je nedavno obšel vse predvidene prostovoljce in le še čakal na zanesljivo zvezo, da bi fantje brez zapletov prišli v partizane. Sandija in Riharda je odpeljal na grad Dobravica pri Prekopi na posestvo Vilme Globočnik¹⁴³, kjer sta se še istega dne sešla s skupino novih kostanjeviških prostovoljcev in Tinetom Bajcem-Grego.

Prostovoljci so prihajali na zborna mesto v senik Globočnikove graščine od 24. do 25. marca zjutraj.

Aktivistka Vida Staničeva je po navodilu Tineta Bajca-Grege pomagala obveščati in mobilizirati prostovoljce za to in kasneje tudi za druge skupine.

V mraku 25. marca je odšla zbrana skupina iz skednja proti Prekopi in se ustavila v gostilni Janeza Divjaka. Gostilničarjev sin Ivan Divjak, ki je s to skupino odhajal v partizane, je organiziral v očetovi gostilni za vse prostovoljce izdatno večerjo. V tej kostanjeviški ali Gregovi skupini so bili poleg vodje Tineta Bajca-Grege še Alojz Žokalj-Džidži, Franc Bizjak-Lesjak, Viktor Hercog-Bruno, Leopold Gerdovič-Jur, Jože Frankovič-Joco, Anton Frankovič, Mirko Rabzelj, Jože Selič-Boštjan, Milan Vodopivec, brat Martin in Janez Remus in še nekateri.

Po večerji so se 18 prostovoljcem za kratek čas pridružila tudi dekleta iz bližnje vasi in se pomenkovala o njihovi odločitvi za odhod v partizane. Prepevali so partizanske in narodne pesmi in se tako skupaj veselili do desetih zvečer, potem pa so se fantje poslovili od gostilničarja in deklet ter odšli v temno in zamegljeno gorjansko pogorje.

143 Vilma Globočnik, lastnica gradu, ni sodelovala v NOB, zato so se partizani in aktivisti pogosto skrivaj shajali na njenem seniku.

Kolono je vodil borec Aleksander Medven-Sandi. Ker je dobro poznal pot do taborišča mimo Lurda, Velikega Bana in Javorovice, so prišli v zgodnjih jutranjih urah 26. marca v Strojino taborišče na Pragu. Utrujeni so takoj poglobili kar po vlažni zemlji, saj še niso bili vajeni dolgih in napornih pohodov. 28. marca dopoldne je vodnik Ivan Strojini-Operativni sklical zbor. V taborišču jih je bilo že 36. Soglasno so sprejeli Ivana Strojina-Operativnega za komandirja in Tineta Bajca-Grega za političnega komisarja skupine.

V prvih mesecih leta 1942 je bilo v navadi, da so borci volili nižji komandni kader iz svojih vrst, ker so se med sabo dobro poznali in si tako tudi bolj zaupali, vodstvo višjih enot (bataljona, čete) je bilo že imenovano.

Ko so razpravljali v taborišču o načrtu za prihodnjo aktivnost, se je oglasil neki borec, doma iz okolice Brežic, da ve za veliko skritega orožja in streliva v Bušeči vasi. Novoizvoljeni komandir Ivan Strojini-Operativni je takoj odredil 14 fantov za prvo oskrbovalno akcijo.¹⁴⁴

Po orožje in strelivo v Bušečo vas

Skupina, ki jo je vodil Franc Bizjak-Lesjak, je odšla 28. marca takoj po kosilu. Pot jih je vodila pod Špillerjevo špico, mimo Mirčevega križa in gorske žičnice do Črneče vasi, kamor so prispeli že v mraku. Domačin Tine Bajc-Grega je poskrbel za varno nadaljevanje poti prek italijansko-nemške meje. Skupaj s Francem Bizjakom je vodil borce skozi Gradinje, Mladje, Brlog in Hrastek. Ponekod so jih imeli za četnike, drugi so spet pomislili na ustaše. Na kaj vse so ljudje tedaj lahko mislili, ko pa so bile v vaseh kar naprej druge vojske. Nazadnje so se le našli nekateri, ki so povedali, da so prišli mednje pravi partizani.

Se preden so dospeli do Šutenskega jarka, po katerem je tekla italijansko-nemška meja, so naleteli na veliko rumeno tablo z napisom v nemščini: Nemško državno ozemlje. Tablo so podrli in jo vrgli v jarek ob cesti. Brezskrbno so prečkali mejo in brez težav prišli blizu Bušeče vasi na nemško stran.

Pred Bušečo vasjo je vodnik Franc Bizjak razdelil borce v več skupin, vsaka pa je dobila svojo nalogo. Prva naj bi v bližnji vasi poiskala skrito orožje in strelivo. Druga je imela nalogo zastražiti Kočevarje, ki so se preselili v te kraje jeseni 1941 in zasedli izpraznjene domove pregnanih Slovencev.

144 Tine Bajc-Grega in Aleksander Medven-Sandi - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-I, P-I/2 z dne 16. 10. 1983, M-I, P-IX/2 z dne 1982.

Tretjo skupino borcev pa je popeljal Tine Bajc-Grega na cesto med Cerkljami in Šutno z nalogo, da pretrga telefonsko zvezo med Cerkljami in nemško stražo na Šutenskem hribu. Grega se je z lahkoto vzpenjal po telefonskih drogovi, pomagala pa sta mu Aleksander Medven-Sandi in Vinko Jordan-Rihard.

Vse je kazalo, da so Nemci na Šutenskem hribu odkrili partizane, kmalu za tem, ko so jim prekinili telefonske zveze. Tedaj so, kot v opozorilo postojanki v Cerkljah, vsako minuto ustrelili, kar je bil njih dogovorjen znak, da telefonska zveza ne deluje.

Vendar je bilo dovolj časa, da so prišli borci glavne skupine v Bušečo vas in opravili svojo nalogo. Bizjakova skupina se je medtem že vračala z akcije. Tedaj so opazili, da se Bušeči vasi približujeta nemška kamiona z nezasečenimi lučmi, vendar so se borci s plenom še pravi čas zbrali na dogovorjenem mestu izven nevarnosti. Dobili so okoli 2.000 puškinih nabojev, Kočevarjem pa so odpeljali kravo in dva konja. Mimogrede so uničili več prometnih in drugih znakov, pretrgali vse telefonske zveze ob meji in z močnim ognjem prestrašili Nemce na Šutenski gori.

Zgodaj zjutraj so prišli do Brezovice. Četudi je bilo le dobrih 500 metrov od nemške meje, so živino spravili na varno v hlev nekega kmeta in tudi sami utrujeni legli na senik k počitku. Pred mrakom so nadaljevali pot skozi Gradienje do zidanice Pavla Herakoviča, ki jim je takoj dal zatočišče in jih postregel s šunko, kruhom in vinom.

Ko je odšel vodja Franc Bizjak-Lesjak iz zidanice na ogled okolice, se je hitro vrnil z vestjo, da se jim bližajo Italijani. Kmetu Harakoviču so pustili oba konja in dobro kravo molznico z naročilom, da jih proda, denar pa pošlje partizanom.

29. marca je bila skupina v Črneči vasi nad Kostanjevico. Vaški aktivisti so pripravljali hrano in zbirali opremo, hkrati pa prosili borce, naj skušajo pridobiti za sodelovanje tiste vaščane, ki se še niso opredelili za OF. Predlagali so, naj bi na primeren način kaznovali vaščanko, ki je bila italijanska vlačuga. Patrulja jo je za opozorilo do golega ostrigla.¹⁴⁵

Italijani so ta dogodek v svojem poročilu opisali z besedami: *Okrog 21.30 so prišli v stanovanje Jožefe Puntar v Črneči vasi trije komunisti in jo ostrigli do golega. Bila je osumljena sodelovanja z Italijani. Hkrati so jo opozorili, da o tem ne sme govoriti Italijanom.*

Toda Jožefa Puntar je že naslednjega dne iskala zaščito pri njih v Kostanjevici in s tem potrdila svojo privrženost okupatorju.¹⁴⁶

145 Aleksander Medven-Sandi in Tine Bajc-Grega - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-I, P-VI/2 z dne 25. 8. 1984, M-I, P-I/3 z dne 16. 10. 1983.

146 Arhiv IZDG Ljubljana - CC RR, fasc. 161/3. Arhiv IZDG Ljubljana - visoki komisariat, fasc. 3/5.

30. marca so partizani prišli nekaj po polnoči do kapelice na Mirčevem hribu. Zakurili so ogenj in zaviti v tople odeje zaspali. Sredi dopoldneva so nadaljevali pot proti taborišču na Pragu.

Ko so se mu približali, jih je presenetila groba tišina. Postali so pazljivejši. Razporedili so se v strelno črto s puškami, pripravljenimi na strel, in se pazljivo bližali taborišču. Bilo je prazno in zapuščeno. Našli so le podrt šotor, nekaj osebne opreme in hrane. Tiho so se spogledali in takoj vedeli, da morajo biti previdni. Brez oklevanja so zapustili prostor. Sledili so stopinjam v zapadlem snegu in prav kmalu naleteli na patroljo, ki jih je potem pripeljala v novo taborišče. Vzrok za umik iz taborišča na Pragu je bil pojasnjen pozneje.¹⁴⁷

Kako so Italijani gledali na položaj na Gorjancih, se vidi iz njihovega poročila:

Zelo cenjen zaupnik poroča, da je opazil na Gorjancih svetlobne znake, s katerimi se naj bi obveščali uporniki, da se zbero na določenem kraju. Že tri dni prihajajo in kot kaže, imajo svoje zbirališče prav na Gorjancih. Zaupnik zatrjuje, da je upornikov nekaj čez sto in da so oboroženi z lahko artilerijo. Orožje naj bi bili dobili s Hrvaške, saj je na Gorjancih že sedaj največ Hrvatov. Napade pričakujemo vsak trenutek, skoraj gotovo pa ponoči. Cilji napada naj bi bile enote, ki so razporejene v krajih pod Gorjanci. Partizani bi radi zasedli omenjeno okupirano ozemlje, kamor spadata tudi Gorenje in Dolenje Vrhpolje, da bi od tam lahko nadzorovali še ostale kraje.

To italijansko poročilo je poslal štab čete karabinjerjev v Novem mestu na razne italijanske institucije v Ljubljani.¹⁴⁸

Po odhodu Jonovega voda

3. četa, brez Jonovega voda, je s 23 borci pod poveljstvom Franca Pirko-
viča-Čorta in političnega komisarja Vida Kušljana krenila 27. marca zvečer z
2. četo do Velikega Kala. 28. marca zvečer je nadaljevala pot pod Karteljevim
in Hmeljnikom do Lešnice ter se pri Beli Cerkvi s čolni prepeljala čez Krko.
V sončnem vremenu so 29. marca prispeli do gorjanske Pendirjevke. Ko so
v soteski prenočevali v drvarski baraki, je zapadel visok sneg. Snežilo je kar
tri dni skupaj. Vsi so si želeli toplote, ki pa je v majhni baraki ni bilo dovolj,
zato so se 30. marca premaknili v počitniško hišo zagrebškega bogataša, bli-

147 Tine Bajc-Grega in Aleksander Medven-Sandi - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-I, P-I/4 z dne 16. 10. 1983, M-I, P-X/5 z 10. 11. 1982.

148 Arhiv IZDG Ljubljana - CC RR Ljubljana, fasc. 158/III.

zu gorjanske cerkvice sv. Miklavža. Zaradi snega je bilo vsem naročeno, naj ne zapuščajo po nepotrebnem kočee, ker bi jih sledi lahko izdale.

Istega dne sta Franc Pirkovič-Čort in Jože Grbac-Ge odšla proti taborišču skupine Ivana Strojina-Operativnega, ki je taboril na Kobilah, z nalogo, da se skupina takoj priključi četii pri Miklavžu. Drugi dan sta Čort in Ge prebila v taborišču na Kobilah. Proti večeru sta se vrnila k četii pri Miklavžu po grebenu Gorjancev pod Trdinovim vrhom in vmesnih košenicah. Do kočee pri Miklavžu sta prišla 1. aprila zgodaj zjutraj. Borci so bili že vsi na nogah in se urili v vojaških veščinah, medtem ko je četni kuhar Rudolf Pirkovič-Rudi pripravljaj zajtrk. Iz doline so se vračale premočene in premražene izvidniške in preskrbovalne patrolje. Vse so povedale, da se v dolini nekaj pripravlja. Toda partizani niso računali s tem, da bi v takšnem snežnem vremenu Italijani lahko prišli do Miklavža na Gorjancih.¹⁴⁹

Spopad z Italijani pri Miklavžu

Izdajalec, logar Janez Zelinger, je bil na delu in Italijanom poročaj, da so prišli na Gorjance partizani. Italijani niso odlašali in so že 31. marca krenili proti taborišču pri Miklavžu.

Približevali so se z več strani. Prodiranje je bilo zaradi zapadlega snega zelo počasno. Prva italijanska kolona se je vzpenjala od Šentjerneja, druga od Orehovice in tretja od Dolža.

Taborišče pri Miklavžu je imelo stražarsko mesto okoli 300 metrov od taborišča pri Križu, kjer se stekajo poti iz Mihovega, Brusnic in iz Novega mesta. 1. aprila v ranih jutranjih urah je od tam pritekaj v taborišče stražar Adam Srebrnjak in sporočil, da je opazil v gosti megli ljudi s čeladami. Zaradi megle ni mogel ugotoviti, kdo so prihajajoči.

Komandir je takoj ukazaj pripravljenost v taborišču. V naglici so borci pospravili svojo osebno opremo in živež in se umaknili iz kočee proti cerkvi sv. Miklavža in Hudoklinovemu gostišču. Splošna smer umika pa je bila Pen-dirjevka in dalje proti Kobilam.

Italijanska predhodnica je prihajala prek košenice proti cerkvi sv. Miklavža. Komandir Čort je ukazaj borcem, naj se umaknejo na varno, sam pa se je z Jožetom Čukajnetom-Bernardom, Ivanom Galičem-Jovom in Francem Černetom-Benom postavil Italijanom v bran. Položaju se je najprej približaj italijanska izvidnica. Že prvi partizanski strelji so pokosili dva ita-

149 Franc Pirkovič-Čort - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-IV/3 z 29. 9. 1984.

lijanska vojaka, preostali pa so se pravi čas umaknili. Tedaj se je glavnina italijanske kolone razvrstila v strelno črto in pričela z napadom proti cerkvi. Kot običajno so najprej divje streljali. Peščica partizanov je čakala na ugoden trenutek. Držali so se pravila, da je treba streljati le v polno in trositi čim manj streliva.

Kmalu je bilo pred partizansko zaščitnico veliko Italijanov. Vsak je izstrelil proti napadalcem po nekaj streliv. To se je še nekajkrat ponovilo. Potem je komandir Čort ukazal umik proti Pendirjevki, kajti proti več sto napadalcem so bili prešibki. Med umikom so spremenili smer in se ustavili na drugem hribu, imenovanem Grobišče. Dobro so se zavedali, da bi se lahko le z višjega položaja upirali zasledovalcem.

Po lastnih pripovedih v Šentjerneju in po poročilih so imeli Italijani pri Miklavžu sedem mrtvih in pet ranjenih. Med mrtvimi je bil tudi poveljnik ene enote, major po činu. V napadu je sodelovalo 2.400 italijanskih vojakov iz Novega mesta in Šentjerneja z namenom, da bi v kali zatrli partizansko gibanje na tem območju. Vendar jim pri prvem napadu na gorjanske partizane, četudi še maloštevilne, to ni uspelo.

Partizani niso imeli niti izgub niti ranjenih. Velika smola in škoda je bila, da je imel mitraljezec Jože Grbac-Ge tik pred napadom Italijanov razstavljen puškomitraljez in ga v nekaj sekundah ni mogel ponovno sestaviti in z njim stopiti v akcijo. V tem primeru bi imeli Italijani še več mrtvih in ranjenih. Po tem boju Italijani niso več prihajali na Gorjance, vsaj tako daleč ne. Prvič so bili spet v osrčju Gorjancev šele konec oktobra in prve dni novembra 1942 ob veliki gorjanski ofenzivi.

Omenimo naj še, kako se je aktivist OF Nace Hudoklin, ki je imel gostišče pri Miklavžu, dobro znašel. Tekel je k županu Schoepplu v Orehovico in mu povedal, da so na Gorjancih pri Miklavžu oboroženi ljudje. Prišel mu je povedat, da se ne bi kaj pripetilo njemu in njegovi družini. To ni bilo izdajstvo, kajti dobro je vedel, da se bodo partizani še pred italijanskim napadom pravočasno umaknili na varno. Od župana si je še izposloval potrdilo, da ga je zarana prišel obvestiti o oborožencih.

Italijani, ki so napadli taborišče, so verjeli, da Hudoklinovo gostišče pri Miklavžu ni imelo nič skupnega s partizani, saj med kočo, v kateri so bivali partizani, in Hudoklinovim gostiščem, ni bilo nikakršnih gazi v snegu. Kasneje so kljub temu poklicali Naceta Hudoklina v Šentjerneju in ga zaslišali o dogodkih tistega dne. Tedaj je gostilničar hladnokrvno izvlekel iz žepa županovo potrdilo in se na ta način rešil vseh nevarnosti.

Kratek boj in velik uspeh Čortovih partizanov pri Miklavžu sta pri ljudeh v dolini med Krko in Gorjanci, pa tudi še prek Krke do Bele Cerkve in Šmarjete, izredno dvignila zavest. Na vsem tem območju je sledil velik razmah narodnoosvobodilnega gibanja. Ljudje so spoznali, da je sovražnik premagljiv navzlic veliki številčni premoči v vojaštvu in orožju.

Sprevideli so, da partizanski način bojevanja s sovražnikom prinaša partizanom uspeh, sovražniku pa poraz. Zato ni čudno, da je gorjanska 3. četa do prvih dni maja 1942 narasla na okoli 150 borcev, do ustanovitve Gorjanskega bataljona sredi maja pa že nad 200. Poleg tega so uspehi te čete omogočali tudi nastajanje osvobojenega ozemlja med Gorjanci in desnim bregom Krke.¹⁵⁰

Skrb za varnost taborišča na Pragu

Pričakovati je bilo, da bodo Italijani po boju pri Miklavžu zasledovali tudi partizane Strojineve skupine, ki je taborila na Pragu.

Proti Javorovici so poslali izvidniško patroljo petih partizanov, ki jo je vodil Stanko Kušljan-Ferdo z nalogo, da poizve o zbiranju in premikih italijanske vojske. Patrolja se je najprej ustavila pri aktivistih OF na Javorovici in potem še na Banu. Izvedeli so, da je v dolini okoli Šentjerneja vse mirno in da ni več nikakršnih italijanskih premikov.

Ko se je patrolja vračala, je naletela na tri ženske iz Žumberka, ki so povedale, da se po njihovih vaseh zbirajo ustaši in domobranci.

Stanko Kušljan-Ferdo se je s patroljo nemudoma vrnil v taborišče na Pragu, da bi soborce opozoril na bližino ustašev.

Tudi drugi izvidniki so poročali o zbiranju ustašev in domobrancev na južni strani Gorjancev.¹⁵¹ Zato se je vodnik Ivan Stojin-Operativni odločil, da s preostalimi borci zapusti taborišče na Pragu in se utabori na območju Treh talov, kamor so prišli po boju pri Miklavžu tudi Čortovi borci. Tam so bile takrat velike gozdne površine, ki jih sedaj ni več. Taborišče je bilo blizu meje s Hrvaško. Kmalu sta se vrnila izvidniški patrolji, ki sta ju vodila Stanko Kušljan-Ferdo in Franc Bizjak. Tako je bila 3. aprila 3. četa brez Jonovega voda spet popolna in je štela 52 borcev.

150 Franc Pirkovič-Čort - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-IV/4 z 29. 9. 1984; Ivo Pirkovič: Svobodna republika pod Gorjanci, stran 72-85.

151 Po prispevku Martina Bajca je bil vzrok hitrega umika s Praga boj pri Miklavžu in ne spopad z ustaši.

S patroljo po nove prostovoljce

3. aprila je politični komisar Ahac poklical Tineta Bajca-Grega iz Kostanjevice in mu naročil, naj se s skupino soborcev takoj poda na domače območje in zbere zanesljive podatke o moči in gibanju Italijanov. Organizira naj zbiranje hrane in opreme in pridobi mlade za odhod v partizane.

Tine Bajc-Grega se je dobro pripravil. V skupino, ki jo je vodil, je vzel tri zanesljive borce: Aleksandra Medvena-Sandija, Vinka Jordana-Riharda in Milana Vodopivca, vse tri doma iz Kostanjevice in okolice.

Patrulja se je najprej ustavila v Sv. Križu (sedaj Podbočje) pri terenskemu aktivistu OF Alojzu Colariču. Ko mu je Grega razložil, zakaj prihaja, sta takoj naredila načrt za pridobivanje prostovoljcev.

Alojz Colarič se je obvezal, da bo še istega dne obiskal okoliške vasi in skušal pridobiti mlade za takojšen odhod v partizane. Ob večerih je imel z ljudmi po posameznih vaseh sestanke, najpogosteje kar v hlevih. Na take leteče sestanke je prišlo različno število ljudi. Nekje le štirje, drugod deset ali še več. Tine Bajc-Grega jim je govoril o pravičnem partizanskem boju proti okupatorju in izdajalcem. Navduševal je zlasti mlade za odhod v partizane, za zbiranje orožja, streliva in druge opreme za vojsko. Kjer so se že na sestanku odločili za takojšen odhod v partizane, so kar pred prisotnimi opravili partizansko prisego.

Uspeh Gregove patrolje je bil nad vsemi pričakovanji. Že nekaj dni kasneje je odšlo s kostanjeviškega območja okoli 30 prostovoljcev. Nekaj tudi z ozemlja, ki je bilo pod Nemčijo, precej pa iz vasi na levem bregu Krke ter iz Šentjerneja in okolice.¹⁵²

Organizacija 3. čete in njene prve akcije

3. četa, imenovana tudi Gorjanska četa, se je sredi aprila številčno povečala na okoli sto borcev. Tedaj je prišel Ivan Picelj-Jon in povedal, da se borci njegovega voda ne bodo vrnil v četo, ker so se priključili Martinovi četi na Pogorelcu. Skrajni čas je bil, da je poveljstvo preuredilo četo, upoštevajoč število borcev in naloge, ki jih je izvajala.

Četni komandir je še ostal Franc Pirkovič-Čort, Vida Kušljana je zamenjal kot političnega komisarja Jože Grbac-Ge, oskrbo pa je prevzel Rudolf Pirkovič-Jaka. Dodo Majzelj iz Šentjerneja je opravljal v četi administrativno delo in vodil kroniko čete. Žal se ni ohranila.

152 Tine Bajc-Grega - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-I/5 z dne 16. 10. 1983.

Imenovano je bilo tudi poveljstvo za vse tri četne vode, in sicer: Za vodnika prvega voda je bil določen Franc Bizjak, za političnega delegata pa Tine Bajc-Grega; za vodnika drugega voda Maks Vale-Fiči, ki je bil hkrati tudi namestnik četnega komandirja, za političnega delegata pa Vid Kušljan; za vodnika tretjega voda Ivan Strojín-Operativni, za političnega delegata pa Silvo Kavčič-Silvan.

3. bataljonska četa je ves čas delovala na prostranem območju med Gorjanci in desnim bregom Krke, do nemško-italijanske demarkacijske črte in hrvaške meje na vzhodu, vse do Žumberka. Na zahodu je to območje segalo do ceste med Novim mestom in Metliko.

Prvi vod je odšel na območje Kostanjevice, drugi pa na območje Ržišča s taboriščem na Pragu in tretji vod na območje Tolstega vrha. Vse tri vode so sestavljali pretežno domačini iz krajev, ki so jih zasedli. Ker so poznali teren, so lažje reševali zastavljene naloge. Vsak vod je na svojem ozemlju samostojno deloval. Četno poveljstvo je občasno obiskalo vode in usklajevalo delo na celotnem gorjanskem območju. Sicer pa je imelo svoj sedež pretežno na položaju drugega (Valetovega) voda.

Gorjanska četa je bila z vseh strani obkrožena z italijanskimi, nemškimi in ustaškimi postojankami. Močnejše italijanske postojanke so bile v Šentjerneju in Kostanjevici, manjše ali samo karabinjerske postaje pa v Brusnicah, Ratežu, Orehovici oziroma v gradu Vrhovo, na Brezovici pri Šentjerneju, v Sv. Križu (Podbočje), pri Zajcu pod Gorjanci; na jugovzhodni strani Gorjancev pa so bili ustaši.

Ko je prišla 3. četa s Kočevskega na Gorjance, so bile njene osnovne naloge, da prepreči Italijanom nadzorstvo nad vasmi na območju Gorjancev in na desnem bregu Krke, da pridobiva nove prostovoljce, zbira orožje in vse ostalo potrebno, da vzdržuje zvezo s krajevnimi odbori OF, organizira prek njih obveščevalno mrežo in vzdržuje stike s hrvaškimi partizani v Žumberku.

Poveljnik bataljona Ivan More in Dušan Pirjevec, politični komisar, sta prišla aprila k 3. četi kar nekajkrat. Včasih skupaj, včasih pa tudi samo politični komisar. Nekako sredi aprila je Pirjevec prinesel ukaz "višjega poveljstva", naj četa vzpostavi stik s hrvaškimi partizani. S spremstvom in komandirjem Čortom je odšel do Stojdrage v Žumberku. Tu se je sestal z nekim hrvaškim aktivistom, Ivom po imenu, ki je imel na vojaškem oblačilu "ustaški" našivek, češ da tako hodi okoli zaradi varnosti. Kaj se je Ahac pogovarjal s hrvaškim aktivistom, komandir Čort ni nikoli izvedel.¹⁵³

153 Franc Pirkovič-Čort - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-XI/3 z dne 23. 8. 1986.

Gorjanska četa je imela svoje posebnosti. Nikoli ni bila skupaj na enem mestu, ampak raztresena po vodih od Kostanjevice do Brusnic. Ves čas je bila dobro oborožena. Za novodošle prostovoljce je bilo kmalu na voljo dovolj orožja, če ga niso že sami prinesli s seboj. Tako kot četno poveljstvo so imeli tudi posamezni vodi stalno in odlično povezavo s terenskimi odbori OF in prebivalstvom pod Gorjanci. Zato je bil politični položaj na tem terenu zelo ugoden.

Poznalo se je, da je veliko prostovoljcev z območja Gorjancev že sredi marca odšlo v partizane na Kočevsko in to so bili najboljši aktivisti OF.

Zdaj so se že kot dokaj izkušeni gorjanski partizani vračali v svoje vasi in pomagali ponovno organizirati razredčene krajevne odbore z novimi aktivisti. Delo gorjanskih borcev je pripomoglo k veliki politični aktivnosti v teh krajih.

Tako kot v 1. in 2. četi tudi v 3. četi partijska organizacija ni bila delavna. Zelo malo je bilo članov. Kolikor se spominja Franc Pirkovič-Čort, so bili poleg njega še Vid Kušljan, Nace Zagorc, Jože Grbac-Ge in Tine Bajc-Grega. Zelo majhna partijska organizacija pri tolikšnem številu borcev. Članstvo KPS je raslo zelo počasi. Sprejet je bil le Maks Vale-Fiči. Sestankov pravzaprav ni bilo, ker so se borci sproti dogovarjali za akcije in ostalo delo. V četi je bil pravi partijski sestanek le ob obisku političnega komisarja bataljona Dušana Pirjevca-Ahaca v začetku aprila.

Žal se nihče danes ne spominja kaj posebnega o delovanju SKOJ-a v četi. Gotovo so prihajali v partizane tudi na Gorjance mladinci, ki so bili že na terenu sprejeti v SKOJ, toda za povezanost teh skojevcev v četi vse do maja ni nihče skrbel. Vendar lahko z gotovostjo trdimo, da so člani KP in SKOJ-a vselej močno vplivali na soborce ob posameznih akcijah, jih navduševali za boj in delo po vaseh.

Četa je imela ves čas dobre in stalne zveze z Okrožnim komitejem KPS Novo mesto. Sekretar tega okrožja Viktor Avbelj-Rudi jo je sredi aprila tudi obiskal. Borcem je govoril o vojaškem in političnem stanju pri nas in v svetu, zlasti še o uspehih drugih partizanskih enot po Sloveniji. Posebej se je sestal s člani partije in jih vzpodbujal k še večji prizadevnosti in intenzivnejšemu partijskemu in političnemu delu v četi, pri čemer ne bi smeli zanemarjati razgovorov s posamezniki, primernimi za sprejem v KP in SKOJ.

S tovarišem Avbljem je bila tudi novomeška aktivistka Rozalija Čebular-Roza, ki je obljubila, da bo poskrbela za enotno partizansko uniformo, če bo le možno.¹⁵⁴ Četa tudi tedaj ni mirovala. Bila je kar naprej na pohodih.

154 Franc Pirkovič-Čort - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-IV/10 z dne 29. 9. 1984.

Po spopadu z Italijani pri Miklavžu je preganjala iz gorjanskih gozdov vse gozdne delavce, ki so sekali les za Italijane, ker so bili gorjanski gozdovi narodna imovina. Razorila je tudi člane Katoliške akcije v Kostanjevici, Šentjerneju in okolici. Razkrinkavala je vohune in onemogočala njihovo delo.

Četa je na več mestih prekopala cesto med Novim mestom in Kostanjevico. Minirala, zažigala ali kako drugače je razrušila vse mostove na Krki od Otočca do Zameškega. Pri vseh njenih akcijah so sodelovali vaščani. Italijanski postojanki v Kostanjevici in Šentjerneju sta bili primorani vzdrževati zvezo z Novim mestom le po cesti na levem bregu Krke.

Borci so bili pri ljudeh, tako gorjanskih kot tudi dolinskih vasi, zelo priljubljeni in vselej dobro sprejeti in pogoščeni s preprosto kmečko hrano.

V vinorodnem okolišju med Kostanjevico in Pleterjami so vinogradniki, ki so bili vsi pristaši OF, partizanom na lastno pobudo puščali ključje svojih vinskih hramov na dogovorjenih mestih. Želeli so, da bi si partizani kar sami postregli z njihovim vinom. Vendar so se partizani teh ugodnosti posluževali le občasno, saj je veljalo med borci pravilo, da je uživanje alkohola dovoljeno le v dopustni meri.¹⁵⁵

Sadovi dobro zastavljenega dela

Poleg opravljanja rednih nalog so se borci po vodih vojaško in politično usposabljali. Posebno pozornost so posvečali novim prostovoljcem, ker je bila večina neuka v vojaških spretnostih, pa jih je bilo potrebno čimprej naučiti ravnanja s puško, ročno bombo in puškomitraljezom.

Posebna naloga čete je bila zbiranje orožja, ki se je sicer začela ob razpadu stare jugoslovanske vojske. Jože Pirkovič, predvojni komunist, je imel pri Nacetu Hudoklinu na Gorjancih shranjenega veliko raznovrstnega orožja in streliva. Orožje so zbirali predvsem člani OF, pa tudi drugi ljudje, ki so bili privrženci OF. Če ni bilo drugače, so orožje tudi kupovali od ljudi, ki so ga imeli, pa ga niso hoteli dati zastonj. Maks Vale-Fiči je v domači trgovini v Šentjerneju za denar, ki ga je dobil od OF, in za svoj denar kupal orožje, strelivo in še kaj. V Valetovi trgovini je bilo tudi pomembno skladišče vsega potrebnega blaga za partizane.

155 Franc Pirkovič-Čort - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-IV/7, 12 z dne 29. 9. 1984.

Druga pomembna zaloga se je hranila na Kušljanovi žagi. Povsod je bilo precej skritega orožja, Tine Bajc-Grega je npr. slučajno našel puško v razpočeni bukvi.¹⁵⁶

Borci so bili tudi aktivisti OF na terenu. Prvi vod, ki je deloval na kosta-njeviškem območju, je imel pri tem nekoliko boljši položaj. Po odhodu aktivistov na Kočevsko že v februarju in kasneje v marcu, manjše skupine tudi januarja 1942, je vendarle ostalo po vaseh še nekaj uspešnih aktivistov. Toda čim bolj se je širilo osvobodilno gibanje med ljudmi, tem bolj je bilo treba delati ali pa prepustiti neobveščene in neosveščene okupatorjevemu vplivu in propagandi kasnejših organizatorjev bele garde.

Na območju drugega voda Gorjanske čete, na osrednjem delu Gorjancev, je bilo najslabše. Ko so posamezni aktivisti OF odhajali iz gorjanskih vasi v partizane, je delo OF tam popolnoma zamrlo. Zato je moral aktiv političnih delavcev v četi, sestavljen iz domačinov, vložiti v obnovo dejavnosti veliko truda. S pomočjo mladine mu je to tudi uspelo.

Najlažje delo je imel tretji vod v okolici Tolstega Vrha, od koder še ni prišlo veliko prostovoljcev v Gorjansko četo. Politična pomoč borcev pa je bila tudi tu dobrodošla.

Akcije čete se nadaljujejo

Italijanom ni bilo prav, da se je sredi aprila partizansko gibanje na šentjernejsem in kosta-njeviškem območju tako razbohotilo, zato so poizkušali tudi z vohuni zasledovati partizane po Gorjancih, pa na srečo niso imeli uspeha.

O tem zgovorno priča tudi tole italijansko poročilo z 8. aprila 1942: *Na podlagi obvestil, ki jih je posredoval naš zaupnik uradu javne varnosti v Metliki, sklepamo, da se je na hribu "Špiler" - Špilerjevi špici pri Javorovici, na področju Šentjerneja, utaborilo 11 ali več partizanov, ki so dobro oboroženi. Imenovani se nameravajo približati zaselkom in vasem in zahrbtno napadati pripadnike naših oboroženih sil.*

*Ugotovljeno je bilo tudi, da bodo v prihodnje partizani nosili posebne razpoznavne znake (majhne rdeče zvezde na kapah). Nosili naj bi tudi enake kape.*¹⁵⁷

156 Franc Pirkovič-Čort - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-IV/8 z dne 29. 9. 1984; Tine Bajc-Grega - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-I/6 z dne 16. 10. 1983.

157 Arhiv IZGD Ljubljana – Kraljeva policija v Ljubljani, fasc. CC RR 158/III.

V manjše ali večje akcije so odhajali borci iz posameznih vodov proti desnemu bregu Krke. Vsaka skupina je morala, kjerkoli je bilo to mogoče, z nenadnimi napadi vznemirjati okupatorjevo vojsko v bližini njihovih postojank ali na pohodih.

Partizani, dobri poznavalci terena, so se neopazno približevali utrjenim italijanskim postojankam v Šentjerneju, Brusnicah, Ratežu, Kostanjevici in Sv. Križu. Vsako, še tako kratko streljanje proti postojanki je sprožilo med Italijani preplah. Vselej je sledilo tudi večurno streljanje iz postojank. Poveljnik italijanske posadke v Šentjerneju je celo potožil, da je en sam partizanski napad na postojanko povzročil Italijanom milijonsko škodo zaradi porabljenega streliva.

Patrulja drugega voda, ki je vodil Maks Vale-Fiči, se je sredi aprila na Gornji Brezovici spopadla z manjšo italijansko kolono in jo po krajšem boju pognala v beg proti Šentjerneju. Odtlej Italijani proti Brezovici in Pleterjam dolgo niso prihajali, zlasti ne v manjših skupinah. Upali so si le občasno in v varstvu oklepnih vozil.

Borci (Fičijevega) drugega voda so sproti onesposabljali telefonsko in telegrafsko zvezo s kraji pod Gorjanci in Novim mestom. Kar naprej so podirali telefonske drogove in rezali žice.

Takoj po zasedbi Šentjerneja v prvi polovici 1941 so Italijani na vaškem pašniku zgradili lesene barake za vojaštvo. Borci drugega voda so se jih kmalu lotili in eno zažgali. Italijani so se z bali nadaljnjih napadov, zato so barake zapustili in se preselili v Šentjernej.

Tretji vod 3. čete, ki je bival na območju Tolstega Vrha in Gaberja pod Gorjanci, je moral nadzorovati cesto med Ratežem in Novim mestom. Na Ratežu je bila dokaj močna italijanska postojanka. Partizani so uspešno blokirali cesto, zato so se Italijani odločili, da gozd ob cesti izsekajo v pasu, širokem od deset do sto metrov, da bi bolje zavarovali svoje Transporte iz Novega mesta proti Šentjerneju in Kostanjevici. Toda tudi to jim ni dosti pomagalo. Za obstreljevanje italijanskih kolon je bila čistina ob cesti še bolj prikladna, ker so imeli partizani boljši pregled. To so spoznali tudi Italijani in so se vse poredkeje pojavljali na tej cesti. Vedno bolj so uporabljali cesto ob levem bregu Krke. Toda gorjanski partizani so bili iznajdljivi pa so hitro porušili ali zažgali tudi lesene mostove čez Krko pri Beli Cerkvi in Dobrovi. Tako je ostal Italijanom na Krki en sam most pri Zameškem, ki so ga iz svoje postojanke nadzirali Nemci.

Tako so imeli Italijani sredi aprila zvezo s svojimi postojankami v Kostanjevici, Sv. Križu in Šentjerneju delno le prek nemškega ozemlja na levem bregu Krke pri Zameškem.¹⁵⁸

158 Franc Pirkovič-Čort - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-IV/7 z dne 29. 9. 1984.

Da ne bi bila Gorjanska četa še kdaj izdana, je pospešeno sodelovala pri ustanavljanju narodne zaščite po vaseh pod Gorjanci. Borci so pomagali krajevnim odborom OF pri organizaciji in izvajanju njihovih nalog. V vasi Orehovica sta o pomenu in nalogah narodne zaščite govorila komandir Franc Pirkovič-Čort in vodnik drugega voda Maks Vale-Fiči. Tudi po drugih vaseh sta seznanjala vaščane s političnim in vojaškim stanjem. Govorila sta jim, kako enotni bi morali biti vsi ljudje v boju proti okupatorju in kako bi si morali v težkem vojnem času tudi več pomagati med seboj. V vsaki vasi pod Gorjanci naj bi takoj osnovali narodno zaščito, ki bi skrbela za red po vaseh, se bojevala proti prekupčevalcem, nasprotnikom našega boja in seveda skrbela za splošno varnost ljudi na vasi pred potepuhi, tatovi ipd. Morali bi urediti tudi obveščevalno mrežo, se povezati s soslednjimi vasi in partizani in opazovati tudi premike Italijanov. Vaščani so govornika povsod pazljivo poslušali in po njihovih navodilih takoj pričeli z delom.

10. aprila je komandir čete naročil vodji tretjega voda Ivanu Strojninu-Operativnemu, naj odide z večjo skupino borcev čez začasno italijansko-nemško mejo po živino za prehrano. Iz taborišča pri Tolstem Vrhu so odšli okoli desetih zvečer. Med potjo, že blizu meje, se je Strojninu in njegovim 14 fantom priključil še vodič, domačin.

Brez težav so prišli čez mejo in se ustavili v vasi Gmajna, kjer so imeli Nemci v Metelkovem hlevu spravljeno živino Slovencev, ki so jih bili izselili ali odpeljali v nemška taborišča. Partizani so odgnali štiri pare lepo rejenih volov in takoj krenili nazaj na Gorjance. Toda vodič je na povratku vodil Strojninove borce povsem po drugi poti in jih pripeljal naravnost pred nemško zasedo.

Vodič je pobegnil, pustil Strojninove borce in odpeljal s seboj še dva borca iz skupine. Vsi trije so se pojavili sami v taborišču voda s sporočilom, da so padli v nemško zasedo in da se je samo njim uspelo rešiti.

Toda Strojnova skupina je sprejela boj z Nemci. Medtem so pobili tudi vse vole.

Ko je izdajalski vodič slišal, da se Strojnova skupina brez izgub vrača v taborišče, je pobegnil z enim od borcev. Popolnoma izgubljena sta nekaj dni hodila okoli po gorjanskih vaseh in pobirala razne vredne stvari, tudi zlatino, češ da je to za partizane.

Za pobegljima so takoj poslali patroljo, ki ju je izsledila in v medsebojnem boju oba ubila. Vodič, ki je poprej živel v Nemčiji, je bil verjetno nemški vohun in izdajalec.¹⁵⁹

159 Ivan Strojnin-Vodnik in Ivan Divjak – pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-III P-I z dne 20. 9. 1984, M-I, P-III iz leta 1983

Posebno pomembno in enkratno akcijo so izvedli aktivisti okoliških krajevnih odborov OF in partizani Gorjanske čete po odobritvi rajonskega komiteja KPS in rajonskega odbora OF Novo mesto. Preprečili so sekanje lesa na območju Gorjancev. Načrt je pripravil šentjernejski aktivist Ivo Pirkovič, brat komandirja Gorjanske čete, Čorta. Sestavil je tudi ustrezno besedilo za letak, ki so ga aktivisti takoj razdelili med prebivalce gorjanskih in podgorjanskih vasi. S to akcijo se je sečnja lesa v teh gozdovih ustavila, prav tako tudi odvoz že nasekanega lesa v dolino. Gradbeni les in za kurjavo pripravljena drva pa so pravično razdelili med kmete.¹⁶⁰

22. aprila dopoldne sta prišla v taborišče 3. čete na Treh talih Ivan Morežan in Dušan Pirjevec-Ahac, komandant in politični komisar bataljona. Z njima je bil tudi Franc Pacek. S četnim poveljstvom sta se pogovarjala o političnem in vojaškem stanju v Sloveniji in Jugoslaviji pa tudi na bojiščih po svetu. Predlagala sta ukrepe za izvajanje splošne ljudske vstaje na območju pod Gorjanci. Potrebno je bilo pritegniti mlade za odhod v partizane, pomagati pri organiziranju in delu odborov OF in narodne zaščite po vaseh. Potem sta Žan in Ahac s spremljevalcem Rudijem Kromarjem-Fricem odšla proti Beli krajini, da bi navezala stik z belokranjskimi partizani in jim pomagala ustanoviti Belokranjski bataljon. Med potjo so pri vasi Mačkovec naleteli na Italijane, se z njimi spopadli in se nato morali umakniti. V kratkem boju sta v medsebojnem spopadu padla Rudi Kromar in mejni miličnik.¹⁶¹

26. aprila je na Gorjancih močno snežilo. Stanko Kušljan je bil s spremljevalcem v patrolji proti Javorovici. Med potjo sta iznenada opazila pred sabo kolono neznanе vojske. Vedela sta, da niso partizani. Hitro sta ugotovila, da so ustaši. Nemudoma sta se vrnila v taborišče drugega voda v Jesnovskem jarku, kjer je bilo poveljstvo 3. čete. V taborišču pa so že vedeli za nepričakovani obisk ustašev na Gorjancih. Takoj so poskrbeli za varnost taborišča, številčno ojačali stražarska mesta in poslali v okolico še nekaj izvidniških patrolj.

Vendar ustaši niso dosti stikali po Gorjancih. Po kratkem spopadu s partizani so se z ranjenci hitro umaknili na južno stran Gorjancev. Toda drugi vod s poveljstvom 3. čete se je iz previdnosti premaknil v gozd na območju Mirčevega križa.¹⁶²

Istega dne proti večeru je odšla v dolino patrolja osmih borcev, ki jo je vodil Anton Rešetič-Pero. Ko so prišli do vasi Gorenja Gomila ob Krki, si je Jože Jordan pri vodniku skupine izprosil obisk pri svojem dekletu. V vasi

160 Ivo Pirkovič: Svobodna republika pod Gorjanci, Ljubljana 1982, str. 111 - 116.

161 Stanko Kušljan-Ferdo - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-V iz leta 1983. 162Tine Bajc-Grega - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-II/3 z dne 25. 5.

162 Tine Bajc-Grega - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-II/3 z dne 25. 5. 1981.

pa so bili v zasedi Italijani, ki so partizane iznenadili in jih napadli. Na Italijane je zjutraj 27. aprila naletel "vasovalec" Jože Jordan. S pištolo je izstrelil proti sovražniku nekaj strelcev, potem pa se je umikal proti sadovnjaku. Toda Italijani so ga pokosili, še preden je prišel na varno.¹⁶³

Medtem se je prvi vod utaboril na Polomu. Vodnik je odpeljal večino borcev v dolinske vasi, da bi preiskali hiše, ker so imeli podatke, da je še vedno skritih veliko šotorskih kril razpadle jugoslovanske vojske. V vodu je bilo že okoli 70 borcev, za katere je bilo treba pripraviti streho, in prav to je bil namen akcije. Ponekod so dobili šotorska krila takoj in brez težav, drugje pa se je zatikalo. Treba je bilo preiskati tudi najbolj skrite kotičke senikov, kašč in drugih poslopij. V nekem seniku so našli celo veliko platneno ponjavo, pod katero je imelo kasneje 18 borcev bivališče.

28. aprila je skupina kakih desetih borcev prvega voda 3. čete spet odšla čez italijansko-nemško mejo v Bušeči vasi. Vodila sta jo Tine Bajc-Grega in Ivan Divjak z nalogo, da preiščejo hiše in poberejo skrito orožje, strelivo in drugo vojaško opremo. Ko so borci v skupinah in po dva preiskovali hiše, so takratni vaški prebivalci kočevski Nemci napadli partizane. Streljanje je bilo vse glasnejše. Oboroženi vaščani so ranili enega partizana v nogo, partizani pa so v boju ubili enega Kočevarja, medtem ko so se drugi napadalci po kratkem streljanju razbežali. Tudi partizanom zdaj ni kazalo drugega, kot da so se hitro umaknili.

Lahko bi jih presenetili Nemci in jim preprečili vrnitev čez mejo.

Nazaj grede so si borci privoščili še napad na nemško postojanko na Šutenskem hribu. Toda boj je bil kratek. Najbrž so Nemci v postojanki slišali streljanje v Bušeči vasi, pa so se za vsak slučaj pripravili. Tako jih partizansko obstreljevanje ni iznenadilo in partizani so se morali umakniti.

Istega večera je odšla druga skupina Strojnovnega voda v vas Šutno, da bi kaznovala dva domača izdajalca, za katera se ni vedelo, kdo sta pravzaprav bila. Prodala sta se Italijanom in vohunila za partizani ter izdajala sodelavce NOB. Partizani so ju izsledili in ustrelili.

Tedaj se je na območju pod Gorjanci pojavila roparska tolpa, ki je ponoči z rdečimi zvezdami na kapah v imenu partizanov ropala po vaseh. Pridružila sta se ji tudi Jože Kramar in Alojz Zagorc, doma iz vasi Roje pri Šentjerneju. Oba sta že marca 1942 prišla v partizane pa potem dezertirala.

163 Anton Rešetič-Pero – pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-I z dne 3. 9. 1984.

Tolpo so partizani kmalu zatrli, Alojza Zagorca iz Roj pa po vojni ujeli in pravično obsodili za ropanje v imenu partizanov.¹⁶⁴

Uši v taborišču

Uši so se v partizanskih taboriščih na Dolenjskem pojavile sredi aprila leta 1942. Od kje so prišle, se ni posrečilo zanesljivo ugotoviti. Morda so jih prinesli kurirji iz hrvaških partizanskih enot z južne strani Gorjancev ali pa borci, ki so prihajali na Gorjance iz drugih čet bataljona. Obstaja še domneva, naj bi jih prinesli z italijanskimi odejami, ki so jih dobili v četo iz raznih italijanskih skladišč, saj so jih namreč prodajali za žganje ali vino po vaseh okoli Šentjerneja.

Vse kaže, da je prvi začutil in opazil uši Tine Bajc-Grega. Ko se je za silo očistil, je ob tabornem ognju povedal soborcem, da je našel na sebi in v perilu nekaj uši, ki se jih je že znebil in da je popolnoma čist. V trenutku je tudi mnoge druge borce zasrbelo po vsem telesu in zazdelo se jim je, da so polni nadležne golazni. Med njimi je bil najbolj glasen Aleksander Medven-Sandi, ki je bil največ skupaj z Gregom. Hitro je odhitel za prvi grm izven taborišča, se slekel in v resnici našel nekaj uši. Potem so se vsi pričeli slačiti do golega in jih preganjati.

Tisto noč Grega pa tudi mnogih drugih borcev ni spalo v šotorih. Polegli so po gozdu, se pokrili z odejami, odločeni, da se bodo naslednjega dne lotili temeljitega čiščenja.¹⁶⁵

Boj z vohuni in izdajalci

Organizacija narodne zaščite v dolini je ob stalni pomoči Gorjanske čete rodila dobre sadove. Odgovorni člani so sprti obveščali partizane o vsakem premiku italijanske vojske, o njeni trenutni oborožitvi, celo o dnevnih opravilih v postojankah in kdaj so prišli na ropanje v bližnje vasi. Poleg tega pa se je že v prvih mesecih leta 1942 tudi na tem območju začutila propaganda plačanih vohunov proti partizanom in sploh NOB. Gorjanski partizani so jo pravočasno odkrili in prek najbolj zanesljivih vaščanov dolinskih in gorjan-

164 Tine Bajc-Grega in Franc Pirkovič-Čort - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-I, P-I/6 z dne 16. 2. 1983, M-II, P-IV z dne 29. 9. 1984.

165 Tine Bajc-Grega in Aleksander Medven-Sandi - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-I, P-I/5 z dne 16. 10. 1983, M-I, P-VI/2 z dne 25. 8. 1984.

skih vasi razpletli še močnejšo obveščevalno mrežo za iskanje izdajalcev.

Posebno zagrizen nasprotnik je bil šentjernejski župnik Franc Cerkovnik, ki se pri svojem izdajalskem delu v prid okupatorju ni zbal niti najhujših zločinov. V Šentjerneju in okolici je ta razvil obveščevalno mrežo s pomočjo vernikov, zlasti bivših klerikalnih prvakov. Če se kdo od vaščanov ni odzval župnikovem klicu, je bil preklet in zapisan peklju. Pripravil je seznam privržencev OF, ki so jih Italijani aretirali in obsodili na razne zaporne kazni. Nekateri so bili ustreljeni kot talci v Gramozni jami pri Ljubljani ali pa že kar v bližnjem okolju pod Gorjanci.

V Dolenji Brezovici je živel bajtar Janez Sluga, ki je veljal za predvojne- ga komunista, kar pa v resnici nikoli ni bil. Župnik je naročil njegovemu bajtarskemu sosedu, naj ga ubije, rekoč: "Vzemi puško in ga zvečer ubij skozi okno. Odvezo za ta greh ti podelim že vnaprej."

Sosed se mu je upiral, ker ni hotel opraviti tega gnusnega dejanja.

Mladinec Alojz Cekuta, doma iz Drče, je po naključju opazil Cerkovnika, ko je imel v društveni dvorani spolni odnos z neko žensko. Nad fantom se je maščeval tako, da ga je prijavil Italijanom kot nezanesljivega človeka. Italijani so mladeniča aretirali in ga malo kasneje kot talca ustrelili pri pokopališču v Trebnjem. Podobnih primerov je bilo še več. Zaradi takih in podobnih zločinov je bil župnik Cerkovnik po vojni obsojen in usmrčen.

Med vohuni in izdajalci so pod Gorjanci delovali tudi nekateri lesni manipulanti in gozdarji - logarji, ki so imeli že v stari Jugoslaviji zvezo z italijanskimi lesnimi trgovci. Najbolj nevaren med njimi je bil lesni manipulant Ivan Mohor. Partizani in člani narodne zaščite so ga stalno zasledovali, toda znal se jim je spretno izmikati. Da bi ga zaščitili, so ga Italijani poslali v taborišče na Rab, kjer je, kot navidezna žrtev italijanskega fašizma, po nalogu italijanske obveščevalne službe še naprej opravljal svojo vohunsko in izdajalsko dejavnost med interniranci na Rabu. Toda ti so ga spregledali in ga ob kapitulaciji Italije usmrtili. Komandant taborišča pa si je sam vzel življenje.

Medtem je prišel na Gorjance še drug lesni manipulant, Ivan Superina, najbrž z Reke. Obveščevalci narodne zaščite so sporočili Čortovim partizanom, da le-ta hodi po vaseh v dolini, sprašuje in zbira podatke, zlasti o skrivnih poteh, ki naj bi vodile na Gorjance k partizanom.

Obveščevalna patrolja 3. čete je nekaj dni zasledovala italijanskega vohuna. Ko ga je le našla, ga je odpeljala proti četnemu taborišču, toda vohun je med potjo spoznal, da je v nevarnosti, zato se je pognal v beg, vendar ni prišel daleč. Pokosile so ga krogle partizanskih pušk.¹⁶⁶

166 Franc Pirkovič-Čort, pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-IV/9 z dne 29. 9. 1984.

V drugi polovici meseca aprila je bila poslana v Staro vas manjša patrolja pod vodstvom Rudija Kočmana-Suge z nalogo, da aretira italijanskega vojvoda in izdajalca Janeza Zagorca. Partizanom je bilo znano, da je po bližnjih vaseh nakupoval orožje in strelivo, po nezanesljivih virih tudi z vednostjo Italijanov, za kasnejšo vojaško formacijo bele garde. Poleg tega pa je Italijanom zelo vneto ovajal partizanske sodelavce, da so jih nato odvažali v internacijo in v italijanske zapore. Aktivno je tudi sodeloval z izdajalskim župnikom Cerkovnikom iz Šentjerneja. Za partizane ni bilo druge izbire, kot da so ga likvidirali. Na njegovem domu so našli zalogo orožja in streliva.

Gorjanski leteči vod

V drugi polovici meseca aprila je tudi 3. četa ustanovila leteči vod z vojaškimi, političnimi in propagandnimi nalogami.

Temu vodu je poveljeval Nace Zagorc-Stari, imenovan tudi Marko. Poleg njega je bilo v vodu 15 borcev.

Pogosto je vod deloval tudi onstran Krke vse do Šmarjeških Toplic, četudi je bila tam 2. četa bataljona.

Borci letčega voda so se ustavljali po vaseh in zaselkih zlasti v mraku in zvečer, le redko podnevi. V vsaki vasi so se zadrževali le toliko časa, da so dobili od članov narodne zaščite in aktivistov OF potrebne podatke, potem pa so hitro zapustili kraj, da ne bi spravljali v težave svojih sodelavcev.

Ko je vod partizanil na levem bregu Krke, se je tam zadržal več dni. Vaščani so borce radi sprejemali, jih hranili, in obveščali o italijanskih premikih po cestah. Opozarjali so jih tudi na ljudi, ki se jih je treba izogibati.

V nekaterih vaseh je vod pridobil tudi nekaj orožja in streliva, za odhod v partizane pa se je odločilo tudi nekaj fantov, ki so se mu kar pridružili.

Ko so se borci v zadnjih dneh aprila vračali z levega brega Krke proti Gorjancem, so se mimogrede ustavili v Kronovem pri gostilničarju "Hazzl-nu". Partizanom je bilo znano, da ima na podstrešju v zazidanem skrivališču veliko zalogo riža, sladkorja, moke, olja in drugih potrebnih dobrin, ki jih je vaščanom prodajal po zelo visokih cenah. Vse, kar so našli skritega v bunkerju, tega pa ni bilo malo, so zaplenili in odnesli s seboj.

Pri Dragi ob Krki so naleteli na večjo skupino italijanskih karabinjerjev in se udarili z njimi. Boj je bil kratek. Karabinjerji so ranili borca Jožeta Gornika-Nelsona, potem pa so se pričeli umikati ob kritju grmičevja proti

Kronovemu. Partizani jih niso zasledovali, ker so imeli pri sebi preveč raznovrstnega živeža, ki so ga morali prinesiti s seboj čez Krko in na Gorjance.¹⁶⁷

Partizani in pleterska kartuzija

Kartuzija Pleterje je bila že vse od obnove v začetku tega stoletja za prebivalstvo pod Gorjanci pomembna cerkvena in socialna ustanova. Pleterski bratje so dajali revnim kmetom, ki niso imeli svojih gozdov, les za kurjavo, za gradnjo po zelo nizkih cenah. Obubožani ljudje so dobivali brezplačno hrano v samostanu. Pri požarih in drugih nesrečah so pleterski bratje takoj priskočili na pomoč z gradbenim materialom in drugimi potrebščinami. Zaradi vsega tega je pleterska kartuzija uživala v vseh slojih prebivalstva v dolini in med partizani 3. čete velik ugled.

V času pred začetkom druge svetovne vojne je vodil kartuzijo prior Leopold dr. Edgar-Lavov. Možje bil visoko izobražen, govoril je več jezikov, a je bil kljub temu v stalnem stiku s preprostimi ljudmi tega območja ter do njih odprt in prijazen.

Okupacija Jugoslavije ga je zelo pretresla. Vedel je, da bodo novi časi prinesli tudi v dolino med Krko in Gorjanci strašno nesrečo, tako prebivalstvu kot tudi samostanu. Vse to je prior Edgar tudi odkrito povedal nekaterim ljudem, s katerimi je že prej gojil prijateljske odnose. Med najbolj zaupnimi sta bila tudi dr. Dušan Reja in njegova žena Zvezdana, pav tako zdravnica. Oba sta bila dolgoletna simpatizerja KP in zaradi tega so ju jugoslovanske oblasti že pred vojno pogosto preganjale. Večkrat sta imela hišne preiskave in dr. Dušan Reja je bil v stari Jugoslaviji zaradi naprednega mišljenja tudi večkrat zaprt. Pozneje sta odšla z ženo v partizane in bila kot zdravnika zelo požrtvovalna.

Italijani so vedeli, da ima kartuzija obsežne gozdove na Gorjancih, pa so se hoteli njihovega lesa polastiti. Zahtevali so, da jim prior proda ves les gorjanskih gozdov za borih milijon lir. O tej vsiljeni kupčiji je pleterski prior takoj obvestil svoje zaupne prijatelje, prvi denarni prispevek pa je oddal OF prek dr. Dušana Reje. Organizacija OF v Šentjernejju je takoj začela z učinkovito akcijo za zaščito gozdov na Gorjancih. Ivo Pirkovič je napisal letak, ki ga je natisnila ilegalna tehnika v Novem mestu. Z njim je OF pozivala ljudi, da tudi z lastnimi močmi preprečujejo sekanje lesa za Italijane.

167 Ivan Divjak in Anton Rešetič-Pero - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-I, P-IIT/1 iz leta 1983, M-II, P-I z dne 3. 9. J 984.

Gozdnim delavcem je OF ukazala, da takoj prenehajo z delom v gorjanskih gozdovih in se vrnejo na svoje domove, vsem voznikom pa prepovedala nadaljnje odvažanje lesa. Žal se vsi tega naročila in zapovedi OF niso držali. Partizani so jim zato prevračali v gozdu naložene vozove. Stalna opozorila so le zalegla, tako da je posekani les, namenjen Italijanom, vendar ostal v gorjanskih gozdovih.

S to uspešno akcijo, pri kateri je sodelovala tudi Gorjanska četa, se je sečnja lesa na Gorjancih ustavila, tako v pleterskih kot tudi v zasebnih gozdovih. Prior Edgar je bil s tem zadovoljen. Očuval je samostanske gozdove in dal OF denar, ki ga je dobil za les od Italijanov.

Partizani 3. čete so s priorjem Edgarjem prišli v stik kmalu potem, ko so se vrnili s Kočevskega. Novico, da so prišli na Gorjance partizani domačini, je izvedela tudi kartuzija. Četni komandir Franc Pirkovič-Čort in vodnik drugega voda Maks Vale-Fiči sta v gorjanskem gozdu slučajno srečala priorja s skupino njegovih sobratov na sprehodu. Oba sta ga poznala še izpred vojne. Ob srečanju je prior povedal, da se ne bo niti on niti njegovi sobratje nikoli vmešaval v politiko, ki bi škodovala slovenskemu narodu. Komandir Čort mu je nato zatrdil, da se jim pri takem stališču ni treba bati, da bi jim partizani storili kaj žalega. Gorjanski partizani so spoznali, kako so se prior dr. Edgar in vsi njegovi sobratje v samostanu resno vključili v narodnoosvobodilni boj. Samostan je bil vse do konca vojne izključno na strani partizanov ter proti okupatorju in domačim izdajalcem.

Odtlej je bilo partizanom strogo prepovedano hoditi v kartuzijo, razen v izjemno nujnih primerih. Tako so želeli zaščititi kartuzijo pred vse pogostejšim vznemirjanjem in sumničenjem oziroma sovražnimi maščevanji. Franc Pirkovič in Maks Vale sta občasno skrivaj prihajala k priorju v samostan, da bi se pogovorili o vprašanih, pomembnih za partizane in samostan. Na enem takih sestankov je dal prior partizanom na voljo vse samostanske delavnice. Kartuzija je imela na svojem posestvu najrazličnejše sodobno opremljene delavnice, ki so prišle partizanom zlasti v poštev za popravljanje orožja, izdelavo in popravljanje obutve in obleke.

Za pomoč pri delu so partizani poslali v delavnice tudi svoje delavce. Izbrani so bili strokovno usposobljeni in zanesljivi borci, ki jim je bilo še posebej naročeno, da o delu v samostanu ne smejo nikjer ničesar govoriti, da ne bi s tem škodovali kartuziji.

V samostanu je bila tudi lekarna, vselej dobro založena z najosnovnejšimi zdravili, tudi s takimi, ki so jih bratje sami pripravljali. Lekarna je dobivala potrebna zdravila iz Andrijaničeve lekarne v Novem mestu in iz Fonove

v Kostanjevici. Zdravila so potrebovali zase in za partizane na Gorjancih. Samostanski bratje so še posebej nabavljali zdravila, ki so jih potrebovali partizani in prve partizanske bolnišnice okoli Planine in po Gorjancih. Za povezavo s partizani glede zdravil in materiala za prevezovanje ran je vestno in z vso odgovornostjo skrbel brat Bernard, ki sicer ni bil ne zdravnik ne farmacevt, toda o zdravilstvu in zdravljenju je zelo veliko vedel.

Že kmalu po povratku s Kočevskega je četa morala razmišljati o postavitvi zasilne bolnišnice. Tam naj bi se zdravili bolni partizani in ranjenci tudi z območja na levem bregu Krke. Prepričani so bili, da bo na Gorjancih za ranjene partizane varno in najboljše preskrbljeno. Tako se je organizirala zasilna bolnišnica v gozdu nad vasjo Vratno blizu Pleterij. Skrb zanjo je prevzel pleterski brat Bernard, ki je vestno in uspešno opravljal svoje delo. Takrat žal partizani še niso imeli partizanskih zdravnikov pa tudi ne usposobljenih bolničarjev in bolničark. Pozneje je to delo opravljal na Gorjancih dr. Stanko Černelč, ki so ga partizani rešili iz italijanskega zapor v Kostanjevici. Septembra leta 1942 so ga v hrvaško-slovenski bolnišnici na Prisjeki ubili ustaši, ko so bolnišnico iznenada napadli.

Pater Ferdinand iz pleterskega samostana je skrbel za pogrebe padlih partizanov in aktivistov, če so domači želeli, da je bil pokop cerkven. Pater Ferdinand je bil namreč že v prvi svetovni vojni kurat z oficirskim činom. Iz te vojne je imel še daljnogled, ki ga je izročil partizanom z besedami: "Vem, da vi teh stvari nimate. Lahko pa vam bo ta daljnogled veliko koristil, zato vam ga izročam, saj meni ni več potreben."

Tudi to dejanje patra Ferdinanda kaže o samostanski predanosti NOB. V nujnih primerih so kartuzijani pomagali partizanom tudi s hrano in s peko kruha.

Iz vsega navedenega je vidno, kako pomembna je bila pleterska kartuzija za gorjanske partizane in za NOB na Dolenjskem sploh. Tudi pozneje je bil samostan ves čas na strani NOB in je veliko pomagal narodnoosvobodilni vojski, kar je nakopalo samostanu velike težave, priorju Leopoldu dr. Edgarju pa celo zapor in nemško smrtno obsodbo. Na zahtevo vatikanskih diplomatov mu je bila smrtna kazen spremenjena v zaporno v neki kartuziji v Italiji.

Po koncu vojne se je vrnil iz Italije v pleterski samostan.

Pozitivna vloga kartuzije Pleterje v NOB je bila v prvi vrsti zasluga priorja dr. Edgarja, velikega humanista in neustrašnega človeka. Njegova opredelitev je bila tudi po osvoboditvi enaka kot med NOB. Bil je odločen privrženec socialističnega razvoja Slovenije in Jugoslavije. Svoja stališča je goreče zagovarjal v najvišjih cerkvenih krogih, kakor tudi v stiku z ljudmi doma in

na tujem. Za svoje delo je zato prejel visoka državna odlikovanja in bil deležen osebnega Titovega obiska v samostanu.¹⁶⁸

Pred ustanovitvijo Gorjanskega bataljona

V drugi polovici aprila sta prišla čez Krko na Gorjance komandant bataljona Ivan More-Žan in politični komisar Dušan Pirjevec-Ahac v spremstvu skupine borcev, ki jo je vodil Janez Majnik-Džems. Za seboj so imeli zelo dolgo pot. Nazadnje so se le znašli v taborišču drugega voda Gorjanske čete, kjer je bilo tedaj tudi četno poveljstvo.

Sekretar okrožnega komiteja KPS za Novo mesto Viktor Avbelj-Rudi je že sredi aprila na Gorjancih povedal, da je Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet odločilo, da se ob levem in desnem bregu Krke iz 1. dolenjskega partizanskega bataljona in ene čete Južnodolenjskega bataljona ustanovi Dolenjski odred. Odred naj bi imel štiri bataljone in 4. bataljon naj bi se formiral prav iz 3. čete.¹⁶⁹

Italijansko poročilo poveljstva iz Šentjerneja nadrejenim v Ljubljano z dne 25. 4. 1942 govori o tem takole:

Zelo cenjen zaupnik nam poroča, da se okrog Špilerjeve špice, točneje na območju Javorovice v občini Šentjernej, zadržuje v taborišču oborožena tolpa upornikov. Oboroženi so s puškami, puškomitraljezi in ročnimi bombami. Poveljuje ji neki Maks Vale, nekdanji trgovec iz Šentjerneja. Imenovani se je baje večkrat preoblekel v uniformo italijanskega oficirja in se z motornim kolesom pripeljal v Šentjernej in Kostanjevico.

Tolpa, ki jo sestavlja več kot sto mož, je razdeljena v skupine, ki prenočujejo v zasilnih barakah, zakrinkanih z vejevjem in zemljo.

Ponoči se uporniki v skupinah ali posamično z mulami pojavljajo v bližnjih zaselkih in vaseh, tudi v dolini pod Gorjanci, da si nabavijo potrebno hrano.

Zadnje čase število upornikov čedalje bolj narašča, ker se jim fantje iz bližnjih krajev prostovoljno pridružujejo.

Vse kaže, da imajo uporniki namen napasti naše postojanke v okolici Novega mesta kot tudi v mestu samem. Akcije naj bi izvedli med 1. in 6. majem.

Očitno naše sile na tem območju še ne delujejo uspešno, zato se uporniki

168 Franc Pirkovič-Čort, pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-IV/12 z dne 29. 9. 1984.

169 Franc Pirkovič-Čort - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-IV/10,11 z dne 29. 9. 1984.

*tu gibljejo in organizirajo uspešne napade na nas.*¹⁷⁰

Četno taborišče in kasneje prebivališča treh vodov so bila v začetku zaradi varnosti globlje v gorjanskih gozdovih. Z razširitvijo osvobojenega ozemlja v prvi polovici aprila 1942 pa so partizani svoja taborišča premikali k naseljem, zlasti podgorjanskim: Javorovici, Banu, Ržišču, da bi bili čim bližje ljudem, ki so jih vsestransko podpirali in se skupaj z njimi borili za osvoboditev svojega naroda.¹⁷¹

4. ČETA

Zaradi naraščanja števila prostovoljcev v bataljonu je v začetku aprila okrožni komite KPS za Novo mesto odločil, da se v bataljonu ustanovi še ena, 4. četa. Pisnega ukaza o tem ni, kajti tedaj je potekalo delo v bataljonu le z ustnim sporočanjem. Tako je bilo tudi glede ustanovitve te čete.

Nekaj pred 10. aprilom je bila na Blatnem klancu 1. četa bataljona še v polnem sestavu. Tedaj sta prišla tja Niko Šilih-Nikič in Janez Marn-Črtomir z navodilom Okrožnega komiteja KPS Novo mesto, da prevzameta četo - Janez Marn kot komandir in Niko Šilih kot politični komisar. S tem sta bila Jože Prijatelj-Slobodan in Odon Pakiž-Koki razrešena svojih dolžnosti. Slobodan pa je bil že vnaprej določen za komandirja nove, 4. čete.¹⁷²

Ustanovitev 4. čete v taborišču 2. čete

10. aprila zvečer je bilo enajst borcev 1. čete dodeljenih Slobodanu. Po napadu na 3. četo Štajerskega bataljona v Košučju 11. aprila so se ti borci umaknili z vodom 1. čete iz taborišča na Blatnem klancu in odšli proti taborišču 2. čete, ki je taborila v gozdu Grac. Tam sta bila poleg komandirja Dušana Švare-Duleta tudi oba politična komisarja čete, prejšnji Jože Slak-Silvo in novi Nace Majcen-Taras. Borcem Jožeta Prijatelja-Slobodana je tudi komandir Dule odbral nekaj mož. Vsi so bili že izkušeni borci, ki naj bi tvorili jedro novoustanovljene 4. čete.

170 Arhiv IZDG Ljubljana - Visoki komisariat Ljubljana, fasc. 3/V.

171 Franc Pirkovič-Čort - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-IV z dne 29. 9. 1984.

172 Alojz Vršnik-Lojzek - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-XI/4 z dne 7. 5. 1983.

Komandir 4. čete Jože Prijatelj in politični komisar Jože Slak sta četo odpeljala iz Duletovega taborišča v noči med 13. in 14. aprilom 1942. V sestavu čete so bili poleg njiju še: Jože Saje-Iztok, Alojz Rajer-Miško, Ivan Kovačič-Efenka, Alojz Vršnik-Lojzek, Jože Pavlenč-Pep, Jože Rozman, Maks Lužar, Lovrenc Smolič, Alojz Bartolj, Jernej Jarc-Stane, Edvard Valant-Edi, Ivan Košir-Ris, Franc Saje-Sine, Drago Ciglar-Marko, Ivan Vidmar-Zou, Tomaž Škufca-Gandi, Stane Bartolj, Branko Vandot, Anton Cikanek-Mihec, Franc Špelič, Janez Zupančič-Šimen in Alojz Slak.

V četi je bilo že ob ustanovitvi skupaj s komandirjem in političnim komisarjem 24 borcev. Število se ni spremenilo do ustanovitve Dolenjskega odreda na Blatnem klancu. Vsi iz Duletovega taborišča so bili oboroženi s puškami, nekateri pa še z revolverji in ročnimi bombami.¹⁷³

Taborišče v gozdu pri Brezovi Rebri

4. četa je krenila proti Brezovi Rebri po poti, ki so jo pred tem uporabljale tudi nekatere enote 1. dolenskega in štajerskega bataljona.

Prostor za četno taborišče so si borci izbrali blizu vasi Brezova Reber pri Ajdovcu, v gozdnem oddelku 17 proti Velikem Lipovcu.

Bataljonski štab je odredil četi delovno območje Ajdovca, Dvora, Soteske, Straže, Prečne, Mirne Peči in Dobrniča. Morala pa je ves čas vzdrževati zvezo s četo Martina Kosa na Kočevskem.

Šele v tem taborišču se je četa organizacijsko uredila. Razdelila se je v dva voda po deset oziroma enajst mož. Vodnik prvega voda je bil Tomaž Škufca-Gandi, vodnik drugega voda pa Janez Zupančič-Šimen.

Taboriščno kuhinjo so si uredili na dnu obsežne kraške vrtače. Zanj je takoj poskrbel četni kuhar Ivan Vidmar-Zou. Okoli vrtače so si borci postavili nekaj šotorov. Žal so se morali nekateri zadovoljiti le z zasilnimi ležišči pod vedrim nebom, ker šotorov ni bilo za vse, kar je bila stalna težava v partizanih.

Iz običajne partizanske previdnosti so nemudoma zavarovali novo taborišče v vse smeri, od koder so lahko pričakovali italijanski napad. Postavili so dve stražarski mesti, stražarji so se morali gibati levo in desno po gozdu, da bi svoje stražarsko območje bolj nadzirali in da ne bi zaspali.

Posebno pozornost je četa posvečala izvidniškim patroljam, ki so vsako

173 Alojz Rajer-Miško - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-II, P-XVII/5 z dne 2. 8. 1982 in P-XXVI/1 z dne 30. 8. 1988.

jutro že zelo zgodaj odhajale proti Straži, Dobrniču in Mirni Peči. Četa je imela tudi posebno izvidniško opazovalnico na visoki stari smreki, nedaleč od četnega taborišča. Izvidnik je imel od tam dober razgled proti Globodolu, Golobinjeku in Brezovi Rebri.

Naloge in akcije čete

Četa je bila poslana na območje Brezove Rebri, da bi zapolnila praznino, ki je nastala 27. marca po odhodu bataljona. Obstajala je tri tedne in se ni mogla kdove kako udejstvovati.

Njena glavna naloga je bila povezovanje s terenskimi organizacijami OF, oskrba s hrano, z orožjem in strelivom ter organiziranje obveščevalne mreže.

V četnem delovnem načrtu je bilo tudi stalno vznemirjanje sovražne vojske z naglim obstreljevanjem njihovih postojank in nenadni napadi na patrolje. Četa je streljala na postojanke v Straži, Mirni Peči, Dobrniču, zased pa ni postavljala.

Pomembna naloga čete je bila tudi vzdrževanje stalne kurirske zveze bataljona s štabom II. grupe odredov v okolici Sel pri Šumberku in Martinove čete na Kočevskem, ki je bila tedaj na Pogorelcu. Zvezo s tema enotama sta zagotavljala kurirja Alojz Vršnik-Lojzek in Jože Pavlenč-Pep.

Ko je četno poveljstvo delalo načrt za odvzem skritega orožja, streliva in druge vojaške opreme, se je oglasil vodnik 1. voda Tomaž Škufca -Gandi, češ da ve za orožje v Stavči vasi, onstran Krke pri Žužemberku. Komandir Slobodan je poslal v akcijo Gandija, Alojza Rajerja-Miška in Jerneja Jurka-Staneta. Toda patrolja se je naslednjega dne vrnila v taborišče le z manjšim uspehom.

Poleg dnevnega vojaškega usposabljanja so bile v taborišču vsak dan tudi politične ure, ki jih je vodil komisar Jože Slak-Silvo. Delo je bilo lahko organizirati, ker v vseh treh tednih v četo niso prihajali novi prostovoljci. Partijsko delo pa ves ta čas ni bilo opazno. Po obstoječih podatkih je bilo tedaj v četi le nekaj članov KP: Jože Slak-Silvo, Alojz Rajer-Miško, Jože Saje-Iztok in Ivan Kovačič-Efenka. Štela je tudi nekaj skojevcev, ki so bili sprejeti v to organizacijo še pred odhodom v partizane. Posebnih sestankov KP ali SKOJ ni bilo.¹⁷⁴

4. četa je bila na območju, kamor so večkrat prihajale sovražnikove kolone. Zato je v taborišču veljalo stalno pravilo, da so borci, odrejeni v

174 Alojz Vršnik-Lojzek in Alojz Rajer-Miško - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-III, P-XI/5 z dne 7. 5. 1983, M-II, P-XXVI/3, 8 z dne 30. 8. 1985.

izvidniške patrolje ali poslani zaradi drugih zadev v sosednje in daljne vasi, vselej pred odhodom pospravili svojo opremo in jo varno skrili izven taborišča v gosto grmičevje ali zakopali v kraški vrtači v listje.

Četa je občasno organizirala posebne prehranjevalne akcije večjega obsega, da ne bi nenačrtno prejemale hrano od vedno istih ljudi. Tako je večja skupina borcev okoli 20. aprila odšla z vodnikom Gandijem na čelu proti gradu Brajtenau blizu Zaloga in Češče vasi, ki je bil tedaj last veleposestnika Seidla iz Novega mesta. Iz grajskih shramb so borci naložili voz raznovrstnih življenjskih potrebščin, iz hleva pa odgnali rejenega vola in kravo. Toda ob povratku v taborišče so bili premalo pazljivi, tako da je vol iznenada zbežljal in izginil v temi. Niso ga več našli. V taborišče so se vrnili v jutranjih urah s polnim vozom živeža in dokaj staro kravo.¹⁷⁵

Vtihatapljanje četnikov

Proti koncu aprila je patrolja, v kateri je bil tudi Franc Saje-Sine, ostalih izvidnikov se več ne spominjamo, naletela pod Lopato v Suhi krajini na dva neznanca in sumljiva človeka ter ju pripeljala v četno taborišče.

Eden od njiju je nosil oficirsko uniformo bivše jugoslovanske vojske s "šajkačo", na kateri je bila pritrjena stara kokarda. Drugi neznanec je bil preprosto, športno oblečen, v pumparicah in vetrovki. Oba sta bila oborožena z mavzericama.¹⁷⁶

Prvi je bil Dragoljub Živić-Svetozar, oficir stare jugoslovanske vojske. Borcem v taborišču je pripovedoval, da je doma iz Črne gore in da je imel v stari jugoslovanski vojski čin kapetana. Ob začetku vojne je služboval na Rakeku, potem pa se je brez cilja potikal okoli, pripravljen se bojevat proti okupatorju. Z Rakeka je med tavanjem prišel na območje 4. čete, ves čas z željo, da bi se lahko čim prej združil s partizani.¹⁷⁷

Drugi neznanec je bil Slovenec Alojz Kožuh-Simo, doma iz Škofljice pri Ljubljani, absolvent srednje tehnične šole v Ljubljani. Poleg puške je imel še pištolo in nekaj ročnih bomb. Kako se je pridružil četniku iz Črne gore, je še danes uganka.

175 Alojz Rajer-Miško - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-XXVI/4 z dne 30. 8. 1985.

176 Po pričevanju Franca Sajeta-Sineta sta bila četnika zajeta pod Lopato v Suhi krajini.

177 Podatki o zajetih četnikih so izvirni, dali so jih še živi borci tedanje Slobodanove 4. čete. Podatki Frančka Sajeta o tem dogodku v knjigi Belogardizem niso točni, saj govori, da je četnika zajela patrolja Duletove, to je 2. bataljonske čete.

Novinca sta bila v taborišču le nekaj dni mirna in tiha. Samo opazovala sta vse okoli sebe in bila na vse pozorna. Sčasoma sta se povsem privadila in spoštovala taboriščni red kot ostali borci. Vse bolj sta se ravnala po zakonitostih partizanskega življenja. Toda kmalu sta pričela kazati svojo pravo podobo. Nikoli nista pozdravljala po partizansko s stisnjeno pestjo desne roke, ampak le kot v starojugoslovanski vojski. Nič več nista skrivala svojega poslanstva in namena, propagirala sta četništvo, češ da je to v Jugoslaviji edina prava organizirana in disciplinirana vojska, ki bo ponovno osvobodila Jugoslavijo in pregnala okupatorja. Nista več skrivala, da sta četnika.

Večina borcev v četi je bila slabo in zelo površno seznanjena s četniškim gibanjem. Niso vedeli, da so Draža Mihailović in njegovi četniki ob nemškem napadu na Užiško republiko izdajalsko udarili v hrbet partizanom.

Četnika sta se vedla po svoje. Živić je celo javno priznal, da je vse od prihoda v taborišče 4. čete zelo aktivno sodeloval v četniški skupini za Slovenijo. Kožuh pa mu je pri tem pomagal. Njuna naloga je bila tudi med borce Slobodanove čete razširiti četniško ideologijo, zbirati pripadnike četništva v Sloveniji, tudi po vaseh mobilizirati ljudi za četniško miselnost in jih odvrčati od partizanskega boja za osvoboditev.¹⁷⁸

Borcem je bilo vedenje četnikov sumljivo in nesprejemljivo. Včasih sta se obnašala že tako, kot da bi bila poveljnika čete. Upirala sta se partizanskemu načinu življenja in nagovarjala borce, da se mu postavijo po robu. Govorila sta, da je medsebojno tovarištvo le navadna burka. Bila sta proti prepovedi, da borci ne bi smeli imeti svojega denarja. Norčevala sta se iz partizanskega pozdravljanja s pestjo ob sencih in s puško na rami.

Tedaj je tudi četno poveljstvo imelo napačno mnenje, češ da sta prišla novinca v partizane pač s starimi navadami bivše jugoslovanske vojske. Pravo naravo četništva so borci doumeli šele, ko je Ivan Kovačič-Efenka proti koncu aprila prinesel v četno taborišče brošurico, ki je opisovala izdajstvo četnikov v prvi sovražnikovi ofenzivi proti partizanom v Srbiji, njihovo povezavo z okupatorjem in bojem proti partizanom. Publikacija je potovala do čete več mesecev.

Četnika Dragoljub Živić-Svetozar in Alojz Kožuh-Simo sta se hitro spremenila, ko sta uvidela, da sta šla s svojo četniško propagando predaleč. Dobrikala sta se borcem in rada hodila z njimi na akcije, največ zastraševalne z naglim obstreljevanjem bližnjih postojank. Bila sta vedno med prvimi,

178 Alojz Rajer-Miško - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-XXVI/5 z dne 31. 8. 1985.

da bi tako pokazala, kako borbeni in neustrašni so četniki.¹⁷⁹

Skupaj z Efenko in Iztokom sta zadnje dni aprila minirala železniško progo pod Kačjimi ridami, drugič pa še neposredno pred odhodom čete na Cirknik. Takrat je bil prisoten tudi vodnik Sime z nekaj borci. Živič se je dobro spoznal na miniranje. Obakrat je akcija le delno uspela. Progo je sicer razneslo, enkrat na enem, drugič pa na treh mestih, vendar napovedanih vojaških transportov ni bilo.¹⁸⁰

O tej akciji 4. čete so nekaj dni kasneje pisale tudi razne italijanske enote iz Novega mesta Visokemu komisariatu in drugim inštitucijam v Ljubljani. Objavljamo povzetek teh poročil:

V noči med 1. in 2. majem 1942 ob 2.40 so uporniki minirali železniško progo Novo mesto-Ljubljana pri Daljnem Vrhu. Uporniki so polagali eksploziv pod tračnice na stikališčih, zaporedno na več mestih na odseku nagnjenega ovinka, v dolžini kakih 250 metrov. Mine so nastavili v presledkih: 70, 50, 30 in 20 metrov. Ena vžigalna vrstica ni delovala in mina ni eksplodirala. Delovale pa so vse mine na eni strani proge. Okrog 9.15 je bila proga znova popravljena in usposobljena za promet. Ugotovili smo, da sta sabotažno akcijo izvršila neki Slobodan, študent prava, in Nikolaj Šilih, študent iz Novega mesta.¹⁸¹

S četo proti Cirkniku

Zadnje dni aprila je četa dobila povelje, da se premakne v gozd pod Velikim Cirknikom, kjer je bilo zbirališče vseh čet za ustanovitev Dolenjskega odreda.

Pred tem je četa organizirala še nekaj zastraševalnih akcij na bližnje sovražnikove postojanke pa tudi na italijansko postojanko v Trebnjem.

Četudi je bil četnik Živič v mnogih podobnih akcijah med najbolj vnetimi, se je konec aprila pokazal kot omahljivec in strahopetec. Pobegnil je s položaja pri Trebnjem in se sam vrnil v četno taborišče pri Brezovi Rebri.

V prizadevanje 4. čete sodijo še propagandne akcije borcev po vaseh. Alojz Vršnik-Lojzek je na dobrniškem območju, kjer je bil doma, pomagal

179 Alojz Vršnik-Lojzek in Jože Saje-Iztok - pisni prispevki, hranjeni v arhivu SBB, M-III, P-XII z dne 18. 9. 1983, P-XI/5 z dne 7. 5. 1983 M-II, P-X z dne 27. 8. 1983, M-II, P-XXVI/6 z dne 30. 8. 1985.

180 Jože Saje-Iztok - pisani prispevek, hranjen v arhivu SBB, dopolnilo z 21. 11. 1985 M-II, P-X z dne 27. 8. 1983.

181 Arhiv IZGD Ljubljana – Poveljstvo kraljevih orožnikov Ljubljana, fasc. CC RR 161/III in Visoki komisariat, fasc. 3/VI.

organizirati obveščevalne mreže, mladinske aktive in pridobivati mlade za partizanske vrste. Izvedel je tudi prisego desetih fantov narodne zaščite v Dobrniču. Drugi borci so organizirali zaprisego za mladince zaščitnike tudi blizu vasi Korita pri Dobrniču.

Dejavnost čete z aktivisti OF je bila zelo pomembna, bolj kot vse zastraševalne akcije na sovražnikove postojanke. Vaški aktivisti so zelo potrebovali pomoč partizanov. Ti so pogosto s prijateljskim pogovorom pridobili tudi marsikaterega drugače mislečega vaščana. Ljudi po vaseh so prepričali, da so resnično prava ljudska vojska in del njih samih.¹⁸²

BATALJONSKE ČETE PRED USTANOVITVIJO DOLENJSKEGA ODREDA

V zadnjih dneh aprila se je začelo govoriti med partizani, da se pripravlja ustanovitev Dolenjskega odreda. Podrobnosti o tem niso bile znane vse do 7. maja, ko je na Blatnem klancu res prišlo do tega.

2. in 4. četa sta se morali takoj premakniti na mirnsko območje in se priključiti 1. četi v gozdu pod Cirknikom. 3. četi pa je bilo naročeno, naj ostane na območju Gorjancev, v taborišče pod Cirknikom pa naj pride le komandir čete Franc Pirkovič-Čort.

2. četa, ki je tedaj taborila na Velikem vrhu, in 4. četa, ki je imela taborišče v gozdu blizu Brezove Reбри, sta krenili na pot, 2. četa že pred 1. majem, 4. četa pa dan ali dva kasneje.

Tudi Likov leteči vod je šel istočasno na pot. Priključila sta se mu komandant Ivan More-Žan in politični komisar Dušan Pirjevec-Ahac. Oba sta bila videti zaskrbljena. Komandant bataljona je Liku, svojemu prijatelju še izpred vojne, povedal, da so jim ukazali, naj se priključita letečemu vodu do Cirknika, da pa sta razrešena vseh funkcij in da se ne ve, kaj bo z njima.

Že zadnje dni aprila se je šušljalo po četah, da sta komandant in politični komisar bataljona padla v nemilost pri Glavnem poveljstvu slovenskih partizanskih čet zaradi "vojvodstva". Resnica je bila, da je vodstvo NOB obema očitalo slabo vodenje bataljona in še druge napake v partizanskem poveljevanju. Dejansko stanje v bataljonu je prišel raziskovat v taborišče pod Cirknikom pooblaščenec Glavnega poveljstva Janez Jezeršek-Sokol. Na zaslišanju Moreta in Pirjevca pa tudi nekaterih borcev-komunistov in četnih funkcionarjev je ugotovil vrsto

182 Alojz Rajer-Miško in Alojz Vršnik-Lojzek - pisni prispevki, hranjeni v arhivu SBB, M-II, P-XXVI/7 z dne 30. 8. 1985, M-III, P-VI z dne 4. 12. 1985 in P-XI/10 z dne 7. 5. 1983.

nepravilnosti, ki pa baje niso bile tako velike, da ne bi mogla prevzeti že v naslednjih dneh novih odgovornih funkcij. Ob ustanovitvi Dolenjskega odreda je bil Ivan More-Žan imenovan za poveljnika 2. bataljona, Dušan Pirjevec-Ahac pa je bil poslan s posebno nalogo v Belo krajino, da pomaga pri ustanavljanju Belokranjskega bataljona, iz katerega je kasneje nastal Belokranjski odred.¹⁸³

Skupne četne akcije

Med 1. in 9. majem, pred ustanovitvijo bataljonov Dolenjskega odreda, so bile čete zelo aktivne. V gozdu pod Cirknikom so se utaborile vsaka posebej v nekakšnem trikotniku.

Delo je bilo organizirano tako, da je 1. četa skrbela za stražo okoli taborišča, 2. četa je pošiljala izvidniške patrolje in skrbela za zavarovanje zbora, ki je bil prve dni maja v okolici Tihaboja v Kumpoljah, kasneje pa na območju Zabukovja pri Blatnem klancu. 4. četa je odhajala v skupinah v dolino, ojačana še z borci iz ostalih dveh čet, in obstreljevala italijanske postojanke. Po potrebi pa so odhajale v dolino po hrano.

Četna poveljstva so bila na zborovanju. Bataljonski štab pa trenutno sploh ni obstajal, ker sta bila komandant in politični komisar pred zborovanjem razrešena funkcij. Tako je bil za taborišče odgovoren vodnik tretjega voda 2. čete Filip Tekavec-Gašper. Taborišče je vodil dežurni, ki je sestavljal tudi skupine za posamezne akcije.

Tudi 3. četa, ki je ostala na Gorjancih, ni držala križem rok. Uspešno je delovala na območju med Gorjanci in desnim bregom Krke. Kar naprej je nadlegovala sovražnika v postojankah ali ob njegovih premikih.

V bataljonskem taborišču je bilo zelo živo. Znanci, ki so bili sicer ločeni po raznih četah, so se spet srečali, si pripovedovali o minulih dogodivščinah in drug drugega spraševali o svojcih.

Na zborovanju so bili prisotni aktivisti OF z mirnskega, trebanjskega, mokronoškega, svetokriškega in novomeškega območja in tudi vse poveljstvo 1. dolenjskega partizanskega bataljona. Zborovanje so vodili predstavniki OK KPS in OO OF za novomeško okrožje v prisotnosti Aleša Beblerja, Marjana Dermastie, Jožeta Noseta, Mirka Bračiča in nekaterih članov Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet. Na sporedu zborovanja so bile naslednje teme:

Splošno politično in vojaško stanje na območju novomeškega okrožja,

183 Viktor Avbelj-Rudi – izjava, hranjena v arhivu SBB, M-I, P-VIII z dne 25. 3. 1987

pomen političnega dela in vojaških akcij na tem območju, povečanje aktivnosti in utrjevanje že obstoječih odborov OF, narodne zaščite po vaseh, organizacije obveščevalne mreže, na vojaškem področju pa pospeševanje akcij proti sovražni vojski in razkrinkavanje ter razbijanje belogardističnih jeder. Med drugim se je tudi govorilo o takojšnji ustanovitvi Dolenjskega odreda, katerega osnova naj bi bil sedanji 1. dolenjski partizanski bataljon. Zborovanje je trajalo do 6. maja in se je zaključilo blizu Blatnega klanca.

Frizerji po sili in obračun z izdajalci

4. maja je odšla iz taborišča proti Fužinam pri Mirni skupina partizanov, ki jo je vodil po dosedanjih podatkih Brane Suhi-Šenk, z njim je bil tudi eden od domačinov. Morali bi poiskati in ostriči štiri dekleta, ker so po poročilih aktivistov z Mirne ljubimkale z Italijani in najbrž izdajale vse, kar so vedele o partizanih in aktivistih.

Že konec decembra 1941 so na Mirni Italijanom izdale več domačinov in aktivistov iz okolice. Tem ženskam je pripisati tudi izdajstvo skupine mladincev, ki so se zbrali v mirnskem gradu, da bi se pomenili o svojem delu. Italijani so obkolili grad in aretirali nekaj predanih mirnskih in okoliških mladincev. Na srečo so jih že naslednjega dne izpustili zaradi pomanjkanja dokazov.

Eno deklet partizani niso našli na Mirni. Bila je že nekaj dni na varnem pri ljubimcu, fašistu v Trebnjem. Ostale so jokale, rotile, da so pač le ženske, in obljubljale, da se ne bodo več shajale z Italijani, a ni nič pomagalo. Začele so izdajati druga drugo, samo da bi se rešile. "Frizerji po sili" so nato do golega ostrigli vse tri.¹⁸⁴

5. maja zvečer je odšla skupina partizanov proti Bistrici pri Mokronogu, da bi pripeljala izdajalsko Zavodnikovo družino v bataljonsko taborišče.

Hišni gospodar Anton Zavodnik, star 58 let, njegova žena Terezija ter njuna hčerka Jožefa, stara 31 let, in sin Anton, star 32 let, so bili odkriti italijanski sodelavci. Italijanom so poimensko izdajali vaščane iz Bistrice in soseske kot aktiviste OF in ljudi, ki so podpirali partizane. Zaradi tega so veliko ljudi aretirali in trpinčili.

Akcijo je vodil Brane Suhi-Šenk. Borci so okoli polnoči obkolili Zavodnikovo hišo. Anton st., Terezija in Jožefa so bili v hiši. Partizani so jim takoj povedali, da so aretirani zaradi izdajanja, kar so sprejeli kot dejstvo,

184 Stane Bulc in Brane Suhi-Šenk - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-I, P-I z dne 16. 1. 1990, M-III, P-I z dne 12. 11. 1984.

ki mu niso mogli oporekati. Zato so se mrkih obrazov vdali v usodo. Težava je bila s sinom Antonom, ki je spal v hlevu. Partizani so predvidevali, da je oborožen in zato nevaren. V hlev sta previdno vstopila Brane Suhi-Šenk in Ljubo Košir-Ljubček. Šenk je z baterijsko svetilko posvetil mlademu Zavodniku naravnost v oči. Ta se je trenutek zatem pognal z ležišča na Šenka, tako da sta padla oba in se nekaj časa premetavala po hlevu. Ljubček bi bil skoraj ustrelil Šenka v glavo, ko je sprožil puško proti Zavodniku. Končno je Zavodnik popustil in se vdal.

Z ostalimi Zavodniki so odpeljali v taborišče tudi sina Antona. Trije Zavodniki so bili po kratkem postopku za izdajalsko delo obsojeni na smrt in po obsodbi tudi takoj ustreljeni. Ob izreku sodbe jim je bilo tudi jasno povedano, da jih je doletela kazen zaradi izdajstva. Sinu Antonu je med potjo uspelo pobegniti, kasneje se je vključil v belo gardo.¹⁸⁵

Tako kot vselej so Italijani v posebnem poročilu za Ljubljano takoj razglasili tudi izginotje Zavodnikove družine:

*5. aprila ob 24. uri so prišli v Zavodnikovo stanovanje uporniki. Oboroženi so bili s puško in pištolami. Iz hiše so odpeljali štiri člane družine in dva konja. Enemu izmed članov družine se je posrečilo med potjo pobegniti, a je bil med begom lažje ranjen. Usoda ostalih treh članov Zavodnikove družine nam ni znana.*¹⁸⁶

Napad na karabinjerje in črnosrajčnike

Proti večeru 5. maja so prišli v bataljonsko taborišče terenski obveščevalci z novico, da nameravajo Italijani naslednjega dne iz Trebnjega priti s tovornjaki v Čatež in Sv. Križ (sedanjo Gabrovko). Vedeli so tudi, da bi bilo tega dne mogoče prijeto na cesti med Čatežem in Ravnami organista iz Sv. Križa, ki je ves čas vestno skrival orožje in strelivo za enoto bodoče bele garde iz okolice Ljubljane. Ta se je že pripravljala na pohod proti Dolenjski.

7. maja zgodaj zjutraj je dežurni taborišča Džordže naročil Francu Vrhovšku-Čičerki in Odonu Pakižu-Kokiju, da zbereta skupino prostovoljcev za akcijo. Čičerka se je dogovoril s Kokijem, da ne bodo napadali italijanskih tovornjakov, ampak raje postavili zasedo ob cesti med Sv. Križem in Čatežem. Skupino petih ali šestih borcev s puškomitraljezom je Čičerka postavil v ostrem ovinku blizu vasi Goljek.

185 Branko Suhi-Šenk - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-I/2 z dne 12. 11. 1984.

186 IZDG - arhiv Ljubljana CC RR Ljubljana, fasc. 161/4.

Kmalu zatem, ko je desetina zasedla položaj, je pripeljal po cesti od Sv. Križa lojtrski voz z devetimi karabinjerji, ki so bili namenjeni v Trebnje na cepljenje.

Mitraljezec Ivan Majcen-Jovo je pravočasno sprožil mitraljez, ki pa je po stari navadi zatajil, tokrat zaradi vlažnega streliva. Pri tretjem poskusu je mitraljez le pričel delovati. Vmes pa so se oglasili borci puškarji, kar je karabinjerje na vozu tako zmedlo, da so pričeli brezglavo skakati z voza in bežati po gozdu. Partizani so jurišali za bežečimi karabinjerji. Da bi lažje tekli, so nekateri odvrgli orožje, strelivo in drugo vojaško opremo. Ko so borci zasledovali bežeče, so našli na cesti mrtvega karabinjerja, pet odvrženih pušk s strelivom in vojaško opremo. Po vrnitvi je bilo v taborišču veliko veselje. Mnogim je bilo žal, da niso sodelovali v akciji.¹⁸⁷

Povračilni ukrepi Italijanov

Takoj po partizanskem napadu na karabinjerje se je proti Veliki Loki z vozom peljal poštar Franc Petje, doma s Klanca, zaposlen pa na pošti v Sv. Križu. Med potjo je naletel na ranjenega karabinjerja, ki je zahteval, da ga odpelje v Veliko Loko. Franc Petje tega ni hotel storiti in je odpeljal dalje.

Čez nekaj časa so prišli Italijani iz bližnjih postojank in ranjenca takoj odpeljali, potem pa zasledovali Franca Petjeta, ga prijeli in odpeljali v zapor karabinjerske postaje v Sv. Križu.

Vso noč in še naslednjega dne so ga zasliševali in mučili. Nekaj dni kasneje, 19. maja, pa so ga z na hrbtu zvezanimi rokami vrgli skozi okno na cesto, kot da je napravil samomor. Toda Italijanom ni nihče verjel.

Na kraj napada je prišel tudi Janez Lenič-Rudar s petimi borci prav v trenutku, ko so Italijani pobirali ranjence in mrtvega karabinjerja. Partizani so jih napadli, enega ranili, potem pa se naglo umaknili.

Kmalu so se iz Trebnjega pripeljali na več tovornjakih italijanski črnorajčniki in financarji. Uprizorili so pravo čistko po gozdu ob cesti, potem pa se umaknili proti Čatežu in Sv. Križu.¹⁸⁸

Ker v gozdu niso odkrili partizanov, so v Dolenji vasi pri Čatežu iz

187 Odon Pakiž-Koki - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-III/15 z dne 15. 6. 1983; Zbornik dokumentov in podatkov o NOB jugoslovanskih narodov, VI del, 2. knjiga, str. 403. Odon Pakiž-Koki - Dopolnilo k podatkom XI. dela monografije bataljona, gradivo, hranjeno v arhivu SBB, M-I, P-VII z dne 18. 3. 1985.

188 Zoran Hudales: Občina Trebnje v NOB, str. 218.

maščevanja aretirali Alojza, Franceta in Antona Sotlarja in jih še isti dan v Čatežu ustrelili. Tam so aretirali tudi Viljema Novaka, ki pa je z morišča pobegnil. V zaselku Vrtače blizu Čateža so prijeli še Pavla Jurmana in ga na kraju samem ustrelili. Trupla so odpeljali s seboj v Trebnje.¹⁸⁹

Taboriščni dežurni Jože Čonč-Prlek je po kosilu sklical zbor. Poveljnik Filip Tekavec-Gašper je obvestil borce, da je po jutranjih akcijah prišlo iz Trebnjega veliko italijanske vojske, zlasti črnosrajčnikov, ki stikajo za napadalci okoli Čateža in Sv. Križa. Povedal je tudi, da so se zborovalci že umaknili na območje Zabukovja pri Blatnem klancu. Bataljon mora Italijane napasti in jih odvrniti od zasledovanja in čiščenja ozemlja. Za akcijo se je zbrala skupina 15 borcev z vodnikom Štajercem na čelu.

Zasedo so postavili blizu dopoldanskega spopada. Takoj nato je izza ovin-ka od Čateža že pripeljal italijanski tovornjak, obložen z debelimi železniški-mi pragovi. Mitrалjezec Ivan Majcen-Jovo je udaril z rafalom po tovornja-kovi kabini, da bi onеспособil voznika. Ostali borci pa so streljali po vozilu. Spopad je trajal le toliko časa, da je kamion zapeljal za naslednji cestni ovi-nek, potem so se partizani umaknili.

Za žrtve, ki so jih imeli Italijani, so kasneje izvedeli.¹⁹⁰ Poveljstvo kraljeve finančne straže v Ljubljani je pod številko 3136/4 8. maja 1942 kot zaupno pod naslovom Aktivnosti upornikov poročalo o teh dogodkih Visokemu ko-misariatu, XI. armadnemu zboru in poveljstvu divizije Granatieri di Sardegna tole:

Tega dne se je peljalo z vozom devet karabinjerjev iz Sv. Križa v Treb-nje na cepljenje proti koleri. Okrog 700 m od Čateža je skupina upornikov karabinjerje napadla iz zasede. Streljali so iz treh avtomatskih orožij. Štirje karabinjerji so bili ranjeni, eden težje, eden pa je podlegel ranam že na kraju napada. Od ostalih orožnikov so trije takoj odговорili s streljanjem in prisilili upornike k umiku. En karabinjer pa se je takoj vrnil v Sv. Križ po pomoč.

Medtem so ranjene karabinjerje odpeljali Italijani. Za njimi je takoj prišel vod črnih srajc iz Velike Loke. Te je tedaj napadla skupina, najbrž istih upor-nikov, vendar brez posledic. Kmalu zatem so prispeli na kraj napada še trije vodi črnih srajc, šest finančnih stražarjev in trije karabinjerji iz Trebnjega, ki so prečesali območje in pri tem ustrelili štiri domačine, ki so bežali pred

189 Alojz Vršnik-Lojzek - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-VIII z dne 5. 4. 1985; Franc Anžlovar - pisna izpoved, hranjena v muzeju NOB v Ljubljani. Podatke o tem je dal tudi Franc Anžlovar iz Čateža. Prispevek je v Muzeju novejše zgodovine v Ljubljani.

190 Zoran Hudales: občina Trebnje v NOB, str. 218, 219; Alojz Rajer-Miško - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-XII z dne 6. 10. 1983; Zbornik dokumentov in podatkov o NOB jugoslovanskih narodov, VI. del, 2. knjiga, str. 403.

našimi vojaki. Civilisti so bili neoboroženi, vendar našim vojakom sumljivi.

Ko so naše enote končale akcijo, so oddelki enot krenili v svoje baze. Med vračanjem so uporniki v neposredni bližini zaselka Turna ponovno napadli tovornjak z našimi vojaki, in sicer z avtomatskim orožjem. Čeprav je bil kamion prirejen za obrambo pred napadi z debelimi lesenimi plohi, so bili lažje ali težje ranjeni trije naši vojaki.

Po kratkem boju z uporniki je kamion le odpeljal dalje proti Čatežu in se vrnil v Trebnje.¹⁹¹

V italijanskem poročilu je precej netočnosti oziroma pretiravanja, da bi se tem opravičili pred višjo komando svojo nemoč in neprijetne posledice. Karabinjerji niso bili napadeni s tremi avtomatskimi orožji, partizanske zasede tudi niso prisilili k umiku z ognjem iz svojih pušk, pač pa so se razbežali brez strela.

Takoj po vrnitvi Štajerčeve skupine v bataljonsko taborišče pod Cirknikom je bil ukazano premik vseh treh čet na območje Blatnega klanca, kjer je v prvi polovici aprila taborila 1. četa.

Med pohodom se je od kolone oddvojila večja skupina borcev, ki jo je vodil Stane Potočar-Lazar, da so minirali železniško progo blizu Mirne. Vsaj za kratek čas so hoteli onemogočiti zvezo med Trebnjem in Sevnico. Lazar je akcijo uspešno opravil. S pomočjo okoliških kmetov so kar z rokami razdrli nekaj deset metrov proge. Podtaknjeni eksploziv ni deloval, ker je bil prevlažen.

Zgodaj zjutraj 8. maja 1942 je prišel bataljon na območje Blatnega klanca. Tja so se vračale tudi vse skupine, ki so bile zaradi posebnih nalog že dalj časa ločene od glavnine.

Smrt partizana Dušana

Ko je bataljon taboril v gozdu pod Cirknikom, so odhajale patrolje tudi na območje Sv. Križa. Ena od njih, ki jo je vodil Stane Krištof-Gangster, je naletela na oboroženega neznanca. Pripeljala ga je v bataljonsko taborišče, ne da bi ga pred tem razorožila, misleč, da je partizan in da išče zvezo s svojo enoto.

To je bil Alojz Matez-Dušan, doma iz Moravč, ki se je že v prvi polovici aprila 1942 vključil v Revirsko četo, sebi najbližjo partizansko enoto. Dodeljen je bil Francu Sotlerju-Dadu, ki je bil borec Revirske čete in je vzdrževal

191 IZDG - arhiv Ljubljana CC RR Ljubljana, fasc. 3/VI.

stalno zvezo med svojo četo in rajonskim odborom OF v Sv. Križu, katerega član je bil. Oba, Dado in Dušan, sta dobila od poveljstva Revirske čete naloge, da odideta na območje Sv. Križa po hrano.

Franc Sotler-Dado, doma iz Trbovelj, se je oglasil pri članih rajonskega odbora in jim razložil, zakaj sta prišla z Dušanom na to območje. Nekaj dni sta pretikala po vaseh, pa kljub prizadevanju nabrala le malo hrane. Tedaj se je Dušan odločil, da se ne bo vrnil v Revirsko četo, ampak da se bo kot domačin vključil v katerokoli enoto, ki deluje na tem območju. Dado je zahteval, naj se vrne z njim, kar pa je Dušan odločno odbil. Povezal se je z rajonskim odborom OF v Sv. Križu in zaprosil, naj mu kot domačinu dovoli, da se vključi v eno izmed bataljonskih čet pod Cirknikom.

Na seji rajonskega odbora so Dušanovo prošnjo podprli. Vsi člani odbora, tudi Franc Kožamelj-Dimče, kasnejši borec 1. dolenskega partizanskega bataljona, so bili za to, da se lahko vključi med partizane pod Cirknikom. Proti je bil le partizan Dado, ki je zahteval, da se vrne z njim v Revirsko četo, potem pa naj četno poveljstvo odloči o Dušanovi zahtevi.

Dado se je tedaj sam vrnil prek nemško-italijanske meje. Dušan pa ni odšel v 1. dolenski bataljon. Več dni se je potikal od vasi do vasi, od zidanice do zidanice, pri ljudeh nabiral hrano za preživetje in po nepotrjenih vesteh tudi za prodajo na račun partizanov. V takem stanju ga je patrolja našla, ga pozvala, da ji sledi, čemur se ni upiral. V taborišču so mu odvzeli puško in ročno bombo ter ga zastražili.¹⁹²

Četni poveljnik Janez Marn-Črtomir in politični komisar Niko Šilih-Boris Nikič sta ga takoj zaslišala. Očitata sta mu, da je dezertiral, da je zase nabiral hrano na račun partizanov in jo celo zamenjaval za kaj drugega. Dušan je na zaslišanju iskreno povedal, da mu je rajonski odbor z večino glasov dovolil, da lahko partizani blizu svojega rojstnega kraja. Priznal je, da je bila njegova pot do prve partizanske enote na tej strani meje res predolga. Priznal je tudi, da se je medtem prehranjeval z živežem, ki so mu ga ljudje po vaseh dajali kot partizanu, popolna laž pa je, da bi hrano prodajal ali jo zamenjaval in se s tem okoriščal.

Med zaslišanjem je Dušana nekoliko zmedlo navzkrižno izpraševanje, pa je zato rekel, da sta se z Dadom razšla in po vaseh zbirala orožje ter hrano, kar pa ni bilo res. Prevladala je misel, daje Dušan eden od tistih ubežnikov iz partizanskih enot, ki so se preživljali z nabiranjem hrane na račun partizanov. Medtem je prišel v partizansko taborišče Franc Sotler-Dado in povedal Niku Šilihu-Borisu Nikiču o sebi in Alojzu Matezu-Dušanu, da sta se z

192 Franc Kožamelj-Dimče - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-I z dne 2. 4. 1988.

Dušanom zgrešila med zbiranjem orožja in hrane za Revirsko četo, kar pa je bila huda laž. Dado se je namreč na vsak način hotel maščevati Dušanu za njegovo neposlušnost.

Pod vplivom Dadovih izjav sta Črtomir in Nikič odločila, da je Dušan kriv, in mora zato umreti.

V Dušanovi prtljagi niso našli nobenega otipljivega dokaza, pa so ga kljub temu zaradi dezertstva in izkoriščanja partizanstva v svojo korist spoznali za krivega in ga obsodili na smrt z ustrelitvijo.

Dušan je umrl zaradi laži in osebnega maščevanja pa tudi zaradi zaletavosti odgovornih ljudi, ki jim je bilo premalo mar življenje tovariša.

Dušan je po vsem obnašanju v taborišču vedel, da so mu ure štete, zato je nepazljivemu stražarju vzel puško in se hotel ustreliti, vendar pa se je ranil v vrat.

Proti večeru 4. maja 1942 so pred zborom vseh treh čet prebrali smrtno obsodbo z obrazložitvijo. Takoj zatem je bil Alojz Matez-Dušan ustreljen.¹⁹³

Poročilo “zelo cenjenega zaupnika”

Italijani so imeli med našimi ljudmi različne ovaduhe, zlasti pa “zelo cenjene zaupnike”, ki so jih varovali pred partizani tudi tako, da jih v svojih poročilih niso poimensko omenjali.

Navajamo eno od takih poročil, ki ga je poveljstvo kraljevih karabinjerjev v Ljubljani poslalo 7. maja 1942 kot strogo zaupno vsem področnim institucijam v vednost in nadaljnje ukrepanje. Poročilo je bilo poslano pod naslovom: Zelo cenjeni zaupnik poroča! in se je glasilo takole:

Razne bande upornikov, ki delujejo na območju Novega mesta, imajo navodila, da ne smejo neposredno napadati naših enot.

Trenutno lahko izvajajo le sabotažne akcije na komunikacijske objekte, telefonsko omrežje, ceste in železnico. Vse enote upornikov prejemajo navodila od bataljonskega štaba, ki tabori nekje v gozdu Blatni klanec in ima najbrž na voljo radijsko postajo.

Uporniki so navodila upoštevali, vedoč, da je v teku akcija mobilizacije vseh sposobnih moških za odhod v partizane. Ko bo to mimo, bodo enote banditov spet dobile ukaz za napade na italijanske oddelke prek radia ali po posebnih kurirjih. Orožje za oborožitev mobilizirancev pa pričakujejo iz

193 Alojz Rajer-Miško in Franc Kožamelj-Dimče - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-II, P-VIII/1 z dne 6. 10. 1983, M-I, P-I z dne 2. 4. 1988.

sosednje Hrvaške. Možno je tudi, da že prejemale orožje s padali od Sovjetske zveze ali Angležev.

Bandi, ki je pred časom pretrgala telefonsko zvezo v Dolenjem Polju pri Straži, poveljuje kapetan Slobodan, študent prava, ki je prej prebival v Trebnjem oziroma Ponikvah. Oborožen je s pištolo nemškega izvora. Zelo je pogumen, drzen in odločen. Zadnje dni marca se je zadrževal s prijatelji v neki gostilni v Trebnjem.

Ta banda, ki jo sestavlja 50 mož, je pred dnevi zaklala dva vola, ki sta tehtala sedem centov. Živino so ukradli grofu Ulmu v Klevevžu. Tako banda vedno razpolaga z zadostno količino mesa, primanjkuje pa jim druge hrane.

Zadnje dni aprila in prve dni maja je oživila po vsej Dolenjski pospešena akcija za jačanje terenskih odborov OF in njihovo ustanavljanje še tam, kjer jih dotlej ni bilo. Tudi o tem je "cenjeni zaupnik" Italijanov nekaj napisal, in sicer:

Slobodan je svojim podrejenim izjavil, da bo izzval revolucijo, če ne bo uspel z oboroženim posegom. Svojim enotam je že dal navodila. V vsako vas je ukazal postaviti po enega zaupnika, ki bo skrbel za novačenje novih moči. 29. aprila 1942 se je oglasil pri duhovniku v Prečni pri Novem mestu Stanislav Potočar, vodja neke tolpe, ki združuje okoli 40 upornikov. S Potočarjem je bil še neki neznanec. Zahtevala sta, da jima duhovnik proda konja. Ker jima ni ugodil, sta se napotila v vas h kmetom in kupila dva konja. Tolpa je potem izginila v gozdove okoli Karteljevca ali Trebnjega.

Med vaščane so uporniki vnesli malodušje z namenom, da bi jih čim več pridobili za odhod v svoje vrste. Med partizane sprejemajo vse moške v starosti od 17 do 50 let. Nakup konjev pa vsiljuje prepričanje, da se banda vse bolj organizira.

Zdravi del prebivalstva (tisti del, ki simpatizira z italijansko vojsko in jo podpira) je prestrašen in živi v nenehnem strahu. Iz gozdov jim kar naprej grozijo z opozorili na posledice izdajstva.

Na koncu pa je še dopisal:

Nekega Ahaca, doma iz Tacna pri Ljubljani, bivšega komisarja v četi, ki jo vodi Slobodan, so razrešili dolžnosti, ker so ga obtožili raznih resnejših nepravilnosti.

Tako je zaključeno vojaško poročilo, ki ga je podpisal poveljnik skupine karabinjerjev, major Raffaele Lombardi.¹⁹⁴

Italijansko poročilo o šmarješki akciji 1. maja 1942. pa se glasi:

Tega dne okoli 18. ure so ljudje opazili na trgu v Šmarjeti komuniste. Bilo jih je šest. Ko so komunisti opazili prihajanje karabinjerjev iz Škocjana,

194 IZDG - arhiv Ljubljana, Poveljstvo kraljevih orožnikov Ljubljana, fasc. CC RR 158/III.

so zbežali proti Vinjemu vrhu. Karabinjerji so občasno prihajali v Šmarjeto zaradi nadzora prebivalstva in mimoidočih potnikov.

Naslednje jutro okoli šestih so domačini v bližini cerkve našli 15 kartončkov v obliki vizitk. Na eni strani je bilo natisnjeno vabilo mladim, naj takoj vstopijo v partizane. Prostovoljci naj se oglasijo v gozdu pri Žalovičah. Istega dne so našli vaščani še tri podobne kartončke. Na drugi strani kartončkov so bila imena vabljenih domačinov. Na enem od njih je bilo tudi ime in priimek Franca Karlovška, poročenega in starega 36 let, gostilničarja v Šmarjeti. Po italijanskih virih je gostilničar to vabilo sežgal. Kartončkov, ki so jih ljudje našli pred cerkvijo, nismo mogli zapleniti. 2. maja je tajnik šmarješke občine Anton Keglovič našel nekaj takih kartončkov pred občinsko stavbo. Ugotovil pa je tudi, da so bile stene občinske stavbe popisane z različnimi partizanskimi gesli. Napise z ogljem, velikosti deset centimetrov, so potem občani zabrisali z apnom.

Poročilo je poveljstvu kraljevih karabinjerjev v Ljubljani napisal komandir karabinjerskega oddelka v Novem mestu Bruno Castagnoli.¹⁹⁵

Vse to dokazuje, kako vroče je bilo tedaj v dolini Krke. Delo partizanov je bilo vse bolj usmerjeno k pridobivanju novih prostovoljcev.

Prekinjeno delo četnikov

Ko so partizani 4. bataljonske čete prišli iz taborišča pri Brezovi Rebri pod Cirknik, so že veliko vedeli o škodljivem delu obeh četnikov, Dragoljuba Živića-Svetozarja in Alojza Kožuha-Sima. Toda pravo lice sta pokazala šele v taborišču pod Cirknikom. Njuna propaganda za četništvo je bila vse očitnejša. Dolgo jima je uspevalo varati borce z zavzetim prizadevanjem v raznih manjših, zlasti manj nevarnih akcijah. Šele v bataljonskem taborišču je prišlo do odločitve, da ju je treba pazljivo zasledovati in primerno ukrepati.

Ko se je bataljon 6. maja premaknil iz Cirknika v Blatni klanec, sta Šilih in Dermastia pričela pripravljati njuno aretacijo. Med borci sta bila vse bolj napadalna. Govorila sta, da jima politika komunistov in OF prav nič ne pomeni, da sta jima vse kralj Peter in Draža Mihailovič. Zatrjevala sta, da je delo s kmečkimi fanti, ki so prišli kot prostovoljci, nemogoče. Nista pa vedela, da je bilo med njimi tudi veliko skojevcev ali zavednih članov OF. Ves čas sta bila na obeh opazovalcev. Domneva se, da sta imela nalogo pobiti komuniste in poveljniški kader v bataljonu, kar bi lahko izvedla, če bi si med borci pridobila večje število pristašev.

195 IZDG - arhiv Ljubljana, Visoki komisariat Ljubljana, fasc. 3/VI.

Na jugu Jugoslavije je bilo prav tedaj izvršenih več takih prevratov, ki so uničili nekaj odredov in jih spremenili v četniške enote (po tretji ofenzivi) oziroma v MVAC (Milizia volontaria anticomunista - Prostovoljna protikomunistična milica).

Če bi jima ta načrt uspel, bi s svojimi somišljeniki med partizani prevzela oblast in poveljstvo.

Dan po ustanovitvi Dolenjskega odreda, 8. maja, ko so se borci odhajali umivat k potočku, sta bila med njimi tudi četnika. Orožje sta pustila nekoliko stran. Šilih in Dermastia sta poklicala k sebi Adolfa Sedlarja-Dolfeta in mu naročila, naj zbere skupino odločnih fantov in previdno aretira oba četnika, pred tem pa pravočasno zaseže njuno orožje.

Adolf Sedlar je poklical Antona Zgonca-Vasjo, Mirka Jermana, Franca Dolenca-Frenka in borca s partizanskim imenom Fedja¹⁹⁶ ter jim podrobno razložil nalogo, ki jo morajo opraviti.

Četnikoma so se približali takoj, ko sta se pričela umivati. Obkolili so ju z naperjenim orožjem in jima napovedali aretacijo. Živič in Kožuh sta nekajkrat pogledala proti mestu, kjer sta pustila svoje orožje, a ga že ni bilo več tam. Živič se je skušal upreti aretaciji, pa ga je Mirko Jerman hitro ukrotil. Razorožena so ju odpeljali v taborišče na zaslišanje.

Ko so pregledali njuna nahrbtnika, so poleg osebne opreme našli razni četniški propagandni material: letake, brošure, načrt domnevnih partizanskih taborišč na območju Dolenjske, veliko denarja za propagandne namene med partizani in po vaseh ter tudi seznam komunistov, političnih komisarjev in drugih vodilnih ljudi po četah in v bataljonu, ki naj bi jih ob ugodnem trenutku pobili in sami prevzeli vodstvo.

Zaslišanje je vodil Niko Šilih. V prisotnosti Marjana Dermastie, sta četnika sprva zanikala vsakršno krivdo in se izmikala posameznim obremenilnim vprašanjem. Ko pa sta uvidela, da so ju partizani skrivaj zasledovali že od njunega prihoda v taborišče 4. čete pri Brezovi Rebri, sta le klonila in vse priznala. Povedala sta, da sta prišla propagirata četništvo, povzročata nered in razdor ter borce navduševata za Dražo Mihailoviča.

Njuno četniško delovanje proti partizanom v Sloveniji ju je stalo življenje. Okoli 10. maja je bila pred zborom prebrana smrtna kazen, ki je bila še istega dne tudi izvršena.

Seznam poveljniškega kadra bataljona in komunistov v njem so z vsem ostalim gradivom o tej zadevi poslali v štab 3. grupe odredov. Treba je pripomniti, da četnika v seznamu komunistov in poveljniškega kadra nista imela zapisanega Janeza Marna-Črtomirja.¹⁹⁷

196 Žal nam ni bilo mogoče najti imena in priimka partizana Fedja.

197 Adolf Sedlar-Dolfe - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-I iz leta 1983.

USTANOVITEV DOLENJSKEGA ODREDA IN NJIHOVIH BATALJONOV

USTANOVITEV ODREDA

Na Dolenjskem sta bila v času NOB ustanovljena dva dolenjska odreda, prvi 7. maja 1942 na Blatnem klanecu pri Mirni, drugi pa 1. decembra 1943 v Kriški vasi pri Višnji Gori. Tu govorimo o ustanovitvi 1. dolenjskega odreda.

1. dolenjski partizanski bataljon je prišel s tremi četami zgodaj zjutraj 7. maja na Blatni klanec. Začasno vodstvo čet je izbralo za taborišče malo gozdno jaso, blizu nekdanjega taborišča 1. čete, pri poti, ki vodi s Stare Gore proti Zabukovju in dalje proti Trebelnemu. Bataljon si je izbral primerna mesta v senci nizkega gozdnega rastja in grmičevja, ki je obkrožalo gozdno košenico. Vsaka četa je imela svoje področje za obrambo taborišča. Tako ga je 1. četa zavarovala proti Stari Gori, 2. četa proti Zabukovju in Trebelnemu ter 4. četa proti Rihpovcu. Vsaka četa je morala pošiljati v svojo smer izvidniške patrolje. Straža okoli taborišča, zlasti na košenici, kjer naj bi bil 7. maja zbor bataljona in ustanovitev Dolenjskega odreda, pa je bila podvojena, da ne bi prišlo do presenečenja.

7. maja zgodaj zjutraj je bil na straži proti Rihpovcu Alojz Rajer-Miško. Približala se mu je skupina petih ali morda več neznanih oseb. Miško ni vedel, kaj naj stori, ker niso poznali gesla. Tedaj je med prihajajočimi le prepoznal nekatere in jih potem spustil v taborišče. Med prišleki so bili Aleš Bebler, Mirko Bračič, Marijan Dermastia, Jože Nose, Viktor Avbelj, najbrž tudi Lado Ambrožič in še nekateri, ki so se udeležili posvetovanja blizu Tihoboja in kasneje na območju Zabukovja. Po prihodu omenjenih tovarišev je bilo organiziranih več sestankov. Na enem so se zbrali člani KP iz vseh treh čet, na drugem člani SKOJ in na tretjem celotno vojaško vodstvo.

Za popoldan je bil sklican zbor bataljona. Borci so se v napovedani zgodnji popoldanski uri razvrstili v obliki podkve. Prednje so stopili Aleš Bebler, Mirko Bračič, Jože Nose, Marijan Dermastia, Ivan More, Dušan Pirjevec in še nekateri vodilni tovariši iz OK KPS in OO OF Novo mesto.

Aleš Bebler je borcem govoril o političnem stanju v Sloveniji, Jugoslaviji in po svetu ter o boju proti fašističnim zavojevalcem. Drugi so predstavili politične in splošne razmere na Dolenjskem, zlasti na območju novomeškega okrožja. 1. dolenjski bataljon je opravil svoje poslanstvo in dozorel

za višjo vojaško formacijo. Rečeno je bilo:

Iz dosedanjega bataljona in Kosove čete na Kočevskem se ustanavlja partizanski odred, ki se bo imenoval Dolenjski odred.

Ukaz za formiranje takšnih enot je izdalo Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet že 4. aprila 1942 pod št. 42. Glasil se je takole:

Iz dosedanjih nepovezanih in samostojnih čet in bataljonov slovenskih narodnoosvobodilnih čet, ki delujejo na teritoriju Slovenije, se morajo, kjerkoli dopuščajo možnosti, v najkrajšem roku formirati večje enote pod imenom odred z odrednim štabom na čelu.

Formirajo naj se postopno, z rastjo partizanskih čet, naslednji odredi: Gorenjski, Kokrški, Savinjski, Pohorski, Dravski, Ptujski, Haložanski, Kozjanski, Kamniški, Notranjski, Belokranjski in Dolenjski.

S tem ukazom se ustanovljajo tudi grupe odredov. Dolenjski odred spada v III. grupo odredov.¹

Toda nastanek Dolenjskega odreda je nekoliko bolj zapleten. V ukazu št. 5 štaba III. grupe odredov z dne 24. aprila 1942 je tudi naslednje besedilo, vezano na Dolenjski odred:

Formira se:

Dolenjski odred, ki ga sestavljata dva bataljona, in sicer:

- 1. bataljon iz dolenjskih čet, ki trenutno taborijo severno od Krke. To so bivše 1., 2. in 4. četa bivšega 1. dolenjskega partizanskega bataljona,
- 2. bataljon iz čet, ki trenutno taborijo južno od Krke. To sta bivša 3. četa 1. dolenjskega partizanskega bataljona ter 2. četa Južnodolenjskega bataljona.²

Po tem ukazu je bil imenovan za poveljnika 1. bataljona dolenjskega odreda Dušan Švara in za političnega komisarja Niko Šilih. Za poveljnika "začasnega" 2. bataljona pa Franc Pirkovič in za političnega komisarja Jože Slak.³

V ukazu je bilo dano odredu tudi napotilo za delo, ki pa je bilo zelo splošno. Sprejemanje ukazov in drugih odločitev višjih forumov ni bilo vedno v skladu z dejanskim stanjem na terenu. Tako je bil odred ustanovljen dva dni pred izdajo ukaza št. 7 štaba III. grupe odredov z dne 9. maja 1942.

Za poveljnika Dolenjskega odreda je bil imenovan Marijan Dermastia-Urban Velikonja, za političnega komisarja Jože Nose-Tone Špan,

1 Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni jugoslovanskih narodov, VI. del, 2. knjiga, str. 91-92.

2 Resnici na ljubo moramo povedati, da v ukazu št. 5. štaba III. grupe oznake čet niso v celoti točne. Pravilni so podatki, kot smo jih navedli v tekstu.

3 IZDG-Arhiv Ljubljana - Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet, fasc. IV/1-5.

za operativnega oficirja Andrej Ježovnik, za začasnega pomočnika političnega komisarja Jože Žark. Štabu odreda pa sta bila na razpolago s posebno nalogo še Janez Hlebš-Čiro Zasavec in Anton Pirjevec-Marko Belin.

Namesto predhodno predvidenih dveh bataljonov so bili s tem ukazom v odredu ustanovljeni štirje bataljoni, in sicer: 1. bataljon iz čet na trebanjskem območju, 2. bataljon iz čet na mokronoškem in novomeškem območju, 3. bataljon iz čet na topliškem območju in 4. bataljon iz enot na Gorjancih in v Beli krajini.

Pred zborom borcev dotedanjega 1. dolenjskega partizanskega bataljona je govoril tudi Marijan Dermastia. Razložil je omenjeni ukaz in prebral imena poveljniškega kadra vseh štirih bataljonov Dolenjskega odreda:

1. bataljon:

komandant: Janez Marn-Črtomir Mrak,
politični komisar: Niko Šilih-Boris Nikič,
namestnik političnega komisarja: Jože Slak-Silvo,
oper. oficir ali nam. komandanta: Dušan Švara-Dule Mornar;

2. bataljon:

komandant: Ivan More-Žan Rome,
politični komisar: Nace Majcen-Taras Tržan,
namestnik političnega komisarja: Dušan Bravničar-Veljko Kočevar,
oper. oficir ali nam. komandanta: Janez Lenič-Janez Rudar;

3. bataljon:

komandant: Martin Kos-Martin Smarčan,
politični komisar: Franc Perovšek-Lado Krčan,
namestnik političnega komisarja:
oper. oficir ali nam. komandanta: Boštjan Hostnik;

4. bataljon:

komandant: Franc Pirkovič-Čort,
politični komisar: Tone Šušteršič-Tine Železnik,
namestnik političnega komisarja: Jože Grbac-Andrej Ge,
oper. oficir ali nam. komandanta: Ivan Strojini-Operativni.

S tem ukazom št. 7. štaba III. grupe odredov je dobil Gorjanski 4. bataljon odreda tudi nalogo, da prevzame vlogo soustanovitelja Belokranjskega bataljona, ki naj bi bil v sestavu Dolenjskega odreda kot 5. bataljon.⁴

Pred borci so bili tedaj prvič, odkar je bataljon obstajal, tako visoki vojaški in politični voditelji našega boja. Od njih so izvedeli marsikaj pomembnega. Vsi pa so se dobro zavedali, da jih čakajo v prihodnje številne nove

4 IZDG-Ahriv Ljubljana - Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet, fasc. IV/1-5.

odgovorne naloge, saj so bili v štirih bataljonih, trinajstih četah in mnogih vodih imenovani na odgovorna mesta. Tedaj je bilo v 1. dolenskem bataljonu nekaj več kot 400 borcev, ki so bili tudi osnova Dolenjskega odreda. Skoraj vsi so bili oboroženi.⁵

Kot smo že omenili, je dobil 4. bataljon odreda posebno nalogo: pomagati v Beli krajini pri ustanavljanju Belokranjskega bataljona. Za to delo je bil na zboru v gozdu na Blatnem klanecu zadolžen Dušan Pirjevec-Ahac. Z njim sta odšla z isto nalogo še aktivisti Stane Kociper- Kosta in Janez Jezeršek-Sokol.

Takoj po zboru so se borci še istega dne razšli in krenili na nova območja, da bi čimprej ustanovili bataljone Dolenjskega odreda in začeli z delom. Skupina aktivistov pod vodstvom Dušana Pirjevca-Ahaca je na Gorjancih dobila pri Francu Pirkoviču-Čortu na voljo 19 borcev, da bi delo v Beli krajini laže in varno steklo. Na območju Blatnega klanca je ostala celotna 4. četa in večji del 1. čete; iz njih je bil ustanovljen 1. bataljon. Celotna 2. četa, ki je bila v bivšem bataljonu poleg Gorjanske čete najštevilnejša, je krenila proti Radulji, kamor je prispela v zgodnjih jutranjih urah 8. maja. V tem taborišču jih je čakalo njihovih 20 borcev, ki so sprejemali nove prostovoljce iz Novega mesta, Šmarjete, Škocjana in okolice.

ZASKRBLJENOST ITALIJANOV

Ob ustanavljanju Dolenjskega odreda so bili Italijani zaskrbljeni. Jasno jim je bilo, da bo odred pospešil vojaške in politične akcije. Nastajalo je že veliko osvobojeno ozemlje, po vaseh je raslo navdušenje za partizane in mladina je odhajala v najbližje partizanske enote.

Komandant divizije Isonzo, ki je bila razporejena na Dolenjskem in v Beli krajini s štabom v Novem mestu, je 6. maja 1942 z oznako zaupno poročal poveljstvu XI. armadnega zbora v Ljubljano:

Kot je bilo ukazano z navodilom, se je 3. četa 117. bataljona črnih srajc umaknila iz Mokronoga in Krmelja.

Nasprotno pa se nam zdi potrebno, da moramo preložiti umik 1. čete 1/24 pehotnega polka iz Šentjerneja v Novo mesto zaradi še vedno močne aktivnosti uporniških skupin na območju Gorjancev.

Kar se tiče našega garnizona v Vavti vasi in Soteski, ki sodita pod Stražo, imamo za potrebno, da se zadrži dislokacija 2/6 artilerijske komande v Straži, hkrati pa okrepi posadka v Soteski s 50 vojaki artilerijskega garnizona iz

5 Alojz Rajer-Miško - pisni pripisevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-XV z dne 12. 9. 1983.

Straže pod poveljstvom enega oficirja, iz garnizona Straža pa naj se umakne II. četa 3/24 pehotnega polka.

- K temu poročilu pa je nekdo, verjetno iz štaba XI. armadnega zbora, pripisal:
- ukazati je treba takoj umik garnizona iz Šentjerneja in Krmelja;
 - sprejeti odlok, da garnizon artilercev zasede tudi Vavto vas;
 - Šentjerneji bi bil lahko v prihodnje vežbališče za vojno izpopolnjevanje naše vojske, tudi za akcije proti partizanom.

Sledi tudi poduk generalu:

Tudi general Cerruti se mora zavedati, da je potrebno načrt Primavera dosledno izvajati, ker se lahko zgodi, da uporniki danes ali jutri napadejo kako postojanko, ki se še ni umaknila, da bomo imeli človeške in materialne izgube, krivda za to pa bo padla na vse nas.

Odgovor je kmalu sledil. Poveljnik armadnega zbora, general Mario Robotti, je novomeškemu generalu Cerrutiju takoj sporočil:

Nujno je treba dopolniti program Primavera, ki se nanaša na premikanje naših enot na Dolenjskem. Naše poveljstvo bo umaknilo iz Črnomlja in Šentjerneja nekaj naših enot. Izpraznjene barake je treba razdreti in jih preseliti ali pa jih izročiti v varstvo enotam, ki so tam ali v bližini.⁶

V Ljubljani so na poveljstvu Visokega komisariata analizirali vojno-politično stanje na Dolenjskem in visoki komisar pokrajine Emilio Grazioli je izdal vsem italijanskim enotam in drugim inštitucijam pod zaupno številko 800/17/RIS 9. maja 1942 posebno povelje:

Partizani so razdelili po terenu pozivnice za vstop v partizane. To je mobilizacija. Z vojaškimi oblastmi smo se zaradi take aktivnosti partizanov dogovorili in sprejeli te ukrepe:

Poskrbeli smo za protitudare na območju, kjer izvajajo partizani teroristične akcije, sabotaže in ugrabljanje ljudi. Ukrepati je treba energično, hitro in dosledno.

Odločno je treba postopati tudi na delovnih mestih, kjer delavci in uradniki zapuščajo delo in odhajajo v partizane.

Vodje takih dejanj, njihove spodbujevalce in ljudi, ki vse bolj sodelujejo pri sabotažah, je treba takoj ustreliti.

Vsi podrejeni se morajo o teh stvareh natanko poučiti. Prikazati jim je potrebno vse posledice, ki iz takih akcij nastajajo. Seznaniti jih je treba s cilji sabotaž in drugih partizanskih diverzantskih akcij. Zelo natanko je treba enote seznaniti z rezultati ukrepov, ki jih bomo uporabili proti vsakomur, ki nam bo skušal škoditi.

6 IZDG-Arhiv Ljubljana – XI. Armadni zbor, fasc. 660/II.

Funkcionarji v upravi in na vseh drugih delovnih mestih mi morajo sprti dostavljati sezname ljudi, ki zapuščajo delovna mesta brez predhodnega dovoljenja svojega predpostavljenege. Navesti morajo tudi vse odobrene odhode z dela in vzroke zanje.

Poročati je treba tudi o vseh drugih pojavih, če bodo v kakršnikoli zvezi s propagando in diverzijami partizanov.⁷

Ko je zadnje dni aprila 2. četa odhajala na zborna mesto v bataljonsko taborišče pod Cirknikom, je ostalo v četnem taborišču na Velikem vrhu kakih deset borcev, ki jih je vodil vodnik Janez Medved-Jordan, doma iz Mačkovca pod Trško goro. Skupina je nadzorovala dolino ob levem bregu Krke. Zaradi varnosti se je pogosto selila iz taborišča v taborišče. Prve dni maja se je spet utaborila v dolini Radulje in tam 8. maja pričakala 2. četo, osnovno jedro za ustanovitev 2. bataljona Dolenjskega odreda.

Medtem je Medvedova skupina pridobila po vaseh okoli 15 mladincev za partizane. Večina prostovoljcev je bila doma iz okolice Šmarjete, Škocjana in drugih vasi ter zaselkov. Okoli 1. maja je prišlo še kakih deset prostovoljcev iz okolice Novega mesta in Mirne Peči. Tako je bilo 8. maja v taborišču že blizu 150 borcev.

1. BATALJON

7. maja je poleg 2. čete zapustilo taborišče še nekaj borcev 1. čete, ki so želeli partizaniti v 2. bataljonu odreda.

9. maja je bil sklican zbor 1. čete in desetih borcev 4. čete z novimi prostovoljci, ki so med ustanavljanjem odreda prihajali v taborišče.

Poveljnik Dolenjskega odreda Marijan Dermastia-Urban Velikonja je pred zborom ponovno prebral sestavo štaba 1. bataljona. Postavljena so bila tudi četna poveljstva, in sicer:

1. četa:

komandir: Jože Prijatelj-Slobodan,
politični komisar: Odon Pakiž-Koki;

2. četa:

komandir: Anton Zgonc-Vasja,
politični komisar: Milan Venišnik-Savinc;

3. četa:

komandir: Franc Vrhovšek-Čičerka,
politični komisar: Ivan Jelenc-Ivko.

⁷ IZDG-Arhiv Ljubljana - Visoki komisariat Ljubljana, fasc. 3/VI.

Po branju ukaza o postavitvi poveljstva bataljona in čet so bili imenovani tudi vodniki in politični delegati vodov.

Takoj po ustanovitvi 1. bataljona na Blatnem klancu so odšli člani štaba novega odreda in III. grupe odredov na območje drugih enot, kjer naj bi že v naslednjih dneh ustanovili še druge tri bataljone. Poveljnik odreda Marijan Dermastia in politični komisar Jože Nose sta krenila v Raduljo, kjer naj bi bil ustanovljen 2. bataljon, komandant III. grupe odredov Mirko Bračič pa na Gorjance, da bi bil prisoten pri ustanavljanju 4. bataljona.

Borci 1. bataljona so že iz taborišča na Blatnem klancu začeli z akcijami. Iz občinskih prostorov na Mirni so prinesli radio in nekaj denarja, da ga ne bi odnesli Italijani. Ti so o tem dogodku poročali, da je šest oboroženih upornikov odneslo iz občinskega urada na Mirni gotovino 4.495 lir in pisalni stroj, iz osnovne šole pa sedem radijskih aparatov.⁸

“Zelo zanesljiv zaupnik” je Italijanom sporočil, najbrž 9. maja, saj je italijansko poročilo o tem datirano z 10. majem, da so uporniki, ki taborijo okoli Zabukovja (najbrž je mišljen Blatni klanec), izvedli obširno rekvizicijo. V noči med 6. in 7. majem so obiskali več hiš in zahtevali hrano. Od kmeta Antona Kocjana so poleg hrane hoteli tudi konja, češ da je vojni plen. Konje naj bi uporniki po tem italijanskem poročilu tudi iskali in zahtevali drugje.

V tem poročilu je tudi, da so uporniki vabili v svoje vrste zlasti mlade in da se jim je res priključilo okoli 50 mlajših moških iz Trebelnega in bližnjih vasi.

Na koncu poročajo, da naj bi bilo okoli 10. maja na območju Blatnega klanca 150, morda pa tudi več partizanov.⁹

Italijani so 14. maja poslali poročilo poveljstvu kraljevih karabinjerjev v Ljubljano:

Naš dobri zaupnik nas je obvestil, da se zadržuje na območju Mal-kovca tolpa 150 upornikov, ki nameravajo obiskati več vasi, nabavljati hrano in mobilizirati mlajše fante v svojo vojsko. Uporniki se gibljejo povsod popolnoma varno in brezskrbno, ker so prepričani, da se v te gozdnate kraje ne upa stopiti italijanski vojak.¹⁰

Po več uspešnih akcijah se je bataljon premaknil na nove položaje. 1. in 2. četa sta odšli iz Blatnega klanca v noči med 11. in 12. majem. Ko je 1. četa prečkala železniško progo med Mirno Pečjo in Ponikvami, so se čete približale postojanki v Ponikvah in obstreljevale Italijane. Po njihovem umiku so Italijani še dolgo streljali v neznanu.

8 IZDG-Arhiv Ljubljana - Poveljstvo kraljevih karabinjerjev Ljubljana, fasc. 161/4.

9 IZDG-Arhiv Ljubljana - CC RR Ljubljana, fasc. 158/III.

10 IZDG-Arhiv Ljubljana – Poveljstvo kraljevih karabinjerjev, Ljubljana, fasc. 161/5.

Četa se je utaborila na Ostrem vrhu, med Ajdovcem in Brezovo Rebrjo.¹¹

Drugi dve četi sta prišli na to območje v noči med 14. in 15. majem. Utaborili sta se v gozdu na Ostrem vrhu, zelo blizu 1. čete. 3. četa je pri prehodu železniške proge pri Podborštu, med Mirno Pečjo in Ponikvami, zaslišala prihajati vlak od Novega mesta. Takoj je zasedla položaj blizu proge in trenutek za tem so borci že napadli mimo vozeči vlak, poln bencinskih cistern, s puškami in puškomitraljezi. Šele kasneje je bataljon izvedel, da je napadeni vlak pripeljal na železniško postajo Trebnje z nekaj preluknjanimi cisternami, iz katerih je tekla nafta.¹²

14. maja se je vrnil z Gorjancev prek Krke Mirko Bračič, poveljnik III. grupe odredov s svojim spremljevalcem Alojzom Vršnikom-Lojzkom in se ustavil v taborišču 1. čete 1. bataljona Dolenjskega odreda na jasi Ajdovca. Med potjo se je pomudil na Frati, kjer je naletel na nekaj partizanov, ki so utrjeni spali v senu. Ostro jih je kritiziral in jim zaradi nebudnosti grozil celo z ustrelitvijo. Nato je odšel na območje 1. čete bataljona in opozoril četno poveljstvo. Zahteval je, da gre z njim nekdo na Kočevsko do Martinove čete, ki bo že naslednji dan postala 3. bataljon Dolenjskega odreda. Z njim je tedaj odšel politični komisar 1. čete 1. bataljona Odon Pakiž-Koki, da bi z Martinom Kosom in njegovim bodočim 3. bataljonom navezal stike. Dogovorila bi se tudi o skupnih akcijah proti italijanskim postojankam na območju Straže in Dolenjskih Toplic.¹³

Vse tri čete so se tedaj zbrale pri Ajdovcu. Zvečer 15. maja je bataljon krenil na pot skozi Srednji Lipovec do Sadinje vasi in nato pri Dvoru prešel Krko. Ob cesti med Malimi Laščami in Smuko so borci kratek čas počivali in naslednjega dne, 17. maja, odšli skozi Hinje, Prevole do Zvirč, kjer so se v gozdu nad vasjo ustavili.

Ena od nalog bataljona je bila, da takoj najde zvezo s partizanskimi enotami, ki so delovale v Suhi krajini že pred prihodom bataljona. V patroljo sta bila poslana Alojz Rajer-Miško in Mirko Jerman z nalogo, da poiščeta na območju Malih Lašč in Smuke taborišče ene od čet 3. bataljona, ki ji je tedaj poveljeval Albert Jakopič-Kajtimir. Ko sta prek njega navezala stik

11 Odon Pakiž-Koki – pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-VIII z dne 18. 3. 1958

12 Alojz Rajer-Miško - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-XV z dne 12. 9. 1983; IZDG-Arhiv Ljubljana - CC RR Ljubljana, fasc. 161/4; Visoki komisariat Ljubljana, fasc. 3/VI.

13 Alojz Vršnik-Lojzek in Odon Pakiž-Koki - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-III, P-XI/7,8 z dne 7. 5. 1983, M-I, P-VIII z dne 18. 3. 1985.

Pogovore je vodil Mirko Bračič, ki pa takrat ni imel povezave s štabom odreda. Najbrž so se medtem načrti spremenili, ker je 1. bataljon dobil ukaz za pohod v Suho krajino oziroma v Dobrepoljsko dolino.

s 3. bataljonom, sta se vrnila v taborišče nad Žvirčami. Že popoldne istega dne je bataljon nadaljeval pot proti Vidmu (Dobrepolje) in se utaboril v gozdu med vasjo Kompolje in Zagorico. To je bilo verjetno 18. maja.

1. bataljon Dolenjskega odreda je prišel na to območje tudi z namenom, da po vaseh pomaga pri ustanavljanju odborov OF in delovanju tistih, ki so že obstajali, pri narodni zaščiti, organiziranju obveščevalne mreže, razkrinkavanju domačih izdajalcev in okupatorjevih sodelavcev. Glavna naloga bataljona pa je bila obramba osvobojenega ozemlja, preprečevanje vpadov sovražnikove vojske, napadanje italijanskih postojank na obrobju osvobojenega ozemlja in italijanskih kolon na cesti in železnici Grosuplje-Kočevje.

V bližini bataljonskega taborišča so bile tri italijanske postojanke: v vasi Videm, na železniški postaji Videm-Dobrepolje in pri cerkvi sv. Antona na hribčku blizu Zdenske vasi. Italijani so do prihoda 1. bataljona brezskrbno patroljirali in nadzorovali dobrepoljsko dolino.

Ko pa je bataljon dnevno napadal vse tri postojanke, so Italijani začasno izpraznili postojanko v Vidmu ter se umaknili na železniško postajo Videm-Dobrepolje. Odtlej so občasno patroljirali samo še po železniški progi proti Kočevju in Ljubljani, kjer pa so redno padali v partizanske zasede.¹⁴

Gradova Otočec in Hmeljnik

Gradova Otočec in Hmeljnik bi lahko bila pomembni postojanki za obrambo proti partizanom. Toda Italijani so odlašali z zasedbo. Kasneje so se Otočca le polastili, a imeli s partizani kljub debelim zidovom velike težave. Otoški grof se je maja 1942 poslovil od svoje graščine. Hmeljniška baronesa pa je kljubovala na gradu do 9. maja, ko so partizani 2. čete grad izpraznili.

7. maja je vodnik Medved odpeljal iz taborišča v Radulji skupino borcev proti gradu Otočcu z namenom, da priskrbi hrano za borce, ki naj bi se vrnili z Blatnega klanca. Italijani so o tej akciji zapisali med drugim tudi naslednje:

7. maja zvečer je okoli 50 upornikov obkolilo grad Otočec pri Novem mestu, last grofa Villavicencia Margherija, ugrabilo čuvaja Antona Kmetica, starega 27 let, in Ludvika Rebolja, starega 22 let. Iz grajskih hlevov so odpeljali tri konje in dva vola v skupni vrednosti 70.000 lir. Kmeticu in Rebolju je uspelo pobegniti, ko so ju že pripeljali v svoje taborišče.

14 Alojz Rajer-Miško in Alojz Vršnik-Lojzek - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-II, P-XVIII z 1982, M-III, P-XI z dne 7. 5. 1983.

Povedala sta, da je bilo tam okoli 300 upornikov, slišala sta tudi, da je okoli Trebelnega še okoli 2000 upornikov. Pobegla sta med uporniki prepoznala le nekega Dobrinca, bivšega kočijaža pri grofu Margheriju, in nekega Stanka Žuro, oba doma v šentpetrski okolici.¹⁵

Ko se je glavnina 2. čete vrnila v dolino Radulje, počitka ni bilo. Poleg skrbi za zavarovanje taborišča, ki ga je v odsotnosti komandirja vodil njegov namestnik Filip Tekavec-Gašper, je bilo treba nemudoma organizirati čim več akcij, da bi dokazali Italijanom, da so partizani povsod. Z območja ob Krki je bilo treba odstraniti nevarnega izdajalca in vohuna Franca Rataja, trgovca in zidarskega delovodjo v Šentpetru. Duletovi borci so ga že dvakrat iskali, pa se mu je zaradi nespretnosti nekaterih borcev vedno uspelo pravočasno umakniti na varno.

Tudi tokrat je bila doma le njegova žena, ki je na vprašanje, kje je njen mož, hladnokrvno odgovorila, daje že dolgo pod italijansko zaščito v Novem mestu. Partizani so izpraznili Ratajevo trgovino, ki so jo zalagali Italijani. Pobrli so zlasti živila, ki so jih v taborišču najbolj potrebovali.¹⁶

9. maja 1942 je dežurni vodnik Ignac Kohne-Štajerc po nalogu poveljnika taborišča Filipa Tekavca-Gašperja sklical zbor vseh borcev. Gašper jim je povedal, da bodo šli na rekvizicijo v grad Hmeljnik. Opozoril jih je, da morajo upoštevati vsa navodila vodij skupin. Vsi, ki ne bodo izpolnjevali svojih nalog ali se celo opili, bodo za prekrške najstrožje kaznovani.

Sredi popoldneva so krenili iz taborišča proti Hmeljniku. Ko so prišli do Hmeljnika, je vodja akcije Filip Tekavec-Gašper¹⁷ najprej s stražarji zavaroval bližnjo okolico gradu. Proti Novemu mestu, Karteljevemu in Mirni Peči pa je poslal izvidniške patrulje. Nato so odrejene skupine druga za drugo odšle v grad in gospodarsko poslopje in začele delati po predvidenem načrtu. Glavnina borcev je šla v grad in na dvorišču je iz številnih grl zadonela puntarska pesem *Le vkup, le vkup, uboga gmajna!*

Puntarska pesem, ki so ji sledile še druge udarne partizanske pesmi, je mogočno odmevala med debelimi grajskimi zidovi. V srcih borcev je tedaj gorela misel na razlastitev tujih veleposestnikov pri nas, ki jo je predvideval odlok Izvršnega odbora OF z dne 3. aprila 1942.

15 IZGD-Arhiv Ljubljana – poveljstvo kraljevih karabinjerjev CC RR, Ljubljana, fasc. 161/4.

16 Jože Alojz-Mucek - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, in po njegovi pripovedi, M-I, P-V z dne 14. 10. 1983.

17 Brane Suhi-Senk v svoji prilogi št. 1 na strani 4 z dne 12. 11. 1984 trdi, da je poveljnik Ivan More njemu zaupal vodstvo napada na Hmeljnik.

Nekaj grajskih pastirjev je tedaj z živino vred prešlo k partizanom. Večino goveje živine in konj so odgnali proti Jagodniku. Vozove z vrečami žita, krompirja, suhega mesa in drugih dobrin so odpeljali proti taborišču v dolini Radulje. Z njimi so tvorili tudi belo perilo za bolnišnice in veliko vsakovrstnih oblačil, ki so jih kasneje partizanski krojači predelali v uporabna oblačila.

Proti jutru 10. maja so vse skupine opravile svoje delo in se vračale proti taborišču. Zaplenjeno hmeljniško živino so še nekaj dni pasli partizanski pastirji in domačini na košenicah blizu Jagodnika. Potem pa so govejo živino in konje odgnali na Kočevsko. Za svoje potrebe so pridržali le nekaj glav živine in odpeljali nekaj voz hrane v bližnji vasi Breze in Štatenberk, večino zaloge pa so spravili na Jagodniku.

Okrožni odbor OF Novo mesto je imel partizansko hmeljniško akcijo za začetek "agrarne reforme" na Dolenjskem.¹⁸

V terenskem odboru OF Karteljevo je deloval posebni odbor, ki je po hmeljniški akciji odredil nekdanjim grajskim dninarjem in malim kmetom travnike za košnjo, polja za pobiranje poljskih pridelkov in podobno. Kmetom je oddajal tudi parcele za kasnejšo obdelavo in setev.

Odbor so tedaj vodili Alojz Grden, Jože Florjančič in njegova sestra Ana.¹⁹

Aretacija kaplana Šinkarja

Se preden se je v nedeljo, 10. maja, popolnoma zdanilo, so odšle v razne smeri izvidniške patrulje, ker je bilo pričakovati, da se bodo Italijani iz Novega mesta in Mirne Peči maščevali zaradi hmeljniške akcije.

Patrulje so že v jutranjih urah obveščale taborišče o močnejših premikih italijanske vojske. Prodirala je v kolonah iz Novega mesta in Mirne Peči skozi Karteljevo proti Hmeljniku, nato pa krenila proti Trški gori in se spet vrnila v Novo mesto in Mirno Peč. Medtem se je bližala proti Trški gori še tretja kolona Italijanov iz Šentpetra, vendar je prišla le do Starega gradu in se po nekaj urah spet vrnila v Novo mesto. Borci, ki so bili že zjutraj poslani proti Italijanom, so se v popoldanskih urah vrnili v taborišče, ne da bi se spoprijeli z njimi.

Tega dne se je pojavil na dvorišču gradu Hmeljnik tudi mirnopoški kaplan Anton Šinkar. Povedal je, da je prišel zato, da bi obvaroval pred nevednimi

18 Brane Suhi-Šenk in Niko Šinkovec-Miklavž - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-III, P-I z dne 12. 11. 1984, M-III, P-IV iz leta 1983.

19 Niko Šinkovec-Miklavž - M-III, P-IV iz leta 1983.

kmeti dragocene slike, zlasti božje podobe iz grajske kapele, in druge stare slike, ki so krasile grajske stene. V Mirni Peči je ves čas igral dvojno vlogo. Vrinil se je v vrste OF Mirna Peč, hkrati pa je bil eden od glavnih organizatorjev bele garde.

Izhajal je iz vasi Selce v Selški dolini. Imel je brata Janeza, ki je bil že od septembra 1941 v partizanih na Gorenjskem. Po dražgoški bitki je dezertiral in pribežal k bratu v Mirno Peč. V drugi polovici marca 1942 je prišel za nekaj dni k Sajatovim v Mirno Peč Pavel Ingolič-Bar, ki je bil pred tem borec in mitraljezec v Cankarjevem bataljonu na Gorenjskem in udeleženec dražgoške bitke. Milka Saje-Maruša mu je tedaj povedala, da je v Mirni Peči pri kaplanu Šinkarju njegov brat Janez, ki je tudi borec dražgoške bitke. Bar je potrdil, da je bil res v bataljonu, toda po Dražgošah je dezertiral. Bil je dober borec, drugače pa netovariški, grob in vrh vsega še izdajalec. Poveljstvo bataljona ga je iskalo, da bi ga ustrelilo.

Ko je Janez Šinkar zvedel, da je v Mirni Peči Bar, se je takoj nekam umaknil in se tam ni več pojavil, saj je bil prepričan, da ga je prišel Bar likvidirati.

Kasneje se je vključil v belo gardo in kot belogardist med vojno tudi padel.²⁰

Ko je kaplan Šinkar videl na grajskem dvorišču, kako aktivisti OF iz Karteljevega delijo kmetom poljsko in drugo orodje, žito, krompir in druge dobrine, je vzrožil in kričal, da kradejo tujo lastnino, da jih bosta zaradi tega kaznovala oblast in Bog, da jih bo oplazila "božja ognjena šiba" in jih pokončala. Kaplanovih groženj kmetje niso poslušali.²¹

Italijansko poročilo z dne 11. maja 1942 s podpisom komandirja oddelka Caputa, naslovljeno visokemu komisariatu v Ljubljano, je o hmeljniškem dogodku vsebovalo tole:

9. maja zvečer je na Hmeljniku, občina Mirna Peč, skupina 300 dobro oboroženih upornikov v uniformah stare jugoslovanske vojske obkolila grad, last baronese Anne Wambolt, stare 36 let. Uporniki so zasegli: 10 krav, 4 konje, 4 prašiče, srebrnino, obleke in blago, odeje, rjuhe, 25 centov žita in krompirja, 200 litrov žganja in 400 litrov vina v skupni vrednosti milijon lir. K temu je treba prišteti še škodo, ki so jo uporniki napravili v gradu.

Tatvino so izvedli v baronesini odsotnosti. Prebivalcem v gradu so grozili

20 Jože Saje-Iztok in Ivan Jan - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-II, P-V z dne 7. 9. 1984, M-IV, P-V z dne 26. 10. 1984.

21 Zelo težko je ugotoviti resnico o dogajanju 10. maja na hmeljniškem dvorišču, ker so si izjave udeležencev nasprotujoče. V skladu z odlokom in navodili IO OF je razlastitveni odbor obdelovalno zemljo razdelil med najpotrebnejše po okoliških vaseh, upoštevaje geslo: Zemljo tistemu, ki jo obdeluje!

*in jih zastraševali.*²²

Po sporu med aktivisti terenskega odbora OF Karteljevo in kaplanom Šinkarjem je prišel na grajsko dvorišče aktivist Jože Šali iz Orkljevca pri Mirni Peči, ki je zatrjeval, da so te obtožbe proti kaplanu nesmiselne ter da osebno jamči, da je kaplan pristaš OF.

Šinkar je potem lahko mirno odšel z grajskega dvorišča, vendar pa je bil prepričan, da so mu na sledi in da se mora varovati.²³

Na poti proti Mirni Peči se je zadržal v Karteljevem v Žagarjevi gostilni, kjer je prisedel k svojim somišljenikom in jim govoril proti OF in partizanom. Vendar je neki kmet pazljivo spremljal njegove napade na OF in NOB ter o tem javil partizanom. Patrulja, ki jo je vodil Stane Bulc, je imela nalogo ugotoviti resničnost kmetovih navedb in po potrebi kaplana Šinkarja aretirati in pripeljati v taborišče.

Ko so borci vstopili v gostilno, so zahtevali od kaplana orožje. Brez odpora je Stanetu Bulcu izročil italijansko pištolo in povedal, da mu jo je dal njegov brat Janez, ki je bil na obisku v Mirni Peči. Partizani so Šinkarja še preiskali in pri njem našli še nekaj letakov dvomljive vsebine. Vse to pa je že bilo dovolj, da so ga aretirali in odpeljali s seboj v taborišče.

Naslednjega dne pa so prišle v taborišče tri ženske, žal še danes neznane, in kleče pred Gašperjem prosile, naj kaplana izpusti, ker ni nič zagrešil in je nedolžen. Prvi dan je bil Šinkar zaprt v majhni oglarski koči, stražil gaje Stane Žura-Džuro. Ni pa jasno, kako to, da se je naslednjega dne že svobodno sprehajal po taborišču.²⁴

11. maja je prišlo v taborišče več pomembnih predstavnikov NOB, med njimi Boris Kraigher, Viktor Avbelj, Franc Hočevnar, komandant in politični komisar Dolenjskega odreda Marijan Dermastia in Jože Nose. Vsi navedeni in tudi Ivan More ter Nace Majcen, kasneje komandant in politični komisar 2. bataljona, so Šinkarja izmenično zasliševali. Spretno se je izogibal glavnim obtožbam in zatrjeval, da dela za NOB, za kar ga je nagovoril njegov brat Janez. Povedal je tudi, da je prišel na Hmeljnik le zato, da bi s svojim vplivom zavaroval bogato zbirko umetniških stvaritev v grajski kapeli in v gradu.

Videti je bilo, da so mu vsi, ki so ga zasliševali, tudi resnično verjeli, zlasti še potem, ko je aktivist Jože Šali govoril njemu v prid. Izpustili so ga v prepričanju, da deluje le za OF in partizane.

22 IZGD-Arhiv Ljubljana – Visoki komisariat Ljubljana, fasc. 3/VI.

23 Brane Suhi-Senk - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-I z dne 12. 11. 1984; Bogdan Osolnik - pisni pripisevek, hranjen v arhivu SBB, M-IV z dne 25. 3. 1985.

24 Stane Bulc - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-IV z dne 4. 8. 1984; Franček Saje: Belogardizem, stran 341-353.

Ob aretaciji kaplana Antona Šinkarja so se oglasili tudi Italijani v Novem mestu in s posebnim zaupnim poročilom dne 13. maja obvestili nadrejene v Ljubljani:

Zelo cenjeni zaupnik poroča, da so uporniki 12. maja (datum ni točen) 1942 ob 18. uri ugrabili kaplana Antona Šinkarja s stalnim prebivališčem v Mirni Peči, ki se je trenutno nahajal v Dol. Karteljevem zaradi službenih dolžnosti. Upornikov je bilo šest, bili so zelo dobro oboroženi, oblečeni pa v uniforme stare jugoslovanske vojske ali civilno. Ugrabljenca so odpeljali v gozd proti gradu Hmeljnik, last baronese Anne Wambolt. Zaupnik še poroča, da se v omenjenem gozdu zadržuje zelo veliko število upornikov.²⁵

Borci v taborišču so bili zaradi izpustitve kaplana Šinkarja zelo nezadovoljni. Pa ne brez razloga.

Vse njegovo delovanje je bilo veliko slepilo, ki so mu nasledli aktivist Jože Šali in drugi mirnopaški aktivisti. Tudi odločitev višjih partizanskih in političnih delavcev v taborišču Radulja je pripomogla, da so izpustili dobro prikritega organizatorja bele garde na Dolenjskem, namesto da bi ga takoj likvidirali. Druge aretacije kaplan Šinkar ni več čakal v Mirni Peči, ker je 14. maja s 13 belogardisti odšel z območja Mirne Peči v četniški tabor Stamenkovičevega odreda na Potovem Vrhju. Takrat je bil že imenovan za vojnega kurata četniške belogardistične enote.²⁶

19. julija 1942 je skupini partizanov na poti iz Šentjurja proti taborišču na Velikem vrhu naproti po gozdni poti pritekla jokajoča desetletna deklica. Ko je opazila pred sabo oborožene partizane, se jih je prestrašila. Tedaj je še glasneje zajokala in se od strahu vsa tresla. Vodnik partizanske skupine Brane Suhi-Šenk je stopil k deklici in jo pomiril z besedami, naj se jih ne boji, ker so partizani. Deklica je potem povedala, da so prišli v vas Orkljevec gospod kaplan iz Mirne Peči s skupino oboroženih neznancev. Vdrli so k stricu Jožetu Šaliju na dom in ga ubili.²⁷

Akcija na avtobus pri Kronovem

Zgodaj zjutraj 14. maja je poveljnik taborišča Filip Tekavec-Gašper poslal izvidniški patrolji proti Hmeljniku in Trški gori. Proti Kronovemu in Otočcu pa je odšel sam z vodnikom Štajercem in njegovo skupino.

25 IZGD-Arhiv Ljubljana – poveljstvo kraljevih karabinjerjev CC RR, Ljubljana, fasc. 161/4.

26 Jože Saje-Iztok - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-II, P-II z dne 8. 3. 1985.

27 Brane Suhi-Šenk - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-III, P-1/9 z dne 12. 11. 1984.

Štajerčeva izvidnica desetih borcev je zasedla položaj v gozdu nasproti gradu Otočec z nalogo, da napade Italijane, če bi prišli iz Novega mesta, Gašper pa se je z okoli 15 borci namestil ob cesti blizu Kronovega, kjer so Italijani redno patrolirali.

Sredi dopoldneva je pripeljal iz Novega mesta avtobus, ki je redno vozil na relaciji Novo mesto-Škocjan. Štajerčeva skupina ga je pri Otočcu pustila mimo, misleč, da gre za lokalni potniški avtobus. Gašperjeva skupina borcev, ki jo je partizan Jože Alojz-Mucek opozoril, da se s tem avtobusom pogosto vozijo tudi italijanski karabinjerji in vojaki, pa je avtobus ustavila.

Skozi zadnja vrata sta tedaj naglo izstopila dva potnika, oblečena v italijansko gasilsko uniformo, in zbežala proti Krki. Za njima sta se pognala borca Jože Alojz-Mucek in Jože Trkaj-Tobi. Zgrabila sta ju že na bregu Krke in ju pripeljala nazaj pred avtobus. Eden od gasilcev je bil tržaški Slovenec, v službi italijanskih fašistov, drugi pa domačin z Dolža pod Gorjanci in, kot se je pozneje izkazalo, belogardistični pripadnik. V njuni prtljaji so našli pištoli z municijo, ročne bombe, veliko denarja v lirah in propagandne letake s protipartizansko vsebino. To je bilo dovolj, da so ju odpeljali v taborišče. Ostalim potnikom so ukazali, naj gredo domov kar peš, kajti ta avtobus od tega dne dalje ne bo več prevažal italijanskih obveščevalcev in domačih ovaduhov. Partizani so ga odpeljali v bližnji gozd in zažgali.

Zajeta italijanska gasilca sta v partizanskem taborišču priznala, da nista poklicna gasilca, ampak sta bila poslana na osvobojeno partizansko ozemlje z nalogo, da nakupita čim več goveje živine za italijansko vojsko, da mimogrede vohunita za terenskimi aktivisti OF in ugotovita, kje so partizanska taborišča na levem bregu Krke. Partizansko sodišče ju je za dokazano vohunjenje obsodilo na smrt z ustrelitvijo.²⁸

Tudi o tej akciji so Italijani napisali poročilo:

Okrog 30 upornikov je danes dopoldne v bližini Kronovega, območje Novo mesto, ustavilo avtobus, ki vzdržuje zvezo med Novim mestom in Škocjanom. Uporniki so pregledali vse potnike, zadržali pa gasilca iz novomeškega oddelka Francesca Ferluga, Italijana, in Jožeta Juršiča, Slovenca.

Imenovani uporniki so bili oboroženi s puškami stare jugoslovanske vojske, ročnimi bombami in pištolami. Oblečeni so bili v stare jugoslovanske vojaške uniforme ali v civilna oblačila. Zasegli so tudi tri vreče pošte.

Poročilo je napisal komandir karabinjerske čete v Novem mestu, kapetan Carmine Fera.

28 Filip Tekavec-Gašper - ustna pripoved

Naslovil pa ga je na Visoki komisariat v Ljubljani, XI. armadni zbor.²⁹

Zaradi napada na avtobus pri Kronovem je Visoki komisariat v Ljubljani odredil posebno očiščevalno akcijo, ki pa ni uspela, ker so vsi ljudje z redki mi izjemami podpirali partizane.

2. BATALJON

Poveljnik in politični komisar Dolenjskega odreda, Marijan Dermastia-Urban Velikonja in Jože Nose-Tone Špan, sta se dopoldne 14. maja pogovorila z Ivanom Moretom-Žanom in Nacetom Majenom-Tarasom, ki sta bila postavljena za poveljnika in političnega komisarja 2. bataljona odreda, o partizanih, ki naj bi prevzeli poveljstvo v četah 2. bataljona.

Na podlagi tega je Marijan Dermastia izbranim borcem prinesel sklep, da so imenovani za četno poveljstvo 2. bataljona naslednji:

1. četa bataljona:

komandir: Filip Tekavec-Gašper,

politični komisar: Lado Babič-Smuk;

2. četa bataljona:

komandir: Jože Čonč-Prlek, politični komisar: Franc Trlep;

3. četa bataljona:

komandir: Drago Suhi-Liko,

politični komisar: Stane Potočar-Lazar.

Člani štaba odreda in 2. bataljona so potem govorili o nalogah, ki čakajo posamezne čete na območjih, kamor bodo še tisti dan odšle. Potem je dežurni sklical zbor vseh borcev, da bi jih razdelili na tri čete. Borcem je bilo dovoljeno, da so se, če so to želeli, tudi sami odločili, v katero četo bodo šli. Več tistih, ki so bili že prej v 1. četi 1. dolenskega partizanskega bataljona, se je odločilo, da se vrnejo na Blatni klanec v 1. bataljon odreda. Drugi so ostali in bili razporejeni v čete 2. bataljona.

V 1. četo je bilo odrejenih okoli 70 borcev, v 3. kakih 40, v 2. pa okoli 30 borcev. Komandir Liko je pri poveljniku bataljona protestiral, ker je bilo za njegovo četo odrejenih premalo borcev. Toda komandant Ivan More je odgovoril, da bo prišlo že v nekaj dneh v njegovo četo še okoli 30 novih prostovoljcev z območja Šmarjete in Škocjana.

29 IZDG-Arhiv Ljubljana - CC RR Ljubljana, fasc. 161/11. Italijansko poročilo o tej akciji navaja resnične podatke, datuma pa ne, kar je bilo v italijanskih poročilih pogost pojav.

Slovo, ko so odhajali na razna območja, je bilo ganljivo. Marsikdo se je vprašal, ali se bodo še kdaj videli. Marsikomu je bilo žal, da ni šel s prijateljem v isto četo. Toda potrebe so velevale, da pač mora biti tako. Na to jih je vezala tudi partizanska prisega.

V taborišču je nastal potem pravi vrvež. Komandirji in politični komisarji so klicali k sebi svoje borce. Formirali so vode, določili njihove vodnike, ki so takoj razporedili borce v desetine in imenovali desetarje.

2. bataljon je bil ob ustanovitvi 14. maja dokaj dobro oborožen, kljub temu da je prihajala večina prostovoljcev neoboroženih. Vsaki četi je bilo določeno območje delovanja.

1. četa je odšla proti Trški gori, zasedla položaj med Otočcem in Novim mestom z nalogo, da dnevno napada italijanske kolone, ki so prihajale iz Novega mesta skozi Mačkovec proti gradu Otočcu, v katerem je bila tedaj že močna italijanska posadka. Četa se je skoraj vsak dan spopadala z Italijani.

2. četa je krenila v Mirnsko dolino, da bi nadzorovala območje ob italijansko-nemški meji in ob cesti in železnici med Veliko Loko in Mirno Pečjo. Glavna naloga je bila blokirati italijansko postojanko v Mokronogu, tedaj najnevarnejšo osvobodilnemu gibanju, zlasti zaradi kurirskih poti, ki so potekale čez Savo na Štajersko. Četa je morala tudi budno nadzorovati organizatorje bele garde, zlasti v Šentrupertu in okolici.

3. četa se je napotila na območje ob tedanji nemško-italijanski meji in postavila taborišče v gozdu Grac, na istem mestu, kjer je prej že taborila 2. četa 1. bataljona. Taborišče je bilo blizu Šmarjete, Škocjana (kjer je bila še vedno karabinjerska postaja), Tržišča (z močno italijansko posadko) in Zameškega, kjer so bili skupaj Italijani in Nemci. Le-ti so tudi ves čas nadzorovali demarkacijsko mejo. Četa je morala predvsem nadzirati vse nemške premike ob meji in sovražnika stalno napadati. Tako je četa že 17. maja napadla močno italijansko postojanko v Tržišču in Italijane pregnala iz vasi na železniško postajo. Ves čas pa je vznemirjala karabinjerje v Škocjanu ter Italijane in Nemce v Zameškem.

Tako so vse tri čete 2. bataljona takoj zelo uspešno začele z akcijami. Bile so samostojne, zato pa tudi bolj uspešne.

3. BATALJON

Tako kot druge partizanske enote je tudi Roška četa, imenovana po komandirju čete tudi Martinova četa, ob koncu aprila 1942 že toliko narasla, da so jo sredi maja preimenovali v 3. bataljon Dolenjskega odreda.

Martinova četa, ki jo je vodil Martin Kos-Šmarčan, je prišla z okoli 45 borci iz Ljubljane in njene bližnje okolice že prve dni aprila 1942. Pozneje srečujemo Martina Kosa pod partizanskim imenom Martin Šmarčan. Politični komisar čete je bil Ciril Keršič-Metod, pomagal pa mu je Franc Perovšek-Lado.

Martinovi četi se je prve dni aprila priključil tudi osiromašeni Jonov vod, ki se je 27. marca odcepil od 3. čete 1. dolenjskega partizanskega bataljona. Vprašanje njihovega pristopa k Martinovi četi je obravnaval tudi novomeški okrožni komite KPS. Po temeljiti preiskavi je Viktor Avbelj-Rudi, sekretar novomeškega okrožnega komiteja KPS, dal svoj pristanek.

Martinova ali Roška četa je imela že od samega začetka određeno delovno območje v Topliški dolini, od Soteske do Črmošnjic, deloma pa tudi ob desnem bregu Krke od Žužemberka do Straže. To ozemlje je prevzel in varoval tudi novoustanovljeni 3. bataljon odreda.

Že prve dni posvetovanja političnih in vojaških funkcionarjev v Zabu-kovju je bilo odločeno, da se 3. bataljon Dolenjskega odreda ustanovi iz tedanje Martinove čete in 2. čete Južnodolenjskega bataljona.

Martinova četa se je sešla z 2. četo v kočevskem gozdu 23. oddelka nad Podstenicami, na kraju, ki mu po domače pravijo Anžetov vodnjak. Na tem mestu je 15. maja nastal 3. bataljon Dolenjskega odreda.

Štab 3. bataljona je razporedil partizane v štiri čete, ki so jim poveljevali:

1. četa:

komandir: Franc Smrke-Jošt,
politični komisar: Franc Alič-Čiro;

2. četa:

komandir: Franc Picelj-Luka,
politični komisar: Florjan Pelko-Cveto;

3. četa:

komandir: Albert Jakopič-Kajtimir,
politični komisar: Ivan Novina-Tomo;

4. četa:

komandir: Franc Bradač-Boštjan,
politični komisar: Franc Kastelic-Džou.

Martinova četa je že pred ustanovitvijo bataljona nenehno vzemirjala Italijane v dolini, ob levem in desnem bregu Krke pod Kočevskim Rogom. Tudi štab novoustanovljenega 3. bataljona je usmeril dejavnost svojih štirih čet v številne akcije. Bataljon je bil dobro oborožen in tudi drugače vojaško opremljen. Brez orožja so bili le novodošli prostovoljci, pa še ti le kratek čas. Vsaka akcija bataljona je bila uspešna in na cestah pobrano orožje za bežečimi Italijani

je bilo še kako potrebno za oborožitev novih borcev.

Na območju 3. bataljona so bili Italijani še vedno v Vavti vasi, Straži, Soteski in Dolenjskih Toplicah. Zato so vse štiri bataljonske čete nenehno napadale te postojanke. Najprej so prisilile Italijane, da so se 24. maja umaknili iz Dolenjskih Toplic.³⁰

Akcije 3. bataljona

O akcijah so poročali tudi Italijani:

5. maja 1942 so v Toplicah ob 23. uri uporniki streljali v stavbo, kjer je nastanjena naša enota. V tej hiši imamo tudi telefonsko centralo z osebjem.

Omenjena je še akcija upornikov proti posadki bloka Vavta vas-Šmihel-Stopiče, ki jo je sestavljala 2. skupina artilerije iz Straže:

... Posadka je takoj odgovorila z mitraljezom. Tudi v tej akciji nismo imeli izgub...

Neznani uporniki so 7. maja 1942 v zgodnjih jutranjih urah med Obrhom in Podhosto pri Toplicah ustavili 17 mladeničev, s stalnim prebivališčem v teh krajih, in zahtevali, da jim sledijo. Uporniki so jih odpeljali v bližnje gozdove. Kmečko prebivalstvo prosi italijanske oborožene sile za pomoč in varstvo ali pa za orožje, da bi se lahko samo borilo proti upornikom.

Neznano število upornikov je 8. maja 1942 okrog enih zjutraj kmetici Agnezi Šinc na Malem Riglju vzelo 200 litrov vina in 5 litrov žganja.

Istega dne okoli 4. ure zjutraj je druga skupina oboroženih upornikov v stanovanju Avgusta Grila v Podtumu izvedla drugo akcijo. Dninarja Grila so uporniki, grozeč mu s smrtjo, prisilili, da jim je sledil v bližnji gozd. Med potjo je zaprosil spremljevalce, da so mu dovolili na malo potrebo, kar je izkoristil in pobegnil. Javil se je v postojanki Toplice, kjer so poskrbeli za njegovo varnost pred uporniki.

10. maja 1942 okrog 13. ure so bili v Meniški vasi napadeni italijanski vojaki iz postojanke v Soteski. Menimo, da je bilo v zasedi ob cesti najmanj dvajset dobro oboroženih upornikov. Naši vojaki so z dvema puškomitraljezoma takoj odgovorili na napad. Odbijali so upornike, dokler jim niso prišli na pomoč še drugi vojaki iz postojanke v Soteski. Zaradi naše premoči so se uporniki umaknili proti Podstencam.³¹

30 Martin Kos-Šmarčan - prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-I z dne 14. 8. 1984; Janko Jarc: Partizanski Rog, str. 63.

31 IZGD-Arhiv Ljubljana – CC RR Ljubljana, fasc. 161/4.

Italijani so izkoristili omahljive Slovence za izdajanje in vohunjenje, kar potrjuje tudi naslednje italijansko poročilo:

Franc Zamida iz Malega Riglja sporoča naslednje:

V bližini mojega doma se zadržuje 200 do 300 upornikov, ki kradejo po hišah, ugrabljajo moške in požigajo domačije.

Italijanski zaupnik dodaja, *da so uporniki vgnезdeni na gričku, ki ga imenujejo Pogorelčev hrib. Uporniki grozijo vsakomur s smrtjo, ropajo in ugrabljajo ljudi.*

Izdajalec Franc Zamida pa je šel v svojem izdajstvu še dlje. Italijanom je sporočil tudi imena partizanskih sodelavcev, na primer mlinarja z Dvora (brez stalnega prebivališča, najbrž je živel v ilegali), sodelavca Viranta iz Občic itd.

Na poveljstvu oddelka naše vojske v Toplicah se je 10. maja 1942 javil dninar Vlado Strniša, ki je povedal, da so ga 5. t.m. zajeli oboroženi uporniki. Zadržali so ga blizu Poljan, od tam pa kasneje odpeljali v taborišče v bližino Pogorelca, kjer tabori okoli 180 upornikov.

Vlada Strniša so uporniki še istega dne obsodili na smrt zaradi sodelovanja z italijansko vojsko. Obsojenca so odpeljali na rob globeli. V trenutku, ko so uporniki ustrelili, da bi ga pokončali, pa se je Vlado Strniša vrgel v globel okoli 40 metrov globoko, kjer je že ležalo nekaj trupel italijanskih vojakov. Tam se je potuhnil, nato pa mu je po nekaj dnevih uspelo pobegniti. Italijanske oblasti so mu dale zaščito.³²

Partizanska vojska se je s pomladjo vse bolj širila. V oborožene vrste partizanov je vstopalo vse več novih prostovoljcev. Na nekaterih od tedaj osvobojenih ozemljih se je že izvajala mobilizacija. Italijani so seveda tako mobilizacijo imeli za nasilno ugrabljanje moških. Toda tudi taka protipartizanska propaganda jim ni pomagala. Vse več je bilo takih poročil italijanski komandi:

Zelo cenjeni zaupnik nam sporoča, da se na območju Krka-Žužemberk zadržuje večja skupina - 200 upornikov, ki taborijo v šotorih. Vsi so zelo dobro oboroženi. Imajo avtomatsko orožje, tudi težko orožje in morda kakšen top. Po istem viru naj bi imeli tudi vprežno živino ter veliko vojaškega materiala.³³

Resnici na ljubo moramo povedati, da partizani na Dolenjskem tedaj še niso imeli težkega orožja, še manj pa topov. Italijanska propaganda ni poznala meje med resničnostjo in lažjo.

Za zaključek o poglavju o ustanovitvi 3. bataljona Dolenjskega odreda pa še eno italijansko poročilo:

32 IZGD-Arhiv Ljubljana – CC RR Ljubljana, fasc. 158/III

33 IZDG-Arhiv Ljubljana - Visoki komisariat Ljubljana, fasc. 3/VI.

50 upornikov je 13. maja 1942 ob 10.30 napadla Auerspergov grad v Soteski, kjer je nastanjena naša 2. četa 24. polka pehote. Uporniki, ki so prišli od Toplic, so bili oboroženi s puškami in puškomitraljezi. Naša enota v gradu se je takoj odzvala. Spopad je trajal okoli 20 minut. Lažje je bil ranjen en vojak, svinčenka ga je oplazila po nosu.³⁴

Bataljon je tako ves čas vznemirjal Italijane v postojankah pod Rogom in jim preprečeval vsakršne izpade iz postojank na že osvobojeno ozemlje.

4. BATALJON

Ko se je komandir 3. čete 1. dolenjskega partizanskega bataljona Franc Pirkovič-Čort vrnil s posvetovanja blizu Tihaboja in Zabukovja, so bili partizani na Gorjancih še vedno razdeljeni po vodih na treh področjih in dokaj samostojno delovali. 3. četa je številčno močno narasla z novimi prostovoljci. Z ustanovitvijo 4. bataljona pa se je število borcev v bataljonu kmalu zelo približalo številu 300.

Kot smo že omenili v tej monografiji, je nekaj dni pred ustanovitvijo 4. bataljona Dolenjskega odreda prišel na Gorjance s svojim spremstvom Mirko Bračič, komandant III. grupe odredov. S komandirjem 3. čete Dolenjskega bataljona sta obšla položaje treh vodov, ki so tedaj taborili na območju Poloma, Praga v Kobilah in Trdinovega vrha.

Ko je Bračič z Gregorjem obiskal taborišče na Polomu, je na vsak način želel govoriti z bolničarko, ki je prišla na Polom s hrvaške strani in pred dnevi iz noge gorjanskega partizana izvlekla svinčenko. Ta je bil ranjen v boju z Nemci ob tedanji meji med Italijo in Nemčijo.

Bolničarka je prišla v začetku maja z aktivistom Ivom, ki naj bi bil določen s hrvaške strani Gorjancev za zvezo s slovenskimi partizani. Vendar sta bila oba, bolničarka in aktivist, že od vsega začetka gorjanskim partizanom zelo sumljiva. Med drugim sta od njih zahtevala tudi denar ter pištoli.³⁵

Partizana Franca Hajsingerja, ki sta ga hrvaška "partizana" ovadila Mirku Bračiču, da je hotel hrvaško bolničarko "posiliti", je dal Mirko Bračič takoj ustreliti, čeprav se je kmalu izkazalo, da je bil nedolžen.

34 IZDG-Arhiv Ljubljana - CC RR Ljubljana, fasc. 161/4.

35 Kdo sta bila "aktivista" Ivo in njegova spremljevalka, ni jasno. Po nekaterih pričevanjih ju je likvidiralo spremstvo, ko sta se vračala na hrvaško stran. Veliko let po vojni je Anka Berus, ki je bila tedaj sekretarka KP v Zagrebu, povedala Francu Pirkoviču-Čortu, da hrvaški partizani tedaj niso navezali stikov s slovenskimi partizani prek Gorjancev. Namišljeni aktivist in njegova spremljevalka sta bila verjetno ustaška provokatorja.

Žal še danes z gotovostjo nihče ne ve, zakaj se je Mirko Bračič tako odločil. Borci so bili zaradi tega zelo nejevoljni in so obsojali Bračičev postopek, kajti vsi so Hajsingerja dobro poznali in mu obtožujočega greha nikakor niso pripisovali. Morda je šlo že v tem primeru za začetek "vojvodstva", ki se je pozneje zelo razmahnilo med komandnim kadrom?

Med gorjanskimi borci se je najglasneje upiral proti samovolji in obsodbi Mirka Bračiča partizan Alojz Žokalj-Džidži. S tem je takoj prišel v veliko nemilost pri Mirku Bračiču, saj ga je velel takoj aretirati. Toda Džidži se je veliko osebno spretnostjo in podporo drugih soborcev rešil morda tudi najhujšega. Mirko Bračič s svojim spremstvom ga je odpeljal s seboj na Ostri vrh pri Ajdovcu, kjer je taborila 1. četa 1. bataljona Dolenjskega odreda. V taborišču je Bračič naročil borcu Alojzu Vršniku-Lojzku, naj odpelje Džidžija iz taborišča in ga ustrelji. Lojzek se je temu uprl in povelja ni izvršil. Čudno, vendar brez posledic zaradi neposlušnosti. Džidži je bil zatem administrator v 3. bataljonu.³⁶

12. maja so kurirji obvestili vse tri vode Gorjanske čete, naj se takoj zberejo na Pragu.³⁷ V Kostanjeviškem vodu povelja niso pravilno razumeli in so mu nasprotovali. 13. maja 1942 so se v taborišču drugega voda 3. čete na Pragu zbrali borci vseh treh vodov. Pred zborom kakih 200 partizanov sta govorila Mirko Bračič in Franc Pirkovič-Čort o pravkar ustanovljenem Dolenjskem odredu. Povedala sta, da se iz 3. čete ustanavlja 4. bataljon odreda. Obrazložila sta sestav štaba bataljona in nakazala osnovne naloge bodočega Gorjanskega bataljona.

Po poprejšnjem posvetovanju med štabom Gorjanske čete in Mirkom Bračičem so bila na zboru imenovana tudi poveljstva čet, ki so jih sestavljali:

1. četa:

komandir: Ignac Kraševac-Marko,

politični komisar: Martin Medvešček-Poncij;

2. četa:

komandir: Maks Vale-Fiči,

politični komisar: Vid Kušljan;

3. četa:

komandir: Rudi Kočman-Suga,

politični komisar: Ignac Zagorc-Stari.

36 Alojz Vršnik-Alojz in Franc Pirkovič-Čort - pisna prispevka, hranjena v arhivu SBB, M-III, P-I z dne 29. 7. 1989, M-II, P-XI/3 z dne 23. 8. 1986.

Po nekaterih pričevanjih je prišel Alojz Zokalj-Džidži v spor z Mirkom Bračičem, ker je bil proti prihodu njegovega voda na zborna mesto na Prag, ne pa zaradi negodovanja ob ustrelitvi Franca Hajsingeija.

37 Tine Bajc-Grega - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-1/6 z dne 16. 10. 1983.

Četna poveljstva so takoj imenovala vodnike vodov in politične delegate. Vsaka četa je štela okoli 60 borcev, vsak vod pa kakih 20. Čete so imele po tri vode. Oborožitev je bila dobra.

Čete so se tudi imenovala po območjih, ki so jih zasedle:

1. četa je bila Kostanjeviška, 2. Šentjernejska in 3. Brusniška. Delovale so na obsežnem območju na desnem bregu Krke od Sv. Križa do Novega mesta, od tam do Vahte na Gorjancih in po gorjanskem grebenu ob Žumberku do Sv. Križa (danes Podbočje).

Ta bataljon je do 1. junija narastel na več kot 300 borcev.

Akcije 4. bataljona

Tedaj je bila tudi poštna služba med Kostanjevico in Novim mestom pod partizanskim nadzorom. Najstrožje je bilo prepovedano tihotapati pošto iz krajev, kjer so bile italijanske postojanke. V drugi polovici maja, po ustanovitvi Gorjanskega bataljona, je imela stalna zaseda pri Mokrem Polju nalogo, da redno pregleduje poštni avtobus, ki je edini vzdrževal zvezo med podgorjanskim območjem in Novim mestom. Borci so tako vsak dan pregledovali avtobus, potnike in pošto. Potniki, ki so se vozili z osvobojenega območja pod Gorjanci, so morali imeti partizanske prepustnice, če so hoteli nadaljevati pot proti Novemu mestu. Vso pošto, ki je prihajala iz Novega mesta ali v Novo mesto, ali morda še naprej po Dolenjski, je zaseda pregledala, in če je bilo vse v redu, je odgovorni partizan v zasedi z rdečim svinčnikom napisal na poštno pošiljko "cenzurirano". Pozneje pa so imeli gorjanski partizani že tudi prave štampljke.

V tem času sta prvi in drugi vod 3. čete bataljona pričela z organiziranim obleganjem italijanskih postojank v Kostanjevici in Šentjerneju. Blokade okoli 100 borcev so trajale noč in dan. Preko dne so se borci nekoliko oddaljili od postojank. Ponoči pa so se jim spet približali in s postopnim streljanjem vznemirjali Italijane.

Poveljnik italijanske posadke v Šentjerneju se je pritoževal Šentjernejčanom, da je tak način vojskovanja nevzdržen, saj nimajo miru ne podnevi in ne ponoči in vojaki v postojanki sploh ne pridejo več do potrebnega počitka. Priznal je, da v eni noči samo njegova posadka izstrelila velike količine streliva. Z neprestanim zastraševanjem Italijanov so gorjanski partizani dosegli pri italijanskih vojakih silno živčno napetost in strah. Zaradi tega se niso več upali niti podnevi pošiljati svojih patrolj in kolon v podgorjanske, kaj šele v gorjanske vasi.³⁸

38 Vilma in Franc Pirkovič-Čort, Bojna pot gorjanskega bataljona, str. 10-15.

Italijani so poročali o aktivnosti 4. bataljona tole:

Oddelek kraljevih karabinjerjev v Novem mestu je poslal 8. maja 1942 v Ljubljano poročilo, da je neki Anton Vogel prijavil, da je 7. maja ob 21.30 prišlo v njegovo stanovanje 12 oboroženih oseb. Med njimi je bilo 11 oblečenih v uniforme stare jugoslovanske vojske, eden pa v uniformo jugoslovanskega financarja. Tega je Anton Vogel prepoznal, bil je Jože Selič, uslužbenec finančne kontrole v Kostanjevici. Prišleki so zahtevali, da jim izroči puško, za katero so menili, da jo skrivaj hrani.

Ker se je Anton Vogel upiral, da nima orožja, so ga pretepli in odpeljali iz njegovega hleva dva vola v vrednosti 12.000 lir.

Drugo italijansko poročilo pa poroča o naslednjem dogodku:

10. maja 1942 ob 22. uri so prišli v stanovanje Franca Pavlina, sina Alojza Pavlina, tajnika občine Orehovica, štirje neznanci v civilni obleki in oboroženi s puškami.

Franca Pavlina so prisilili, da jim je za partizane izročil iz zaloge na občini naslednje predmete: dva radijska sprejemnika, 30 baterij in dva akumulatorja za radio.

En sprejemnik in en akumulator so odnesli iz urada v Orehovici, iz Pavlinovega stanovanja pa ostali navedeni material, ki je bil najbrž njegova lastnina.

Po odvzemu materiala so se uporniki umaknili proti Gorjancem. V teku je preiskava.³⁹

Ob rasti partizanskih enot na Dolenjskem in ob pomoči prebivalstva po vaseh in mestih se je vse bolj večala in jačala naša narodna partizanska vojska. Med dolenjskimi partizani je vedno glasneje odmevala stara puntarska pesem *Le vkup, le vkup, uboga gmajna!*. Partizanska pesem je čedalje močnejše zvenela med dolenjskimi griči in spodbujala ljudstvo v splošen ljudski upor proti okupatorju in domačim izdajalcem, ki so tedaj že dvigali glave in strahovali ljudi po vaseh.

39 IZDG-Arhiv Ljubljana - CC RR Ljubljana, fasc. 16 I/I V.

PRISPEVEK

1. DOLENJSKEGA PARTIZANSKEGA BATALJONA V OSVOBAJANJU OZEMLJA, ŠIRJENJU OSVOBODILNE FRONTE, GRADITVI LJUDSKE OBLASTI IN RAZVOJU NARODNOOSVOBODILNE VOJSKE SLOVENIJE

Mesec december 1941 je bil čas stopnjevanja političnega delovanja KPS in OF v novomeškem okrožju. Obe organizaciji sta izvajali množične propagandne akcije. Vsak član KP je moral biti pripravljen takoj vstopiti v partizane, za to pa je moral pridobiti tudi čim več članov OF.

Geslo VSI V PARTIZANE - VSE ZA PARTIZANE je pomenilo osnovo za skupno akcijo KP, OF in SKOJ tudi na Dolenjskem. To je bil poziv na odhod, zlasti mladih, v partizane. Vse delovanje pa je bilo usmerjeno v čim-prejšnjo ustanovitev večje partizanske enote na Dolenjskem - partizanskega bataljona. Taka partizanska enota naj ne bi bila le vojaški, ampak tudi važen politični dejavnik za nadaljnji razvoj narodnoosvobodilnega gibanja na Dolenjskem, v Sloveniji in Jugoslaviji.

Zgodaj spomladi so bili postavljeni pogoji za ustanovitev 1. dolenjskega partizanskega bataljona, kar se je zgodilo 3. marca 1942 na Gornji Topli Rebrbi. Kasneje, 7. maja istega leta, je bil ustanovljen Dolenjski odred na Blatnem klancu. Skoraj istočasno pa je nastala tudi III. grupa odredov Slovenije, kamor je spadal tudi Dolenjski odred.

1. dolenjski partizanski bataljon ima neprecenljive zasluge za razvoj osvobodilnega gibanja, zlasti v novomeškem okrožju.¹

Prvi prostovoljci so se začeli zbirati na Frati 2. januarja 1942. Zborna mesta so bila različna, najpomembnejša pa so bila: Frata, Kulova sela, Mali Vrh, Jelenica, Gornja Topla Reber, Rdeči Kamen.

Ob žužemberški akciji 26. marca je imel bataljon 170 borcev, ki je do ustanovitve Dolenjskega odreda 7. maja 1942 narastel že na okoli 400 borcev. Tako je bil bataljon tedaj med najmočnejšimi partizanskimi enotami v Sloveniji.

Žužemberška akcija vojaško ni bila uspešna. Toda naša vojska, ki je dotlej delovala skrivaj, je šla tedaj prvič v odkrit vojaški napad. To je po eni strani pomenilo neposredno vojaško soočanje s sovražnikom, po drugi pa povezovanje in sodelovanje borcev s prebivalstvom in obratno.

1 Viktor Avbelj-Rudi - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-I, P-III z dne 3. 4. 1984.

Skupine ali posamezni prostovoljci, ki so prihajali v bataljon, so bili kmečki fantje in mošje, delavci, zlasti delavska mladina, dijaki, študenti in drugi. Četudi mešana družba se je v partizanih v skupnem življenju hitro poenotila. Kmalu so vsi postali tovariši in prijatelji.

Velika želja po svobodi in zmagi nad okupatorjem in domačimi izdajalci jih je vse bolj povezovala in združevala, zbliževala in nazadnje zbrisala med njimi različne miselnosti in predsodke.

Vse to se ni zgodilo slučajno. Bilo je sad dolgoletnega, vzdržljivega in načrtovanega dela Komunistične partije med širokimi ljudskimi množicami v mestih in vaseh. Pri tem pa ne smemo pozabiti vpliva sokolov, krščanskih socialistov in društev kmetijskih fantov in deklet, prosvetnih društev, dolenjskih dijakov in študentov in drugih naprednih organizacij, ki so se združile v organizaciji OF, ker so napredno in revolucionarno delovale že pred vojno.

Partizansko vojaško formacijo so na območju dolenjskega okrožja tedaj tvorili in dopolnjevali prostovoljci z območja sedanjih občin: Novo mesto, Škocjan, Šentjernej, Trebnje, Litija, Sevnica, Krško in Brežice. Veliko mladine pa je prišlo k partizanom na Dolenjsko tudi iz drugih krajev Slovenije, na primer s Štajerske, Gorenjske, Prekmurja in seveda iz Ljubljane. Vse to dokazuje organizacijsko moč KP in OF, saj je bila Slovenija tedaj razkosana na Ljubljansko pokrajino pod Italijani, Gorenjsko in Štajersko pod Nemci, severovzhodni del pod Madžari. Prav gotovo je bila tudi zaradi takšne razdeljenosti Slovenije tedaj in tudi kasneje zelo težka medsebojna povezava. Zveze pa je bilo treba vzpostavljati in vzdrževati, četudi pogosto žal tudi s človeškimi žrtvami, zlasti kurirjev.

Po žužemberški akciji se je bataljon začasno utaboril v Dobravškem gozdu blizu Dobrniča. Popoldne 27. marca so borci vseh treh čet prisegli zvestobo osvobodilnemu boju in se proti večeru razšli na tri strani, vsaka četa na svoj položaj.

Povedati moramo, da štab bataljona žal ni bil dorasel svoji nalogi. Splošno mnenje borcev je bilo tedaj, kar je tudi še danes, da poveljnik bataljona Ivan More-Žan in politični komisar Dušan Pirjevec-Ahac nista odigrala tiste vloge, ki bi jo morala, če so ju že postavili na to mesto tedanji najvišji vojaški in politični forumi v Sloveniji. Le redko sta obiskovala čete, pa še tedaj brez posebnega učinka. Nista jim dajala ustreznih napotkov, niti se nista kdo ve kako prizadevno zanimala za njihovo delo. Četna poveljstva so bila zato še bolj samostojna v svoji tedanji zelo uspešni dejavnosti.²

Po razhodu bataljona v Dobruškem gozdu pri Rdečem Kalu je odšla 1.,

2 Viktor Avbelj-Rudi - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB M-I, P-VIII z dne 23. 3. 1987.

Slobodanova, četa na mirnsko in trebanjsko območje, 2., Duletova, na tedajno italijansko-nemško mejo vse do levega brega Krke, 3., Čortova, četa pa na Gorjance, to je na podgorjansko območje do desnega brega Krke.

Čete so tako bile popolnoma samostojne v delovanju, načrtovanju in izvajanju posameznih akcij. Skupno pa je bilo vsem četam:

- vojaško in politično usposabljanje borcev, predvsem novih prostovoljcev,
- postavljanje stalnih dnevnih zased ob cestah in železniških progah, zlasti blizu sovražnikovih postojank,
- stalno napadanje večjih ali manjših sovražnikovih skupin, kadar so le-te prihajale v vasi in male zaselke zaradi preskrbovanja s hrano in vohunjenja za partizani,
- občasni zastraševalni napadi na sovražnikove postojanke,
- napadi na manjše sovražnikove postojanke, zlasti na karabinjerske postaje, ki naj bi pospešile njihovo izpraznitev in tako razširitev osvobojenega ozemlja na Dolenjskem, zlasti na obeh bregovih Krke,
- pomoč pri propagandnih akcijah po vaseh za krepitev narodnoosvobodilnih odborov in priprava ljudi za odhod v partizane,
- organiziranje zanesljive obveščevalne mreže po vaseh in zaselkih ter vključevanje najaktivnejših in seveda najzanesljivejših aktivistov OF v to pomembno delo,
- razbijanje zarodkov organiziranega izdajstva,
- zbiranje vojaške opreme, hrane in sanitetnega materiala za partizanske enote,
- ustvarjanje vseh pogojev za nadaljnji razvoj partizanskih enot in za delo odborov OF po vaseh in zaselkih na Dolenjskem.

Kmalu po odhodu vseh treh čet na odrejena območja je Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet ostro kritiziralo Okrožni komite KPS Novo mesto zaradi razdelitve bataljona na čete. Predvidevali so, da se bo s tem partizanstvo na Dolenjskem rzsulo v nič in da bo zaradi tega prišlo do težav. Član Glavnega poveljstva Nande Kavčič, ki je prišel nadzorovat stanje na Dolenjsko, je zahteval od OK KPS Novo mesto potrebna pojasnila. Začudil se je, ko je med drugim spoznal, kako točne podatke ima OK KPS Novo mesto o trenutnem bivanju čet in celo vodov in njihovem delovanju. S takšnimi podatki je bil seznanjen tudi naslednje dni, ko je obiskal bataljonski štab in zatem še taborišča vseh treh čet.

Poročilo Nandeta Kavčiča je Glavno poveljstvo prepričalo, da je bila odločitev OK KPS Novo mesto popolnoma pravilna.

Res pa je bil bataljon še premalo časa skupaj, da bi lahko načrtoval in izvajal številnejše, predvsem vojaške akcije. Zato je prav, da je ovrednoteno delo bataljona od Jelenice dalje tudi z očmi borcev.

* * *

Znano je, da je štab vselej poskrbel za dobro zavarovanje taborišča bataljona, zlasti na Gornji Topli Rebri in kasneje na Rdečem Kamnu, s stalnimi stražami in še s potrebnim številom stalnih stražarjev v neposredni bližini taborišča. Zaradi takega zavarovanja bataljona ga Italijani niso nikoli izsledili in ne napadli.

Hud mraz in sneg v februarju in prvi polovici meseca marca sta preprečila prenekatere akcije, vendar življenje v taborišču na Gornji Topli Rebri in malo kasneje na Rdečem Kamnu ni bilo vojaško in politično neaktivno.

V bataljon so prihajali novi prostovoljci, ki jim je bilo potrebno posredovati veliko vojaškega in političnega znanja. Povedati jim je bilo treba, da so borci v bataljonu vsi enaki, ne glede na to, kaj so bili prej, intelektualci, meščani, vaščani, delavci, kmetje, dijaki ali študenti. Prostovoljci so bili večinoma brez vsakega vojaškega znanja, zato so imeli nižji oficirji bivše jugoslovanske vojske Dušan Švara-Dule, Filip Tekavec-Gašper, Drago Florjančič-Poštarjev in oficir v rezervi Jože Prijatelj-Slobodan precej dela z novinci, a tudi s starimi partizani.

Dušan Pirjevec-Ahac, politični komisar bataljona, je bil postavljen na to mesto po nalogu Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet. Bil je politično razgledan in zelo izobražen, vendar svojih sposobnosti ni znal ali ni hotel uporabiti pri političnem delu z borci.

Priznanje pa zasluži partijski in skojevski aktivist Ivan Bernot-Živko, ki je hodil od čete do čete, se sestajal zlasti s skojevci, jim razlagal politično in vojaško stanje v Sloveniji in jih pripravljal, da bi bili lahko čimprej sprejeti v KPS.

Za komandanta bataljona je prišel Ivan More-Žan, ki ga je na ta položaj poslal Okrožni komite KPS Novo mesto. Prej je bil na terenu kot vojaški referent pri OK KPS Novo mesto zelo uspešen in delaven. To pa ni pomenilo, da je bil lahko enako uspešen tudi kot komandant bataljona.

Poleg številnih akcij, ki jih je bataljon izvajal proti okupatorju, so bile njegove čete zlasti v drugi polovici aprila in maja do ustanovitve Dolenjskega odreda zelo aktivne tudi pri razkrinkanju začetkov bele garde in tistih duhovnikov po vaseh na Dolenjskem, ki so bili glavni organizatorji bele garde, npr. v Šentrupertu, Mirni Peči, Prečni in Šentjerneju. To so bili zlasti župniki

in kaplani: Anton Petrič, Anton Šinkar, Franc Cerkovnik, Franc Cvar, Franc Nahtigal, Janko Komljanec in drugi.

Posebno pozorno so čete skupaj z aktivisti OF razkrinkale v posameznih vaseh domačine, ki so delovali proti akcijam krajevnih odborov OF, zbirali orožje, obleko in hrano za kasnejše vojaške enote bele garde in že tudi nago-varjali mladino, naj ne odhaja v partizane, ampak počaka, da jih bodo poklicali v "Kristusovo vojsko" proti komunizmu.

Borci so skušali "zapeljancem" dokazati, da so zašli na napačno pot, ki jih pelje v pogubo.

V tej knjigi je opisana tudi aktivnost mirnopedških belogardistov in nastanek tako imenovanega "Štajerskega bataljona".

V Mirni Peči in njeni okolici sega nastajanje belogardizma že v leto 1941. Glavna organizatorja in voditelja sta bila župnik Anton Petrič in kaplan Anton Šinkar, ki je poskušal skrivati svojo pravo dejavnost z delom v OF, kar mu je uspevalo do sredine maja 1942.³

Šinkar je organiziral skupino borcev proti komunizmu, jih zaprisegel in v drugi polovici maja 1942 odpeljal na Potov Vrh pri Novem mestu. Po raznih zapletih je čez nekaj časa tam nastal četniško-belogardistični "Štajerski bataljon", znan po svojih zločinih, pri katerih so se zelo izkazali Šinkar in njegovi belogardisti.⁴ Na šentjernejskem območju se je organizirana vojaška enota bele garde pojavila šele, ko je Gorjanska četa prerasla v bataljon. Z znanimi izvajalci, znanilci bele garde na območju Gorjancev, so borci bataljona takoj opravili brez usmiljenja.

Delovanje 1. dolenjskega partizanskega bataljona je spomladi 1942 omogočilo velik razmah organizacij OF v tem delu Dolenjske. Partizani so potisnili Italijane iz manjših postojank v večje. Povsod na osvobojenem ozemlju, ki je nastajalo za umikajočimi se Italijani, se je začelo izredno živo politično delo. Partizani so se tesno povezovali z ljudmi po vaseh, še posebej s terenskimi odbori OF. Z njihovo pomočjo so organizirali številne akcije, na primer rušenje železniških prog, cest in drugih objektov, ki jih je uporabljal okupator.

Pomembna dejavnost bataljona in njegovih čet je bila razlašanje imovine narodnih izdajalcev, sodelavcev okupatorja, med katerimi so bili tudi nekdanji dolenjski graščaki, grofi in baroni, vsi tujega rodu, potomci nekdanjih gospodarjev bogate Dolenjske.

Akcija posameznih čet bataljona v okviru obračunavanja s tujo gosposko

3 Tilka Strniša - pisni prispevek, hranjen med prispevki Alojza Rajera-Miška M-II, P- -XIX z dne 24.1.1975.

4 Franček Saje, Belogardizem.

in osvobajanje ozemlja ob Krki sta povzročila, da so se nekateri nemški grofi in baroni že aprila 1942 začeli izseljevati na nemško stran, zlasti proti Brežicam. Zapuščali so svoje gradove in obsežna posestva. To je sprostito tudi maščevalnost dninarjev, ki so dolga leta za siromašno plačilo delali na njihovih posestvih.

Praznili so se gradovi Braitenau pri Straži, Pogance, Struga, Otočec, Bajnof in Klevevž, le Stari grad je ostal nedotaknjen, kajti v njem so imeli novomeški usmiljeni bratje iz kandijske moške bolnišnice svoj bolniški oddelek, v katerem so se kasneje ob dobri oskrbi zdravili tudi številni partizani.

Le baronesa na gradu Hmeljnik je kljubovala do konca. Računala je, da bodo Italijani iz Novega mesta ali Mirne Peči že na njen namig prišli in varovali njo ter njeno bogato graščino na pomembnem strateškem položaju. Partizani so pravočasno spoznali nevarnost, ki bi jim pretila, če bi Italijani še pred njimi zasedli grad in se v njem utrdili. 9. maja so grad izpraznili in dali vedeti Italijanom, da grad zanje ni več nepremagljiva utrdba, kot so mislili.

Bataljon je torej odločilno sodeloval tudi pri pripravi pogojev za razdeljevanje graščinske zemlje, ki jo je zastavil novomeški okrožni odbor OF.⁵

Po razpoložljivih podatkih še živečih borcev povzemamo, da je okoli 60 odstotkov borcev tega bataljona prejelo priznanje Partizanska spomenica 1941. Poudariti pa moramo, daje veliko prvoborcev darovalo svoja življenja, še preden se je Spomenica 1941 začela podeljevati, zato je ta odstotek prenizek in velja samo za preživele borce. Iz bataljona je izšlo šest narodnih herojev: Viktor Avbelj-Rudi, Stane Potočar-Lazar, Mirko Jerman, Ivan Kovačič-Efenka, Jože Slak-Silvo in Franc Krese-Čoban.

Do konca vojne so postali mnogi borci bataljona komandanti oziroma člani poveljstva divizij, brigad, odredov, bataljonov in čet. Več borcev je doseglo čin generala, še več pa čine oficirjev od zastavnika do polkovnika. Vse to dovolj zgovorno pove, kako skrbno je bil vojaški in politični kader v bataljonu pripravljen za boj proti okupatorju in domačim izdajalcem. Povedati pa moramo tudi to, da mnogi borci niso prejeli zasluženih činov in odlikovanj.

Dolenjski partizanski bataljon se je 7. maja 1942 preoblikoval v Dolenjski odred s štirimi bataljoni (3. bataljon je nastal iz čete Martina Kosa in čete Južnodolenjskega bataljona, ki nista pripadala 1. dolensjkemu partizanskemu bataljonu).

Iz belokranjskih partizanov in 19 partizanov 4. (Gorjanskega) bataljona je nastal 5. (Belokranjski) bataljon odreda. 24. junija je bila ustanovljena V. grupa odredov, ki je vključevala Krški, Belokranjski in Zapadnodolenjski odred.

⁵ Bogdan Osolnik - pisni prispevek, hranjen v arhivu SBB, M-IV, P-I z dne 25. 3. 1985.

Ta se je priključil odredu kot 2. bataljon II. grupe odredov (Štajerske), ki je po njihovem odhodu na Štajersko ostal na Dolenjskem.

Že med veliko italijansko ofenzivo sta nastala Gubčeva in Cankarjeva brigada iz enot (bataljonov in čet) bivše V. in delno II. grupe odredov.

Deli Zapadnodolenjskega odreda so bili že prej poslani v 1. brigado Toneta Tomšiča.

Očitno so imeli borci 1. dolenjskega partizanskega bataljona pomembno vlogo pri razvoju narodnoosvobodilne vojske v Sloveniji.⁶

6 Viktor Avbelj-Rudi - M-I, P-III z dne 23. 3. 1987.

POMNIKI, POSVEČENI 1. DOLENJSKEMU PARTIZANSKEMU BATALJONU*

DOMICILI 1. dolenskemu partizanskemu bataljonu

1. dolenskemu partizanskemu bataljonu, enoti Narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, so podelile domicil naslednje skupščine občin, na ozemlju katerih se je bojeval proti sovražnikom slovenskega naroda:

Skupščina občine Novo mesto na slavnostni seji 29. oktobra 1981 na predlog OO ZZB NOV Novo mesto in sveta občinske konference SZDL Novo mesto za razvijanje revolucionarnih tradicij narodnoosvobodilnega boja;

Skupščina občine Trebnje na seji družbenopolitičnega zbora 9. marca 1983 in na seji zbora združenega dela ter zbora krajevnih skupnosti 10. marca 1983 na predlog OO ZZB NOV Trebnje;

Skupščina občine Krško 30. septembra 1985.

VELIKI LIPOVEC, občina Novo mesto

Na novozgrajeni koči Lovske družine Novo mesto v gozdnatih Kulovih selih je pritrjena spominska plošča z napisom:

*V oglarski kolibi v tem kraju je v hudi
zimi od 6. do 15. januarja 1942 taborila
skupina 8 dolenskih partizanov in
borcev poznejšega 1. dolenskega
partizanskega bataljona.*

*Lovska družina
Novo mesto
27. 10. 1985*

*Skupnost borcev 1. dolens-
skega partizanskega
bataljona*

* Gradivo o pomnikih zbral in napisal Anton Štampohar.

GORENJI GLOBODOL, občina Novo mesto

Na nekdanji Jarčevi hiši v zaselku Mali Vrh, Gorenji Globodol 41, spominska plošča pove:

*V Jarčevi hiši na Malem Vrh
se je januarja 1942 formirala
skupina 24 dolenjskih partizanov,
se usposabljala in 28. januarja 1942
odšla na novo postojanko Jelenico
v Kočevskem Rogu.*

27. 4. 1985

*Skupnost borcev 1. dolenjskega
partizanskega bataljona
KO ZB NOV Mirna Peč*

ŠENTJERNEJ, občina Šentjernej

Na Kušljanovi žagi je KO ZB NOV Šentjernej 3. julija 1961 odkrila spominsko ploščo z besedilom:

*Ta žaga je bila
skrivališče orožja
od aprila 1941
do 10. marca 1942,
ko je odšla 3. skupina
triindvajsetih
Šentjernejčanov
v partizane.*

TRŠKA GORA, občina Novo mesto

Napis na spominski plošči pri zidnici Marije Pintar v bližini cerkve:

*Na tem mestu so borci
2. čete I. dolenjskega
partizanskega bataljona
19. marca 1942
po maši priredili partizanski
politični miting. Nastop borcev
in govor Draga Florjančiča je med
ljudmi zelo okrepil pomen in vlogo
OF in poudaril nujnost oboroženega
boja proti okupatorju.*

27. april 1988 *Občinska konferenca SZDL
Novo mesto
V varstvo prevzela - KS Otočec*

Načrt za ploščo je izdelal dipl. inž. arh. Gorazd Cibic.

OTOČEC, občina Novo mesto

Ob 100-letnici šole in 20-letnici osvoboditve je bila na stari šolski stavbi oktobra 1965 odkrita spominska plošča z navedbo najpomembnejših dogodkov med narodnoosvobodilnim bojem na območju Otočca. Partizanski miting na Trški gori je omenjen z besedami:

19. marca 1942 Prvi partizanski miting na Trški gori

Ploščo, izdelano po načrtu Jožeta Zamljena, je odkrila KO ZB NOV Otočec.

RDEČI KAL, občina Trebnje

Na domu Lovske družine Dobrnič pod Ostrim vrhom, jugovzhodno od Rdečega Kala, je pritrjena spominska plošča z napisom:

*V bližini tega doma je
marca 1942 taborila
Duletova četa
V. slovenskega -1. dolenskega partizanskega bataljona*

26. 5. 1984 OO ZSMS Svetinje
LD Dobrnič

Vgravirani lik partizana na plošči je izdelan po načrtu akademskega slikarja Ive Šubica.

ŽUŽEMBERK, občina Novo mesto

Na spominski plošči na stavbi gostišča sredi vasi je med najpomembnejšimi dogodki med narodnoosvobodilnim bojem navedeno tudi:

1942 26. 3. napadejo partizani karabinjersko postajo.

Plošča je bila izdelana po načrtu Jožeta Zamljena. Odkrila jo je KO ZB NOV Žužemberk ob prvem prazniku občine Žužemberk 13. julija 1952.

GLOBODOL, občina Novo mesto

Na pokopališču v Dolenjem Globodolu so pokopani trije ujeti in ustreljeni borci 1. dolenjskega partizanskega bataljona, aktivist Osvobodilne fronte Jože Janko z Gorenjih Sušic in trije neznani partizani. Na njim posvečenim spomeniku piše:

*V tem okolišu zajeti
in ustreljeni aktivisti
Šprajcar Alojz
Potočar Alojz
Grom Savo
Janko Jože
in
trije nepoznani borci
1941 - 1945*

Nagrobnik je bil izdelan po načrtu Toneta Valentinčiča. Postavila ga je KO ZB NOV Mirna Peč 20. junija 1971.

CEROV LOG, občina Šentjernej

V spomin na veliko zmago 3. čete 1. dolenjskega partizanskega bataljona 1. aprila 1942 (ne: 31. marca) pri Miklavžu na Gorjancih je bila na (kasneje obnovljeni) planinski koči že leta 1946 vzidana plošča z napisom:

*31. marca 1942.
so se tu prvič na
Gorjancih spopadli
partizani s fašisti.*

To ploščo so KO ZB NOV Gabrje, Orehovica in Šentjernej zamenjale z novo. Sedaj se napis glasi:

*31. marca 1942 so se tu prvič
na Gorjancih spopadli
partizani s fašisti. Boj z
njimi je vodila 3. Črtova četa
1. dolenjskega bataljona.
KO.ZB.NOV
Gabrje - Orehovica - Šentjernej
4. 7. 1946 obnovljeno 15. 9. 1985*

Krajevna skupnost Orehovica je v spomin na partizansko zmago 31. marca slavila svoj praznik.

MAČKOVEC, občina Metlika

Na kraju, kjer je v spopadu s patroljo mejnih miličnikov iz postojanke Hrast pri Jugorju padel borec Gorjanske čete Rudi Kromar, pod vasjo ob cesti Metlika-Novo mesto, je bila 4. julija 1959 odkrita v skalo vzidana spominska plošča, ki pove:

*V spopadu s fašisti je 22. IV. 1942 padel na tem mestu Kromar
Rudi iz Cadraž pri Šentjerneju
kot prvi partizan na
ozemlju metliške občine.*

Načrt zanjo je izdelal Jože Zamljen.

GOLUŠNIK, občina Novo mesto

Med slovenskimi in hrvaškimi partizanskimi enotami NOV in POJ, ki so se bojevale na širšem območju Trške gore, sta bila tudi I. dolenski partizanski bataljon in Dolenjski odred. Z drugimi enotami sta napisana na pomniku - dve spominski plošči v na novo posajenem parku z 21 lipami na razgledni točki nad vasjo - avtorja dipl. inž. arh. Gorazda Cibica. V spomin in zahvalo borcem narodnoosvobodilnega boja in aktivistom OF, ki so v bojih na tem območju žrtvovali svoja življenja, sta ga uredila Občinska konferenca SZDL in Občinski odbor ZZB NOV Novo mesto. Odkrit je bil oktobra 1987.

KOSTANJEVICA, občina Krško

Leta 1970 je bila ob vhodu v likovni salon odkrita spominska plošča v spomin mladincem in skojevcem, ki so se sestajali v tej stavbi in se pripravljali na boj proti okupatorjem in njihovim sodelavcem. Nekateri od njih so v tem boju žrtvovali svoje življenje. Na plošči piše:

*Ob 50-letnici ZKJ v spomin
padlim SKOJ-evcem, ki so se že
leta 1941 sestajali v tej hiši:*

Božič Albert

Božič Jože

Jordan Vinko

Košak Lojze

Kuntarič Nani

Petrič Zvonko

ZB Kostanjevica

GORNJE RAVNE, občina Litija

Na hiši Pavle Okrajšek v zaselku Kumpolje je bila 26. aprila 1986 odkrita spominska plošča z besedilom:

*V gozdu pod Cirnikom s
o spomladi 1942 taborile in
netile upor čete I. dolenjskega partizanskega bataljona
na Petelinjeku pa je skoraj
ves čas NOB delovala kurirska
in aktivistična javka.*

1986 OO ZZB NOV
 Litija in Trebnje
 ZB NOV Gabrovka

STARA GORA, občina Trebnje

Spomenik Svobodanovi četi 1. dolenjskega partizanskega bataljona in ustanovitvi Dolenjskega odreda sestavljata dve na naravno skalo pritrjeni plošči. Na zgornji je reliefna podoba partizanskega kurirja, delo kiparja samouka Sandija Leskovca, na spodnji je napis. Desno od skale je na podstavku mitraljez. Napis pove:

*Na območju Blatnega klanca je spomladi 1942 delovala
in širila upor Svobodanova četa 1. dolenjskega
partizanskega bataljona.
Ob združitvi čet bataljona je bil, po tam sklicanem posvetu vojaških in
političnih voditeljev na Dolenjskem, ustanovljen
7. 5. 1942 Dolenjski odred. Pozneje pa so tam taborile
še druge enote NOV in POS.*

4. julija 1986 OO ZZB NOV Trebnje

ČATEŽ, občina Trebnje

Zaradi napada borcev 1. čete 1. dolenjskega partizanskega bataljona na karabinerje 7. maja 1942 na cesti pred Čatežem, ki so bili na poti iz Gabrovke v Trebnje, so Italijani iz maščevanja ustrelili štiri civiliste: brate Sotlar iz Dolenje vasi pod farno cerkvijo na Čatežu in Pavla Jurmana s Čateža (zaselek Zaplaz) na cesti pod zaselkom Vrtače. Na kraju ustrelitve bratov Sotlar so bili najprej postavljeni trije leseni križi, zatem spomenik v obliki simbola Triglava, sedaj pa stoji spominski steber s ploščo, na kateri piše:

Prvi talci na Čatežu

Sotlar

*Franc * 18. 8. 1909 + 7. 5. 1942*

*Alojz * 28. 4. 1912 + -"-*

*Anton * 6. 11. 1924 + -"-*

Jurman Pavel

** 5. 9. 1906 + 7. 5. 1942*

V spomin na nedolžne žrtve je imela krajevna skupnost Čatež 7. maja svoj praznik.

DOLNJI AJDOVEC, občina Novo mesto

Na obnovljeni gozdarski koči na Frati je Okrajni odbor ZB NOV Novo mesto 13. septembra 1952 odkril spominsko ploščo, ki govori o njeni vlogi v začetnem obdobju narodnoosvobodilnega boja oziroma do 8. oktobra 1942, ko so jo Italijani bombardirali in dvanajst dni kasneje skupaj s svojimi sodelavci belogardisti požgali. Napis se glasi:

Obnovljena Frata

*je posvečena spominu vseh
borcev NOV in aktivistov OF,
ki so se tu med NOB zbirali,
se usposabljali za borbo
in žrtvovali svoja življenja za
osvoboditev.*

Danes plošče ni več, kajti leta 1993 je koča pogorela.

NOVO MESTO, občina Novo mesto

Leta 1978 je bila zgrajena stavba Oddelka narodnoosvobodilnega boja in ljudske revolucije Dolenjskega muzeja. V spominski avli so izpisana imena padlih borcev NOV in aktivistov OF ter žrtev okupatorskega nasilja z območja nekdanjega novomeškega okrožja.

Med nad 2.900 imeni so tudi padli borci 1. dolenjskega partizanskega bataljona:

Savo Grom iz Novega mesta, Jože Jordan iz Ostroga, Rudi Kromar iz Čadraž, Jože Kučič iz Črneče vasi, Maks Petrič iz Novega mesta, Alojz Potočar iz Mirne Peči in Alojz Šprajcar iz Novega mesta ter Vlado Zaletel iz Dolenje Straže.

Stavbo je projektiral dipl. inž. arh. Mirko Kajzelj s sodelavci, investitor pa je bila Kulturna skupnost Novo mesto, ki je znaten del finančnih sredstev dobila s solidarnostjo delovnih ljudi in občanov.

DOLENJA STRAŽA, občina Novo mesto

Tragično preminuli partizan nastajajočega 1. dolenjskega partizanskega bataljona Vlado Zaletel je napisan na spomeniku padlim borcem narodoosvobodilne vojske in žrtvam fašističnega nasilja na domačem pokopališču. Odkrila ga je KO ZB NOV Straža 12. julija 1964. Izdelan je bil po načrtu Toneta Valentinčiča.

GORENJA STRAŽA, občina Novo mesto

Partizan Vlado Zaletel je napisan tudi na spomeniku na pokopališču, ki je posvečen padlim borcem narodnoosvobodilne vojske in žrtvam fašističnega nasilja. Odkrila ga je KO ZB NOV Straža 12. julija 1964. Načrt zanj je izdelal Tone Valentinčič.

DOLNJI SUHOR pri Metliki, občina Metlika

Leta 1974 je odbor Gorjanskega bataljona na grobu borca Gorjanske čete Rudija Kromarja na pokopališču pri sv. Jakobu postavil ploščo z napisom:

*Kromar Rudi-Fric
iz Čadražev
borec Gorjanskega bataljona
padel 22. aprila 1942*

Odbor GB 1974

Ime Rudija Kromarja je napisano na spominski plošči, ki jo je OO ZZB NOV Metlika odkril 26. novembra 1975 ob pokopališču pri sv. Jakobu v spomin na tamkaj pokopane partizane in žrtve fašističnega nasilja. Ploščo in ureditev okolja je zasnoval Milan Bajc.

ŠENTJERNEJ, občina Šentjernej

Med padlimi borci narodnoosvobodilne vojske in žrtvami fašističnega nasilja z območja Šentjerneja, napisanimi na ploščah v veži osnovne šole Šentjernej, sta tudi Jože Jordan iz Ostroga in Rudi Kromar iz Čadraž. Pomnik, izdelan po načrtu Jožeta Zamljena, je odkrila KO ZB NOV Šentjernej 29. oktobra 1963.

GORENJE GRADIŠČE pri Šentjerneju, občina Šentjernej

Ime padlega partizana Rudija Kromarja, katerega brata, Franc in Stanislav, sta padla kot borca narodnoosvobodilne vojske, je napisano na spomeniku padlim borcem narodnoosvobodilne vojske in žrtvam fašističnega nasilja na pokopališču v Gorenjem Gradišču. Izdelan je bil po načrtu Jožeta Zamljena in odkrit 14. oktobra 1962.

NOVO MESTO, občina Novo mesto

Ob prvem praznovanju občinskega praznika Mestne občine Novo mesto 29. oktobra 1953 je bila ob Študijski knjižnici Mirana Jarca odkrita spominska loža z imeni padlih borcev narodnoosvobodilne vojske in žrtev fašističnega nasilja z območja tedanje občine. Med njimi so padli borci 1. dolenjskega partizanskega bataljona: Savo Grom, Maks Petrič in Alojz Šprajcar. Ureditev lože in okolice sosednjih spomenikov, ki predstavljajo zaključeno spomeniško celoto, je delo arhitekta Marjana Mušiča. Avtor plastik je akademski kipar Jakob Savinšek.

Mladinski aktiv in učiteljski zbor novomeške gimnazije sta septembra 1952 v veži gimnazijskega poslopja odkrila spominsko ploščo svojim nekdanjim dijakom, ki so padli kot borci narodnoosvobodilne vojske ali so umrli kot žrtve fašističnega nasilja. Med njimi sta tudi padla borca 1. dolenjskega partizanskega bataljona Savo Grom in Maks Petrič.

Med padlimi borci narodnoosvobodilne vojske in žrtvami fašističnega nasilja na spomeniku na pokopališču v Šmihelu, ki ga je odkrila KO ZB NOV Šmihel 1. novembra 1957 in dopolnil OO ZZB NOV Novo mesto leta 1986, je napisan tudi padli borec 1. dolenjskega partizanskega bataljona Alojz Šprajcar.

MIRNA PEČ, občina Novo mesto

Padli borec 1. dolenjskega partizanskega bataljona Alojz Potočar je napisan med padlimi borci narodnoosvobodilne vojske in žrtvami fašističnega nasilja z območja krajevne skupnosti Mirna Peč na pomniku na mirnopoškem pokopališču in na spomeniku v središču vasi. Prvega je odkrila KO ZB NOV Mirna Peč 1. novembra 1957. Načrt zanj je izdelala dipl. inž. arh. Špela Arnež. Avtor drugega je akademski slikar Ive Seljak-Čopič, projektant pa dipl. inž. arh. Gorazd Cibic. Posvetilo je napisal rojak, pesnik Tone Pavček. Odkrit je bil 25. novembra 1979.

OŠTRC, občina Krško

Na spomeniku padlim borcem narodnoosvobodilne vojske in žrtvam fašističnega nasilja ob cesti Kostanjevica-Oštrc-Črneča vas je napisan tudi partizan Gorjanske čete 1. dolenjskega partizanskega bataljona Jože Kučič iz Črneče vasi.

GROBLJE pri Prekopi, občina Šentjernej

Med padlimi borci narodnoosvobodilne vojske in žrtvami fašističnega nasilja na spomeniku na pokopališču je napisano tudi ime Jožeta Jordana iz Ostroga, borca Gorjanske čete 1. dolenjskega partizanskega bataljona. Odkril ga je OO ZZB NOV Šentjernej 29. novembra 1958. Načrt zanj je izdelal Jože Zamljen.

TRŽIŠČE, občina Sevnica

Na pobudo KO ZB NOV Tržišče, Skupnosti borcev 1. dolenjskega partizanskega bataljona ter po sklepu šole Tržišče je bila osnovna šola Tržišče na slavnosti 29. septembra 1985 poimenovana po 1. dolenjskem partizanskem bataljonu. Na novi šolski stavbi je bila odkrita plošča z napisom:

*Osnovna šola
dolenjskega partizanskega bataljona
Tržišče*

Tržišče 1985

Z odlokom Skupščine občine Sevnica 25. februarja 1992 je šola postala javni zavod z nazivom Osnovna šola Tržišče.

DOMICILNE LISTINE 1. DOLENJSKEGA PARTIZANSKEGA BATALJONA

NA PODLAGI 208. ČLENA STATUTA OBČINE TREBNJE
JE SKUPŠČINA OBČINE TREBNJE
NA SEJI DRUŽBENOPOLITIČNEGA ZBORA DNE 9. 3. 1983,
SEJI ZBORA ZDRUŽENEGA DELA IN ZBORA KRAJEVNIH SKUPNOSTI
DNE 10. MARCA 1983
SPREJELA

SKLEP

O PODELITVI DOMICILA V. SLOVENSKEMU OZIROMA I. DOLENJSKEMU PARTIZANSKEMU BATALJONU

NA PREDLOG ZZB NOV OBČINE TREBNJE SE DOLOČI V. SLOVENSKEMU
OZIROMA I. DOLENJSKEMU PARTIZANSKEMU BATALJONU,
KI JE BIL USTANOVljen LETA 1942 IN JE DELOVAL NA OBMOČJU
OBČINE TREBNJE, DOMICIL V OBČINI TREBNJE

DOMICIL SE PODELI Z NAMENOM, DA SE OHRANIJO IN KREPIJO
JUNASKE TRADICIJE NARODNOOSVOBODILNEGA BOJA

SKLEP O DOMICILU SE IZDA IN DOMICILNA LISTINA IZROČI
OB PROSLAVI KRAJEVNEGA PRAZNIKA NA MIRNI

Številka: 204-02/83-10

Datum: 4. 6. 1983

Predsednik
skupščine občine
IVAN DOLE

NA PREDLOG OBČINSKE ORGANIZACIJE ZVEZE ZDRUŽENJ BORCEV NOV
NOVO MESTO IN SVETA OBČINSKE KONFERENCE SZDL NOVO MESTO ZA
RAZVIJANJE REVOLUCIONARNIH TRADICIJ NOB JE SKUPŠČINA OBČINE
NOVO MESTO V SKLADU S 14. ČLENOM STATUTA OBČINE NOVO MESTO
NA SLAVNOSTNI SEJI OBČINSKE SKUPŠČINE DNE 29. OKTOBRA 1981

SPREJELA

ODLOK
O PODELITVI DOMICILA

V. SLOVENSKEMU BATALJONU NOV JUGOSLAVIJE

V OBČINI NOVO MESTO

Z NAMENOM, DA SE OHRANI IN RAZVIJA
REVOLUCIONARNO IN HEROJSKO IZROČILO
NARODNOOSVOBODILNEGA BOJA
JUGOSLOVANSKIH NARODOV IN NARODNOSTI

Novo mesto, 29. oktobra 1981

Predsednik
občinske skupščine Novo mesto
Uroš Dular

*Ob 40-letnici osvoboditve podeljuje Skupščina občine Krško, v skladu z določili svojega Statuta,
v znak posebne pozornosti, spoštovanja in zahvale*

DOMICILNO LISTINO

I. Dolenjskemu partizanskemu bataljonu

*z namenom, da skupno čuvamo in negujemo svetle tradicije in izročila našega narodnoosvobodilnega
boja in revolucije*

Krško, 30. 9. 1985

*Predsednik
Skupščine občine Krško
Branko PIRC*

Branko Pirc

BORCI 1. DOLENJSKEGA PARTIZANSKEGA BATALJONA*

A

Ajdešek Jože	Dolenja vas	Padel l. 1942
Amf Franc	Družinska vas	
Anzelj Martin	Vrh	Ubit l. 1944
Argelovec Edo	Črmošnjice	Zajet, ustreljen l. 1942
Avbar Alojz-Dore	Novo mesto	
Avbelj Viktor-Rudi	Prevoje	

B

Babič Lado-Smuk	Maribor	Padel l. 1943
Baje Tine-Grega	Gmajna	
Bartolj Pavel	Bistrica	Padel l. 1943
Bartolj Alojz-Stane	Dol. Straža	Padel l. 1942
Bartolj Silvester-Stanko	Dol. Straža	Padel l. 1942
Baškovič Jože-Feliks	Skopice	
Bavdek Stanko	Jurka vas	Padel l. 1944
Beorchia Maks-Cvetko	Šentrupert	Padel l. 1943 pri Kolpi
Bernot Ivan-Živko	Ljubljana	
Bizjak Franc-Lesjak Viktor	Raka	Padel l. 1945
Bizjak Tone	Krško	
Blažič	Stara vas	Padel l. 1944
Blažič Janez-Fuks	Novo mesto	
Bobič Janez	Gor. Gradišče	
Bolje Stane-Kavboj		Padel l. 1944
Bon Jože	Novo mesto	
Borštnar Tone	Malkovec	Ustreljen, kot talec l. 1942
Borštnar Anton	Tržišče	
Borštnar Franc	Tržišče	Padel l. 1943/44
Borštnar Robert-Rade	Gabrovka	Padel l. 1943
Božič Albert	Kostanjevica	Ustreljen l. 1943 v Pleterjah
Božič Jože	Kostanjevica	Padel l. 1943 pri Sv. Ani
Brdik Janez	Veliki Ban	Padel l. 1943
Brinjevec Franc	Gradišče	
Bulc Stane	Mirna	
Burja Jancz-Svarun	Gabrovka	
Butara Franc-Tip	Cerklje ob Krki	
Butara Karel	Vinji Vrh	

* Seznam borcev s podatki o njih rojstnem kraju in smrtjo v času NOB ni bilo mogoče za vsakega borca enako natančno izpolniti, kljub trudu in prizadevanju (pregled virov, poizvedovanja) uradništva. Ciglar Drago-Marko

C

Cerkovnik Jernej	Mihovo	
Ciglar Drago-Marko	Novo mesto	
Cikanek Anton-Mihec	Dol. Straža	
Colarič Jože-Nelson	Dol. Prekopa	Padel I. 1943 na Vodenicah
Colarič Alojz-Lojze	Šutna	
Cujnik Jože	Orehovec	
Cuznar Stane-Jure	Vranoviči	
Cvelbar Alojz	Ostrog	Padel I. 1944
Cvelbar Jože	Dol. Prekopa	
Cvelbar Tone	Ostrog	
Cvelbar Viktor-Stane	Sela-Šentjernej	
Cvetan Franc-Mctod	Gor. Kamence	

Č

Čampa Anton	Dol. Straža	Padel
Černe Franc-Bene	Dobravica	
Čonč Jože-Prlek	Ptuj	Padel I. 1942
Čretnik Davor		
Čučnik Vinko	Dobrava ob Krki	
Čukajne Alojz	Mihovo	Padel I. 1944
Čukajne Anton	Mihovo	Padel I. 1943
Čukajne Jože-Bernard	Šentjernej	

D

Deček Jože	Pristava ob Krki	Padel I. 1943
Deček Polde	Pristava ob Krki	
Dežman Slavko	Gradenje	
Divjak Ivan	Prekopa	
Dolenc Franc-Frenk	Šentrupert	
Drašler Tone-Jurič	Pekel pri Trebnjem	
Drenik Ferdo	Mirna	
Dušak Ignac-Jakob	Moravče	Padel I. 1942

E

Eržen Jože	Trebelno
------------	----------

F

Fabjan Ivan-Miko	Dol. Gradišče	
Fifolt Anton	Jurka vas	Padel l. 1942
Fifolt Franc-Dušan	Jurka vas	
Florjančič Drago	Otočec	Ubit l. 1942
Foršček Jože	Jurka vas	Padel l. 1942
Frančič Bruno	Roje	Ujet, ustreljen l. 1942
Franko Alojz		
Frankovič Anton		
Frankovič Franc		
Frankovič Janez		
Frankovič Jože-Joco		
Frankovič Lojze		
Frankovič Rudolf-Janoš		Padel l. 1942
Furar Janez-Brko		

G

Gačnik Edo	Tržišče	
Gačnik Jože	Tržišče	
Gačnik Rudi	Tržišče	
Galič Ivan-Jovo	Cikava	
Gerdovič Leopold-Jur	Krška vas	Padel l. 1944
Glinšek Ivan	Podbočje	
Glinšek Lojze	Podbočje	Ranjen, umrl l. 1943
Golob Franc-Sova	Žabja vas	
Golob Jakob-Jaka	Radeče	
Gorenc Ivan	Gorenja vas	Padel l. 1942
Gorišek Janez-Jurko	Gradišče	
Gornik Jože-Nelson		
Gospodarič Adolf	Gorenja vas pri Mirni	Padel l. 1943
Gracar Anton	Ravnik pri Šentrupertu	
Grbac Jože-Ge		Padel l. 1942
Grčar Edvard-Edo	Moravče	
Gregorič Sandi	Kostanjevica	
Grgič Albin	Šentjernej	
Grom Savo-Savči	Novo mesto	Ujet, ustreljen 27. 03. 1942 v Globodolu
Groznik Franc-Miklavž	Železno pri Dobu	
Groznik Vane	Novo mesto	Padel l. 1944
Gruden Miha	Jurka vas	Smrt. pon. z roč. bombo l. 1943

H

Hafner Pepi-Toso	Stara Loka	Ustreljen 1. 1943
Hajsinger Franc	Oštrc pri Kostanjevici	Padel 1. 1942
Handler Alojz-Luigi	Novo mesto	Padel 16. 07. 1942 v Češči vasi
Henigman Anton-Tonček	Dol. Toplice	
Hercog Bruno-Jon	Krško	Ubili domobranci 1. 1943
Hočevnar Franc	Vinji Vrh	Padel 1. 1942
Hodnik Alojz	Orehovec pri Kostanjevici	
Homan Alojz	Gomila	Padel 1. 1944
Hostnik Alojz-Jovo	Gabrovka	Padel 1. 1944
Hribar Henrik	Apnenik pri Pleterjah	Padel 1. 1945 v Ratju
Hribar Jože	Novo mesto	

I

Ilovar Anton-Kostja	Novo mesto	Ubit 1. 1942
Intihar Ivan	Vodale pri Tržišču	Padel 1. 1942 na Ajdovcu
Ivšič Jože-Matija	Črneča vas	

J

Jaklič Franc	Brusnice	
Jakopin Ivan	Gor. vas pri Mirni	
Jakopin Jože-Ježek	Gor. vas pri Mirni	
Jakše Alojz	Jurka vas	
Jakše Alojz-Luka	Jurka vas	Padel
Jakše Avgust-Gustl	Novo mesto	
Janc Franc	Trška Gora	Obešen 1. 1943
Janc Janez	Brusnice	
Jankovič Jože-Sabla	Šentjernej	
Jarc Jernej-Stane	Stavča vas	
Javornik Ivan		
Jelenc Ivko	Velike Lašče	Padel
Jerič Franc	Mokronog	
Jerman Janez	Jelše pri Otočcu	Padel, zajet od partizanske patrulje 1. 1943
Jerman Mirko	Šmarca	
Jerman Rudi-Ruda	Loka pri Črnomlju	Padel 1. 1944
Jeršin Anton-Tone	Račje selo	
Jeršin Jože-Kragelj	Račje selo	
Jordan Franc-Hinko	Šentjernej	
Jordan Vinko-Rihard	Kostanjevica	Padel 1. 1943
Jordan Žan-Pilat	Kostanjevica	

Jordan Jože	Ostrog	Padel 26. 4. 1942 v Gor. Gomili
Jožef Alojz-Mucek	Harinja vas	
Jurca Vinko-Ambrož	Javorje pri Moravčah	Padel 1. 1944
Juriševič Bogo	Novo mesto	
Jurko Anton	Štorje	
Jurko Rudolf	Štorje	Padel

K

Kavčič Marjan	Novo mesto	
Kavčič Mirko-Miro	Novo mesto	
Kavšek Vlado-Bosanček		Dezer., padel kot belogardist
Kavčič Silvo-Silvan		Padel 1. 1943 na Žirovskem vrhu
Klemenčič Jože	Oštrc pri Kostanjevici	Padel 1. 1944 v Vel. Laščah
Klemenčič Martin	Oštrc pri Kostanjevici	Umrli v nemškem taborišču
Kobe Ivan-Cigo	Podturn	Padel
Kočman Rudi-Suga	Šentjernej	
Kohne Ignac-Štajerc		
Kolenc Edvard-Blaž	Brezovica	
Kolenc Ivan	Grč Vrh	Padel
Kolenc Jože	Bistrica pri Mokronogu	
Kolešnik Ciril-Čiro	Kostanjevica	
Kordiž Franc-Kori	Malenska vas	
Korošec Jože	Groblje	
Košak Alojz	Kostanjevica	Padel 1. 1944 na Javorovici
Košak Ciril	Družinska vas	Padel 1. 1943 pri Ilirski Bistrici
Košak Franci-Bržujčk	Kostanjevica	
Košele Jože-Piko	Novo mesto	Dezertiral
Košir Franc-Pavle	Semič	
Košir Ivan-Ris	Zalog pri Prečni	
Košir Ljubo-Ljubček	Novo mesto	Padel 1. 1943
Košljar Ivan	Češnjice	
Košljar Ludvik	Češnjice	
Koštal Jože	Mirna Peč	
Kotar Martin	Ban pri Šentjerneju	Padel 1. 1944 v Šmartnem
Kovač Štefan-Štef	Vavta vas	
Kovačič Ivan-Efenka	Dol. Podboršt	
Kovačič Janez	Drama	Ubit 1. 1943
Kožamelj Franc-Dimče	Gabrovka	
Kožamelj Anton-Tone	Gabrovka	
Kramar Jože	Male Roje	Dezertiral, ubit 1. 1942
Kraševac Anton	Jelša pri Otočcu	

Kraševac Ignac-Marko	Gor. Prekopa	Padel 1. 1945
Krese Franc-Čoban	Bogneča vas	
Krhin Ivan-Faruk	Šentjernej	
Krištof Stane-Gangster	Mirna	
Kromar Rudi-Fric	Čadraže	Padel 1. 1942 v Mačkovcu
Kržičnik Franci	Kostanjevica	Padel 1. 1944 v Ratežu
Kržičnik Ivan-Janko	Kostanjevica	
Kučič Jože	Črneča vas	Ustreljen 1. 1942
Kuhar Karel-Luka	Gradišče	
Kukman Anton	Gradenje	Padel 1. 1942
Kukman Franc	Gradenje	Padel 1. 1945
Kulovec Ivan-Iljija	Vavta vas	
Kulovec Metod	Vavta vas	Padel 1. 1944
Kumer Jože	Mirna Peč	Padel 1. 1943 na Golobinjeku
Kump Vili-Džili	Novo mesto	Padel 1. 1943
Kuplenik Bartolj-Albert	Ždinja vas	Ujet, ustreljen I. 1942
Kušljan Stanko-Ferdo	Šentjernej	
Kušljan Vid	Šentjernej	

L

Lap Martin	Bistrica	
Lekše Ivan-Job		
Lenič Alojz-Mile	Pavla vas pri Malkovcu	
Lenič Franc	Pavla vas pri Malkovcu	Ustreljen kot talec 1. 1943 2
Lenič Janez-Rudar	Malkovec	Padel I. 1944 v Brkinih
Les Ivan	Mrzla vas pri Brusnicah	
Lipar Ivan	Mrzla vas pri Brusnicah	
Logar Ciril	Malkovec	Ustreljen kot talec 1. 1943 2?
Luštek Franc	Ladeča vas	Padel I. 1942
Lužar Ludvik	Vihre pri Mirni Peči	Ustreljen 1. 1942
Lužar Maks	Mirna Peč	Padel I. 1943 v Malem Slatniku

M

Majcen Ivan-Jovo	Slov. Gradec	
Majcen-Nace-Taras	Mokronog	
Majcen Stane-Gripi	Tržišče	
Majnik Janez-Džems	Novo mesto	
Majzel Vid-Dodo	Šentjernej	
Makše Vili	Zalog	
Markovič Franc	Malkovec	Padel 1. 1945 pri Mirni
Marn Janez-Črtomir	Hudeje	Dezertiral-četnik
Marolt Jože	Podbočje	Padel I. 1943

Mavsar Alojz	Pristava	
Mavsar Ivan	Kostanjevica	
Mavsar Jože-Pepi	Kostanjevica	Padel 1. 1942
Mavsar Jože	Golobinjek	
Mede Jože	Jurka vas	
Medved Ivan-Johan	Mačkovec	
Medved Stane	Češnjice	
Medven Aleksander-Sandi	Kostanjevica	
Medvešček Martin-Poncij	Krško	
Merčjak Milan-Iztok	Drska	Padel 1. 1942
Mesojedec Jože	Mala Bučna vas	Padel 1. 1943
Mesojedec Jože	Praproče	Padel 16. 7. 1943 v Češči vasi
Mevželj Ivan	Gredice pri Tržišču	
Mevželj Niko	Mokronog	
Mikec Franc	Šentjernej	
Miklič Drago-Mesar	Gabrovka	Padel 1. 1944
Miklič Viktor	Mačkovec	
Mislej Ljubo-Ivan	Gor. Gomila	Padel 1. 1943
Molej Ivan	Koglo pri Šmarjeti	Padel 1. 1943
More Brank-Furi	Novo mesto	
More Ivan-Žan Rome	Novo mesto	
Mrzelj Anton-Rudar	Moravče	
Mrzelj Rudolf-Krpan	Moravče	Padel 1. 1943
Muhar Zdenko-Zdene	Ljubljana	
Mulej Dušan		
Murgelj Janez	Gorenje Kamence	Dezertiral, likvidiran 1. 1942
Murn Ivan-Žan	Malkovec	
Murn Jože-Pero	Podturn	
Muster Janez	Gorica pri Krškem	

N

Novak Ciril-Čiro	Novo mesto	
Novak Marjan-Pipec	Novo mesto	Padel 1. 1942 v Češči vasi
Novina Franc	Podturn	Padel 1. 1944
Novina Janez	Podturn	
Novšak Alojz	Grč Vrh	Padel 1. 1942

O

Okički Franc	Gor. Vrhpolje	
Okički Janez	Gor. Vrhpolje	Padel 1. 1944
Osterc Adi	Mirna Peč	

P

Pacek Franc	Pristava	
Pacek Franc-Mitar	Veliki Podlog	Ubit 1. 1942
Pakiž Odon-Koki	Ljubljana	
Pavlenč Jože-Pep	Mirna Peč	Padel 1. 1943 na Ilovi gori
Pečarič Stane-Samo	Prečna	
Pelko Jože	Malkovec	Padel 1. 1944
Per Cveto	Novo mesto	Padel 1. 1943
Pešelj Silvo		Padel 1. 1943
Petrič Jože-Joco	Muhaber	
Petrič Maks-Pjotr	Novo mesto	Ujet, ustreljen 1. 1942 v Gor. Straži
Pevec Alojz	Praprotnica	Padel 1. 1942
Pevec Jože-Riko	Stara gora	Padel 1. 1944
Picelj Franc-Luka	Gor. Polje	Padel 1. 1942
Picelj Ivan-Jon	Gor. Polje	
Picelj Viktor	Gor. Polje	Ustreljen 1. 1943
Piletič Ivan-Špiljavka	Gradišče	
Pirc Franc	Črneča vas	Padel 1. 1945
Pirc Janez	Črneča vas	Padel 1. 1945
Pirc Mirko-Miki	Novo mesto	
Pirjevec Dušan-Ahac	Ljubljana	
Pirkovič Franc-Črt	Šentjernej	
Pirkovič Rudolf-Jaka	Šentjernej	Padel 1. 1944
Pižmoht Alojz-Šiftar	Hudeje	
Pižmoht Ivan	Gorenja vas	Padel 1. 1942
Planinšek Ivan	Koglo pri Šmarjeti	Padel
Plavec Anton	Vrhovo	Padel 1. 1945
Pleskovič Alojz	Bršljin	
Potočar Alojz	Mirna Peč	Ujet, ustreljen 27. 3. 1942 v Globodolu
Potočar Franc-Čampa	Dol. Kamence	
Potočar Karel	Mirna Peč	Ubit 1. 1944 v Novem mestu
Potočar Stane-Lazar	Mirna Peč	
Potokar Ivan-Sokol	Novo mesto	
Povše Srečko-Pidži	Novo mesto	Ubit 1. 1942
Povšič Franc	Trščina pri Tržišču	Dezertiral, ubit 1. 1944
Povšič Vencelj	Trščina pri Tržišču	
Preželj Jože	Velike Malence	
Prhne Franc-Pavle	Zapuže pri Šentjerneju	
Prijatelj Drago	Ponikve	Dezer., četnik - pogrešan
Prijatelj Jože-Slobodan	Ponikve	Padel 1. 1943
Prijatelj Stane	Šentrupert	
Pungerčič Jože	Škocjan	
Pureber Ivan	Draganja sela	

R

Rajer Alojz-Miško	Vrh peč	
Rappel Rudolf-Savo	Gabrovka	
Ravbar Stane-Mirko	Jurka vas	
Rebzel Mirko-Feri	Kostanjevica	
Rezelj Miha	Novo mesto	
Remus Janez	Oštrc pri Kostanjevici	Padel I. 1943 na Vodenicah
Remus Martin	Oštrc pri Kostanjevici	
Repič Jože-Mihec	Tržišče	
Repše Zlatko-Čato	Bjelovar	
Resnik Anton-Brdavs	Gabrška Gora	Ujet, ubit 1. 1942
Rešetič Anton-Pero	Čadraže	
Rifelj Ludvik	Češnjice	
Rodič Franc	Škocjan	Padel I. 1942
Rolih Miha	Šentjernej	Pobegnili v Kanado
Romih Rihard-Riki	Novo mesto	
Rozman Jože	Biška vas	Padel I. 1944 v Gorskem Kotarju

S

Saje Anton-Miki	Šentjernej	
Saje Drago	Šentjernej	Padel
Saje Franc-Sine	Mirna Peč	
Saje Janez		Dezer. - četnik
Saje Jože-Riki	Gor. Gradišče	Padel I. 1943
Saje Jože-Iztok	Mirna Peč	
Sapor Janez	Moravska Gora	Padel I. 1942
Sbil Henrik-Henči	Vrbovsko	
Sedlar Adolf-Dolfe	Šentrupert	
Selič Jože-Boštjan	Kostanjevica	Padel I. 1943
Simončič Alfonz-Fonzi	Šentrupert	Padel I. 1943
Simončič Štefan	Gorenja vas	
Sintič Franc	Oštrc pri Kostanjevici	
Sintič Jože	Oštrc pri Kostanjevici	Ujet, ustreljen 1. 1943
Sivec Jože	Groblje pri Šentjerneju	Padel I. 1944
Sladek Ludvik	Smolenja vas	
Slak Alojz	Gor. Vrh	Padel I. 1945
Slak Jože-Silvo	Gor. Vrh	Padel I. 1943
Smolič Lovrenc	Straža	
Smrke Ivan	Stara Gora	Padel I. 1943 v Vrbovskem
Srebrnjak Adam	Velike Roje	Ustreljen 1. 1942
Stanič Lojze	Podbočje	
Stanič Vlado	Podbočje	Padel I. 1942

Stare Marjan		
Stopar Emil-Mihec	Globočice pri Kostanj.	Padel I. 1944
Strniša Anton-Kostja	Dol. Toplice	
Strniša Drago	Dol. Toplice	Padel I. 1942
Strojin Ivan-Operativni	Čadraže	
Strojin Rudi-Top	Dobrava	Padel I. 1943
Suhi Brane-Šenk	Novo mesto	
Suhi Drago-Liko	Novo mesto	

Š

Šali Franc	Vavta vas	Padel 10. 7. 1943 v Malem Podljubnu
Šantelj Franci	Kostanjevica	
Šalehar Janez	Dol. Toplice	
Šepc Anton-Kuzma	Mirna	
Šepic Franc-Leon	Stara Gora	Padel I. 1942 na Dobu
Šepic Jože	Gor. Gora	Dezer., padel kot belongardist
Šercelj Anton-Groga	Meniška vas	Ubit I. 1944
Šetina Anton	V. Bučna vas	Padel I. 1943
Šetina Franc-Mohar	Bučna vas	
Šilih Niko-Boris Nikič	Novo mesto	
Šinkovec Niko-Miklavž	Litija	
Škedelj Janez	Dol. Gradišče	Ranjen, umrl I. 194?
Škufca Tomaž-Gandi	Malo Lipje	Padel I. 1943v Jelenovem žlebu
Šobar Jože	Jurka vas	Padel I. 1944
Šošter Maks	Muhaber	Padel I. 1942
Šošter Slavko	Muhaber	
Šprajcar Alojz	Novo mesto	Ujet, ustreljen I. 1942 v Globodolu
Štancar Tine	Gor. vas pri Šmarjeti	
Štefančič Anton	Gor. Vrhpolje	Padel I. 1942
Štefanič Alojz	Orehovec pri Kostanj.	Padel I. 1942
Štefanič Jože	Znanovce pri Podbočju	
Švara Dušan-Dule Mornar	Novo mesto	

T

Tanček Štefan	Kostanjevica	
Tekavec Filip-Gašper	Ribnica	
Teropšič Alojz	Šmarjeta	
Tomič Jože-Turk	Trebelno	
Tominc Milan	Šentrupert	
Tomšič Tone-Kostja	Apnenik pri Šentjerneju	Padel I. 1943 na Vodenicah

Tratar Ignac-Šuft	Trščina pri Tržišču	
Tratar Julij-Ramiz	Trščina pri Tržišču	Padel l. 1944
Treven Karel-Ferdo		
Trkaj Jože-Tobi	Harinja vas	Ubit l. 1943
Trlep Franc	Trebelno	
Turk Janez-Čebelca	Ostrog	
Tušar Stane	Muhaber	

U

Udovič Jožc-Topsi	Novo mesto	
Uhernik Jože	Brusnice	
Unetič Bogo	Sajevece pri Kostanjevici	Padel l. 1942
Unetič Franc-Šuštar	Sajevece pri Kostanjevici	
Urigelj Franc	Malkovec	Padel l. 1942 na Malkovcu

V

Valant Edvard-Edi	Žužemberk	Padel l. 1943
Vale Maks-Fiči	Šentjernej	
Vandot Branko-Brane	Žužemberk	
Vegelj Franc	Planina pri Podbočju	Padel l. 1943
Vene Karel-Buržuj	Kostanjevica	
Venišnik Milan-Savinc	Mozirje	
Verce Božidar-Dare	Žužemberk	Ranjen, umrl l. 1943
Vidic Franc		Ujet, umrl l. 1944
Vidic Jože	Vavta vas	
Vidmar Ciril-Čiro	Gabrijele pri Tržišču	
Vidmar Fridel	Mirna	
Vidmar Ivan-Žon	Brezov Dol	Dezertiral l. 1942, pogrešan
Vinkšelj Ivan-Sin	Šentjernej	Ranjen, umrl l. 1944
Viršček Voje-Vojc	Novo mesto	
Vodopivec Milan	Dobe pri Kostanjevici	
Vovk Avgust-Jurče	Makole	
Vrhovnik Lado	Gor. Brezovica	Padel l. 1944
Vrhovšek Franc-Čičerka	Marčji Dol	
Vršnik Alojz-Lojzek	Rdeči Kal	

Z

Zabukovec Jože	Dol. Toplice
Zagore Alojz	Vel. Roje
Zagorc Martin	Vrhpolje
Zagorc Nace-Stari	Javorovica

Zagore Rudi
 Zagore Stanko
 Zajec Anton
 Zaletel Jože
 Zaletel Vlado
 Zgonc Anton-Vasja
 Zupane Rudolf-Ruda
 Zupančič Janez-Šimen
 Zupančič Jože
 Zupančič Justina-Kristina
 Zupančič Miha

Šmarje
 Gor. Vrhpolje
 Mirna Peč
 Novo mesto
 Dol. Straža
 Šentrupert
 Dol. Toplice
 Šmaver
 Frata
 Frata

Padel 1. 1944
 Ubit 1. 1943
 Padel 1. 1942
 Padel 1. 1944

Ž

Žabkar Roman-Kranjc
 Žagar Anton-Toni
 Železnik Franc
 Železnik Ivan
 Žibert Franc
 Židanek Ivan
 Žokalj Alojz-Džidži
 Žulič Janez
 Žulič Janez
 Župevc Anton-Tonček
 Župevc Ivan-Žan
 Žura Alojz
 Žura Franc
 Žura Stane-Džuro

Muhaber
 Novo mesto
 Šentjernej
 Šentjernej
 Žabja vas
 Žlebe pri Trški gori
 Brežice
 Oštrc pri Kostanjevici
 Dolšce pri Kostanjevici
 Žabja vas
 Žabja vas
 Družinska vas
 Zagrad
 Šmarjeta

Ubit I. 1943
 Padel 1. 1942
 Padel 1. 1942
 Padel 1. 1944
 Padel 16. 7. 1942 v Češči vasi
 Umrl 1. 1943 v internaciji
 Ubit 1. 1942
 Padel 1. 1943

KAZALO OSEBNIH IMEN

A

Alič Franc-Čiro: 208
Alojz Jože-Mucek: 200, 205 Ambrosio Vittorio: 18
Ambrožič Lado: 54, 81, 191 Andrijanič: 170
Anžlovar Franc: 184
Argelovec Edo: 97-99
Arnež Špela: 234
Arpia Federico: 78
Aucersperg Karl: 29, 32, 80, 210
Avbar Alojz-Dore: 63
Avbelj Viktor-Rudi: 11, 27-29, 44, 51, 61, 84, 85, 100, 102, 103, 115, 116, 147, 159, 172, 180, 191, 203, 208, 215, 216, 220, 222

B

Babič Lado-Smuk: 73, 142, 147, 206
Baje Martin-Grega: 36, 65, 77, 148-153, 156-159, 161, 164-166, 212
Baje Milan: 233
Ban Elda: 133
Ban Ivan: 117, 133, 134, 138
Bar Pavel: 202
Bartolj Alojz-Kuhar: 38, 40, 41, 174
Bartolj Ivan: 12, 14, 25
Bartolj Stane-Stanko: 38, 40, 41
Bebler Aleš: 7, 8, 11, 19, 20, 24, 25, 44, 50, 56, 116, 131, 132, 149, 180, 191
Beorchia Maks-Cveto: 54, 89
Berlič Srečko: 14, 19
Bernard: 171
Bernot Ivan-Živko: 130, 218

Bevc: 134, 138, 147
Bez Giovanni: 83
Bizjak Franc-Lesjak Viktor: 12, 14, 149-152, 156, 158
Bobnar Janez: 33, 69
Bojanovič: 85
Bolje Stane-Kavboj: 46, 51, 89, 105, 108, 112, 119-122
Bon Jože-Matjaž: 75, 76, 79, 89, 91
Borštnar Jože-Gabrovčan: 16
Borštnar Robert-Rade: 105, 124
Borštnar Tone: 108
Božič Albert: 229
Božič Jože: 229
Božnar: 137:
Bračič Mirko: 180, 191, 197, 198, 211, 212
Bradačevi: 54, 64, 66
Bradač Alojz: 58
Bradač Franc-Boštjan: 208
Bradač Jože: 43
Bravničar Dušan-Veljko:
Kočever: 193
Brejc Martin: 38
Brodar Alojz:
Broz Josip-Tito: 172
Brula Ivan: 15
Bruno: 15
Brunskole Karel: 15, 56
Bukovec Ciril: 106, 107, 206
Bulc Stane: 57, 105, 106, 110, 111, 114, 131, 138, 142, 143, 145, 181, 203
Burja Janez-Svarun: 124

C

Cankar Ivan: 125
Caputo: 202

Castagnoli Bruno: 22, 189
Cekuta Alojz: 167
Cerjanec Slavko: 15
Cerkovnik Franc: 167, 168, 219 Cer-
ruti Guido: 195
Cibic Gorazd: 225, 234
Ciglar Drago-Marko: 63, 174
Cikanek Anton-Mihec: 32, 73, 174
Colarič Alojz: 157
Colja Alojz-Pubi: 64
Cumar Giordano: 75, 76, 122
Cuznar Stane-Jure: 15, 56, 103
Cvar Franc: 219
Cvetan Franc-Metod: 70, 142 Cvet-
kovič Dragiša: 7, 148

Č

Campa Ludvik: 135
Čebular Rozalija-Roza: 159
Černe Franc-Bene: 65, 154
Černe Jože: 77
Černelič Stanko: 171
Černič Ivan: 15
Čokan Anton: 14, 25
Čonč Jože-Prlek: 56, 73, 89, 134,
137, 142-145, 184, 206
Čukajne Alojz: 65
Čukajne Anton: 65
Čukajne Jože-Bernard: 65, 154

D

Dermastia Marjan-Urban Velikonja:
180, 189, 190-193, 196, 197, 203,
206
Divjak Ivan: 150, 164, 165, 169 Div-
jak Janez: 155

Dobriča Aldo: 83
Dobrine: 200
Dolenc Franc-Frenk: 54, 89, 190
Drašler Tone-Jurič: 107
Dušak Ignac-Jakob: 124
Dvojmoč Štefan: 15, 56
Džordže: 56, 73, 74, 101, 137, 143,
182

E

Edgar Leopold-Lavov: 169-171
Efendi: 16, 21, 26
Emmer Fanouš: 35

F

Fabjan Alojz: 15, 65
Fedja: 190
Fera Carmine: 84, 205
Ferdinand: 171
Ferluga Francesco: 205
Florjančič Ana: 201
Florjančič Drago-Poštarjev Drago:
31-34, 39, 45, 50, 51, 69, 73, 74,
77,95, 125, 129, 140, 141,201, 218,
225
Florjančič Jože: 22
Fon Emilija: 170
Forte Karel-Marko: 111, 136, 137,
139
Frančič Bruno: 65
Frankovič Anton: 150
Frankovič Jože-Joco: 150
Frankovič Rudolf-Januš: 46, 50,
51, 55, 77

G

Gačnik Edo: 108
Gačnik Jože: 108
Gačnik Rudi: 108
Gajzer Lojze: 15
Galič Ivan-Jovo: 154
Gašperšič Jernej: 19, 20, 23-26
Gašperšič Tone: 107
Gerdovič Leopold-Jur: 150
Globočnik Vilma: 150
Golob Ignac: 139
Golob Jakob-Jaka: 68, 70, 88, 94-96, 101, 102, 125
Gorenc Silvo: 5
Gorišek Janez-Jurko: 65
Gornik Jože-Nelson: 168
Goršek Viktor: 15
Gospodaric Adolf: 105, 138
Grazioli Emilio: 195
Grbac Jože-Andrej Ge: 32, 38, 51, 69, 73, 89, 154, 155, 157, 159, 193
Grčar Edvard-Edo: 124
Grden Alojz: 201
Gregor: 211
Gril Avgust: 209
Grom Savo-Savči: 63, 97, 98, 103, 227, 232, 234

H

Hajsinger Franc: 211, 212
Handler Alojz-Luigi: 63, 95 Herakovič Pavel: 152
Hazln: 168
Henigman Anton-Tonček: 58, 59, 80
Henigman Maks: 11, 14, 25
Hercog Viktor-Bruno: 150
Hlebš Janez-Čiro: 193

Hočevar Franc: 10, 11, 28, 203 Hočevar Janez: 15
Hofbek Zdenka: 39
Horvat Lovro: 149
Hostnik Boštjan: 193
Hostnik Lojze-Jovo: 124
Hribar Jože: 32
Hudales Zoran: 109, 123, 138, 183, 184
Hudoklin Nace: 154, 155, 160

I

Ilovar Anton-Kekec (Kostja): 63, 64
Ingolič Pavel-Bar: 202
Intihar Ivan: 139 Iskra Štefan: 14, 25

J

Jakič Ivan-Jerin: 131
Jaklič Lojze: 15
Jakopič Albert-Kajtimir: 198, 208
Jakše Avgust-Gustl: 63
Jakše France: 37
Jakše Ljuban-Zveličar: 36, 37, 63
Jakše Mirko: 37
Jan Ivan: 202
Janko Jože: 227
Jarc Franc: 34, 35, 71
Jarc Ivan: 32, 39, 64
Jarc Janko: 12, 15, 38, 81, 83, 103, 209
Jarc Jernej-Stane: 174
Javornik Ivan: 57
Jelene Ivan-Ivko: 45, 51, 89, 117, 196
Jelene Tone: 15, 56
Jereb Dušan-Štefan: 10, 11, 20

Jerman Mirko: 45, 46, 51, 82, 190, 198, 220
 Jerman Polde: 15
 Jerman Rudi-Ruda: 56
 Jermančič Jože: 136
 Jeršin Žan: 86
 Jezeršek Janez-Sokol: 131, 132, 179, 194
 Ježovnik Andrej: 193
 Jordan Franc-Hinko: 65, 77
 Jordan Jože: 165, 232, 233, 235
 Jordan Vinko-Rihard: 36, 150, 152, 157, 229
 Jože Alojz-Mucek: 126, 127
 Junko Stanko: 15
 Jurančič Jože: 24, 136
 Juriševič Bogo: 32
 Jurko Jernej-Stane: 175
 Jurman Pavel: 184, 231
 Juršič Jože: 205

K

Kajzelj Mirko: 232
 Kapš Ivan: 15, 21
 Karadjordjevič Peter II.: 189
 Karanovič: 85
 Karlovšek Franc: 189
 Kastelic: 85
 Kastelic Franc-Džou: 208
 Kavčič Lado-Bosanček: 105, 113, 138, 142
 Kavčič Marjan: 57, 58, 78, 126
 Kavčič Nande: 100, 217
 Kavčič Silvo-Silvan: 163
 Kavšek Leon: 14
 Keglovič Anton: 189
 Kemer: 63
 Kerin Ljudmila-Milka: 12, 14, 149
 Keršič Ciril-Metod: 208
 Kic Franc: 70
 Kidrič Boris: 7, 11, 115, 116
 Klanjšek Zdravko: 9
 Kmetič Anton: 199
 Kociper Stane-Kosta: 194
 Kocjan Anton: 106, 197
 Kocjan Anton: 197
 Kočman Rudi-Suga: 65, 168, 212
 Kohne Ignac-Štajerc: 55, 73, 89, 95, 125, 126, 128, 139, 185, 200, 205
 Kolečnik Ciril-Čiro: 36, 40, 45
 Kolenc Edvard-Blaž: 107
 Kolenc Franc: 109
 Kolenc Ivan: 69, 95
 Kolenc Janko: 138
 Kolenc Riko: 57, 105, 111, 138, 145
 Komar Slavko: 154
 Komel Franta: 14, 25
 Komljanec Janko: 71, 219
 Koncilja: 68, 70, 89, 95-98, 101
 Kopinič Ivan: 15
 Koplan Jože: 15
 Koračin: 138
 Kordiž Franc-Kori: 69
 Korovec Franc: 15
 Kos Martin-Martin Šmarčan: 102, 103, 174, 193, 198, 208, 209, 220
 Košak Lojze: 229
 Košalc Jože-Piko: 63
 Košiček: 86, 90
 Košir Fanika-Meta: 10, 39, 126
 Košir Franc-Pavle: 15, 56, 91
 Košir Ivan-Ris: 174
 Košir Jože: 21
 Košir Ljubo-Ljubček: 32, 37, 47, 75, 76, 182
 Koštal Jože: 69

Kotar Jože: 39, 69
Kovačič Anton: 15
Kovačič Ivan-Efenka: 16, 21, 25,
31, 32, 34, 39, 45, 53, 55, 66, 69, 72,
75-77, 130-132, 174, 175, 177, 178,
220
Kovačič Janez: 65
Kožamelj Anton-Tone: 124
Kožamelj Franc-Dimče: 124, 186,
187
Kožuh Alojz-Simo: 176, 177, 178
Kraigher Boris: 203
Kramar Jože: 77, 165
Kranjac Pavle: 15
Kranjc Milan: 71
Kraševc Ignac-Marko: 212
Krek: 7
Kresal: 39
Krese Franc-Čoban: 220
Krese Ljudmila: 133
Krhin Ivan-Faruk: 65, 77
Kristan Vinko: 10
Krištof Miha: 14, 25
Krištof Stane-Gangster: 56, 114,
131, 138, 142, 185
Krivic Vlado: 28, 50
Kromar Franc: 233
Kromar Rudi-Fric: 37, 50, 53, 55,
73, 164, 228, 232, 233
Kromar Stanislav: 233
Kučić Jože: 232, 235
Kuhar Karel-Luka: 65
Kukman Anton: 65
Kulovec Ciril: 14
Kumer Jože: 69
Kump Vili-Džili: 46, 82
Kuntarič Nani: 229
Kuplenik Albert: 70
Kušljan Stanko-Ferdo: 65, 77, 156,
164

Kušljan Vid: 46, 50, 65, 81, 86, 153,
157-159, 212
Kveder Dušan-Tomaž: 26, 104, 136
L
Lavriha Slavko: 39
Lenič Alojz-Mile: 129, 135, 137,
139-141
Lenič Franc: 139
Lenič Janez-Rudar: 138, 139, 183,
193
Leskošek Franc-Luka: 44, 50 Lesko-
vec Sandi: 230
Lombardi Raffaele: 188
Lunaček Franc: 54, 57, 105, 111 Lu-
zar Ivan: 22
Lužar Ema: 126
Lužar Ludvik: 69
Lužar Maks: 39, 69, 174

M

Maček Vlatko: 7, 148
Majcen Ciril: 16, 20
Majcen Franc: 14, 25, 136
Majcen Ivan-Jovo: 16, 20, 139, 141,
183, 184
Majcen Milan: 16, 20
Majcen Nace-Taras: 16, 21, 107,
111, 114, 122, 135-137, 139, 147,
173, 193, 203, 206
Majcen Tončka: 136, 137 Majnik
Janez-Džems: 46, 58, 85, 86, 89, 90,
101, 102, 172
Majzelj Vid-Dodo: 157
Margheri Karl-Villavicencio: 146,
199, 200
Marinko Miha: 11, 19, 20, 23-26
Markovič Franc: 139

Marn Alojz: 107, 109, 110
 Mara Anton: 109, 110
 Marn Franc: 109, 110
 Marn Ivan: 108-110
 Marn Janez-Črtomir Mrak: 105, 107, 109, 110, 114-117, 119-123, 173, 186, 187, 190, 193
 Marn Jože: 105, 107, 109, 110
 Marn Marija: 109, 110
 Marn Marija (Micka): 109, 110
 Martinšek Mirko: 15
 Matez Alojz-Dušan: 185, 187
 Matjašič Franc: 15
 Mavželj Ivan: 139
 Mavec Jože-Gliha: 35, 71
 Mavsar Alojz: 22, 23
 Mavsar Jože: 98
 Medvešček Martin-Poncij: 212
 Medved Janez-Jordan: 196, 199
 Medven Aleksander-Sandi: 36, 38, 73, 150-153, 157, 166
 Meglič: 136
 Mekinda Jože-Franci: 118
 Merčjak Milan-Iztok: 12
 Mesojedec Jože: 63, 70
 Metelko: 163
 Metod: 132, 133
 Mevželj Janko: 16, 20
 Mevželj Niko: 123, 124
 Mihailovič Dragoljub-Dražič: 29, 115, 116, 177, 189, 190
 Mihelčič Jože: 15, 23
 Michitsch Alfonz:
 Michitsch Arnold: 80, 82
 Michitsch Josip:
 Mikec Franc: 65
 Mikec Ivan-Mitja: 123
 Miklič Karel-Drago: 124
 Mikuž Metod: 8, 10, 62, 118, 132
 Mlakar Franc: 92
 Mohor Ivan: 167
 Mojsilovič: 85
 More Branko: 63
 More Ivan-Žan Rome: 10, 21, 31, 46, 61, 62, 88, 91, 95, 96, 99, 101, 102, 104, 113, 114, 119-121, 130, 132, 133, 147, 158, 164, 172, 179, 180, 191, 193, 200, 203, 206, 216, 218
 More Slavko: 45
 Muc Lojze: 15
 Muhar Zdenko-Zdene: 12, 67, 98
 Murgelj Janez: 70
 Murn Ivan-Žan: 139
 Murn Jože-Pero: 14
 Mussolini Benito: 81
 Mušič Marjan: 234

N

Nahtigal Franc: 219
 Nose Jože-Špan: 16, 20 21, 23-25, 180, 191, 192, 197, 203, 206
 Novak Ante: 131, 132
 Novak Ciril-Čiro: 63
 Novak Ivan-Očka: 56
 Novak Marjan-Pipec: 63
 Novak Martin: 56
 Novak Viljem: 184
 Novina Franc: 14
 Novina Ivan-Tomo: 208
 Novšak Alojz: 69

O

Obrul Franc: 15
 Okrajšek Pavle: 230
 Okroglič Avgust: 63

Omahen: 107
Oprešnik Stojan: 14
Osolnik Bogdan: 220
Osterc Adi: 30, 31, 37, 39, 41, 69

P

Pacek Franc: 12, 14, 71, 149, 164
Paderšič Vinko-Batreja: 132
Pakiž Odon-Koki: 42, 46, 47, 49,
51-53, 56, 86, 87, 89-91, 94, 97, 104-
106, 108, 114, 117, 119, 124, 173,
182, 183, 196, 198
Pavček Tone: 234
Pavlenč Jože-Pep: 46, 126, 174, 175
Pavlič Ignacij: 41
Pavlin Alojz: 214
Pavlin Franc: 214
Pečarič Stane-Samo: 64
Peče Aleksander-Sašo: 16, 21, 25
Pelko Florjan-Cveto: 57, 58, 208
Pelko Jože: 139
Per Anica-Dolenjc: 37, 64
Per Cveto: 37
Per Mica: 37
Perovšek Franc-Lado Krčan: 193,
208
Perpar Vekoslav: 39
Petje Franc: 183
Petrič Anton: 35, 219
Petrič Jože-Joco: 31
Petrič Maks-Pjotr: 46, 58, 85, 86,
89, 97-99, 232, 234
Petrič Zvonko: 229
Pevc Jože-Riko: 56, 142, 143, 145
Pfeifer: 149
Picelj Franc-Luka: 12, 14, 38, 208
Picelj Ivan-Jon: 81, 102, 103, 153,
156, 157, 208

Picelj Viktor: 38
Piletič Ivan-Špiljavka: 65
Pintar Marija: 225
Pirjevec Anton-Marko Belin: 193
Pirjevec Dušan-Ahac: 44-46, 49-51,
53, 55, 56, 58, 61, 62, 66, 82, 87-89,
91, 92, 94-96, 99, 100-102, 104, 114,
116, 119-121, 129, 130, 133, 147,
157-159, 164, 172, 179, 180, 188,
191, 193, 194, 216, 218
Pirkovič Franc-Cort: 61-63, 65, 66,
73, 77, 81, 86, 87, 89, 92, 96, 97, 102,
132, 139, 147-150, 153-164, 166,
167, 169, 170, 172, 173, 179, 192-
194, 211, 212, 217
Pirkovič Ivo: 156, 164
Pirkovič Jože: 160
Pirkovič Rudolf-Rudi/Jaka: 154, 157
Pirnar: 126
Pižmoht Alojz-Šiftar: 107
Plač: 123
Pleskovič Alojz: 78
Pogačar Franc: 85, 90, 92, 93
Polajnar Alojz: 44
Polajnar Ciril: 10, 44, 76
Polak Bojan-Stjenka: 131
Polič Radko: 15, 22, 56
Potočar Alojz: 63, 97, 98, 103, 227,
232, 234
Potočar Anton: 14
Potočar Franc-Čampa: 70
Potočar Karel: 69, 94
Potočar Stanc-Lazar: 41, 69, 73, 94,
130, 135, 136, 185, 188, 206, 220
Potokar Jože-Sokol: 63, 70
Povše Jože: 30, 31, 39, 69
Povše Srečko-Pidži: 63, 82
Povšič Franc Povšič Vencelj: 139
Poženel: 85
Prah: 54

Prešeren France: 125
Prežclj Jože: 21, 22
Preželj Srečko: 10, 14, 20
Prhne Franc-Pavle: 37-41
Prijatelj Drago: 127
Prijatelj Jože-Slobodan: 39, 41, 45, 49, 50-52, 55, 75, 86, 87, 89-92, 94, 96, 104, 105, 112-114, 120, 121, 123, 136, 173-175, 178, 188, 196, 217, 218
Prus Toni: 15
Puntar Jožefa: 152
Pureber Ivan: 65

R

Rabzelj Mirko: 150
Rajer Alojz-Miško: 39, 40, 69, 95, 96, 117, 128, 130, 174-177, 179, 184, 187, 191, 194, 198, 199
Rappel Rudolf-Savo: 124
Rataj Franc: 127, 200
Ravbar Jože: 38
Rebolj Ludvik: 199
Reja Dušan: 169
Reja Zvezdana: 169
Remus Janez: 150
Remus Martin: 150
Rapič Jože: 108
Resnik Anton-Brdavs: 124
Rešetič Anton-Pero: 37, 50, 73, 164, 165, 169
Rezelj Miha: 65
Režek Borut: 46, 47
Ribičič Anton: 25
Roatta Mario:
Robotti Mario: 16, 79, 94, 195
Rolih Miha: 65
Romih Rihard-Riki: 57, 58, 81, 82, 87-90, 92, 94, 105, 106, 110, 119-

122
Rozman Franc-Stane: 26, 104, 136
Rozman Jože: 69, 174
Rozman Justina-Kristina: 12, 29-31
Runko Zvonko-Pavle: 71
Rupena Mara: 31, 39, 40, 57, 69
Rupena Zora-Katja: 31, 71, 126
Rus Jože: 11

S

Saje Anton-Miki: 65, 77
Saje Franc-Sine: 39, 69, 72, 174, 176, 203
Saje Franček: 219
Saje Janez: 116, 117
Saje Jože-Iztok: 26, 30-32, 34-36, 39-42, 50, 53-56, 62, 65, 66, 69, 71, 73-75, 77, 115-117, 126, 130, 135, 174, 175, 178, 202, 204
Saje Jože-Riki: 65, 119, 120
Saje Milka-Maruša: 31, 39, 69, 71, 125, 133, 202
Saje Stane: 126
Sapor Ivan: 124
Saro: 131, 132
Sašek Jože-Devi: 12, 14, 24
Savinšek Jakob: 234
Schoepl Heri: 155
Sedlar Adolf-Dolfe: 54, 55, 89, 91, 93, 190
Seidl: 176
Selič Jože-Boštjan: 150, 214
Seljak Ive-Čopič: 234
Sevnik Franjo: 29
Simončič Alfonz-Fonzi: 54, 89
Simončič Jože: 54
Simovič Dušan: 7, 148
Sitar Pepca: 126
Slak Alojz: 174

Slak Franc: 104
Slak Francka: 39, 69
Slak Jože-Silvo: 12, 14, 19, 30, 32,
38, 39, 42, 49, 51, 53, 64, 66, 67, 69,
125, 129, 136, 173, 174, 192, 193,
220
Slobodnik Jože: 15
Sluga Janez: 167
Smerdu Ivan: 15
Smolič Lovrenc: 38, 174
Smrke Franc-Još: 86, 208
Sotlar Alojz: 184, 231
Sotlar Anton: 184, 231
Sotlar Franc: 184, 231
Sotler Franc-Dado: 185, 186
Srebernjak Adam: 65, 154
Srpan Stanko: 16
Stamenkovič Miroljub: 204
Stanič Vida: 150
Stante Peter-Skala: 104
Stariha Janko: 12, 14, 24, 25
Strajnar Stanko: 63
Strniša Anton-Kostja: 42, 58
Strniša Drago: 59
Strniša Tilka: 219
Strniša Vlado: 210
Strojin Ivan-Operativni: 38, 68, 73,
81, 150, 151, 154, 156, 158, 163,
165, 193
Suhi Brane-Šenk: 63, 64, 83, 87, 88,
91, 92, 97, 131-133, 181, 182, 200,
201, 203, 204
Suhi Drago-Liko: 63, 64, 66, 67, 75-
77, 89, 128, 135, 138, 142-145, 179,
206
Suhi Franc: 77
Superina Ivan: 167

Š

Šalehar Janez: 14, 25
Šali Borut: 5
Šali Franci: 5
Šali Jože: 69, 103, 126, 203, 204
Šepec Antion-Kuzma: 113
Šepic Framc-Leon: 106
Šetina Anton: 70
Šetina Franc-Mohor: 70
Šetinc: 63
Šilih Niko-Boris Nikič: 10, 13, 14,
19, 20, 23-25, 39, 70, 75, 114-117,
119, 122, 124, 148, 173, 178, 186,
187, 189, 190, 192, 193
Šimec Milan: 15
Šine Agnezij: 209
Šinkar Anton-Tonček: 35, 71, 201-
204, 219
Šinkar Janez: 202, 203
Šinkovec Niko: 201
Škufca Tomaž-Gandi: 14, 25, 106,
174-176
Šobar Jože: 22, 70
Šoster Maks: 70
Šoster Slavko: 70
Špelič Franc: 174
Šprajcar Alojz: 63, 97, 98, 103, 227,
232, 234
Špringer Franc: 45
Štampohar Anton: 5, 9, 223
Štefan Iskra: 14
Štefančič Peter: 5
Štepic Jože: 105
Štine Slava: 64
Štrumbelj: 57
Šubic Ive: 226
Šuštar Alojz: 52
Šuštaršič Tone-Tine Železnik: 193
Švajger Vinko: 15

Švara Dušan-Dule: 5, 31-33, 38, 43-45, 49-51, 57, 62, 67-69, 72, 73, 75, 86, 87, 89, 92, 94-97, 101, 122, 125, 127-131, 136, 137, 139-142, 144, 146, 147, 173, 176, 186, 187, 192, 193, 200, 217, 218

T

Tekavec Filip-Gašper: 44, 45, 49-51, 55, 61, 62, 81, 82, 125, 127-129, 134, 135, 139, 147, 180, 184, 200, 203-206, 218
Teropšič Alojz: 142
Tesar Vlasta: 64
Tomič Jože-Turk: 114, 142-144
Tominc Milan: 54, 55, 82, 123
Tomšič Tone: 28, 37, 221
Tomšič Tone-Kostja: 11, 38
Tratar Ignac-Šuft: 139, 140
Tratar Jurij-Ramiz: 139
Traven Terezija: 16
Trkaj Jože-Tobi: 205
Trlep Franc: 142, 143, 206
Tušar Stane: 70

U

Ubercither Siegfried: 18
Udovič Jože-Topsi: 45, 54, 55, 63-67, 73, 74, 77, 107, 111-113, 124
Uhernik Alojz: 138, 145
Ulaga Jožefa: 76
Ulm Anton: 141, 146, 188
Uranjek Ignac: 109
Urigelj Franc: 139

V

Valant Edvard-Edi: 14, 25, 30, 32, 34, 42, 51, 64, 67, 101, 130, 174
Vale Maks-Fiči: 65, 77, 81, 103, 149, 158-160, 162, 163, 212
Valentinčič Tone: 227, 232
Vandot Branko-Brane: 32, 34, 89, 90, 93, 174
Vannini Valter: 83
Varšek Viktor-Vare: 118
Venišnik Milan-Savinc: 56, 91, 94, 122, 196
Venturini Angel: 57
Verce Božidar-Dare: 14, 15, 39
Vidmar Anton: 117
Vidmar Ivan-Žou: 83, 110, 119, 174
Vinkšelj Ivan-Sin: 46
Virant: 210
Viršček Voje-Vojc: 63
Vitkovič Janez: 15
Vodenik Alojz: 20
Vodopivec Milan: 150, 157
Vogel Anton: 214
Vogrič Rudi: 15
Vrhovšek Franc-Čičerka: 107, 112, 182, 183, 196
Vrščaj Jože: 15
Vršnik Alojz-Lojzek: 39, 90, 95, 99, 101, 104, 106, 108, 111, 117, 119, 122, 172-176, 178, 179, 184, 198, 199, 212
Vrtačnik Mirko: 105

W

Wambolt Anna: 202, 204

Z

Zagorc Alojz: 165, 166
Zagorc Janez: 168
Zagorc Nace-Stari: 38, 50, 51, 55, 159, 168, 212
Zaje Anton: 39, 69, 72
Zajc Karel: 22
Zajc Peregrin: 22
Zakrajšek Viktor-Viki: 16, 21, 25
Zaletel Janez: 63
Zaletel Vlado: 38, 41, 55, 232
Zamida Franc: 210
Zamljen Jože: 77, 225, 226, 228, 233, 235
Zavodnik Anton: 181, 182
Zavodnik Jožefa: 181
Zavodnik Terezija: 181
Zbil Henrik-Henči: 46
Zelinger Janez: 154
Zeman Ivan: 16, 20
Zgonc Anton-Vasja: 54, 55, 82, 89, 91, 94, 119, 120, 122, 123, 190, 196
Zidarič Edi: 12, 14, 149
Zupanc Rudolf-Ruda: 11, 30, 31 Zupančič Anton: 72, 107
Zupančič Janez-Šimen: 174
Zupančič Jože: 12, 30, 32, 33, 63, 64, 67, 68, 100
Zupančič Justina-Kristina: 67, 98

Ž

Žagar Anton-Toni: 16, 83, 203
Žark Jože: 193
Žibert Franc: 65, 95
Živič Dragoljub-Svetožar: 176-178, 189
Žlajpah Franc: 16, 21

Žnidaršič Ivica: 14, 21
Žokalj Alojz-Džidži: 150, 212
Žorž Lojzka: 133
Žukovec Jože-Vladimir: 39
Župevc Anton-Tonček: 65
Župevc Ivan-Zan: 65
Žura Franc: 38, 73, 74
Žura Stane-Džuro: 38, 39, 45, 73-75, 142, 200, 203
Žužek: 21

VSEBINA

Spremna beseda	5
UVOD	7
SPLOŠNA VSTAJA	9
Organizacija vojnega komiteja	10
Prvo partizansko taborišče	11
Prve partizanske čete	12
Novomeška četa	13
Belokranjska četa	14
Mokronoška četa	15
Aktivnosti Italijanov	16
Izgon Slovencev iz Posavja	18
Napad na Bučko	23
Vključitev v 2. partizanski bataljon	25
OD FRATE DO GORNJE TOPLE REBRI	27
Frata	29
Kulova sela	32
Mali Vrh	36
Jelenica	42
Življenje v taborišču	43
Od voda do polbataljona	49
Premik na Gornjo Toplo Reber	52
Novi prostovoljci	54
Ob dnevu Rdeče armade	58
1. DOLENJSKI PARTIZANSKI BATALJON	61
USTANOVITEV BATALJONA	61
Nezadovoljstvo borcev	62
Rast bataljona	63
Odhod 2. čete na Ostri vrh	67
Novi prostovoljci v 2. četi	68
Akcije 2. čete	70
Pri Mavcih v Hrastju	71
Po orožje v Biško vas	72

Miting na Trški gori	73
V zasedi pri Otočcu	74
Zaseda ob cesti v Kačjih ridah	74
Obisk pri Kumru v Novem mestu	75
Napadi Italijanov	77
Odkritje na Pečkah	79
Ustanovitev 3. čete na Rdečem Kamnu	80
Akcije 1. in 3. čete	81
Po živino na Smuko	81
Zaseda nad Smuko	82
Likvidacija italijanskih vohunov	82
EDINA BATALJONSKA AKCIJA	84
Karabinjerska postaja v Žužemberku	84
Priprave na akcijo	85
Na položaj proti Žužemberku	88
Napad na karabinjersko postajo	90
Po žužemberški akciji	92
RAZHOD ČET BATALJONA	95
Zasledovanje partizanov	95
Preplah v taborišču	96
Brez žrtev le ni šlo	97
V dobavškem gozdu pri Dobrničju	99
Odhod čet na nove položaje	101
1. ČETA	104
Dim proti Selom pri Sumberku	104
Premik čete v dveh smereh	105
Zemljanka ali pokrita lopa	107
Taborišče na Blatnem klancu	108
Izdaja javke pri Marnovih	108
Z "maksimom" nad Italijane	112
Kadrovske spremembe	114
Kdo sta bila Janez Marn-Črtomir in Jože Saje?	115
Ob napadu na Štajersko četo na Košučju	117
Premik na Cirknik	121
Pripetljaj z nemškimi policisti	123
Novi prostovoljci	123
2. ČETA	124
Taborišče v gozdu Radulja	124

Velikonočne dobrote	125
Lov na izdajalca Rataja	126
Premik italijanskih kolon proti taborišču	127
Taborišče v gozdu Grac	128
Partizanska kapa "triglavka"	131
Po izdajalca Bana v Trebnje	133
Z dinamitom čez italijansko-nemško mejo	134
Sestanek z domačini okoliških vasi	136
Zasluzeno plačilo izdajalcu	137
Krepitev 2. čete	139
Po orožje v škocjansko cerkev	140
Po živino in hrano v Klevevž	141
Likov leteči vod	142
Ob koncu aprila	145
Premik čete proti Cirkniku	147
3. ČETA	148
Prihod Strojnovce in Bajčevce skupine na Gorjance	150
Po orožje in strelivo v Bušečo vas	151
Po odhodu Jonovega voda	153
Spopad z Italijani pri Miklavžu	154
Skrb za varnost taborišča na Pragu	156
S patroljo po nove prostovoljce	157
Organizacija 3. čete in njene prve akcije	157
Sadovi dobro zastavljenega dela	160
Akcije čete se nadaljujejo	161
Uši v taborišču	166
Boj z vohuni in izdajalci	166
Gorjanski leteči vod	168
Partizani in Pleterska kartuzija	169
Pred ustanovitvijo Gorjanskega bataljona	172
4. ČETA	173
Ustanovitev 4. čete v taborišču 2. čete	173
Taborišče v gozdu pri Brezovi Rebri	174
Naloge in akcije čete	175
Vtihadapljanje četnikov	176
S četo proti Cirkniku	178
BATALJONSKE ČETE PRED USTANOVITVIJO DOLENJSKEGA ODREDA	179

Skupne četne akcije	180
Frizerji po sili in obračun z izdajalci	181
Napad na karabinerje in črnosrajčnike	182
Povračilni ukrepi Italijanov	183
Smrt partizana Dušana	185
Poročilo “zelo cenjenega zaupnika”	187
Prekinjeno delo četnikov	189
USTANOVITEV DOLENJSKEGA ODREDA IN NJEGOVIH BATALJONOV	191
USTANOVITEV ODREDA	191
ZASKRBLJENOST ITALIJANOV	194
BATALJON	196
Gradova Otočec in Hmeljnik	199
Aretacija kaplana Sinkarja	201
Akcija na avtobus pri Kronovem	204
BATALJON	206
BATALJON	207
Akcije 3. bataljona	209
BATALJON	211
Akcije 4. bataljona	213
PRISPEVEK 1. DOLENJSKEGA PARTIZANSKEGA BATALJONA V OSVOBAJANJU OZEMLJA, ŠIRJENJU OSVOBODILNE FRONTE, GRADITVI LJUDSKE OBLASTI IN RAZVOJU NARODNOOSVOBODILNE VOJSKE SLOVENIJE	215
POMNIKI, POSVEČENI 1. DOLENJSKEMU PARTIZANSKEMU BATALJONU	223
DOMICILJNE LISTINE 1. DOLENJSKEGA PARTIZANSKEGA BATALJONA	237
BORCI 1. DOLENJSKEGA PARTIZANSKEGA BATALJONA	241
KAZALO OSEBNIH IMEN	253

SEIDLOVA ZBIRKA

18. knjiga

Naslov dela

Prvi dolenski partizanski bataljon
(nepokorjeni Dolenjci)

Avtorji

Drago Suhi (zbral in pripravil gradivo za knjigo po zapiskih borcev 1. dolenskega partizanskega bataljona in drugih virov)

Uredniški odbor

Odon Pakiž (predsednik), Jože Saje (podpredsednik), Alojz Lenič (seznam borcev 1. dolenskega partizanskega bataljona), Aleksander Medven, Alojz Rajer, Rihard Romih, Drago Suhi, Dušan Svava, Anton Zgonc
Vsebinska redakcija Odon Pakiž, Jože Saje
Strokovni pregled in redakcija Anton Stampohar

Lektor

Peter Štefančič

Opremil naslovnico Ive Subic

Izdala

Tiskarna Novo mesto - DOLENJSKA ZALOŽBA

Za založbo

Franci Šali

Tisk

Partnergraf

Naklada

500 izvodov

Izid prve izdaje knjige so podprli:
Odbor borcev 1. dolenjskega bataljona
Tovarna celuloze in papirja Djuro Salaj Krško
Zavarovalnica Tilia Novo mesto
Krka - tovarna zdravil Novo mesto
Tiskarna Novo mesto

Izid druge izdaje knjige so podprli:
Borci Malkovec

Po mnenju Ministrstva za kulturo Republike Slovenije, št. 415-178/96 z dne 29. novembra 1996, je knjiga uvrščena med proizvode, za katere se plačuje 5% davek od prometa proizvodov.

V SEIDLLOVI ZBIRKI je doslej izšlo:

1. Dušan Plut: Belokranjske vode, 1988
2. Andrej Kranjc: Dolenjski kraški svet, 1990
3. Karel Bačar: Iz dolenske preteklosti, 1991
4. Slavka Ložar: Stare gostilne in gostilničarji v novomeški občini, 1991
5. Ana Barbič in drugi avtorji: Razvoj slovenskega podeželja, 1991
6. Anton Prijatelj: Pijem, torej sem, 1992
7. Jože Prinčič: Slovenska industrija v jugoslovanskem primežu, 1992
8. Boris Paternu: Razpotja slovenske proze, 1993
9. Miloš Jakopec: Časnikarstvo na Dolenjskem (1848-1941), 1994
10. Ljubo Lah: Prenova stavbne dediščine na podeželju - Kras, 1994
11. Andrej Dular: Pij, kume moj dragi!, 1994
12. Jože Prinčič: Nacionalizacija na ozemlju LR Slovenije (1945-1963), 1995
13. Jože Dular: Prošel je pisani vuzem, 1995
14. Matjaž Klemenčič: Slovenes of Cleveland, 1995
15. Stane Granda: Dolenjska v revolucionarnem letu 1848/49, 1996
16. Janez Gabrijelčič: Od kakovosti k odličnosti, 1996
17. Tone Gošnik: Prvih sto let novomeške bolnišnice, 1996

